ĐẠI NAM THỰC LỤC

大南實錄

TẬP XXXIV

CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ VIII

(1877 – 1880)

TIMSACHSOM.VN

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC XÃ HỘI

HÀ NỘI — 1976

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP XXXIV

CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

TỰ-ĐỨC NĂM THỨ 30-33 (1877–1880)

TIMSACH.COM.VN

Tổ phiên dịch VIỆN SỬ HỌC phiên dịch

VV 2395

THƯ VIỆN TRƯỜNG
ĐẠI HỌC SƯ PHẠM HÀ NỘI 1

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC XÃ HỘI
HÀ NỘI – 1976

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

QUYỂN LVII

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Đinh Sửu, Tự Đức năm thứ 30 (1877) (Thanh Quang Tự năm thứ 3) mùa xuân, tháng giêng, các người Mán, Mèo ở tỉnh Tuyên Quang theo hàng (Trước kia Mán Mèo là bọn Ngô Nhị, cũng thông đồng với bọn côn đồ ở phủ Khai Hóa, để rình cướp bóc, phủ ấy là Nùng Hùng Ân xin mộ thổ dũng nước Thanh để đánh dẹp, đến nay bọn côn đồ đã tan, Ngô Nhị lại cùng Hùng Ân giảng hòa), quan tỉnh đem việc tâu lên. Vua bảo rằng: như thế cũng có thể làm cho dân một phương ấy mừng và yên tâm, nhưng quân lưu lại thì ít, mà dân mới theo về thì nhiều, phải khéo gia tâm phòng thủ và vỗ về, mới giữ được vô ngại; du sai thống đốc Hoàng Tá Viêm, chiếu tùy hiện tình trù tính, để cho được cùng yên.

Chuẩn cho dân hạt Quảng Nam được triển hoãn tuyển lính nộp thuế có thứ bậc (24 xã thôn được hoãn tuyển lính, 79 xã thôn được hoãn nộp thuế, vì có dân điêu háo).

Quan tỉnh Thanh Hóa xin đặt kho tạm thời ở phủ Tĩnh Gia, để quyên trữ các thứ hóa vật công, cho tiện tàu vận tải, vua y cho.

https://tieulun.hopto.org

Kiến thuỵ công là Hồng Y chết. Vua nghỉ triều 8 ngày, truy tặng là Kiến Thuỵ quận vương, cho tên thụy là Tuệ đạt, việc làm ma chiếu lệ quận vương, gia hậu lên, ngày thành phục, sai hoàng trưởng tử (là con thứ 2 của Kiến Thuỵ công sinh ra) đặt hương án ở khoảng giữa nhà sau Dục đức đường dùng khăn áo vải thâm, chiếu trong đồ 5 bộc để tang, đứng vào hàng cháu làm lễ, đến khi an táng, nhà vua lại thân làm bài văn viếng để tế.

Cho ruộng Thọ Xuân quận vương là Miên Định Vương tuổi cao đức tốt, trung cần không đổi tiết. Vua vốn kính yêu, chuẩn cho quan phủ (tôn nhân) chọn 50 mẫu ruộng tốt (thuộc địa phận xã Mậu Tài huyện Phú Vinh) cho làm thế nghiệp lâu dài.

Công tử Ba Hồng Sâm vốn có văn học, quan nội các là Ngô Quí Đồng cử người mình biết. Tới sát hạch được đệ hạng, vua ban dụ khen, cất bổ chức trước tác, chuẩn cho vào nội các, đặc cách cho lãnh cả quan bổng (lệ cũ, công tử bổ quan, từ tứ phẩm trở xuống đều theo lệ bổng của công tử trước, từ tam phẩm trở lên, chiếu theo quan bổng, không được lãnh cả hai đằng), lại cho là cử lên được người thực tài, thưởng cả cho Quí Đồng (gia 1 cấp).

Khuyến miễn các quan trong kinh và tỉnh ngoài, dụ rằng: vua là tâm, các bề tôi là trăm cơ thể, các cơ thể gián hoặc có bệnh mà tâm không có bệnh, còn có thể gắng gượng sai khiến vận động, để giúp đỡ đôi chút mà thôi, nếu tâm đã có bệnh mà các cơ thể lại phần nhiều không cử động, thì là một người ốm lim lịm đó thôi còn làm gì được.

Ta sinh không gặp thời, vận mệnh khó khăn, phúc bạc, cảnh ngộ đều gặp những sự gian truân sầu khổ,

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

người không thể chịu được, trẫm đã không có phúc đức, đủ để chuyển đi ngấm ngầm, lại không có tài lực, có thể mở mang thi thố, lại thêm tư bẩm rất bạc, người đời xưa đời nay đều chưa từng có ai có khi chất như thế, cho nên từ lúc trẻ đến lúc khôn lớn cho đến lúc già, bệnh nương ở người, dựa vào thuốc làm sinh mệnh, tuy trong khoảng một ngày, cũng chưa từng nhàn rỗi chút nào, năm nay gần đến 50 tuổi, mà gân sức rất mỏi mệt, ăn nống không tiêu hóa, chứng uất trệ thường có luôn, diện mạo xanh xao, da thịt gầy mòn, đầu nặng mắt hoa, trông coi rất không được như trước, tuy không cố tật gì có thể chỉ rõ ra, nhưng cái chứng hay chóng mặt choáng váng, rất là không thể lường được đáng sợ, phàm những lúc đi, đứng hoặc ngồi xem gì hơi lâu, thì thấy khí xung lên muốn ngã ra, nội nhiễu thì khí thiếu, thấp nhiệt tin kia hỗn lên, cho nên nghỉ tiết ở nghỉ các mùa trong một năm, ngày thường triều tham, sức không theo được như bung, muốn cố gắng cũng không được, đều bởi cái bệnh to rất đáng sợ có luôn luôn, thần khí suy tổn không phải một lúc, người khỏe mạnh còn không chịu được, huống chi người yếu quá ư? Tuy đã điều bổ thêm lên, nhưng thầy thuốc không phải như Hòa, Biển[1], cỏ cây không phải là thứ khí huyết có tình, cũng như nước giội xuống đá, sao có thể chốc lát mà thần hiệu được nhiều lần đã tìm rộng cũng không có người đáp ứng, kể thì tật bệnh ai cũng thường có, mà mình trẫm đến như thế, trẫm thường tự lấy làm lạ, mình vốn đã ghét, không phải đợi người ta trông thấy mà chán, không có công chỉ có quá, mà tuổi ngày một

---

1. Hòa, Biển: Hòa với Biển Thước, làm thuốc hay có tiếng ở thời cổ.

https://tieulun.hopto.org

thêm lên, lịch số thêm dài ra, phúc chăng hay họa chăng, thực là khó ức đạc được; vả lại công đức như Quang Vũ đế, suốt đời cổ không ai bằng, mà còn nói rằng nhân dân oán khí đầy cả bụng, còn như trẫm bản chất vốn yếu, oán nữ khoáng phu[1] còn nói hết thế nào được, bởi thế thường nghĩ mà lo sợ, được 1 tháng mới kể là 1 tháng, đầy 1 năm mới gọi là 1 năm, chỉ vì điều quá cẩu điều hồ thẹn không dãi tỏ ra được, không đừng được mà phải tạm hết lòng để đợi mệnh trời, từ trước đến giờ các việc khó khăn trọng đại đều nhờ sức vài ba bề tôi giỏi, may được hơi thư, cho đến ngày thường, những văn thư của các ty, cũng nhờ quan có chức trách làm phiếu nghĩ, trẫm chỉ chấp kỳ đại cương để quyết định việc nên chăng, trẫm có tài năng gì đâu, thế mà sổ sách kỳ bồi, còn thấy đọng lại chồng chất, người phải nói nhiều, còn như mưu sự trị nước, hình như không lưu ý đến, há phải là chức trách của vua và các quan đại thần chăng? Vả lại triều ta dựng nước, qui mô rõ ràng chu đáo, điển lệ rất nhiều, năm trước ít việc, tinh lực của trẫm còn chưa suy lắm, chưa hiện ra về kiệt quệ, từ khi 2 kỳ có việc đến nay, việc ngày một nhiều, người ngày một suy, cố đã bỏ hết mọi sự phồn hoa, không dùng đến sự tai nghe mắt thấy, cho đến các sách vở giúp ích cho tâm trí, cũng ít có thì giờ xem đến, trừ hàng ngày ngoài 3 thìa cơm ra, đêm lại đến ngày, chỉ hết sức làm việc ở các tờ tư tấu, cũng chỉ làm các việc cần kíp, cũng chưa xong hết, các quan cũng thường cho là chăm chỉ, khó nhọc, lại không biết là phiền toái vun vặt, ngoài ra có nhiều việc trái phép

---

1. Oán nữ khoáng phu: oán nữ là con gái không có chồng, khoáng phu là đàn ông không có vợ.

https://tieulun.hopto.org

chuyên quyền, giấu không tâu lên, thì việc tâu coi như là không quan hệ gì, việc không nên tâu lại để cho tắc trách, việc khinh việc trọng, việc hoãn việc cấp không có thứ tự, không bao giờ quá đến như thế, thế mà cứ lần lữa làm với nhau, không ai hặc tội vạch ra, việc sao xong xuôi được, người sao khuyến miễn được, các việc toàn ở giấy tờ, lấy văn chương sửa sang cho đẹp, ngự triều coi chinh, có gì đáng nói, chỉ im lặng không muốn hở răng, vả lại tự nghĩ, sinh ra một việc không bằng bớt đi một việc, việc hiện làm chưa xong, huống chi lại thêm ra nhiều việc bàn phiếm, dù có nói, không xin lại về bản tinh, thì cũng ứng đối bừa đi, việc lợi, hại, việc nên chăng, chưa từng bày tỏ trước mặt, thì ngồi ở triều đình bàn luận, chỉ là hư văn, há chẳng nghe thấy người ta chê những người dựa dẫm không định được phải trái, thay đổi ý kiến đến 2, 3 lần ư? Cũng không nghe thấy thường tranh luận ở trên thượng điện phân biệt hòa với đồng, tị với chu ư[1], thành nhân nói vẫn nghiêm ngặt, việc gì phải cẩn thận vun vặt, khiêm nhường nhỏ mọn, để thêm thói quê, làm lỡ công việc. Còn bàn một việc không qua từng mùa từng tháng cũng đến hàng năm, đến khi tâu lên, còn phiền đến 3, 4 lần đổi đi bác lại, cho nên nhiều lần đã bàn đến giấm bớt giấy tờ, nhưng cũng không thấy giảm chút nào, đó là người làm ra tệ, thế không làm thế nào được, muốn cho khỏi bệnh, cũng không thể được, huống chi nay vì việc công mà quên việc riêng, ngày đêm không trễ nải, có được mấy người? Lấy không tham làm của báu, lấy

---

1. Hòa, đồng, tị, chu: Chữ trong sách Luận ngữ, Khổng tử nói Hòa là hòa với nhau, đồng là kết bọn với nhau, tị là riêng lẻ từng cách, chu là khắp tất cả.

https://tieulun.hopto.org

thiên hạ làm trách nhiệm của mình, lại được mấy người? Gặp việc có thể biết, sao phải phân tích làm gì? Không thế, thì cứ cố sức mà làm, cũng như người đi đường, tuy xa, dần dần cũng có thể đến được, đâu có trọn đời mà không làm được việc gì? Trẫm trùng trị thay thói tục chuyển di con người quá lắm, vả lại sáng nghiệp với thủ thành cũng là một hạng người, nhưng tập quen khó nhọc thì chỉ có một lòng, tập quen dong dài ham muốn thì có rất nhiều bụng, một bụng thì việc gì mà không làm xong, nhiều bụng thì một việc cũng không làm trọn, vì gặp thời đã khó, được người lại khó, dù có tư chất như Hán Tuyên đế, Đường Hiến tông, cũng chưa dễ bỗng chốc mà đổi ngay đi được, huống chi trẫm hèn yếu, khoan hậu nhân từ dễ nói dối, nói thông thì có ích gì, càng biết thủ thành là khó, khó trong sáng nghiệp rất nhiều, tiếng vì dong nghỉ thịnh mà vô bị sơ, bàn luận nhiều mà thành công ít, thế là cái bệnh to của người nhà Tống, đời sau vẫn chê, không ngờ ngày nay lại thấy, sao khỏi được sự chê bai của người đời sau, cổ ngữ lại có câu: cuối đời nhà Chu không có năm rét, khi nhà Tần mất, không có năm ấm, là điềm ứng về sự khoan hòa hay nghiêm khắc đó; gần đây rét ít ấm nhiều, so với khoảng năm Minh Mệnh khác hẳn, không những trẫm được chính mình xem xét, những người kỳ cựu ai cũng nói thế, chẳng qua quen đều do cái thói lười biếng nên mới đến thế, vả lại vua tôi có nghĩa càng giúp đỡ nhau, khoan dung để giúp cho sự nghiêm ngặt, nghiêm ngặt để giúp cho sự khoan dung, mới mong có ích mà không có tệ, nhưng cái mà trẫm nói, là xử sự thì cung kính mà làm việc thì giản dị, siêng năng thì có công, không phải là nghiêm cấp thao thiết để hại đến nguyên khí, các quan sao không

https://tieulun.hopto.org

xét nhận, nay trẫm đã thế này, các quan lại như thế, thế là tâm đã có bệnh mà các cơ thể cũng có bệnh, thì cùng ai mà làm mọi việc? Thế mà còn nói việc đã dần ít, đã có dầu mối, xin cho nghỉ ngơi, để bớt khó nhọc, trẫm xem đến lo sợ hồ thẹn vô cùng không biết là nói thế nào, người đời xưa ở lúc yên nghĩ đến lúc nguy, tuy 2 đời đế 3 đời vương, nhưng bậc vua tôi thánh triết vũ trụ thái hòa vẫn không dám tự mình nhàn rỗi, còn như sự thế ngày nay quả gọi là đã yên đã trị, đã giữ được không lo ngại gì, thì âm dương đã điều hòa rồi, thóc hàng năm đã được mùa luôn rồi, nhân vật đã thịnh yên rồi, kho tàng kho dụn đã đầy giàn cả rồi, bờ cõi bị mất đã lấy lại rồi, giặc phương bắc đã dẹp yên ngay được rồi, hiền tài rất nhiều chỉ để sử khiến, không đi đêm mà không nhọc hoặc vì đạo lợi rồi, quân có sức mạnh phòng thủ chống giặc mà không có tệ trốn thiếu dát bèn, dân đều chăm việc công muốn làm việc nghĩa, cả một vùng cùng một phong lực, thói dút lót không có, nhà ngục bỏ không, chính sự giảm bớt, hình ngục xong xuôi, trẫm đã yên gối nằm khểnh không lo gì rồi, không phải dùng thuốc mà khỏi bệnh, việc gì đến nỗi quá muộn không thuốc nào chữa được nữa, thế mà không nghĩ như thế, mở mịt tự khoan, nếu hỏng việc thì sao? Nếu thèm mãi thói lệ thì sao? Thế có khác gì đi lùi bước mà mong theo kịp người đi trước, thèm cửi vào mà cầu cho nước không sôi, như sĩ phu chuộng thanh đàm về đời nhà Tấn, các quan cứ tìm nơi cảnh đẹp mà đi chơi về đời nhà Đường, trăm đời về sau còn có lời chê để lại, sao không lấy đó làm răn, trẫm tự trách mình không rồi, còn rỗi đâu mà trách người, chỉ dất tích ở trong lòng đã lâu, cho nên không giữ được sự phát ra ngoài nhiều quá, kia như

https://tieulun.hopto.org

sang đến làm vua, giàu có cả 4 biển, lòng ham muốn to của người đời, có vui nào to hơn được, mà trẫm gặp cảnh ngộ như thế, không bằng bọn người ăn cơm rau uống nước lã, gối đầu bằng cánh tay mà nằm, vui vẫn ở trong chỗ đó, mà công khanh quan lại không ai là không có cái vui nối đõi trong gia đình, chỉ có một mình trẫm không được như thế, trông cả bốn mặt, không có tình gì, việc hiện nay đã khó, mà việc sau lại càng khó, ngoài lo trong nghĩ, bung không khắc nào được yên, từng đọc thơ họ Đào, trong ba nghìn tội, không có con là tội cần nhất, khiến cho người thấy thẹn mặt, mồ hôi ra ướt cả áo lúc nào không biết, cho nên hình ra thơ văn, không câu nào là không gốc ở trong tính tình, muốn thôi cũng không thể được, đó đều là vào cảnh đó vẫn vui vẻ tự nhiên, tuy không dám đầy bảo đạo đức, nhưng cũng do đọc sách mà hơi có lãnh hội được, há chỉ thấy khi chương tấu đến 19 tờ dâng lên, cũng không nghe chi đến, chỉ tựa vào ghế mà viết, nước mắt giàn ra mà khóc, thế là người thế nào? Chỉ nghĩ còn có mẹ già, sớm chiều nương tựa, không thể không vui vẻ nét mặt, tiếng nói hòa nhã, để hầu vui cầu thọ, giữ được nước nhà là hiếu, hết việc vui của bản tính mình, ngoài ra thì sức không đủ, còn dám gượng mong gì, lại sợ vận mệnh bất thường, năm cứ đi mà không chiều ý, đã già không thể khỏe mạnh lại được, như cây khô mấy khi lại được xanh tươi, cho nên phàm trăm công việc, cho đến những văn chương làm ra trước, đều muốn kiểm điểm cho chóng xong, không bỏ sót sức thừa, há không biết mỏi mệt, cầu yên trong lòng, khốn nỗi người ta ai cũng có lòng, thực khó mà yên ủi được, tuy đã gần đến 50 tuổi, lòng chí thành

https://tieulun.hopto.org

của thần tử dù muốn bày đặt ra làm lễ chúc mừng, nhưng tự liệu sức thực không đủ, tất cả những nghi chương phức tạp, tiếp kiến tần phiền, rất biết là không thể kham được, thì lấy gì mà yên ủi được cả mọi người, kia như không có bệnh mà cứ rên rỉ, đâu phải là lòng người trên hòa dưới vui, trẫm rất muốn làm, nhưng tình trạng như thế, muốn cố gắng cũng không được, mọi người hoặc tha thứ cho, trẫm cũng tự lấy làm hổ thẹn, vả lại vui do tự trong lòng, không phải mượn ở ngoài, trong lòng nếu không vui, tuy bày đặt ra nhiều hư văn cũng có làm gì, xét kỹ hiện tình, cứ như cây có mọt, thuyền có lỗ dò, nếu không bồi lấp ngay, hoặc có sự gì bất trắc sợ lại quá hơn vết xe trước [đi lạc bánh] lấy sức đâu mà chống giữ được, như trẫm lúc tuổi trẻ, mất sự điều dưỡng, nay hối cũng đã muộn rồi, cho nên việc phải lo trước, mới được vui sau, tình thường mến Gia Cát. Vũ Hầu làm người không chuộc ơn nhỏ, mà siêng mọi việc, nghĩ nhiều càng rộng, thưởng phạt không thiên tư, luôn năm đánh dẹp mà dẫu không biết đến việc binh, lập đồn điền chứa thóc, nước đến thịnh giàu, lấy nước Thục là một nước nhỏ ở một góc, có Vũ Hầu thì yên, không có Vũ Hầu thì nguy, thế thì an nguy không quan hệ ở chỗ nước lớn nước nhỏ, chỉ do ở người thế nào đó thôi, kia như lấy nước nhỏ địch với nước lớn, vạn phần không thể chống lại được, khôn như Vũ Hầu đâu không tính ra, nhưng mà hết lòng báo nước, thì chỉ biết có nước mình, mà không biết đến người khác, cho nên thường nói rằng: «Giặc nhà Hán không thể cùng đứng, nghiệp vương không thể cầu yên ở một phương, hết sức về việc nước, đến chết mới thôi, còn như việc thành hay bại, lợi hay hại, tôi không thể biết trước được, bởi vì đạo làm bề tôi,

https://tieulun.hopto.org

không lấy khó dễ mà hoài nghi, không vì thịnh suy mà đổi tiết, chỉ làm theo chỉ, cốt được yên lòng, cũng có thể đối với thiên hạ được, trẫm nếu được người như thế, thì có thể không bệnh mà không lo, dẫu như người đời nay, phàm việc cứ tránh khó mà thoái thác, chọn sự thuận tiện mà để lo về sau, so với người đời xưa, muốn phần không được một phần, như thế mà không bệnh không lo sao được, kia như trung nghĩa, gốc ở linh giới, người ta đều có, không học mà hay, không cố gắng mà cũng trúng, há đợi dạy bảo mà sau mới biết, chỉ vì lòng dục riêng che lấp, cho nên thắng được lòng dục riêng của mình để đem lại lẽ phải là khó, nếu biết dùng lực vào chỗ ấy, mới khỏi hư sinh một đời, trẫm bất đắc dĩ phải ân cần cặn kẽ như thế, không phải có ý nén xuống hay cất lên, vốn đã nhờ rồi, cũng tất phải nhờ để cho trọn trước lợn sau, hầu được chóng tiến hiệu, nếu coi thường mà không nói, sợ trái với lòng thực sửa lẫn cho nhau, nói mà không nói hết, thì không biết đâu mà theo, cũng như là không nói. Từ nay về sau, các quan trong kinh tỉnh ngoài, nếu nghĩ đến trẫm 30 năm nay tình huống như thế nào, lo nhọc cùng chung, công tư cùng liên hệ, tất phải trừ hết thói tệ, đổi hết lòng riêng, bớt hết văn thư phiền toái, cốt cho được giản yếu, phàm việc thường đã có điển lệ, tuân theo mà làm, đem lòng công mà kết hợp với nhau, chớ nên làm rối bụng trẫm để cho sức trẫm được thư đôi chút, rộng lòng nghĩ của các quan, thế cũng là cái ý của Văn Vương không xâm đến những việc hiệu lệnh, những việc ngục lụng, những việc cấm giới, chỉ để cho các quan có chức trách chăn dân, răn bảo những kẻ theo mệnh hay trái mệnh[1], cho nên đều đem thực tâm, thực

1. Cả đoạn này trích lấy ở trong thiên Lập chính Kinh Thư.

https://tieulun.hopto.org

lực, tính việc có ích, bỏ việc vô ích, ngăn ngừa họa hoạn khi chưa xảy ra, giữ tiết của mình không ai cướp lấy được, làm một việc tốt là xong một việc, nói ra một lời tất giữ được như lời, kẻ tháng thì không đủ, kể năm thì có thừa, mong cho trăm việc đều chính đáng, mọi công việc đều mở rộng, nước nhà cường thịnh, trong ngoài yên ổn, tật bệnh tội lỗi, như khi xuân trở lại, như váng nước tan ra, giải được uất kết lâu năm của trẫm, vun trồng nguyên khí đến không cùng, thế thì rõ ràng phấn khởi mà làm mọi việc, trọng hậu rộng rãi để thành chính trị khoan hòa[1], hai đằng gồm có cả trẫm nếu khốn yếu bất thường, cũng có thể không đi hận được, nếu chỉ coi là hư văn, không đem lòng mình thể tất lòng trẫm, lần lữa cẩn thả, thì tăng tận lương tâm quá lắm, không thể cùng nói được, còn làm thế nào để đứng ở trên đời-mà đối trước mặt trẫm được, thông lục cho các quan trong kinh và tỉnh ngoài, viết lời dụ này vào giải áo mãi mãi.

Thống lãnh nước Thanh là Tô-nguyên Chương đem quân 3 doanh đến ngay Bắc, Thái giúp việc đánh giặc, việc ấy tâu lên, vua sắc rằng: quân nước Thanh đến chuyến này, quân phí rất nhiều, kho 2 tỉnh chứa không được bao nhiêu, chuẩn cho 2 tỉnh Hà Nội, Hải Dương trích sẵn tiền gạo mỗi tỉnh 2 vạn quan tiền 2 vạn phương gạo, giải giao để cấp, sau rồi quân nước Thanh đến tỉnh Lạng Sơn, tuần phủ Lạng Sơn là Lương Tú Thứ tuân lời chuẩn cho, trước nói hoãn lại, viên thống lãnh ấy vì thế trong lòng áy náy, để ý vào việc ấy, bàn muốn trở về, quan ở quân thứ là Hoàng Tá Viêm, Tôn Thất Thuyết cũng cho là giặc tán, họ Ông, họ Đường không

---

1. Cả đoạn này trích trong Thiên Lạc Các Kinh Thư.

https://tieulun.hopto.org

có trò gì khác, không cần đánh giúp. (Gần đây vì giặc ấy xin ra thư không rõ ràng, đã chuẩn cho quan ở quân thứ khéo nói với quan nước Thanh đánh giúp, nay bọn giặc ấy hiện đã đều xin thú, đã sắp xếp cho ở một nơi, nhận lương ăn, thì chú ý ở sự vỗ về, cho nên để cho quân nước Thanh tự rút về), viên thống lãnh ấy rồi lại rút quân vào cửa quan.

Cho chưởng vệ quyền chưởng tả dực doanh Vũ Lâm là Đinh Hội thăng thự thống chế dực ấy.

Phục chức cho thủy sư đề đốc là Nguyễn Chi làm đô thống (Chi trước can vào việc phụng thủ Long thuyền không cẩn thận phải giáng, đến nay chuẩn cho khai phục).

Tướng nước Pháp đệ tiến các phẩm vật (2 cái kính đeo mắt, 2 cái đồng hồ, 3 cái ống dòm), chuẩn thưởng cho mà thôn lấy, nhưng chẳng chước tặng lại các thứ thổ ngơi (ngà voi sừng tê, và các thứ trầm, quế) để đáp lại lòng tốt, lại vì tàu và súng chiếu như lời ước tặng xong, lại gia thưởng cho 1 chiếc kim khánh (mặt khắc 2 chữ tư nghĩa).

Tổng đốc An Tĩnh là Nguyễn Chính, dâng sớ xin sai sứ sang Xiêm (trong sớ nói: gần đây phái viên quyền tri phủ Trấn Ninh là Cao Bình Trâm đi dò thám bọn giặc Hoàng Lâm, bị quân Xiêm bắt được, rồi biết là phái viên của tỉnh Nghệ, hậu đãi cho về, có cả thư của viên tướng nước Xiêm, xin sai quan đem thổ sản đến tặng, nhân dò thám cả tình hình ở biên giới). Vua cho là nước Xiêm vốn có tình cũ với ta, lại ở rất gần nhau, cũng nên giao thiệp rộng, chuẩn cho các quan trong viện nghĩ định làm việc.

Dạy khuyên các quan chăm chỉ chức vụ. Dụ rằng chính sự cốt có phép thường, lời văn cần phải có thể

https://tieulun.hopto.org

yếu, phép thường thi được lâu, cơ thể yếu thi dễ theo, trời chuyển vận 4 mùa luân hoàn, người ta cũng theo đấy để tự gắng không thôi, trong khoảng năm tháng ngày giờ, lúc nào không phải là chức sự của mình, thế mà cố ý làm ra lúc khó nhọc lúc rỗi rãi lúc làm lúc thôi không đều nhau (tức như hợp tấu thư, tháng đầu xuân không được một phần, đến tháng cuối mùa đông thêm lên đến gấp mười. Ty Thông chính cuối tháng hội sổ sách, đầu xuân số không đầy một trăm, các tháng trên dưới một trăm, tháng trọng đông lên đến ba trăm) ngày hôm ấy không làm, hãy đợi ngày hôm sau, nếu để chứa lại mà khó nhọc, khó nhọc mà làm nhầm lẫn, sao bằng đến lúc nào làm lúc ấy, ít thì nhàn, nhàn thì kỹ, dã yên trong lòng, lại làm được xong việc. Còn như xét thư lâu lên, đã có thể lại phải cốt yếu mới thực sự. Để tiện xét xem, là vì giữ một chức giữ hợp ấn sức đường, thuộc [1] vào, cứu thảo duyệt nhuận đến 2, 3 lần, còn không khỏi có sót và nhầm lẫn, huống chi xem xét hết cả muôn việc, sức nào chịu nổi, thế là không xét nghĩ, mỗi việc phần nhiều phó trương phiền nhũng, nói nhiều làm rối cho người nghe, không biết theo đường nào, vả lại người ta sở chủ chỉ có lòng và mắt cùng làm trong ngoài dựa theo nhau, là rất qui rất quan hệ, mắt chăm chú nhìn thì lòng một nhọc, lòng một nhọc thì tinh thần mỏi mệt, tinh thần mỏi mệt thì khí tán, khi tán thì tinh tiết, tạng ấy một khi bị bệnh, thì các tạng cũng bị bệnh theo, mà các cơ thể không cử động được, sao không chịu để cho có tiết độ, mà chỉ trách thuốc chữa không hay, có lý thế không? Trẫm đã nói luôn mãi, nay không cần phải tân phiền, hãy

1. Đường tức đường quan, thuộc tức thuộc viên.

VV 2395

https://tieulun.hopto.org

bảo cho điều cốt yếu, các quan đều có tri năng, tự xét thế nào là phải là không phải, chớ quen thói cũ chớ phiền bẽ bác, hầu được yên tâm, hình phạt thi hành với kẻ tiểu nhân, đức nghĩa đối với người quân tử, trẫm đã hậu đãi, không nỡ nói hết lời, sao nỡ cứ im đi mà không thay đổi, không cố gắng ư?

Cho lãnh Lại bộ hữu tham tri Nguyễn Văn Thúy đổi bổ lãnh Lễ bộ hữu tham tri kiêm quản thông chính sứ ty.

Trả lại hàm tước cho Hoàng Tá Viêm, Tôn Thất Thuyết (Tá Viêm nguyên hàm hiệp biện đại học sĩ, tước dịch trung tử, Thuyết nguyên hàm thự tổng đốc tước Vệ chinh nam, ngày tháng 4 năm ngoái, giáng Viêm làm tổng đốc, Thuyết làm tham tri, cách mất tước tử tước nam, sắc sung tổng đốc, hiệp đốc đến nay đã lại). Dụ rằng: hai đại thần hết sức khó nhọc lâu ngày, gần đây trù tính vào hợp công việc, nên gia ân chuẩn cho khai phục, đợi việc ngoài biên xong sớm, lại gia hậu thưởng.

Cho bộ lý tuần phủ Trị—Bình là Lê Đình Tuấn thăng thụ thị lang, thự Hình bộ tả tham tri.

Quân nhu ở quân thứ Bắc Kỳ thiếu, chuẩn cho tỉnh Lạng Sơn trích hoa ngân ra, giao cho tỉnh Cao Bằng để chi dùng. Nhân dụ cho quân thứ đại thần rằng, một giải biên giới Bắc Kỳ, mấy năm nay bọn côn đồ càn dữ, trẫm không nỡ để cho dân ấy khổ lâu, sai tướng đem quân, chỉ cần cho yên mà thôi, thế mà tướng súy cầm quân, coi thường giặc, dân phải cung ứng như lấp vào cái hang lớn, những thứ vận tải của nước như rót vào cái chén đó, tiền của không phải quỉ thần vận tải đến, đủ hết mưu sức của người, không thể cung cấp cho đủ được, nay phải hối cải cố gắng, quét sạch các giặc, cho

https://tieulun.hopto.org

tài lực cho quân dân được thư, thì các ngươi còn có thể nghĩ đến công khó nhọc, không thế, dã có quân chính còn đó.

Hộ phủ Thuận Khánh là Trương Gia Hội tìm được vàng sống dâng lên 1 cân 54 khối (chất vàng vốn tự nhiên, không phải đúc rèn, sản xuất ở núi Trà Linh thuộc trại Man huyện Hòa Đa. Tục truyền thứ vàng ấy ma quỉ vẫn sợ, dùng để trấn áp chỗ đất độc thi khí độc tan đi, cho trẻ con đeo thi tránh được ma quỉ. Trước dấy Hải phòng sứ tỉnh Quảng Nam là Nguyễn Chính Tâm tiến trình lên 1 khối. Bộ Hộ phụng chuẩn, tư cho tỉnh Bình Thuận tìm kiếm để dâng lên, đến nay tìm được tiến trình), sai bộ Hộ đem 1, 2 khối, giao cho sứ Pháp thử rèn đúc xem.

Cho lệ bổ hữu-thị lang Chu Đình Kế Thống sứ Nam Ngãi tuần phủ (tuần phủ trước là Trần Văn Thiêm can án).

Tháng 2, định lại lệ công tử và tôn sinh thi đỗ bổ quan. Dụ rằng: nhà nước dùng khoa mục để lấy nhân tài, tuy thứ bậc mà cho phẩm hàm, tuy con của hoàng thân, vương công, cũng bắt phải học sách cổ rồi mới ra làm quan, mong cho không hư phụ giáo dục, công tử, tôn sinh thi đỗ bổ quan, chiếu theo lệ định (tôn sinh thi đỗ tú tài sơ thụ chánh bát phẩm, công tử sơ thụ kiểm thảo; tôn sinh đỗ cử nhân sơ thụ kiểm thảo, công tử sơ thụ biên tu; tôn sinh đỗ phó bảng sơ thụ biên tu, công tử sơ thụ tu soạn; tôn sinh đỗ tam giáp đồng tiến sĩ sơ thụ tu soạn, công tử sơ thụ trước tác; tôn sinh đỗ nhị giáp tiến sĩ sơ thụ trước tác, công tử sơ thụ thị giảng; đỗ nhất giáp thi: công tử đặc cách bổ dụng, tôn sinh thi tên thứ 3 sơ thụ thừa chỉ, tên thứ 2 sơ thụ thị độc, tên thứ 1 sơ thụ thị giảng học sĩ) đã ngụ ý khuyến

https://tieulun.hopto.org

khích, nhưng gần đây ít chăm nghiệp học, phần nhiều say đắm vui chơi, nếu không cổ vũ, thì không chịu cố gắng. Nay chiếu nghị trước đều cho lên một trật, để biết triều đình hậu đãi, tiến đức tu nghiệp, được thành tài nhiều là điều rất mong của trẫm.

Tỉnh Quảng Trị dân đói, sai trích thóc kho xã thương và tải gạo ở Kinh, để phát chẩn và cho vay.

Tên giặc trốn ở tỉnh Quảng Yên là Trương Thập bị xử tử. Trương Thập vốn người nước Thanh, ngụ ở phủ Hải Ninh, trước can bị kêu về các khoản đem bè lũ đi cướp bóc, viên phủ là Đàm Quang Văn bắt giam để tra cứu sau rồi trốn thoát. Viên phủ ấy bắt vợ cả, vợ lẽ của y giam lại, tên phạm ấy lại họp bọn làm giặc đến nay bắt được, tra nhận xác thực rõ ràng, quan tỉnh là Hồ Trọng Đĩnh tâu lên, chuẩn cho đem tên phạm ấy lăng trì xử tử ngay, vợ cả, vợ lẽ của y giải giao về họ cũ, viên phủ vì công quá ngang nhau, được miễn nghị.

Vua cho là ở Kinh giá gạo đắt, dân gian có vẻ gieo neo, sai bộ Hộ châm chước nghĩ trước, hoặc cho quan viên lãnh gạo lương trước, khiến cho hột gạo lưu thông để lương ăn của dân được thư. Quan ở bộ tâu lên, chuẩn cho lãnh gạo trước hơn 8.000 phương (thất phẩm đến tứ phẩm, kỳ lãnh hơi gần, đều chuẩn cho lãnh trước) lại nghiêm sức cho các nhà giàu không được giữ thóc lại mà không bán ra (sai quan phủ nghiêm sức cho nhà giàu, phàm nhà nào có chứa thóc lại, liệu để đủ dùng, còn thì đều phải đem ra chiếu giá chợ mà bán, không được giữ lại không bán, để thu mối lợi).

Sai đình thần bàn kỹ phép thẩm án. Dụ rằng, trẫm từ khi lên ngôi đến giờ, đối với việc hình phạt, thường để

LUẬN VĂN CHỈ CÓ TẠI

https://tieulun.hopto.org

bụng kinh cẩn xót thương, chưa từng dùng pháp luật nghiêm ngặt, thay đổi phép cũ, nhưng người thừa hành, năm tháng dễ trôi, phần nhiều không hiểu việc đời, đua nhau về hư văn, như việc thẩm án về mùa thu mấy năm nay trẫm từng thấy trong án nói, hoặc kẻ hung tợn cố ý phạm pháp, tang chứng đã rõ ràng; hoặc kẻ trộm cướp cố ý phạm, làm hại người đã nhiều, hoặc kẻ gian giảo thay đổi giấy tờ, xén bớt của công đã nhiều, mà đều được giam hậu để đợi xét, huống chi trong đó lại có nhiều trường hợp không nên ghi vào được xét, như người có bệnh phong thành cố tật, người phải bồi những tang vật mà chưa bồi xong, người được tạm tha về nuôi cha mẹ, cũng đều liệt vào danh sách tâu nhầm, thực là mười phần chưa được thỏa đáng, phải nên chấn chỉnh một phen, cho đến chỗ phải chuẩn cho đình thần hội đồng bàn kỹ, phàm những tù phạm phải xét ngừa mà tình tội không còn ngờ thì phải nghĩ luận quyết ngay trong khi vựng án, người nào tình còn đáng ngờ, phải lưu giam hậu để được xét lại, người nào nên thôi không xét, sẽ để vào tập hồ sơ, việc nào cũng phải chiếu tội danh, luật lệ, phân biệt châm chước đoán định, cốt được rõ ràng giản dị thích đáng có thể noi theo lâu dài, làm ngay tập tâu lên, đợi chỉ chuẩn cho thi hành, lấy kỳ thu thẩm năm nay làm bắt đầu. Sau định nghị tâu xin, từ nay phàm các nha xét hỏi việc đình đệ lên, những tù phạm được xét, chiếu theo lệ cũ thi hành, phân biệt việc nào đã rõ tình thực, việc nào còn phải hoãn xử, việc nào tình nên thương và còn ngờ, « làm thành bản danh sách (kẻ nào mưu giết người, cố ý giết, kẻ nào hung tợn cố ý phạm mà tang chứng đã rõ, hoặc trộm cướp mà cố ý phạm làm hại người rất nhiều, hoặc gian giảo thay đổi giấy tờ bớt xén của công nhiều,

https://tieulun.hopto.org

những loại ấy tình tội không còn ngờ, thì biên vào bản danh sách tình thực; việc nào tình còn đáng ngờ, tội chưa nên xử ngay, thì biên vào bản danh sách hoãn quyết để giam đợi xét, người nào tình đáng thương, tội nên nghị giảm, thì biên vào bản danh sách đáng thương còn ngờ, để xin giảm) hết thảy chiếu tội danh luật lệ, phân biệt chước định cho thỏa đáng, đệ lên. Đến khi pháp ty xét hỏi, làm danh sách đáng lên, đều giao cho đình thần xét lại, việc nào tình tội nên giảm hoặc nên xử ngay, mà danh sách trước nghị chưa hợp thì lại đều đem tâu lên, (như tình tội chưa có đáng thương nên giảm, mà danh sách trước nói nên xử ngay hoặc nên giảm, thì tâu xin lượng giảm; tình tội nặng lắm không ngờ, nên xử ngay danh sách trước lại nói lưu giam, thì tâu xin xử ngay; không được đưa [illegible] cho xong việc, cũng không cứ dù phát thẩm hay chưa phát thẩm mấy lần vẫn đều phải đem tâu lên), còn ngoài ra nên lưu giam, làm riêng một danh sách, kê tên để đợi chỉ chuẩn; còn như các kẻ phạm tội chưa đến xử ngay (như kẻ có bệnh phong giết người, đáng phải giam cấm mãi và nguyên xử trảm giảo, mà tạm tha cho về nuôi cha mẹ, cùng người phải bồi tang mà chưa bồi xong) do các địa phương ấy và pháp ty làm riêng một bản danh sách làm lưu hồ sơ, không xét lại cho đỡ phiền, đợi xong sẽ thi hành (các tên phạm có bệnh phong đã khỏi đem tha ra, và các tên phạm cho về nuôi cha mẹ, việc xong, giải đến quan để giam lại).

Vua chuẩn y nghị ấy, lại chuẩn cho từ nay phàm những việc triều đình thẩm, như có tình tội nên giảm, mà danh sách trước nghĩ nên xử ngay nên giam; tình tội xác thực thâm trọng, mà danh sách trước lại xin lưu giam, đã qua pháp ty xét hỏi mà cũng không trích phát

https://tieulun.hopto.org

ra được, trừ phạm 1, 2 lần thì tha luận tội, nếu phạm đến 3 lần trở lên thì lớp tức đem nha định trước và pháp ty phân biệt nghĩ xử, để cho biết cẩn thận thêm lên (vì danh sách xét án trước từ các nha xét hỏi việc hình xét và làm tờ tâu, đến pháp ty chiếu xét, đã có án trước kẻ tra, thế mà gần đây định thẩm, giản hoặc có 1, 2 án nguyên trước xét chưa hợp, chỉ tâu xin nghĩ lại mà thôi, còn như các nha xét hỏi việc hình xét trước không đúng và pháp ty không làm trọn trách nhiệm, không có nghĩ đến nên nhiều khi cẩu thận coi là theo lệ mà làm, không chịu gia tâm, cho nên mới có chuẩn định này).

Hai tỉnh Bình Định, Bình Thuận, dân phần nhiều truyền nhiễm chứng lệ khí, sai quan tỉnh tìm thuốc chữa và cấp tiền cho.

Khâm sai kinh lý việc hà đê là Phạm Thận Duật dâng sớ lên nói: đê mới 4 tỉnh (Hải Dương, Bắc Ninh, Hà Nội, Hưng Yên) công làm và vật liệu phải cần dùng đến số nhiều (thành tiền hơn 50.900 quan), xin trích trước tiền công để cấp cho làm, đợi sau chiêu thu tiền điền mẫu điền trả lại, vua y cho.

Lúc bấy giờ, tờ lục tư của nha các bộ và tập tâu các tỉnh và quân thứ tâu lên, phần nhiều chưa hợp thể lệ. (Việc đã được chỉ mà không cung lục, chỉ tự tiện tư ngay đi, như những sự trạng bộ Lại tâu lên nói bộ Hộ tư đem nhân viên sở quản thuộc đã bị chọn bổ, lại tỉnh Thanh Hóa xin chọn phái biền binh, và quân thứ Thái Nguyên tuân xét việc đánh giặc, các tập đều toàn dẫn lời bộ Binh lục trị, tiếp được bẩm bộ làm phiếu nghĩ tiến trình, phụng chỉ vân vân, đều không hợp lệ).

Vua giảng du quở, đại khái nói rằng: trên chỗ triều đình, thống kỷ quan hệ ở đó, một chính sự gì, một mệnh

https://tieulun.hopto.org

lệnh gì, bề tôi giúp mà nhà vua chủ trương, lẽ cố nhiên phải thế, mà quyền cũng không nên giao cho chút nào, triều đình là lệ định, dụ chỉ, chỉ để tên phê phụng ở chỗ dưới niên hiệu, phàm có việc gì quan trọng, cũng phải xin chỉ trước, rồi sau mới theo lệnh làm phiếu, thế mà nay sao lục, sơ suất, mà chỉ dẫn lại càn, đạo làm tôi có nên như thế không? Chuẩn cho sức rõ cho các nha 6 bộ ở kinh, từ sau có tuân lục dụ chỉ, đều phải theo lệ (chỉ ở bên dưới niên hiệu để tên phê phụng) ý thức lục tống theo thế mà làm, còn việc nào tâu lên đã chuẩn cho rồi, hoặc phải sao lục cả, hoặc phải trích lục, tùy việc tuân lục, không được sơ suất làm ra tờ tư, việc nào phụng sắc, theo lệnh tư đi, mới được làm ra thể tờ tư, còn các nha và các lĩnh ngoài tiếp được, cũng phải xét [illegible] chỉ hoặc tiếp lục văn văn, không được nói những chữ nha nào phiếu nghĩ, cho biết chỉ từ trên quyết định, quyền có thống thuộc để răn những người trái vượt, nếu nha nào sơ suất sao lục như trước, và những nha nhận được, không biết đem học nêu ra, đều nghĩ vào tội đáng phải chịu.

Cho Hộ bộ tả thị lang Võ Khoa thăng thự Trị Bình tuần phủ, khi vào bệ từ, vua bảo rằng: trẫm thấy người như có cảm khích thực thà thẳng thắn. Cho nên chọn cất lên chức ấy, hạt ấy dân thuần việc ít, nhưng gần đây dân lương dân giáo chưa được cùng yên với nhau lắm, không khỏi coi nhau như lửa với nước, ngươi nên giữ một lòng công, phàm việc giữ phép mà làm, chớ nên thiên tư mà coi phân biệt, mới có thể được việc ổn thỏa, còn ruộng đất cao ráo, không bằng hạt ở kinh, phải nên gia tâm vỗ về, để cho dân được giàu đủ. Còn như việc kinh lý đạo Cam Lộ, là việc tinh xa, tuy có

https://tieulun.hopto.org

nha riêng, cũng phải thời thường trông nom bảo ban cả, để cho có thành hiệu, phàm vài điều ấy, ngươi nên thực hành, để không phụ lòng chọn người mà giao phó, thế mới được.

Tháng 3, sát hạch bọn hoàng thân, hoàng đệ ở tiện điện (Hòa Thịnh quận công Miên Tuấn, Cẩm Xuyên quận công Miên Kỷ, Triệu Phong quận công Miên Thoán, Quý Châu quận công Miên Liệu, Thái quốc công Hồng Phó, Hoằng trị quận công Hồng Tố, Gia Hưng công Hồng Hưu, Kỷ Anh quận công Hồng Đinh, Văn Lãng quận công Hồng Dật, tất cả 9 người) duyệt xong. Dụ rằng: Minh Vương đối cô lấy lễ kể thứ bậc, lấy nghĩa hòa họ hàng, tuy vương công là dòng đõi qui tộc, tất phải khiến cho chăm học hơn, trọng phẩm trước long trọng, cho ăn lộc dày đủ mà thôi. Trẫm kính theo chỉ của tiền nhân, lòng ân cần hậu với người thân, rất muốn người trong họ nhà vua, đều có đức tốt phần thịnh nhân hậu, trước chuẩn cho hoàng thân, hoàng đệ 9 người, vào tiện điện, ra đầu bài để sát hạch, duyệt cả các quyển đều chưa thông lắm, tìm người giỏi trong đám kém, chỉ có Triệu Phong quận công Miên Thoán, văn lý hơi hơn, chuẩn thưởng cho 1 đồng tiền vàng ngũ phúc, tiền bạc: ngũ phúc, tứ mĩ, tam thọ, nhị thắng, nhất đức mỗi thứ 1 đồng, tuy chưa xứng lắm, nhưng cũng không tiếc thưởng hậu để khuyến người khác, thứ đến Cẩm Xuyên quận công Miên Kỷ, Văn Lãng quận công Hồng Dật, nhưng phải học thêm tiến thêm mới được; còn ngoài ra các hoàng thân, hoàng đệ, hoàng tử, cần phải học ngày càng chăm, nết ngày càng sửa, trông nhau mà làm điều thiện, để được thành tài, vì người ta không thể không học, huống chi

https://tieulun.hopto.org

lại hầm sinh vào dòng dõi nhà vua được gần bóng sáng mặt trời ư. Triều ta phép nhà rất hay dạy bảo rất nghiêm, trước đã đặt ra giảng đường, để dạy các hoàng thân, lại có nhà học ở phủ Tôn nhân để dạy các công tử, cái ơn đôn thân mục tộc, nuôi nấng tác thành, không chỗ nào là không đầy đủ, sau vì các hoàng thân tuổi đã lớn thôi không giảng tập, các công tử còn tôn đến học cũng ít, lại đổi đặt ra chức Dực thiện để chuyên việc dạy, nhưng sinh trưởng ở nơi phú qui, thường đắm đuối vào sự yên vui, không học thì không có tri thuật, thường khi trái lễ, gián hoặc có người ham học, cũng là học một buổi nghỉ mười buổi, không chăm học tập được, nếu không xét thực ngặt hơn để khuyên răn, sao mong đức nghiệp ngày một tiến được. Từ nay hàng năm bắt thần sai phủ Tôn nhân xét hỏi các hoàng thân, công tử, người nào học hành dùng xét cử lên làm tờ tâu kê ra tiến trình đợi chỉ khảo sát, không phải ấn định nhất kỳ, nhưng chiếu tây người khá hay người không khá mà thưởng phạt, người nào học thức xứng đáng lấy được, hoặc vinh phong cho, hoặc gia hậu thưởng, nếu được hủy khảo luôn thì cất dùng ngay, để khích khuyến, người không tiến không thông thì phạt cũng theo liền, ngày trước Trần Tư[1] xin thi ngay trước mặt, Bành Thành[2] trọng chuộng văn sử, đều lấy phong nhã nổi tiếng, các bậc vương công tiền bối về bản triều, cũng nhiều bậc học hạnh thuần túy để tiếng cho phái nhà vua, nay nhờ đội ơn sâu đức hậu gốc cành ngày nhiều, mà gọi phên giậu thành quách sao lại vắng

---

1. Trần Tư: Biệt hiệu của Trà Thực, đương điện làm thơ ở trước mặt Tào Phi (tra ở vần tri chi trong Vận phủ).

2. Bành Thành: không biết điển tích ở đâu, tra cứu chưa được.

https://tieulun.hopto.org

thế, há chẳng tự hổ thẹn và tự cố gắng ư? Ôi, cái thói kiêu ngoa xa xỉ gây ra ở chỗ bỏng lộc hậu học thì sơ mới biết là không đủ, đạo học nhờ ở thầy bạn, tất phải có nghiêm sư mà sau đạo mới tôn, gần đây, hoàng thân công tử chưa thấy tiến ích, tuy do tự ngăn lại [con đường tiến] hay cũng là chức Dực thiện chưa được tốt hết. Từ nay phàm chức Dực thiện ở các phủ có khuyết, chuẩn cho bộ Lại phải chọn những cử nhân tú tài, mà thực là nhiều tuổi, học thông thái, hạnh thuần cẩn, lại kiêm có văn nhã, có thể dạy học thì cho sung bổ vào, nếu chỉ là tầm thường, không xứng đáng với chức vụ, để cho người nói đến, thì bộ không tránh được lỗi ấy. Hoàng thân đối với viên Dực thiện, phải đối đãi bằng lễ thầy bạn, không được bắt làm các việc trong phủ, chỉ chuyên dạy về kinh sử thơ văn, và thường khuyên sửa điều hay, trừng lỗi, hoàng thân, công tử nếu có người sát hạch dự trúng, thì viên Dực thiện cũng dự có thưởng, nếu không biết bảo điều phải, ngăn điều trái, để các phủ có việc gì làm càn, lại không đem việc tố giác ra, tất phạm lỗi đến mình.

Bộ Binh tra cứu đem những quân nhiều lần đi đánh giặc bị tan mất và chết ở Đà Nẵng (mất tích không có người khai báo) làm sanh sách trình lên xin cho tặng tuất, nhiêu ấm. Vua y cho. Nhân dụ cho bộ Binh rằng: năm trước việc ở Đà Nẵng, nghe nói 1 người anh danh (không nhớ tên, hình như tên là Triêm) là con Nguyễn Cửu Đức (nguyên kinh thành đề đốc) mất tích đã lâu, con ngu không khai ra, nên chưa được cùng nhớ ân trạch, khoản ấy còn nhiều người mai một, bộ phải tra cứu để thi hành, phàm lệ, các người được tập ấm, đương quan phải sức cho thuộc viên không được yêu sách, để cho mọi người đều được nhờ, rồi xét lại

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Cửu Triêm quả là dị đảnh trộn mất tích, chuẩn cho truy tặng (tinh binh đội trưởng).

Kinh thành có chứng lệ khi truyền nhiễm, sai viện Thái y phái thuộc viên để chữa.

Tỉnh Sơn Tây có mưa đá (hình to như nắm tay như cái đấu, lại sấm gió cùng nổi lên, dân gian phần nhiều tổn hại hư hỏng, nhà cửa thuyền bè lúa má bị hỏng và hại), sai quan tỉnh khám thực trú tỉnh cách giúp đỡ.

Cung nhân triều trước là Trần Thị Nghiêm, (mẹ đẻ ra Phủ Mĩ quận công Miên Phú) tuổi thọ đến 80, phủ Tôn nhân xin lượng tăng lương hàng năm, chuẩn cho gia ân, chiếu nguyên lương đồng niên, gia cấp 20 quan tiền, 10 phương gạo, để tỏ ra thương người già, từ sau cứ theo thế mà thi hành.

TIMSACH.COM.VN

Cho hiệp biện đại học sĩ, lãnh Lễ bộ thượng thư, sung cơ mật viện đại thần Lê Bá Thận kiêm sung chức thầy dạy học ở Dục đức đường. Dụ rằng: đời xưa có chức sư bảo là để dạy cho làm việc dẫn dụ cho các đức, điển lệ cũ của bản triều, phần nhiều chọn bậc lão thần thuần chính, siêng năng, cẩn thận sung vào, cho nên các vương công bậc tiền bối, nhờ có thầy bạn giúp ích, đều được thành tựu đức nghiệp, nay hoàng tử Ưng Chân tuổi còn trẻ, hiểu biết chưa rộng, càng lớn sợ càng tự chấp, trách nhiệm, giúp sửa chưa được người, người là người chính đính cẩn thận có kiến thức, chuẩn cho vào chức sư bảo, nên thời thường thân đến nhà ấy dạy bảo, dẫn bảo điều phải, ngăn ngừa điều trái, khiến cho hoàng tử ngày thêm tiến tu, để đền đáp lòng tốt trách thành của trẫm.

Án sát sứ Quảng Ngãi Lê Bằng, lãnh binh quan Nguyễn Gia Trưng đều có việc bị tội. Trước đấy (năm

https://tieulun.hopto.org

thứ 27) (1874), viên tấn thủ ở cửa biển Thái Cần báo có 3 chiếc thuyền giặc vào cửa biển đốt phá cướp bóc (ngày 14 tháng 2), Lê Bằng ưng cho Nguyễn Gia Trưng đem quân đi đánh, rồi thì một chiếc thuyền chạy đi, còn 2 chiếc nhởn nhơ ở ngoài biển; Lê Bằng tiếp đến (ngày 17) chợt thấy dân xã Định Phúc ở Hải Ninh báo có chiếc thuyền giặc chực muốn lên bờ, lão tức phái đi dò thám (suất đội Thức) về báo tình hình giặc có thực, Lê Bằng vội vàng đem quân các đạo đánh giết, đốt cả thuyền, (bắt sống được 30 tên, chém hết vứt xuống biển) về tỉnh đem việc tâu lên. Đến sau (ngày 16 tháng 3) người lái buôn nước Thanh là bọn Trương Tư Phúc, Trương Tư Chi đến kinh đánh trống lên kêu, (kêu nói rằng bọn chúng và 36 tên chân sáo, đi thuyền qua phận cửa biển Thái Cần, bị giặc đuổi gấp, chạy vào trong cửa biển, bị quan quân giết chết mất 34 tên, còn bọn chúng trốn thoát).

Vua sai Hình bộ biện lý Nguyễn Huy Du đến để tra xét, đến khi án đáng lên (Lê Bằng vì giết nhầm phải thuyền buôn nước Thanh, phải xử trảm giam hậu), cuộc ấy giao đình thần xét lại, lại giao nội các và khoa đạo xét rõ, Lê Bằng chiếu như nguyên nghĩ giảm xuống xử giảo giam hậu (lời đình thần tâu lại nói: cứ theo nguyên đơn kêu, thì nhất định là người đi buôn, cứ theo lời khai thì nhất định là giặc, mà các chứng phức tạp, thì là người đi buôn hay là giặc, còn có một chút đáng ngờ, duy có cẩu công giết bậy, thực là thảm độc) còn đồng mưu là Nguyễn Gia Trưng giảm xuống một bậc, xử phạt trượng hết bậc và đi đồ, còn bọn quản suất đều nghĩ xử giảm dần.

Lúc trước việc buôn sắp thi hành, đình thần đem dời đoàn quân của Lưu Vĩnh Phúc tránh xa đường thông

https://tieulun.hopto.org

thương (đoàn quân của Lưu Vĩnh Phúc hiện ở Bảo Thắng, mà đường thông thương của người Pháp tất phải qua Bảo Thắng đến Vân Nam, cho nên xin dời đi).

Vua cho là Hoàng Tá Viêm kết nạp được ở lúc trước, tất nghĩ được lúc sau, mới sai trù tính việc ấy. Tá Viêm tâu nói: Vĩnh Phúc ở Bảo Thắng, bị người Pháp ghét, Phúc đã tự biết, đã đến tội cầu xin một chức ở Hải Ninh, để làm nơi nương ở, tội nhân đem việc đánh giặc Hoàng Sùng Anh nước Thanh, nêu có hậu thưởng, để hiểu thị, tên ấy đã hết lòng đánh dẹp nhưng núi khe xa xôi hiểm trở, còn phải hàng tuần hàng tháng, mà việc buôn sang năm đã thi hành, xin sắc cho quan nha thương chính, thương thuyết với phái viên nước Pháp là La Đăng, hãy thông thương với các tỉnh phố ở hạ du, nếu đi đường thủy đến Vân Nam, còn có giặc chiếm cứ, phải dẹp xong, rồi sau thông thương mới là ổn thỏa. Còn Vĩnh Phúc nếu quả làm được thành công, xin theo như lời y xin, cho đến Hải Ninh để làm phên giậu. Còn như Bảo Thắng, nguyên có đặt đồn, mấy năm nay nhiều việc chưa có thì giờ tính đến, nay nên chỉnh lý lại, chọn viên làm được việc sung làm phòng ngự sứ (phái quân phòng độ 300 quân, cứ 6 tháng một lần đổi, đợi vài năm sau đồng đúc, cho chiêu mộ dân thổ trước 1, 2 trăm sung vào đóng ở đó, quân phái đến thì rút về) cùng với viên châu ở đấy gọi dân về mà vỗ yên, để đem lại sự phồn thịnh như năm trước.

Vua bảo rằng: Vĩnh Phúc cầu xin một chức ở Hải Ninh thì lòng hắn đã hơi biết thu liễm lại mà tránh đi, duy có ta để Vĩnh Phúc ở đấy, không phải là không giúp cho ta, nhưng Hải Ninh thuộc về phận biển tỉnh Quảng Yên, tiếp giáp với tỉnh Đông, dời Vĩnh Phúc đến đấy sao cho im hơi lặng tiếng được cũng chưa ổn thỏa,

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

chuẩn cho Viêm hãy tư cho quan thương chính, đến phái viên nước Pháp thử nói, nếu họ nghe cho thì tốt. Hoàng Tá Viêm ngươi cũng phải hỏi rõ ngay Vĩnh Phúc, tự liệu có thể bỏ được sự thù hằn với người Pháp, vẫn ở Bảo Thắng sinh lý má không ngại gì thì cho, hoặc dời ở nơi nào hơi xa đường thông thương, như 2 hạt Hưng Hóa, Thái Nguyên để khai mỏ doanh sinh mà đối với ta có ích, đối với nước Pháp không hại gì thì cũng cho, cần phải cấm trấp bè lũ đừng làm ngăn trở việc thông thương là được rồi, nếu cho ở quá xa, thì hoặc có sinh lòng khác khó chế ngự, cũng không phải là kế hoàn toàn, còn Bảo Thắng nên đặt đồn chuẩn y cho thi hành, ngươi nên xét kỹ cho hoàn toàn mà trù tính ngay.

Tỉ Viêm lại tâu rằng: người Pháp chỉ ở thông sang Vân Nam, đường đi tất phải đi qua Bảo Thắng mà Vĩnh Phúc ở Bảo Thắng, thì mối thù mối lợi công kích nhau, bảo rằng cấm trấp bè lũ không làm ngăn trở việc thông thương, tội không thể liệu trước được, cần cho đối với ta có ích đối với người Pháp không hại, thì như lời tôi xin trước (đợi khi có công cho được một chức ở Hải Ninh), dã hết một chút nghĩ ngu, xin giao đình nghị, để cho được thỏa đáng. Sau đình thần nghị tâu lại rằng: Phủ Hải Ninh tiếp giáp với 2 châu Khâm, Liêm, Vĩnh Phúc đến đó thông với còn đồ nước Thanh, khó mà kiểm chế được, duy chỉ một hạt Thái Nguyên sản xuất ra loài ngũ kim, nên cho y sung làm đề đốc Thái Nguyên, nhưng lãnh một phủ hoặc một huyện, chọn quân để khai mỏ, cũng là một kế làm cho biên giới được đầy đủ. Hoặc sung thực nơi biên cương, nên cho đến Hải Ninh, xin tư cho quan 2 tỉnh Hải Dương và Quảng Yên bàn định trả lời thi hành; đến khi tư trả lời, thì quan 2

https://tieulun.hopto.org

tỉnh (Hải Dương đề đốc Phạm Phú Thứ, Quảng Yên tuần phủ Hồ Trọng Đĩnh) đều cho là không tiện (một đằng thì dân lưu tán chưa được yên để cho thông nhau và cổ động làm loạn, một đằng thì bọn giặc biển khi ẩn khi hiện, sợ người Pháp ngờ là đoàn quân ấy [của Lưu Vĩnh Phúc] làm.

Vua bảo rằng cho ở Hải Ninh không bằng cho ở Thái Nguyên, chuẩn giao cho Tá Viêm tuân hành. Tá Viêm tuân theo chỉ chuẩn, hiểu thị cho Vĩnh Phúc, Vĩnh Phúc nói : đoàn quân của y đến hơn 1.000 người, nếu đến ở Thái Nguyên, không lấy gì mưu sinh, mà khai mỏ, thì nghề đã không quen, lại không có vốn, thực khó giở tay, trở đi trở lại 2, 3 lần, y nhất vị cố xin ở Hải Ninh. Tá Viêm lại tâu xin gia ơn cho dời dời được kế tiếp ở phủ Hải Ninh, khiến cho dời đến ở ngay mới có thể bớt việc được.

LUẬN VĂN.COM.VN

Vua bảo rằng, nếu xuất lược như thế, làm không được, lại trở ngại về sau, nếu cho ở Thái mà y còn kêu, thì cho ở chỗ giáp Bắc Ninh, Thái Nguyên, hoặc cho ở Hưng Hóa chỗ giáp với Ninh Bình, Thanh Hóa, chỗ nào có thể giúp được, cũng để kiềm chế dễ gọi, nếu cho ở Bảo Thắng, tất phải liệu nói thế nào cho hợp ý cả hai bên mới được, cho hết lòng trù tính kỹ lâu lên đợi chuẩn y. Tá Viêm lại hỏi Vĩnh Phúc, thì Vĩnh Phúc nói ý không biết chỗ nào có thể đi được, y cũng không có ý tưởng gì khác, xin vẫn ở lại Bảo Thắng, để cố gắng giữ việc phòng ngừ, cho biên giới vững vàng, rồi Tá Viêm lại cứ tình thực tâu lên nói rằng : Vĩnh Phúc trước xin ở Hải Ninh không được toại nguyện, nay lại xin ở lại Bảo Thắng, tâm tích hẳn cố nhiên không thể biết được, duy có người Pháp chú trọng khi mà Vĩnh Phúc lại không phải là người chịu kém khí, ở lại đấy sợ

https://tieulun.hopto.org

không chịu kém nhau, lại sinh khó về sau, nếu để cho mang khí dễ cầu thỏa chí là nguy và khó, sao bằng khiến cho bỏ nguy đến yên là thuận và dễ, phủ Hải Ninh ở lệch về một góc, cùng với Hải Phòng cách nhau hơi xa, đem cho dã tỏ được tin nghĩa, khu xử lại xa thanh tích, tôi ngu tối lường như thế hơi ổn, xin lưu ý nghĩ đi nghĩ lại.

Vua lại giao xuống cho đình thần nghị lại, đình nghị cho là việc xử trí đoàn quân họ Lưu, quan thống đốc hình như tất ở Hải Ninh làm đắc sách, mà chúng tôi và quan các tỉnh Hải Yên rất lấy làm ngại. Xin theo chỉ chuẩn cho trước, dời đến ở Hưng Hóa hoặc Thái Nguyên, để giữ cho không có ngại gì, nhưng do quan thống đốc nói thẳng với Vĩnh Phúc, và phỏng chọn chỗ ở để bảo cho, cốt ý nghe lời mà nhận lấy (như các nơi Điện Biên, Đà Bắc, Thuận Châu, cho chọn lấy một nơi để khai khẩn, quả lập thành được 1 phủ 1 huyện, theo chỉ chuẩn cho đời đời được tập tước, đội ơn lâu dài); lại hội đồng với quan tuần phủ Hưng Hóa (Nguyễn Huy Kỷ) khám thực định giới hạn, và trù tính việc chiêu tập khai khẩn, cùng công việc nên cho thế tập cho chu thỏa, để cho y sợ uy mến đức mãi mãi, không sinh lòng khác, thì làm tập tấu về thành đồ bản đệ tâu lên. Vua cho là phải, chuẩn cho theo như nghị lục sức cho thi hành.

Đến nay Tá Viêm tuân theo nói với Vĩnh Phúc, y lại kêu rằng đoàn đinh của y đều không phải nghề làm ruộng, y là người nước Thanh, nếu muốn mộ dân lập ấp, sợ không ai tin theo, huống chi y vốn không có tư sản, nay được thu dùng, cho kỳ ngụ ở Bảo Thắng, chiêu lập thuyền buôn đi lại, nhờ lấy của những người có, để giúp cho sự cấp dưỡng, nay nếu bỏ chỗ ấy đi chỗ khác, hơn nghìn người không lấy gì độ sống, xin vẫn

https://tieulun.hopto.org

ở lại đấy, làm tôi tớ vĩnh viễn, kính theo mệnh lệnh, người Pháp nếu có đi đến Vân Nam, để cho họ đi lại tự do, không dám trở ngại. Tả Viêm xét tình ý và lời lẽ ân cần, lại xin hãy cho ở lại Bảo Thắng, đợi sau có nên giúp cho phí tổn để dời đi ở nơi khác thế nào, sẽ tùy cơ châm chước thi hành, vua ưng cho.

Mùa hạ, tháng 4, nêu thưởng cho người dân thọ trăm tuổi ở tỉnh Quảng Nam, Quảng Ngãi (Nguyễn Văn Vân, Nguyễn Văn Địch người tỉnh Quảng Nam; Nguyễn Thanh Chiếu người tỉnh Quảng Ngãi).

Một chiếc tàu thủy của nước Xích Mao (gọi là tàu Đan Lò) chạy vào cửa biển tỉnh Hải Dương, khi bấy giờ nha thương chính đã lâm, thuyền buôn các nước đều đến buôn bán, theo hàng hóa kiểm xét đánh thuế như trong

TIMSACH.COM.VN

Định lại lệ tâu việc trong kinh và tỉnh ngoài (ở trong kinh các nha 6 bộ, ở tỉnh ngoài thì các tỉnh đạo, như cả nha gặp có việc gì cùng bẩm hoặc cùng nghĩ nên tâu thì thôi, hoặc trong nha có viên nào nghĩ riêng khoản nào, và người nào bẩm xin để tâu giúp, thì cũng phải trình với trưởng quan và những người đồng sự hội bàn cho xác đáng, tâu lên, nếu trưởng quan ấy và các viên đồng sự ý kiến không giống nhau, không chịu tâu nghĩ, mới được tâu riêng, cũng phải đem việc ấy tâu kèm, còn như cùng một nha mà gặp việc cùng cử hặc lẫn nhau, thì không cứ trưởng quan hay đồng sự, không phải thương thuyết, đều chuẩn cho tâu riêng). Khi bấy giờ có cử nhân ở tỉnh Quảng Ngãi là Nguyễn Duật tình nguyện bỏ tiền ra đóng thuyền mộ quân để tuần giữ giúp thuyền vận tải hạt ấy, biện lý bộ Binh là Hà Văn Quan và Trần Thúc Nhân tâu giúp cho. Vua y cho, chỉ

https://tieulun.hopto.org

vì không trông bộ trưởng và viên đồng sự cùng tấu, hơi chưa hợp thể, nên sức lại, nhân chuẩn định làm lệ.

Bấy giờ, kinh sư ít mưa, chứng lệ khi lưu hành, sung biện các vụ Nguyễn Thuật dâng sớ xin sửa chữa việc của người để trừ tai biến của trời, đại khái nói rằng : trời và người giao cảm với nhau rất gần không xa, vì trời không trị được dân mà ký thác cho vua, vua không trị dân được một mình, mà nhờ ở bề tôi, cái việc gọi là giúp vua điều lý âm dương, thuận 4 mùa, để cho muôn vật được thỏa mãn, là chức trách của ai ? Con trâu mùa xuân thở rốc, tể tướng phải lo, thủy hạn bất thần, đại thần nhận lỗi, thực không dám đem trách nhiệm sợ hãi tư tình đổ cả cho một mình vua, nay thời trời như thế, tai nạn của dân như thế, hoàng thượng sớm chiều không yên, nhiều lần giáng dụ để tự trách mình, đến đem cân nói cuối đời nhà Chu không có năm rét, khi nhà Tấn mất không có năm ấm, để mà khuyên răn, các quan ở triều đình khỏi sợ hãi, kinh cẩn việc công, để cầu điềm tốt ứng đến, thế mà khanh sĩ quên nghĩa xét công việc hàng tháng, giản đài thiếu lời bàn giúp thời, giấy tờ cho là hết chức phận, nhầm lỗi coi cũng như không, sợ không phải là bổ cứu giúp đỡ, tôi xin đem những việc quan trọng cần thiết ra nói : chết vì việc nước phải nên khen, thế mà mấy năm nay, những viên biên binh đứng chết trận, chưa chắc ai ai cũng được tặng tuất, lập đàn ban tế, và phụ thờ với các quan quân ở 2 đền Hiền Lương, Trung Nghĩa, bộ Lễ cứu xét vẫn chưa thấy thi hành. Hình ngục phải nên xét xử cho xong, thế mà bộ Hình và Ty ở Kinh, án để chồng chất lại rất nhiều, hàng năm việc án tâu lên, tù phạm phải giam thêm lên không giảm, ngoài ra như công việc tầm thường ở kinh thành, quan bộ Công không có khẩn sức, hoặc đến hết năm

https://tieulun.hopto.org

này thắng khắc không làm xong, về mùa nắng dữ bắt người làm việc, sao tiết kiệm nuôi được sức lực quân. — người nước Thanh lãnh trung các thuế như các thứ dầu, dường, cau khô, sa, lụa ở 2 hạt Thừa Thiên, Quảng Nam, gián hoặc phái nhiều người đi dón chịu đánh thuế cao ngoài lệ, dân buôn bán mất mối lợi, khách đi đường không tiện, những thói lệ sinh ra như thế, không biết quan ở bộ, quan tỉnh có xét biết không ? Kính xin sắc ngay cho quan các bộ, phàm có những việc quan hệ, đều phải xem xét kỹ lưỡng, các quan trong Kinh tỉnh ngoài đều phải mài giũa cạnh góc, hết lòng sửa sang tính toán, phàm việc để hưng lợi trừ hại, trừ tai biến, đem lại khi hòa, được đem kế hay tâu vào, để tỉnh kẻ dưới thấu suốt đến trên, trăm việc trong sạch, quan lại trong sạch mà đời sống của dân được thỏa mãn, để lòng ấy thắc mong mỏi của hoàng thượng là, bộp cảnh lương tốt lành khắp vũ trụ, là nguyện vọng rất lớn của tôi. Vua hận lời xin ấy.

Tỉnh Quảng Ngãi ít mưa đã bao tuần, quan tỉnh là bọn Trà Quí Bình, Nguyễn Khuyến lặng yên không xin cầu đảo, đều phải phạt 9 tháng lương.

Bấy giờ, quan bộ Công là bọn Tôn Thất Tĩnh không có tâu lên, tự tiện tư đến viện Vũ bị hỏi những số cung lên vua dùng năng nhe nhiều ít, quản viện là Hồ Văn Hiền tự tìm trả lời, việc phát giác ra, đều phải giáng 2 cấp lưu, nhân sắc xuống, từ nay phàm các nha Thị vệ, Thái y, Thượng trà, Thượng thiện, Phụng thiện, Vũ bị, có liên quan đến việc trong cung, thì các nha ở ngoài, không có điển lệ sắc chỉ, không được tự tiện tư hỏi, nếu có khinh thường tư hỏi, mà các nha ấy không ai hặc ra, lại khinh thường trả lời, đều theo luật trái phép luận tội,

https://tieulun.hopto.org

nếu gặp việc gì phải làm, mà từ trước đến nay không có lệ cũng phải xin chỉ mới được tư trả lời :

Tặng quế Thanh cho thống lãnh nước Thanh là Tô Nguyên Chương (thống lãnh ấy mới đến Lạng Sơn nhờ mua quế Thanh hạng tốt, tuần phủ Lạng Sơn khó tìm được, đem việc tâu lên, chuẩn cho lấy 3 phiến để tặng, hiện chưa đệ đến mà thống lãnh ấy đã đến cửa quan, nhưng do tuần phủ Lạng Sơn ủy phái viên đi tặng).

Dân các tỉnh Bình Thuận, Bình Định, Thanh Hóa bị chết dịch nhiều, chuẩn cho bỏ tên ở sổ đinh tha thuế, hoãn kỳ hạn tục điền.

Tuần phủ tỉnh Tuyên Quang là Mai Quỹ (đỗ đồng tiến sĩ, người tỉnh Hà Tĩnh) chết. Vua bảo rằng : Mai Quỹ ở [illegible] việc ngoại biên, khó nhọc thì có, nhưng chưa thấy có thực hiệu, mới được thăng thu, nay chưa nên gia tặng, chuẩn cho chiếu hàm cấp tuất gấp rưỡi để tỏ lòng thương (nguyên lệ 600 quan, lại gia cấp 300 quan).

Cho Hình bộ thượng thư là Trần Bình kiêm coi bộ Lại. (Trước chuẩn cho Công bộ thượng thư là Tôn Thất Tĩnh kiêm coi, đến nay vì Công bộ nhiều việc mới sai Trần Bình kiêm).

Định lại lệ thưởng phạt, trình hạn mộ dân khẩn điền cho sơn phòng các tỉnh ở Nam Kỳ, Bắc Kỳ. (Các hạt dọc biên giới chánh phó sứ sơn phòng và các viên doanh điền, người nào hễ khuyến đốc, trong 1 năm mộ được 100 đinh (đã có cơ chỉ, dưới cũng thế) khẩn được 200 mẫu ruộng (đã báo khám bắt đầu thu thuế, dưới cũng thế) thưởng gia 1 cấp, năm sau tính suốt đinh được 200 tên, ruộng được 400 mẫu, thưởng thăng 1 trật ; 3 năm tính suốt đinh được 300 tên, ruộng được 600 mẫu,

https://tieulun.hopto.org

thưởng thăng 2 trật. Các hạt trung châu, trong 1 năm mộ được đinh 200 tên, ruộng khẩn được 400 mẫu, thưởng gia 1 cấp ; năm sau tính suốt đinh được 300 tên, ruộng được 600 mẫu, thưởng thăng 1 trật ; 3 năm tính suốt, đinh được 400 tên, ruộng được 800 mẫu, thưởng thăng 2 trật, vẫn sung chức ấy. Nếu trong 3 năm mà khuyến đốc khẩn mộ đều không đủ lệ, thì đều chia làm 10 thành nghĩ phạt, trong 1 năm thiếu 1, 2 thành thì được miễn nghị, thiếu 3, 4 thành thì phạt bổng 1 năm, thiếu 5 thành trở lên phải giáng 1 cấp, năm sau thiếu 1, 2 thành thì phạt bổng 1 năm, thiếu 3, 4 thành thì giáng 1 cấp, thiếu 5 thành trở lên giáng 2 cấp ; 3 năm thiếu 1, 2 thành giáng 1 cấp, thiếu 3, 4 thành giáng 2 cấp, thiếu 5 thành trở lên giáng 4 cấp điệu, nhưng cho sung lãnh. Lại gia hạn 1 năm, có được sung số thiếu ấy lượng cho khinh phức, nếu không sung số thì cách chức, lệ thuộc vào nha ấy sai phái).

Dụ cho các nha xét hỏi việc hình ở trong kinh và tỉnh ngoài phải xét xử xong những việc hình ngục còn đọng lại, đại khái nói rằng :

Hình ngục là mệnh lớn của cả nước, hình phạt không thích trung thì dân không đặt tay chân làm gì được, không những hại cho chính sự, lại phạm cả khí hòa, người dân bà nước Tề bị oan mà đến đại hạn, Trâu Diễn bị vào ngục mà sương bay, đời xưa vẫn có điều ứng thực không thể không cẩn thận được, gần đây ở kinh và tỉnh ngoài chứng lệ khi có khi phát ra, 4 tỉnh Trực kỳ và các tỉnh Hà Tĩnh, Bình Định liên tiếp ít mưa, âm dương chưa hòa, dân vật chưa thỏa, thực bởi chính sự thiếu sót, nên mới đến thế. Hiện nay các nha xét hỏi việc hình ở trong kinh và tỉnh ngoài, các việc án thường phần nhiều dễ chồng chất, như bộ Hình xét xử

TÀI LIỆU SƯU TẦM

https://tieulun.hopto.org

việc lên biên binh là Đinh Đại, án đã đến 10 năm chưa xử xong, tỉnh Cao Bằng xét xử việc án của bọn Nguyễn Phan giám chè lẫn nhau, cũng đến 5, 6 năm chưa xét ra được, loại ấy rất nhiều, còn mong gì binh ngục xong xuôi được, còn như những án phải sung quân, phát lưu trở xuống, địa phương khinh thường xét hỏi kết án, bộ Hình xét lại, cũng cho là không đến lại người trên, lược qua rất nhiều, trong đó không khỏi có người oan lạm, và việc án để quá hạn, tuy có xử phán, nhưng nguyên nghị rất nhẹ, nên quan có chức trách phần nhiều không sợ, không cố gắng, thậm chí có những bọn tham nhũng, dung tình bỏ bê trệ lại, chực đầy túi tham, kẻ phạm tội chưa chết với pháp luật đã chết với kẻ lại, việc dục khoét phạm đến khí hòa, không gì tệ hơn việc ấy. Chẳng sức rõ cho các nha xét hỏi việc binh ở các địa phương, những án để lại từ trước, nghiêm hạn cho 3 tháng, án nào không tra cứu vào đâu được, thì đem duyên cớ lâu xin liệu đi, án nào hễ tình lý khó khăn thì chia hạn xin gia hạn, đều phải trong kỳ hạn làm tập tâu lên, còn án nào phải tra xét kết án, thì theo như hạn 1, 2, 3 tháng kết án đệ lên, nếu vẫn bỏ bê trệ như trước, để quá hạn không xét xử xong, thì gia đẳng nghĩ xử, những án sung quân phát lưu trở xuống, cốt phải thể theo lòng kính cẩn thương xót của trẫm, xét cẩn thận kỹ càng, nghĩ xử phải hợp với pháp luật, tình tội phải được công bằng, nếu còn dám khinh xuất cẩu thả, xét ra các tỉnh oan lạm, thì nghĩ xử nghiêm ngặt. Lại phải xem xét lệ gian, không được che giấu, nếu bất thần phái quan thám xét ra, phải phạm lỗi nặng, đó là hình phạt rõ ràng, pháp độ nghiêm ngặt, là một đầu mối lớn của chính nhân, từ sau phải vĩnh viễn tuân hành, để cho biết sợ pháp luật, giữ chức phận, những

https://tieulun.hopto.org

việc dọng tich lại phải làm cho xong, những tình hình u uẩn phải thông đạt lên, hình phạt trung bình thì được vui vẻ, hình phạt mong cho không có hình phạt mới có thể tiêu được tai nạn, triệu được khí hòa, vì dân cầu phúc, để yên lòng muốn trị, khỏi được lỗi bỏ thiếu chức quan.

Bấy giờ bọn giặc trốn nước Thanh cùng với giặc thổ ở tỉnh Quảng Yên hợp lại quấy nhiễu tỉnh Lạng Sơn, quan tỉnh là Lương Tú Thứ tâu xin phái bắt binh dũng để ngăn đánh và đưa thư cho phủ Thái Bình (thuộc nước Thanh) cùng thống lãnh họ Tô để bắt giặc. Vua y lời xin ấy, lại sai trông coi nghiêm ngặt những nơi tiếp giáp biên giới nước Thanh, và tư cho tỉnh Quảng Yên khẩn sức trong thuộc hạt, đều phải hết lòng phòng giữ cho chặt chẽ, bọn giặc ấy nếu có bọn trộm lẻn phải chặn bắt trị tội, để mong hậu thưởng, nếu canh phòng sơ suất tất phạm việc quân (Đến sau thống lãnh họ Tô đến đóng ở địa giới để trấn áp, nhưng phải tham phủ họ Mạc đến ngay để giúp việc đánh giặc, viên phủ Thái Bình cũng sức cho chặn bắt).

Nêu thưởng người đàn bà có nghĩa ở tỉnh Hưng Yên bỏ tiền ra lạc quyên (Nguyễn Thị Dạng người xã Tây Nha, chồng chết không có con, lạc quyên 1.100 quan tiền, chuẩn cho thưởng một tấm biển (có 4 chữ « lạc quyên nghĩa phụ »).

Dân hạt Tuyên Quang sau khi trải qua chiến tranh vì mất mùa, tình rất gieo neo, quan tỉnh xin cấp cho mỗi xã 50 quan tiền, 10 phương gạo (cộng 202 xã, cấp tiền 10.100 quan, gạo 2.020 phương) để cho mua trâu bò, đồ làm ruộng cày cấy sinh nhai, khiến cho chóng được tỉnh lại (nhưng chia làm 3 thành mỗi năm thu 1 thành). Vua y cho.

TAISACH.CDM.VN

https://tieulun.hopto.org

— Bấy giờ, quan viên có người can nghị tự tiện bày tỏ tâu lên. Mới giáng dụ rằng, gần đây, quan viên bị người cử hặc giao nghị, phần nhiều có người không chịu bình tĩnh để chờ, không đợi xét rõ, tự tiện tâu nhảm, rất trái thể pháp, vả lại người nói có người nói không, đợi xét hỏi tự khắc rõ, tình tội nặng nhẹ đã có vua quyết định, khi nào từng có tư vị che lấp nếu quả không có dấu vết đáng chỉ ra, thì đâu có thể buộc tội được, quan xét hỏi nếu không công minh, thiên tư ức chế, thì đến khi lấy kêu cũng chưa muộn, sao được bị can tham hặc, liền tranh luận tự giữ lẽ phải, trong lòng gần như khinh thường pháp luật, hình tích thì thuộc về giềm chê lẫn nhau ở chốn triều đình, gần như họp nhau kiện tụng, thế là phép tắc đạo lý gì? Trẫm rất không [illegible]. Chuẩn cho từ nay về sau nhất thiết nghiêm cấm, nếu còn tâu lại như thế nữa, tuy việc làm được thực, cũng nhất khái đem bác không xét đến, để cho phép làm tội được chính, mà kỷ cương của triều đình được nghiêm. (Sau bộ Hình xin chuẩn cho viên nào bị hặc, quả có sự oan ức, tất phải đợi án thành, mới được trình bày kêu lên, xét quả là thực, thì đem viên hặc trước nghĩ xử, nếu không thực, thì chiếu luật gia lên một bậc để trị tội).

Vua ruớc từ giá[1] đi chơi cửa biển Thuận An, nghỉ mát mùa hạ và xem bờ biển 5 ngày, về cung.

Nguyên Lễ bộ tả thị lang sung chức giáo đạo ở Đức dục đường là Nguyễn Đục lại vì bệnh tình tâu xin ở quê hương để chữa thuốc và dưỡng bệnh. Quan tỉnh Quảng Nam tâu giúp lên cho. Vua bảo rằng: Nguyễn Đục trước ở chức ấy, tuy văn học không giỏi, nhưng

---

1. Từ giá: mẹ vua.

https://tieulun.hopto.org

đức hạnh thuần chính, lão luyện, phàm việc siêng năng cẩn thận, xét bảo hoàng tử, hơi có kính sợ, trước vì bệnh xin về, trẫm thương là già yếu, gượng theo lời xin ấy, tưởng sau rồi lại đến, cho nên chỉ ban cho vàng chưa gia ân mệnh, nay tuổi đã quá già, phải nên ban ơn và yên ủi, chuẩn cho thăng thự Lễ bộ hữu tham tri, cho ở quê hương để chữa thuốc dưỡng bệnh, nhưng chuẩn cho được chỉ nửa lương, khi nào hơi khỏi, phải đến ngay kinh cung chức, để trọn nghĩa trước sau, mới không phụ ân đãi ngộ của trẫm. Dục sau lại vì bệnh chết ở nhà.

Bắt đầu định lệ thuế đinh thuế điền của 4 bang lưu dân (Tân Mĩ, Tân Hĩ, Tân An, Tân Bình) ở tỉnh Quảng Yên (nhân đinh cộng 125 tên, ruộng 33 mẫu 5 sào, thổ 18 mẫu 1 sào, đồng niên nộp thuế 24 quan, thóc 12 hộc 8 hộc 3 bát).

Tháng 5, nêu thưởng dân sống lâu 100 tuổi ở tỉnh Quảng Ngãi (Phạm Văn Tại, Nguyễn Văn Duật).

Định lại lệ nghỉ ngơi cho quân đi bắt giặc việc công về và giáo dưỡng anh danh. (Quân đi đánh giặc, lệ trước được nghỉ 1 tháng, nay không cứ đường sá xa hay gần, 5, 6 năm cho hạn nghỉ 3 tháng; 3, 4 năm 2 tháng; 1, 2 năm 1 tháng, trừ những ngày đi về ra, giáo dưỡng anh danh chiếu lệ các quân hàng năm cứ vào kỳ tháng 7 thì chia ban lần lượt đổi nhau nghỉ ngơi, đến tháng giêng năm sau, phải họp cả lại).

Vua đi chơi núi Thúy Vân, cửa biển Tư Hiền, duyệt coi việc phòng giữ bờ biển 7 ngày về cung.

Doanh điền sứ tỉnh Bình Thuận là Nguyễn Thông lấy hơn người mộ nghĩa ở Nam Kỳ (hơn 30 người) tình nguyện đến các xứ Đồng My để ở dấy khai khẩn, vua

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

y cho, nhưng sắc cho Nguyễn Thông hiền thị cấm trấp để cho biết cất giấu.

Thống đốc Hoàng Tá Viêm tâu nói: những quan viên ở tỉnh và quân thứ Tam Tuyên, hoặc yếu đau không quen lam chướng, hoặc tài lực tầm thường, không chịu được nơi phồn kịch, xin sắc cho đình thần chọn bổ, để cho kịp phòng thủ vỗ yên. Vua nghe theo.

Tỉnh Hưng Hóa mưa đá.

Tỉnh Cao Bằng mưa xuống những hạt đen, (hình như hạt thóc hạt gạo).

Phúc thi các cử nhân trúng cách. Lấy Hộ bộ thượng thư sung Cơ mật viện đại thần, tước kỳ vĩ bá Nguyễn Văn Tường sung chức đọc quyển. Hồng lô tự khanh, biện lý Lại bộ Nguyễn Hữu Độ, thị độc học sĩ sung biện các vụ Nguyễn Thuật đều sung việc duyệt quyển, chọn lọn Phan Đình Phùng 4 người đỗ đồng tiến sĩ xuất thân (Phan Đình Phùng, Trần Hữu Khúc, Trần Phát, Nguyễn Tài Tuyển). Lại lấy 3 tên phó bảng (Nguyễn Quang, Phạm Văn Hành, Hoàng Côn) trước khi chưa truyền lô, biện lý Lễ bộ Trần Thúc Nhân; biện lý Binh bộ Hà Văn Quan; tham biện Các vụ Tôn Thất Trạc họp ngồi với nhau ở Tả vu, khinh thường bàn đến việc trường thi, Binh bộ thị lang Tôn Thất Phan, cùng với trực thần là Phạm Đễ, khoa đạo Lễ Đình Dương cho là tiết lậu việc phúc thi, tâu lên bậc tội (trong lời tâu nói: các viên ấy ở phía tả vu cùng ngồi, nghe thấy Trần Thúc Nhân nói rằng: việc điện thí năm nay, hiện được 1 quyển 3 phần, 1 quyển 1 phần, 2 quyển không được phần nào. Hà Văn Quan nói: quyển 3 phần ấy nếu không phải là Trần Phát thì là Phan Đình Phùng. Tôn Thất Phan hỏi việc thuộc cẩn mật, sao lại biết được, Tôn Thất Trạc trả lời rằng, việc đã tâu lên rồi, cho nên mới biết).

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo rằng: phép thi rất là nghiêm mật, sao lại tiết lậu nông nỗi tảo bạo đến thế, cho giao bộ Lễ xét rõ nghĩ xử để răn cho chừa, sau lâu trả lời đối cứu quyển thi, chỉ có 1 quyển 3 phân, câu nói ấy ngẫu nhiên mà trúng, còn thi phần nhiều không hợp (cứ tờ tâu của quan phúc thí mà đối cứu, trong đó nói 3 phân 2 phân mỗi bọng 1 quyển, 1 phân nguyên nghĩ 1 quyển, lại phụng ân chuẩn 1 quyển, hiện còn 3 quyển bất cập) thế là các viên ấy tức đạc, không phải dịch là nghe thấy, nhưng thứ bậc chưa được chuẩn định, thế mà trong chỗ ngồi công, vội đem ý kiến khinh xuất họp bàn, rất là không hợp, xin đều giáng lưu, để răn những người nói khinh thường không cẩn thận (Trần Thúc Nhân giáng 2 cấp, Hà Văn Quan, Tôn Thất Trạc đều 1 cấp, cùng chiếu bắt đồng thự [illegible] nhầm lẫn. Phan phải phạt 70 roi. chuẩn cho phạt bổng 9 tháng. Đề và Dương giảm một bậc, phạt bổng 6 tháng, nghị dâng lên, vua chuẩn y. Nhân phê bảo rằng: dùng người nên lấy người trọng hậu làm đầu, nếu có tài làm việc mà khinh tảo muốn làm những sự khôn vặt, may được trúng thì hại lại càng quá, bọn ấy sao không kính theo ý tốt của trẫm quen làm thói tệ, rất không phải là ý tác thành của trẫm, đáng lẽ phải xét cho cùng để răn, tạm phạt nhẹ để cho sửa đổi, không thì phải trị tội nặng.

Lại lấy phúc thí làm điện thí, nhưng định lại pháp trình thí hội và thí điện (4 kỳ thí hội, suốt cả kỳ đệ nhất và đệ nhị, trong đó 1 kỳ có phân số mới được vào kỳ đệ tam, trong 3 kỳ mà 2 kỳ có phân số mới được vào kỳ đệ tứ, còn 4 kỳ đều có phân số được 4 phân trở lên, chuẩn cho là trúng cách không phải chia làm hạng thứ, 3 kỳ được 7 phân trở lên, chuẩn cho do quan trường đem dâng lên chờ chỉ lựa chọn, nhưng chiếu theo điển

https://tieulun.hopto.org

lệ cũ khoảng năm Minh Mệnh ở tả hữu vu đem làm chỗ thi điện, còn sai quan trông nom việc thi và những công việc nên làm, đều theo lệ thi hành. Đến ngày thi, các quan và thuộc văn võ đều ứng trực ở viện dãi lậu 2 bên tả hữu vu một ngày, đến giờ thu không nộp quyển thi sĩ, ra hết, mới được chiếu lệ vào trực, còn các quyển thi điện, do quan đọc quyển, duyệt quyển theo lệ đem tiến lên vua xem, chờ chỉ định đoạt chia cho giáp đệ và phó bảng, nhưng lấy khoa sau làm bắt đầu).

Lại cho là các khoa gần đây, số dự trúng hơi kém hơn trước, nhân dụ rằng: Lòng yêu học trò của trẫm, ngồi một bên để chờ người hiền đã lâu, cần người hiền tài ở khoa thi, mong cất 10 người được 5 người, để cho có người mà dùng, những người đỗ các năm trước, còn có người yếu thông chưa chính, như Phạm Thoại, Nguyễn Văn Giai đều không phải người đất ngỗ, thế mà mấy năm gần đây, người đỗ các khoa rất ít, trong đó phần nhiều là người tuổi trẻ học ít, có lẽ sĩ tử phần nhiều không phải là người học nhiều chỉ hòng cầu may được tiến thân mà thế chăng? Quan coi việc học là mô phạm cho học trò, thế mà lại chỉ là quan thanh nhàn ngồi dựa chiếu mà không giảng dạy, cần được tỏ điểm văn nhã, làm tiêu chuẩn cho sĩ phu, như Dương Thành [1], Hồ Viên [2] vẫn không nghe thấy, thầy bạn như thế thì khuôn phép trông vào đâu, từ sau nên gia tâm dạy bảo, khuyên kẻ chăm, răn kẻ biếng, trọng văn nhã, trừ phù hoa, còn làm học trò, cũng phải chăm học tập, học hết kinh sách

---

1. Dương Thành: tiến sĩ đời Dường, thường ẩn ở trong núi, Đức Tông triệu ra làm gián nghị đại phu, có dâng sớ lưu Lục Chi lại.

2. Hồ Viên: người đời Tống làm giáo thụ ở Hồ Châu học trò đến vài trăm người.

https://tieulun.hopto.org

để ra làm việc, tu tỉnh ở nhà, cống hiến ở triều đình, để đền đáp lòng răn bảo gây dựng của trẫm, nếu vẫn ít người đỗ như trước, là đạo làm thầy không rõ nên mới đến thế, tất đem quân coi việc học xét xử giáng chức, cách chức quyết không để cho pháp luật lại cong. Quan to các địa phương đều có chức trách làm việc và dạy ở một phương, từ sau phải lưu tâm thường xét, quan coi việc học nếu có không xứng chức, học trò nếu không chăm học, người lớn thì tâu hặc để trị, người nhỏ thì răn bảo, khiến cho ngày thêm tiến tu, không thế, là cũng thiếu chức vụ.

Quân nước Thanh là tham phú họ Mạc đem theo quan quân đến tỉnh Quảng Yên giúp việc đánh giặc được thắng trận, việc ấy tâu lên, vua bảo rằng: việc lớn của tham phú họ Mạc, quả có công trạng thực, chuẩn cho trích phát vật trong kho (quế Thanh, Nghệ mỗi thứ 2 phiến, trầm hương 10 lạng, yến sào 1 cân) đem tặng để yên lòng người xa.

Thống đốc Hoàng Tá Viêm, hiệp đốc Tôn Thất Thuyết cùng nhau đem việc trù tính việc ngoài biên làm tập tâu lên (trong tập tấu nói: bọn giặc họ Ông họ Đương trước đã xin vỗ yên, nay đã hơn một tháng không thấy đến hầu, tình giặc như thế, tưởng không thể cho vỗ yên được, lại nói đợi khi nước lụt xuống, phái quân đi đánh). Vua dụ quở rằng: đối địch với kẻ vua ghét, là lòng trung của bề tôi, yên được ngoài biên, là tài giỏi của viên tướng, người đời xưa đem hết quân ra đi, giết hết giặc rồi về, cần về việc công văn phải như thế, việc biên cương ở Tuyên, Thái, trẫm giao cho 2 đại thần, đã mấy năm nay, phải nên tìm cho được giặc, để việc quân chóng xong, mới là không phụ trách nhiệm giao cho ở biên giới thế mà lại nuôi giặc để thêm lo, có được

https://tieulun.hopto.org

không? Hiện nay công việc ngoài biển sắp xong, bọn giặc còn lại, chẳng qua như hơi thở tàn, không đánh giết ngay cho trọn công việc đã tinh, để chúng như đám tro tàn lại cháy lên, bất đắc dĩ mà cầu cứu ở người, thực là kế kém quá lắm, lại không chịu cùng lòng bàn với nhau cho được việc, người họ người kia dun dẩy cùng nhau, đánh dẹp rối rít đều giữ ý kiến như mái chèo và cái sào, vả lại tinh giặc không thể lường được, việc xin vỗ yên, trẫm vẫn ngờ là khó, chắc nhiều lần chuẩn cho 2 đại thần ấy xét kỹ mà làm, đừng để phải khó về sau. Thế mà Hoàng Tá Viêm trước đã lấy vỗ yên làm đắc sách, thường xin chi cấp cho họ Đàm, họ Lục, họ Hoàng, họ Trương và bọn Dương Đại, Trần Nhị là bè lũ của họ Ông, họ Đường, số tiền lương đã nhiều, nên quận nước Thanh khó đến, lại ngăn lại để họ về không, làm lỡ cơ hội, nay lại nói giặc họ Ông dựa vào địa thế yểu sách, định đi là phải, thì lúc trước chủ việc vỗ yên là ai? mà lại nói đánh, và về đại thế, không khỏi như trẫm đã liệu, hai đại thần sao trong bụng không có mưu kế sẵn, mà làm việc không hợp như thế, huống chi lại xin đợi đến khi nước lụt xuống, rồi mới phải đi đánh, thì dong dài qua năm tháng, đến bao giờ cho xong việc, chả gần như coi việc nước làm trò trẻ chăng? hầu nuôi giặc để làm công chăng? Việc quân không phải là nhỏ, việc biên khẩn đã có chuyên trách, thế mà dám tinh sơ suất như thế, việc quân rất nghiêm, quyết không tha thứ luôn được; chuẩn cho giao đình thần hội bàn việc nhiều lần làm việc không hợp xét xử để răn, nhưng lập hạn nghiêm trách phải trù liệu ngay, khiến cho bọn giặc còn lại chóng quét sạch biên giới được vững chắc lâu dài, để chuộc lỗi trước, nếu cứ như thế không chịu cố gắng, tất phải đem quân pháp mà trị, không tha. Sau đình

https://tieulun.hopto.org

thần tấu lại hai đại thần ấy, xin chiếu luật trái với chế thư, đều giáng 4 cấp bổ đi nơi khác, đợi được ban ân chuẩn cho lượng lưu lại, để tính việc hay về sau, nghiêm hạn cho 6 tháng phải làm cho xong việc. Vua y cho.

Chuẩn cho thự Lễ bộ hữu thị lang Hoàng Tướng Hiệp được thực thụ, lại thăng lãnh tuần phủ tỉnh Tuyên Quang, kiêm giúp việc quân ở quân thứ tỉnh ấy.

Sắc rằng: ngươi là người trong khoa giáp, đương chỗ phồn kịch ấy nên phải trù tính cho hết giặc, yên biên cương, chóng có thành hiệu, để nối thanh danh, nhân hậu thưởng, chớ phụ lòng tốt kén chọn nhắc bổ của trẫm.

Tha thóc thuế và tiền vay năm trước cho 6 huyện thượng du tỉnh Hải Dương (Đường An, Thanh Miện, Đường Hào, Cẩm Giàng, Tứ Kỳ, An Dương) (vì có bị giặc

Chuẩn cho Lại bộ tả thị lang là Hoàng Hữu Xứng kiêm coi viện Đô sát (nguyên trước Hoàng Tướng Hiệp kiêm coi).

Mùa hạ năm nay, lúa ruộng tỉnh Hải Dương được mùa to, các địa phương khác gián hoặc có thiệt hại thì thuế lệ đều chiếu từng hạng tha hoặc giảm có từng bậc.

Chuẩn cho huyện Hương Khê tỉnh Hà Tĩnh thuế vụ hạ chiết nạp bằng tiền (vì huyện với kho ở tỉnh hơi xa, đài tải phí tổn nhiều, chuẩn cho mỗi hộc chiết nộp 4 quan)

Vua rước từ giá đi chơi cửa biển Thuận An nghỉ mát mùa hạ, xem phòng giữ bờ biển 7 ngày về cung.

Bắt đầu đặt nha kinh lý An Khê (thuộc tỉnh Bình Định) lấy bố chính sứ tỉnh Bình Định là Phan Văn Điển (người tỉnh Quảng Ngãi) sung chức chánh kinh lý, phó quản

https://tieulun.hopto.org

cơ doanh Vũ lâm là Đỗ Văn Thôn (người tỉnh Bình Định) làm phó. Trước Hình bộ lã thị lang là Phạm Sĩ Thục đi vào Nam tìm thuốc, về tâu xin ở xứ An Khê (sau núi Tĩnh Sơn) chọn đất đặt đồn, chọn quan đóng lâu, lượng trích quân, ở tỉnh, bậu cấp cho vốn, làm kế phòng thủ và khai khẩn.

Vua sai quan tỉnh khám tỉnh thế cho xác thực, tâu trả lời lên, tổng đốc là Phạm Ý tâu trả lời nói đất nơi ấy phần nhiều rộng rãi mà tốt, dân giáo và các dân Mán ở đó, lợi tự nhiên không nên bỏ, mà việc đề phòng bất ngờ không nên không, đặt nha đồng đồn để khai khẩn, tình thế cũng hợp. Bèn sai Phạm Ý chọn cử viên sung làm chánh phó rồi chuẩn cho trích tiền nộp chuộc tội (tiền phạt xuy phạt trượng) ở kho tỉnh và tiền quyên điền mẫu (ruộng công mỗi mẫu 3 quan, thổ mỗi mẫu 1 quan 5 tiền, ruộng tư mỗi mẫu 1 quan, thổ mỗi mẫu 5 tiền, để sung vào phí tổn, và lượng trích quân ở vệ Hậu Bảo (là nguyên thuộc tỉnh binh mà ở gần nơi ấy) 1, 2 trăm tên, cùng cơ binh tỉnh ấy (là quê ở thôn An Khê) 39 tên, theo nha kinh lý sai phái làm việc).

Tháng 6, đình lệnh khuyên dân lạc quyên. Dụ rằng: trước cứ bộ Hộ tâu đem bản danh sách khuyên quyên của quan tỉnh Bình Định, tâu xin khen thưởng trẫm đã chuẩn cho thi hành rồi, nhân nghĩ lệnh khuyên quyên, là vì mấy năm nay có việc quân và gặp có tai hại, nên phải cung ứng trù tính giúp đỡ, phí tổn rất nhiều, hết thảy lấy ở của công, hoặc có khi không đủ, cho nên bất đắc dĩ cho dân quyên giúp, để khuyên phong tục tốt, cũng là việc tạm một thời, không phải là lệ lâu dài, thế mà gần đây quan các tỉnh phần nhiều không khéo thể tất, khuyên quyên luôn luôn, rất không phải ý chứa giàu ở dân của trẫm, này như dân giàu là mẹ

https://tieulun.hopto.org

dân nghèo, chính sự không gì cần bằng làm cho người giàu, cổ ngữ chỗ nói đấy ư, nhân dân đủ thì vua khi nào không đủ, cho nên triều đình tất phải trước hết vun trồng cho nhân dân, để cho sinh kế được dư dụ mà gốc nước vững bền, sao lại chăm chú lấy của dân để làm giàu cho mình; huống chi những kẻ thừa hành, nhà lại nhân đó mà sinh tệ, tiêu công chưa đủ, mà túi riêng đã đầy, những nơi làng mạc xa vắng sẽ chịu sao nổi, trừ nơi biên giới Bắc Kỳ có việc, và các tỉnh đóng đồn khai khẩn, mở đường buôn, đào sông, cho chiếu lệ làm việc ra, còn thì đều đình bãi, nhưng chuẩn cho hội nào gặp việc gì phải khuyến quyên thì tâu lên đợi chỉ chuẩn cho mới được, còn như người nào hễ gia tư giàu có, muốn được danh sắc, do tự lòng thành, thì cho do bộ hoặc do tỉnh bẩm xin quyên nộp, không vào hạng đình.

Tỉnh Quảng Trị bị bệnh dịch, sai quan tỉnh cứu đảo và tìm thuốc chữa.

Tôn Thất Thuyết đem bệnh tình tấu xin, vua bảo rằng: hiện nay việc quân thứ gần xong, còn lại chẳng qua 1, 2 đám giặc họ Ông họ Đường, xin vỗ yên đã lâu, nay cho đem công việc hiện làm ở quân thứ Bắc Ninh, Thái Nguyên giao cho tham tán Lương Quí Chính chuyên trông coi, cùng với Lê Hữu Tá, Phan Đình Bình (lãnh Bắc Ninh bố chính sứ) bàn tính việc điều đốc, người thì chuẩn cho ở tỉnh thành Bắc Ninh tĩnh dưỡng chữa thuốc cho chóng khỏi, thuốc thang cho do tỉnh lấy cấp cho đầy đủ.

Vua lại đi chơi núi Thúy Vân và cửa biển Tư Hiền, xét xem bờ biển, 4 ngày, về cung.

Đúc các thứ đạn bằng gang (41.700 viên).

https://tieulun.hopto.org

Tướng nước Pháp phái tàu thủy Bô Liêm đi tuần bắt giặc ở biển, việc ấy tâu lên, vua sai bộ Binh phải tư cho các cửa biển từ Đà Nẵng trở ra Bắc, đều phải tuần thám ở ngoài biển, hễ thấy tàu ấy, thì báo chỉ cho nơi có giặc, hợp sức đánh bắt, nếu có vào cửa biển nào, chiếu lệ khoản đốn cho đắc thể.

Định lại lệ xét xử bồi tang về hao hụt của công. (Từ nay phàm nha lại, kẻ giữ kho đồ vật của công nếu có hao hụt, người nào trước khi chưa đến kỳ thanh tra mà tự đem ra thú tội bồi xong, thì không cứ có ý riêng hay không, số tang nhiều hay ít, có chức làm hay không đều được tha tội, vẫn cho làm việc như cũ, để khuyến người biết sợ pháp luật; còn như người nào đến kỳ thanh tra mới thú xin bồi, và bị người trích phát ra, mà trong hạn bồi xong (hạn định xem năm Tự Đức thứ 11) (1858) thế cũng là hơi biết sợ, biết hối, duy có việc phát ra mới bồi xong; và trong hạn bồi đủ, đều là đã trích phát ra mới chịu lo để bồi, tình tội không khác nhau lắm, thế mà lệ định trước kia, về khi việc phát ra thì vẫn cho làm việc như cũ, về trong hạn thì giáng 2 cấp đổi đi nơi khác, thực là phân biệt quá (nghị định năm Tự Đức thứ 23 (1870) người nào khi việc phát ra, phải đồ của ra bồi đủ, đều được miễn tội, cho vẫn làm việc như cũ. Người nào mới hạn đầu đã bồi xong, trước xử phải phạt xuy, phạt trượng, cũng đều tha tội, ở lại làm việc; người nào bị tội đồ trở lên, đã phải giải chức thì đều tha tội, nhưng đều phải giáng 2 trật bổ đi nơi khác), nay người nào tự biết trích phát ra, đã có nghị định vẫn cho làm việc như cũ, thì những tội danh đồ lưu trở lên việc phát ra bồi xong và trong hạn bồi đủ, phải xét xử tất cả, hễ có chức hàm thì đều phải giáng 2 cấp đổi đi nơi khác, người không có trật

https://tieulun.hopto.org

để giảng được, đều cho làm việc như cũ 3 năm không được thăng bổ. Còn khoản lệ cũ việc phát ra bồi đủ vẫn cho làm việc như cũ thì đình chỉ, ngoài ra như các khoản nguyên can tội danh phạt xuy phạt trượng và 2 hạn 3 hạn 4 hạn, đều chiếu theo nguyên nghị thi hành).

Thuyền buôn nước Thanh bị giặc, trôi giạt vào phận cửa biển tỉnh Quảng Ngãi, việc ấy tâu lên, vua sai quan tỉnh chẩn cấp cho.

Bấy giờ, các hạt Bình Định, Phú Yên, Bình Thuận, Khánh Hòa, phần nhiều có tai nạn cọp, sai quan địa phương chọn dân nội, ngoại tịch, qui thành 1, 2 đội bộ Binh lượng phái quân kinh ở võng thành am hiểu nghề váy bắt, 2, 3 tên đến để dạy tập cho quen.

TAISACH.COM.VN

mất mùa hạ và xem bờ biển 5 ngày về cung.

Huyện Tiên Minh tỉnh Hải Dương có sâu cắn lúa.

Sắc cho các tỉnh Bắc Kỳ sức rõ cho các cửa quan, cửa biển xét hỏi những người buôn nước Thanh không có giấy cấp cho thì bắt giải ngay. Trước đấy người buôn nước Thanh là bọn Đặng Tường Kỳ (hơn 30 người) đem thuốc phiện sống đến Hà Nội bán, chuyến đi ấy đã không có giấy đi đường, lại tự tiện mang binh khí, tỉnh Bắc Ninh bắt giải đến tỉnh Lạng Sơn, viết thư cho phủ Thái Bình nước Thanh xét hỏi. Sau trả lời, nên sức rõ cho các cửa quan cửa biển hết sức xét hỏi dân buôn nước ấy, người nào hễ không có giấy cấp cho thì bắt để trị tội (không được sau khi cho vào mới trói bắt giải đi, sinh phiền) quân tỉnh Lạng đã tư cho tỉnh Bắc

https://tieulun.hopto.org

theo thế mà làm, đem việc tâu lên, cho nên có sắc lệnh này.

Ban cấp cho Khâm sứ nước Pháp là Hoắc Đạo Sinh một bộ luật (Viên sứ ấy nói bộ Luật của nước ta rất là kỹ và thích hợp, muốn mua để học, cho nên chuẩn cho ban cấp).

Tên đầu sỏ giặc là Dương Vãn đánh đồn An Biên, bị thua chạy trốn, đầu mục Man là bọn Đặng Đức Đạt đem quân thổ dũng chặn đường giết được, thưởng cấp có thứ bậc.

Tổng đốc Hải Yên Phạm Phú Thứ, bố chính sứ Nguyễn Phiên vì có việc đều bị giáng. Trước đấy Phạm Phú Thứ tâu bọn Nguyễn Phiên, hiện chưa giáo xét, Nguyễn Phiên nghi hoặc, mới dâng sớ tâu xin về hưu, lời lẽ kín hở, vua bảo Nguyễn Phiên đã bị thanh chủng, không nghĩ để ngăn lời chê gièm, lại còn nhiều lời, có phạm đến thể pháp, chuẩn giao đình nghị sau rồi Phạm Phú Thứ lại một tâu Nguyễn Phiên hiện có bệnh lo nghĩ nhiều thành tật, xin chuẩn cho về quê tĩnh dưỡng. Vua bảo rằng: một mình Nguyễn Phiên, trước sau do Phạm Phú Thứ hoặc cất lên hoặc gièm chê, nay lại xin cho giải chức, đều giao cho đình nghị tâu trả lời. Sau tâu trả lời nói: Nguyễn Phiên xuất thân nhã sĩ, làm quan đến tam phẩm, nên phải cảm khích cố gắng, thế mà cản dỡ theo ý riêng, tạo ra những lời phù phiếm, trong tập tâu có đoạn nói 4 cớ nên về hưu, khéo đặt ra những lời không thực, vài điều ở đoạn sau, xét ý nói lại, muốn cầu tiến. Phạm Phú Thứ đối với một mình Nguyễn Phiên, trước thì cất lên, sau thì gièm chê, đến khi Nguyễn Phiên nói nhiều lời cuồng bậy, lại đem tâm tật nói để gỡ cho, không phải là thiên tư bênh vực là

https://tieulun.hopto.org

gì, đại để 2 viên ấy, một người thì tự chuốc lấy sự gièm chê mà nói cẩn, một người thì muốn gièm chê người mà tránh oán, mới đến thiếu đạo làm tôi, đạo công không rõ, cái manh mối ấy đều không thể để thêm mãi ra, xin đều chiếu luật nghị xử (Nguyễn Phiên chiếu luật đăng thư nói khéo để cầu tiến, phạt 100 trượng cách ly, Phạm Phú Thứ chiếu luật thiên tư bênh vực, giáng 3 cấp điệu) đến khi nghị dâng lên, vua sửa lại, Nguyễn Phiên giáng làm lang trung điệu về Kinh, Phạm Phú Thứ giáng 2 cấp lưu (dưới tên đã ghi cách lưu, đợi khi khai phục sẽ xét mà làm).

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

QUYỂN LVIII

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Đinh sửu, Tự Đức năm thứ 30 (1877) mùa thu, tháng 7, tập ngự chế Việt sử tổng vịnh in đã xong, ban cấp cho trong kinh và tỉnh ngoài (hoàng thân công, hoàng thân, công chúa, và quốc tử giám, học đường các tỉnh, phủ, huyện châu cùng ấn quan ban văn mỗi người 1 bộ).

Vua cho là thầy, trò ở giám, dạy và học phần nhiều không vụ thực, mới giáng dụ sức rõ rằng: Thành quân[1] ở chốn kinh sư là nguồn gốc của giáo hóa, nhà nước phải đào tạo nhân tài ở ngày thường, mà để dùng cho sau này quan viên ở Quốc tử giám của bản triều, đều do triều đình cử ra, khoa mục xuất thân vốn có phẩm hạnh để sung vào, chức không phải là không trọng, sinh viên thi cấp lương cho, coi như quan ngũ lục phẩm, nuôi không phải là không hậu, cũng phải biết triều đình sở dĩ ủy dụng, mong mỏi là ở chỗ nào? Năm trước người giữ chức ấy như bọn Phạm Tam Tỉnh, Vũ Duy Thanh, Vũ Huy Dực, khi ấy nhiều bậc

---

1. Thành quân là nhà đại học đời xưa.

https://tieulun.hopto.org

tác học lão thành, đáng làm khuôn phép, lại biết để bụng vào đào tạo, mong cho được thành tài, bấy giờ ở giám tấp nập vui vẻ, nhiều học trò học hết kinh sử có thực học, như Nguyễn Cửu Trường, Phan Thúc Trực, học hạnh khoa danh đều không hổ thẹn, là vì người dạy và người học đều hết phương pháp cả. Gần đây thầy dạy học coi là chức nhàn, giảng tập phần nhiều cẩu thả, nên học trò không chăm học, đi thi đỗ được ít, lòng tự hỏi lòng có hổ thẹn hay không?

Sao không nghĩ người đời xưa làm chức tế tửu suốt đời không ân hận gì, ở nhà Thái-học 10 năm không về, cốt để cho việc dạy và nghiệp học được thành, muôn đời khen ngợi, những người ấy là người nào? Các ngươi cũng nói người xưa, lại không bắt chước người đời xưa, hay là chỉ lấy riêng ở? Sao không biết nghĩ quá đến thế. Từ nay về sau phải vụ thực học, hết sức làm, phàm những thói từ trước nhất thiết phải tẩy trừ đi hết, người dạy chớ lấy khảo khóa làm tắc trách, mà điềm nhiên không gia tâm, người học chớ lấy sự tuyển bổ làm bậc thang mà chỉ cầu cho đủ lệ, có thể khiến cho thầy dạy học không phải đặt ra làm vì, học trò tranh nhau mài gọt, gây dựng nhân tài, để làm việc nước dùng, mới không phụ ý tốt, trọng việc học, hậu đãi người hiền của trẫm, đều phải kính cẩn tuân theo.

Chuẩn cho Thủy sư đô thống Nguyễn Chí về hưu trí (bấy giờ 73 tuổi) vua cho là Nguyễn Chí làm việc đã lâu ngày, rất là chăm chỉ, khó nhọc, nay đã quá niên lệ, già yếu đáng thương, đã chuẩn cho về hưu trí để dưỡng, cho trọn tuổi trời, lại gia ân ban cho sa, lụa mỗi thứ ba tấm, 50 lạng bạc, bảo cho biết ý tốt thể tất bề tôi.

https://tieulun.hopto.org

Trước kia quan trường chấm thi hội là bọn Trần Bình (Hình bộ thượng thư sung chủ khảo) Lê Đại (nội các tham biện sung tri cống cử) lấy đỗ quá lạm không xứng đáng, bình tích ám muội. Lại bộ biện lý là Nguyễn Hữu Độ đem việc tâu hặc, giao đình thần xét nghĩ, đến nay đình thần nghĩ tâu lại, công việc các quan trường ấy làm, phần nhiều trái lầm, trong đó văn lý vụng kém, mà theo kỳ gia thêm phân số, thi lại là Khuất Duy Nhận (cử nhân), là thầy dạy học ở nhà Trần Bình; bài thơ thất luật mà tàu xin lấy thêm, lại là Nguyễn Văn Bình (ấm sinh tú tài, sau đổi là Chất, lại đổi là Trữ) là em rể Lê Đại, vậy bọn Bình, Đại, xin theo lệ Minh Mệnh năm thứ 16 (1835) (quan trường thi hội và các người đi thi thông đồng thỉnh thác, thì quan trường đều phải cách chức, người đi thi phải xử phạt trượng tội đồ) đều xét nghĩ cách chức trả về sổ xuất thân trước (Bình là cử nhân, Đại là đồng tiến sĩ), bọn Khuất Duy Nhận, Nguyễn Văn Bình ra xét không có tang vật đút lót, đều tha cho tội đồ, nhưng cách mất biên tên cử nhân, tú tài; phó chủ khảo là Đặng Văn Kiều tư vị che chở phải giáng 3 cấp đổi đi nơi khác, khoa đạo là Lê Huy không cũ hặc phải giáng 2 cấp đổi đi nơi khác; lang trung là Nguyễn Đình Tiếp thu giữ quyển không cẩn thận, để tiết lộ ra, giáng 2 cấp lưu, bọn Lễ bộ Lê Bá Thận đều giáng cấp có thứ bậc.

Vua chuẩn y lời đình nghị, để cho sự tà tâm của quan trường được sửa đổi, tập tục của học trò được ngay thẳng, còn Nguyễn Hữu Độ trích tấu đúng sự thực, thưởng thụ Quang Lộc tự khanh; lại cho là sách ở sử quán phần nhiều chưa xong, chuẩn cho Đặng Văn Kiều vẫn

https://tieulun.hopto.org

bổ chức ở sử quán, bọn Bình và Đại cho hết sức làm việc chuộc tội ở sử quán.

Sắc cho các địa phương xét cử những người đàn bà biết làm thơ văn, sung vào việc dạy học ở nội đình.

Vua bảo Khâm thiên giám rằng: trong lịch chỉ chép 130 năm, ý trẫm muốn đem từ Gia Long năm thứ 1 (1802) trở về sau, đều biên chép vào, đến nghìn muôn năm cũng thế, để rõ chính thống và khuyên con cháu về sau, nhưng ở dưới cũng vẫn lấy 120 năm làm thường lệ, không được chua phiếm, Khâm thiên giám liệu có được không? Thì lấy năm nay làm bắt đầu. Sau [Khâm thiên giám] tâu trả lời lệ trước chép năm chia làm 2 khoản (khoản trên chép từ một năm đến 60 năm khoản dưới chép từ 61 năm đến 120 năm) nay chép các năm Gia Long vào, xin ở trên năm Tự Đức thứ 15 (1862) chép thêm Gia Long thứ 1 (vì năm ấy đều là Nhâm tuất), năm thứ hai trở đi theo như thế mà chép nối vào, nhân làm ra qui thức tiến trình, vua y cho.

Nguyên lãnh bố chính sứ tỉnh Cao Bằng là Đặng Duy Trinh vì có việc phải cách cho làm việc chuộc tội. Trước Duy Trinh nhiều lần cùng Nguyễn Phan giêm chế lẫn nhau đã giao xét nghĩ, rất lâu chưa xong (năm thứ 24 (1872) cô án, giao Hoàng Tá Viêm xét nghĩ, đến năm thứ 25, lại kế tiếp phát 1 án nữa, mới phái khoa đạo là Nguyễn Đức Kỷ đến hội đồng với bố chính án sát mới là Hoàng Tường Hiệp, Nguyễn Đình Nhuận cùng nhau xét nghĩ. Sau Đức Kỷ có tang về quê, Tường Hiệp bổng đổi bổ [đi nơi khác] một mình bố chính mới là Nguyễn Đình Nhuận tra cứu, kết án đệ lên). Đến nay quan tỉnh ấy là Nguyễn Đình Nhuận xét xong các án để chồng chất, lần lượt đệ tâu lên: về án thứ 1 (án sau) đệ lên trước, Duy Trinh về mang lòng hiềm cớp

https://tieulun.hopto.org

nhặt những việc Nguyễn Phan ngăn trở, xử phải cách chức (Nguyễn Phan vì việc bắt phu tải gạo, xử phải phạt trượng, nhưng năm thứ 28 (1875) đã chết thì thôi) sau can khoản khác, đợi xử tội nặng. Rồi lại một bản án (án trước) tiếp tục đệ lên. Duy Trinh lại vì mạo công đổi trá, xử phạt trượng tội đồ hết bậc, chuẩn cho gia ân tha cho tội đồ, nhưng phạt 100 trượng, phát giao quân thứ Hoàng Tá Viêm hết sức làm việc để chuộc tội. Sau viên ấy lại can việc để thiếu của kho, (khi Duy Trinh đến Thái Nguyên, tư trích lấy lương chứa ở kho tỉnh Cao Bằng để chi biện, đến khi tỉnh ấy kiểm tra số hiện thiếu, liên can đến Duy Trinh), án nghĩ phải bồi và phạt trượng phát lưu (trượng 100, lưu 2000 dặm, còn số thiếu chia nhau phải bồi, 30 lạng bạc, 360 quan tiền, 23 phương gạo). Nhà cho là xét ra là làm việc công, nguyên không phải lấy cho mình, tha cho, chuẩn cho theo như chỉ trước thi hành.

Định lại lệ phạt về truy thu tang vật mà bất lực (Theo lệ trước, truy thu tang vật mà bất lực, thì niết ty chuyển đốc và lại điển, tổng lý phân thu, đã tại chức 3 năm, đều thiếu 5 phần trở lên, mới phải giáng đổi đi nơi khác (Niết ty) cách bãi (lại điển, tổng lý) gián hoặc thường phải thuyên chuyển, niên hạn chưa đủ, hoặc trong đó dùng dằng, tìm cách khôn khéo, chưa nghe thấy thực có cách bãi, nên người không biết sợ mà cố gắng, của công không bù lại được. Nay chuẩn định, từ sau, phàm các địa phương truy thu những khoản lang bồi, trừ người nào hễ tại chức 6 tháng, thiếu từ 1, 2, 3, 4 phần, và tá lãnh chuyển ty cùng bọn phủ huyện với đốc, phủ, đề đốc thừa lệnh thôi thu, đều theo nghị năm thứ 27 (1874) mà làm, còn thiếu 5 phần trở lên, thì các viên phủ đoãn, phủ thừa, án sát lại chức 1 năm.

https://tieulun.hopto.org

theo lệ trước phải giáng 1 cấp lưu, nay đều đổi đi làm việc nơi khác; lại điển và tổng lý, theo lệ cũ phải phạt 40 roi, nay đều phải cách bãi, không phải đợi đến 3 năm).

Chuẩn định lệ quan viên kết nhận. (Từ nay về sau phàm đưa vào làm lại dịch, bổ vào anh danh, giáo dưỡng, hoặc xin hồi tị, hoặc xin đến nơi gần, hoặc ấm bổ, hoặc đi hạch đi thi, cùng tất cả người phải kết nhận, trừ có quan trên ở địa phương tư cho làm việc và lý trưởng kỳ lão cung kết ra, còn thì người nào vì có duyên cớ xa xôi cách trở, cho đều được tùy tiện do thuộc viên văn từ ngũ phẩm, võ tam tứ phẩm trở lên ở cùng làng cùng hạt hoặc hạt khác mà vốn có quen biết xét rõ, người ấy nguyện trước không có can án và các việc trá mạo, mới được kết nhận (quan có trách nhiệm xét thực là xa xôi cách trở, mới được cho kết nhận, nếu không thực thì phải theo lệ làm việc, không được nghe ngay) nếu hàm thấp mà tự tiện nhận ngay, thì không chuẩn cho, còn như những viên đáng được kết nhận, không có xét rõ nhận ngay, sau người ấy có người phát giác ra các vật can án và trá mạo, trừ ăn tiền đút lót dấu đó theo phải xử nặng ra, còn thì chỉ vì nể nang chiều lòi của người ấy phải chịu, giảm đi một bậc nghĩ xử).

Trước quan tỉnh Lạng Sơn phái người (Trần Đình Phong) sang Long Châu, không tư trước cho phủ Thái Bình biết, đến khi phủ ấy tư sang nói sau có phái người sang đất Trung Quốc, phải báo trước cho biết, việc ấy tâu lên, đã chuẩn cho tư trả lời nói đó là nhân theo việc làm gần đây không có sự gì trái lạ).

Nhân dụ bảo rằng: chức giữ bờ cõi, đều có giới hạn từ trước điển lệ đã nghiêm, gần đây về đọc biên giới

https://tieulun.hopto.org

nhiều việc, quan quân nước ấy đi đến giúp ta đánh giặc, quan ở quân thứ các tỉnh nhiều khi phái viên sang nói rõ việc quân, đem đưa tặng phẩm hoặc việc khẩn cấp không kịp báo trước, từ trước đến giờ, hai bên đi lại, quen cho là thường, không có điều tiếng gì. Nay phủ ấy chẳng qua nhân ta thường đem tố cáo người nước ấy vượt qua biên giới, cho nên tìm kiếm ra việc này để trả miếng lại, hòng che lỗi của mình, không phải có lòng xem xét nghiêm ngặt, nhưng về phần ta cũng nên giữ phép, đừng cho là thói quen mà bất chước đại, để cho họ nói được. Nay chuẩn cho sức rõ cho quan tỉnh Lạng Sơn từ sau phàm có việc gì, không được sai người đến thẳng nước ấy, nếu có đò xét hoặc đưa tặng và việc gì cần kíp nên sai người đi, phải tâu lên nói rõ, đợi chỉ chuẩn cho mới được, nhưng phải báo trước cho họ biết, nếu còn đem lạ điều phái người sang, tất phải chiếu lệ trị tội nặng. Các tỉnh Quảng Yên và Cao Bằng cũng theo thế mà làm, còn như sai quan và người đi buôn nước ấy đến đất nước ta, phải do quan lại ta xét kỹ, thực có giấy đi đường hoặc tin bài, mới được cho đi, chớ cho người không tốt trà trộn vào, biên giới quan hệ, cần chớ sơ suất khinh thường như trước để chịa lỗi trái.

Định lại phép khảo khóa sĩ tử (vì từ trước đến nay; số đỗ khóa nhiều, mà số có thể đi thi ít, trong đó những người tìm có trốn không đi thi và thuê người làm gà, lệ đó không thể không được; mới định lại, từ nay, phàm phép khảo khóa, chiểu theo lệ cũ mà làm, nhưng đến phải trước kỳ khảo (ngày nộp quyển), quan phủ quan tỉnh sức xuống cho phủ huyện, bất kỳ dịch phải đem số sĩ tử trong làng đã đi khảo khóa mấy lần, đi thi mấy khoa, người chưa đi thi có duyên cớ như thế nào (như những loại có đại tang và bị ốm) và người mới

LUVIET.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

đi khảo khóa lần đầu, khai và cam kết rõ ràng, đo học đường sát, hễ đã có đi thi và chưa đi thi mà có duyên cớ, và không có duyên cớ mà khảo khóa mới 3, 4 lần cũng mới đi khảo khóa lần đầu, cho đều nộp quyển đi khóa; nếu không có duyên cớ mà đã 5, 6 khóa vẫn chưa chịu đi thi, thì không cho đi khảo khóa, giao về làng vào sổ chịu sai dịch, nếu lý dịch khai gian và quan coi việc học thiên tư che chở, việc phát giác ra, chiếu luật trị tội; còn như quyển làm văn các quan coi việc học điểm duyệt xong, hội đồng với các quan phủ tỉnh cân nhắc, văn lý có thể lấy, mười phần không được quá sáu phần (như sĩ số 2.000 thì lấy đỗ trên dưới 1.200 người) nếu văn lý hơi kém không được đến số ấy, thà rằng ít không lấy quá lạm, còn các hạt thuộc về 4 trường Thừa Thiên, Bình Định, Nghệ An, Thanh Hóa, nếu gặp năm có thi hương, thì khảo không gồm cả vào kỳ hạch không gặp năm thì hương, đều theo lệ cũ mà làm).

Chuẩn cho chưởng vệ trung doanh quân Thủy sư là Nguyễn Bái thăng thự đề đốc quân Thủy sư ở kinh kỳ.

Cho bố chính sứ tỉnh Bắc Ninh là Hoàng Diệu thăng thự Hình bộ hữu tham tri.

Vua cho là giặc cướp ở các hạt xứ Bắc Kỳ mang án trốn đi, phần nhiều bị ức hiếp phải theo và mê hoặc, muốn cho tự đổi mới. Dụ rằng: muốn sống ghét giết, là lòng của trời đất, dùng dức hoãn việc hình là chính lớn của nhà vua, đều dân không người nào không phải là xích tử của triều đình, một khi vì lầm mà phạm pháp, mới mắc phải tội, không những có hại chính thể, lại phạm cả khí hòa, rất không phải là ý vâng thuận mệnh trời vỗ yên muôn dân của trẫm, trẫm rất nghĩ một người dân không có chỗ nương nhờ, là đức hóa chưa ban, rất là hổ thẹn, huống chi lại do đó mà bắt tội, há phải

https://tieulun.hopto.org

dùng được đâu. Nay chuẩn cho các tỉnh từ Thanh Nghệ trở ra Bắc, các tội phạm mang án đi trốn, trừ việc trộm cướp án mạng tầm thường chiếu lệ bắt trị tội ra, còn các tội phạm làm giặc ăn cướp mà án để chồng chất, có kẻ nào biết hối lỗi tự sửa đổi, hạn trong 3 tháng (kể bắt đầu từ ngày đạo dụ này đến, cho đến cửa quân thống đốc Hoàng Tá Viêm xin thú, làm ngay danh sách kê tội trạng tâu lên, đợi chỉ cho tha tội, phải đi làm việc để chuộc tội lỗi trước, rồi do đại thần ấy xét có công trạng thực, sẽ tâu xin lượng cho lục dụng, nếu đã được khoan tha mà còn dám quen thói cũ, không chịu ra thú, chuẩn cho các địa phương bắt ngay trị tội, cho hết mầm ác, chớ để hại cho dân.

Tháng 8, quan tỉnh Thanh Hóa tâu xin xây thêm tường nhỏ ở trên thành, để đặt thêm các cỗ súng (64 sở, vua y cho (trên thành tỉnh đều đặt súng không có tường nhỏ, đặt súng ở 4 sở lầu cửa thành và 20 sở ở nhà để súng).

Vua cho là năm trước (năm thứ 28) (1875), nước Pháp sai sứ đưa các hạng (tàu và súng) tiến tặng, nước ta chưa có đáp lễ lại, mới sai chọn cử sứ thần sang Tây, đình thần cử tuần phủ Hà Nội Trần Hy Tăng, triệu ngay về, đổi bổ Lễ bộ tả tham tri sung làm chánh sứ, lại lấy Lại bộ tả thị lang Trần Nhượng sung phó sứ, Hồng lô tự thiếu khanh, biện lý Công bộ Hoàng Văn Vận sung làm bồi sứ; còn chức tuần phủ Hà Nội thì cho Quang lộc tự khanh, biện lý Lại bộ là Nguyễn Hữu Độ lĩnh chức ấy, nhưng chuẩn cho kiêm coi công việc thương chính, sắc rằng: ngươi trước ở tỉnh Hải Dương thù tiếp với sứ nước Pháp, tình ý càng tin nhau, trước được phái đến Gia Định, tướng nước Pháp cũng yêu trọng mong lại đến nữa, ngày thường người ngợi khen

https://tieulun.hopto.org

rất nhiều, từ khi về kinh đến nay, chẳng qua chỉ sai phái việc lầm thường, chưa có công trạng gì có thể báo đền cho xứng đáng, nay đến Hà Nội, việc làm cốt phải mười phần được yên ổn, như khi ở Hải Dương, mới không phụ lòng giao cho làm việc, Hà Nội việc nhiều, lại thuộc về giao thiệp, Trần Đình Túc tuổi đã già, trẫm rất nghĩ ngợi, nhưng thay chức đó cũng khó có người, người là người đảm đương được, đến đấy phải cùng lòng cùng giúp việc, hết sức làm cho ổn thỏa cốt cho một phương được ninh thiếp, để yên lòng trẫm, không hổ thẹn đạo làm tôi, mới được.

Cho nguyên thự tuần phủ Hưng Yên là Nguyễn Văn Thận bổ thự Lại bộ hữu tham tri, kiêm coi viện Đô sát. (Khi ấy sắp đến lễ khánh tiết triều hạ, việc trưởng đô sát theo lệ phải chầu trực nghỉ liết, kiêm coi Viện ấy thì thực là Hoàng Hữu Xứng vì ruộc gặp có tang hết hạn, được lại làm chức cũ, dâng sớ xin từ, cho nên chọn người thay).

Sơn phòng sứ tỉnh Quảng Trị là Phan Khắc Kiệm dâng sớ lên nói: thổ dân các châu Cam Lộ, tình hình gieo neo, xin tạm trích gạo ở kho và vay thóc gạo nhà giàu trong hạt, phát giao cho phủ huyện nhận cấp, đợi khi lúa chín, thu trả lại.

Vua bảo rằng: thổ dân cũng đều là xích tử của triều đình, chuẩn cho người tùy tiện mà cứu giúp, cho đều được thấm nhuần ơn trạch.

Chuẩn cho Trần Văn Tuy khai phục hàm Hồng lô tự khanh (Văn Tuy trước phạm lỗi phải xử tội đồ, sau vì Vũ Trọng Bình xin tha cho, để theo sai phái ở tỉnh Sơn Tây, rồi sung chức bang biện, đến nay chuẩn cho khai phục hàm ấy), bộ lý tuần phủ tỉnh Quảng Yên:

https://tieulun.hopto.org

tuần phủ trước là Hồ Trọng Đĩnh điệu bổ hữu tham tri bộ Công.

Lại sai ấn quan văn võ ở Kinh và tỉnh ngoài đến cử người mình biết. Dụ rằng: lòng yêu quí học trò của trẫm thường như nói không xiết, ngoài thì cử ra, lại còn tuyển cử, chưa từng lấy một cách mà hạn chế nhân tài, về việc cử người mình biết, mấy năm nay xuống dụ chuẩn cho chẳng chừng 3, 4 lần, thế mà người được cử chưa cáp ứng được lòng mong mỏi của trẫm, có quả là đời không có người chăng? Hay là có mà không được tiến lên chăng? Nay đều phải theo thể lệ hết lòng xét hỏi thuộc hạ của mình, trong hạt của mình, không cứ quan to hay quan nhỏ, đã làm quan hay chưa làm quan, người nào đức hạnh thuần chính, tài trí nhanh nhẹn thông minh, khéo về cai trị dân, giỏi về việc dụng binh lý tài, tinh thạo thông hiểu, văn học rộng khắp được một điều giỏi, được mọi người khen ngợi, cùng là người có một tài một nghề mà có thể dùng được, đều cho làm tập tâu cử lên, nhưng phải xét kỹ cẩn thận, tiến cử được thực tài, liệu cho lục dụng, để cho việc trị nước được nhiều người, được lòng yêu qui học trò 30 năm nay của trẫm, dưới không để lọt che lấp người hiền của trăm quan các ngươi, là điều trẫm vẫn mong mỏi lắm.

Bắt đầu đặt nha Tuần tải (chánh phó quản đốc mỗi chức 1 người, bát cửu phẩm mỗi chức 1 người, thư lại 6 người, mộ dũng quyền quản 2 người, quyền suất 6 người, điển ty 1 người) lấy biên tu lãnh trước tác là Bùi Viện (cử nhân ở Nam Định) sung chức chánh quản đốc.

Sai khâm phái kiêm lãnh sự tỉnh Gia Định là Nguyễn Thành Ý cùng với bọn tham biện Vũ Văn Phú đem các

https://tieulun.hopto.org

hàng hóa thổ ngơi đưa sang nước Pháp đấu xảo. (Lấy biện lý Lễ bộ Nguyễn Lập thay vào chức của Thành Ý). Trước sứ nước Pháp bàn với quan viện Cơ mật nói: nước ấy 2 năm sau sẽ đặt trường đấu xảo (ở thành Ba-lê) các nước đều đem sản vật địa phương đến đấu xảo, những vật hạng của nước ta sản xuất ra (như các thứ ngà voi, sừng tê, xà cừ, đồi mồi, đồng đỏ lẫn vàng bạc), thợ chế tạo ra cũng rất tinh xảo, phải đem đi thi chọi, hà không được tiếng giỏi, huống chi sau khi đấu xảo đem bán, có thể được giá tốt, quan ở viện cho là việc đi ấy có thể rộng được mắt thấy tai nghe, cũng có bổ ích, tâu xin, chuẩn cho đem những vật hạng hiện để trong phủ Nội vụ (như các loại ghế dựa, hòm tủ khảm xà cừ) phát giao 2 tỉnh Hà Nội, Nam Định theo kiểu mẫu chế sẵn, làm xong cất đi. Đến nay phái đi, nhưng sai Thương bạc cho tường nước Pháp để cùng. Thành Ý bàn cho ổn thỏa, đợi cùng với sứ bộ sang tặng đồ đáp lễ (việc xem tháng 10 ở dưới) cùng đi.

Chuẩn cho các viên hậu bổ, hành tẩu do thượng ty đều chiếu từng ty phái đi làm việc, phàm các việc cùng với tá lãnh cùng làm, chức tá lãnh có khuyết, thì đem bọn ấy chọn bổ điền vào, cho có chuyên trách mà quen thể thức làm việc đó là theo lời xin của quan ở Nội các. (Quan Nội các tâu nói: hậu bổ và hành tẩu từ trước đến nay không có phân tào chuyên cục, thượng ty không có đốc trách đến, ở ngoài gián hoặc phái đi quyền nhiếp, ở bộ thực không có việc gì, thế là có cái tiếng là đi làm việc, nhưng không có sự thực làm việc, đến khi chọn bổ, không khỏi sinh ra sơ xuất, cho nên có chỉ chuẩn này).

Tháng 9, viên nhiếp huyện huyện Phù Mỹ ở tỉnh Bình Định là Nguyễn Văn Chính nhầm lỗ về buộc tội cho

https://tieulun.hopto.org

người, phải cách chức. (Việc án mạng tên Lưỡng, viên huyện ấy khinh thường dựa vào chứng vu, đem tên Điểu bị chiêu xưng không thực, kết nghĩ giảo giam hậu, đến khi chuẩn cho bác đi, tra xét lại, thì án tình quả không thực, mới phải cách chức về quê quán). Vua nhân sắc bảo bộ Hình rằng: « Trẫm đối với việc hình ngục, càng rất chú ý, mà kẻ thừa hành, chưa nghe thấy công bằng đúng pháp luật, đem ngay việc án mạng ở tỉnh Bình Định ấy mà xem, rất đáng sự đáng thương thì có người hàm oan phạm đến khi hòa không lấy gì làm lạ; từ nay các nha xét hỏi việc hình, đều phải xét cẩn thận hơn lên, không được có một chút nào thiên tư che chở, bộ viện xét lại cũng thế, cốt không có mảy may nào trái pháp luật và lạm hình, mới là hết chức phận, không kể thì không phải là cách tốt của bình quân các ngươi. Chuẩn cho sao bản án ấy thông sức cho biết để theo, chớ có khinh thường ».

Giặc trốn nước Thanh là bọn còn sót lại của Ông Thất quấy nhiễu cướp bóc ở địa phận tỉnh Cao Bằng (tổng Kim Mã), quan tỉnh phái quân cùng với quân nước Thanh đánh bắt, bọn giặc tan về hạt Thái Nguyên, việc ấy tâu lên, vua bảo Hoàng Tá Viêm nhân cơ hội ấy đem ngay các đạo, hết sức hợp lại bắt giặc cho chóng quét sạch, không được giữ ý kiến ngồi không mà chờ.

Tỉnh Bình Thuận động đất (địa phận phủ Hàm Thuận từ đấy đến tháng 12 tất cả 3 lần, lần đầu nước sông cuốn lên, nhà ngói cũng rung động, 2 lần sau hơi nhẹ).

Tướng nước Pháp đóng ở tỉnh Gia Định là Du By-lê về Tây, La Phong đến thay.

https://tieulun.hopto.org

Hai tàu buôn của nước Anh (Cát-lợi) nước Pháp (Lãng-sa) mắc cạn ở phận cửa biển Nam Định (Ba Lạt), sai quan tỉnh cứu giúp, tỉnh ấy phái tàu binh kéo đưa vào chỗ yên ổn.

Vua cho là khâm sứ nước Pháp là Hoắc Đạo Sinh hơi biết chăm học, sai ban tập *Ngự chế Việt sử tổng vịnh* cho sứ quán (sứ nước ấy bái lĩnh nói với quan Viện thương bạc (được phái đi ban cấp) rằng: thường được ban cho, đã biết là hậu đãi, nay lại ban cho bộ sách này, thực là rất qui, ơn vượt ngoài phận sự, cảm kích vô cùng).

Cấp thêm tiền gạo cho các trạm từ phủ Thừa Thiên trở ra bắc (nguyên trước cấp cho mỗi trạm tiền 10 quan 10 phương, chuẩn cho cấp thêm tiền 12 quan, gạo 8 phương, cộng làm 25 (1870) đến [illegible] cho cấp thêm) vì tháng 2 năm ngoái đình lại, đến nay lại cấp thêm) vì việc quân bận nhiều, chạy trạm đệ đi rất là khó nhọc.

Lại tha thuế lệ cho xã Văn Xá (thuộc phủ Thừa Thiên) là làng họ ngoại 10 năm. (Năm Minh Mệnh thứ 2 (1821) chuẩn cho tha 30 năm, năm Tự Đức thứ 4 (1851) chuẩn cho tha 10 năm, hết hạn cũng không nộp, chuẩn cho lại tha 10 năm).

Tôn nhân, đình thần tâu: sang năm kinh gặp ngũ tuần khánh tiết, xin tham chiếu thịnh điển năm Minh Mệnh thứ 21 (1840) cử hành, để yên lòng mọi người. Vua tự giảm bớt phê bảo rằng: nếu được thái bình toàn thịnh, khỏe mạnh không sao, còn nói gì nữa, nhưng trẫm nghĩ đời người đến 50 tuổi gọi là tóc lốm đốm bạc, bắt đầu suy, chưa có thể gọi là thọ được, huống chi trẫm thì phúc và tư bẩm đều kém, bệnh hoạn luôn luôn, phàm các chính sự nghi văn, sức đều không đủ, đã không lấy gì làm cho dân lợi, làm cho nước dư dụ,

https://tieulun.hopto.org

lại nhân ngày thêm suy hào, 5 phúc ở thiên Hồng-phạm của Cơ tử là sống lâu, là giàu, là khỏe mạnh, trẫm đã thiếu mất 3, sáu việc xấu là ốm, là lo, là nghèo, là yếu, thì trẫm có cả 4, cho nên biết phàm những việc phúc khánh, không phải là người bạc nhược có thể dương được, thực rất tự thẹn, dâu dám tự xa xỉ, nếu bảo rằng điển lễ trước còn đó, dân càng mội lòng, không thể lặng im, để phụ lòng mọi người mong muốn, là lại rất không phải, sao dám viện dẫn. Vả lại hoàng tổ ta, lấy đức thánh ở ngôi trời, mình làm nên nghiệp thái bình, thịnh vượng rực rỡ, không chỗ nào là không thích hợp, nay thì bờ cõi đã hẹp, tài lực, nhân tài đã thiếu, các việc rất không như trước, nếu muốn nhắm mắt mà bày đặt ra, thế cũng không đủ, chỉ thêm hổ thẹn, việc đó để thảm cáu, là sẽ đổi ai, đổi trời chăng. Nay như trẫm lấy tấm thân gầy yếu lo ốm, mà trên nhờ trời và tổ liên ban ơn để có ngày nay, há chẳng muốn cùng mọi người cùng vui, để không phụ ơn lớn ban xuống, duy có một điển rất phải nghĩ ngợi đau đớn, không gì bằng lỗi lớn suốt đời, nếu chuẩn cho cả nước cử hành khánh điển, mà Nam Kỳ riêng ở ngoài, không được dự vào hàng ấy, đời xưa có nói: đầy nhà uống rượu, có một người hướng vào xó nhà mà thương khóc, thì cả nhà đều vì thế mà không vui, nay hướng vào xó nhà, có phải chỉ một người đâu, nếu nước láng giềng có lòng nghĩ đến, tưởng cũng vì thế mà không vui, cái nghĩa càng một nước là thế nào? Đó càng nên hoãn lại để đợi, may mà được cả, chả cũng vui ư? Trẫm đã lấy lòng thành từng bảo, không phải vu tiếng khiêm nhượng, mọi người đã biết sẵn, đều phải thể lượng việc khánh tiết sang năm, chuẩn cho châm chước điển lễ trước,

https://tieulun.hopto.org

phải giảm bớt nhiều, cốt làm thế nào cho hợp cả thời nghi, chớ phô trương hão, cùng bàn cho thỏa đáng, tâu trước lên để đợi quyết định, giảm hết hư văn phù phí, mà rộng ra ân cách, cốt cho dân mấy năm nay bị chinh dịch tai thương, những người mong ơn, đều được thấm nhuần ơn huệ, thực là thỏa lòng trẫm, chớ nên nói nhàm.

Bấy giờ, chức ở sử quán giảm bớt các sách hiện làm chưa xong, chuẩn cho lại đặt toản tu sung vào 3 viên, biên tu sung vào 6 viên, sức phải làm ngay. (Nguyên trước đặt 4 toản tu, 8 biên tu, Tự Đức năm thứ 21 (1868) giảm bớt, để lại 2 toản tu, 2 biên tu, đến nay lại đặt thêm), dụ rằng: từ trước *Thực lục tiền biên, chính biên* không ngoài vài mươi năm là xong, duy *Thực lục chính biên kỷ thứ III* chưa xong, nay đã 30 năm, mà chính biên sự thực không phải chăm với lười khác nhau là gì, rất trái với ý nối theo của trẫm, các quan so với tiền bối hà không hổ thẹn ư? Ngoài ra các sách *Chính yếu bảo huấn*, *Nhất thống chí*, *Liệt truyện*, cũng phần nhiều chưa xong. Vậy thế là đặt quan chia chức là hư vị và thừa ư? Vậy chánh phó tổng tài bọn Trần Tiễn Thành, Lê Bá Thận đều giáng một cấp lưu, để trách quan đại thần không biết làm tiêu biểu xướng xuất. Vả lại hiện nay, tuổi cao học rộng, há phải thiếu người, chỉ không chịu lưu ý xét cử mà thôi. Nay chuẩn cho sức lại cho đình thần, phải xét cử ngay, người nào thực có thể làm được chức ở sử quán, thì chọn bổ cho đủ người, các sách hiện đương làm, lặc hạn lần lượt làm xong, không được hư ứng tắc trách, nếu cho là việc nhiều, không phải là việc cần kíp, lại đợi đến bao giờ, sợ để lâu ngày thất lạc, há không ân hận về sau.

https://tieulun.hopto.org

Nguyên tuần phủ sung phái đi sứ là Trần Hy Tăng phụng mệnh về kinh, rồi ốm chết. Vua bảo rằng: Hy Tăng xuất thân khoa giáp, có học có kiến thức, trẫm đương mong thi thố làm được việc, mà anh khí phát tiết ra quá, không làm trọn được việc, chỉ mang chí ấy mà chết, xiết bao thương tiếc, mới làm thơ để tỏ lòng thương, lại cho 1 tấm gấm, 2 tấm lụa, 5 tấm vải, và gia cấp 200 quan tiền, sai bắt phu đưa về, đợi đến quê hương (Nam Định), quan tỉnh ấy khâm mạng ban cho rượu, đọc bài thơ, ngày an táng lại ban tế.

Năm ấy kỳ thẩm án về mùa thu, các hạng từ 131 tên phạm, chuẩn cho xử chém ngay 3 tên, còn thì để giam có lửng bậc. (Trong đó vẫn để trảm giam hậu 67 tên, vẫn để giảo giam hậu 61 tên).

Mùa đông, tháng 10, cho tuần phủ Hải Dương Nguyễn Tăng Doãn đổi bổ Lại bộ tả tham tri, sung làm chánh sứ sang Tây, thự Binh bộ tả thị lang đổi sang thự Lễ bộ tả thị lang là Tôn Thất Phan sung làm phó sứ (nguyên phái sung phó sứ Trần Nhượng, rồi lại vì ở ngoài mới về, chuẩn cho vẫn chức cũ, cho nên chọn Phan sung vào). Hồng lô tự thiếu khanh biện lý Công bộ Hoàng Văn Vận sung làm bồi sứ. Bấy giờ bờ cõi bị mất chưa lấy lại được, vua muốn nhân việc trù tính lấy về, sai sứ thần lần lượt cơ biện thuế ty cho khéo. (Phê bảo rằng: đi chuyến này, chỉ là theo hòa ước, hỏi thăm và tỏ tình giao hảo, các việc đều không nên tiết lộ, đợi khi đến nơi xét kỹ, nếu có thể đầu cơ được, mới được nói đến việc đất đai, phàm không nói thì thôi, nói tất phải hợp lẽ phải, đừng để họ nhòm nhỏ được mà yêu cầu, lại để tâm xét kỹ, hoặc cùng với người khá ở các nước mạnh đi lại thử dò, may ra có sự tiện lợi, mà không trúng vào chỗ nghi kỵ của nước ấy thì mới ổn

https://tieulun.hopto.org

thỏa, may mà được ra thì hay nhất, không thì cũng biết được việc cốt yếu để thu về, về báo, để tiện việc mưu lính sau này, mới không phí công đi). Cấp riêng cho một thư, và sắc du toàn quyền đại thần, đều cho mang theo, để tiện lâm thời châm chước ứng đối. Khi ra đi, lại bảo rằng: quan đại phu ra khỏi bờ cõi, gặp việc nên làm thì làm, nếu có lợi cho nước nhà, cứ cố gắng mà trù tính, làm thế nào trên có thể đáp được đức của tổ tôn, dưới có thể báo được ơn tri ngộ, thế là không phụ, các ngươi đi chuyến này, phàm việc phải cùng lòng giúp nhau, cốt được mười phần thỏa đáng là trẫm lấy làm mong lắm.

Chuẩn cho thự Binh bộ thị lang Lê Tiến Thông được

TMSACH.COM.VN

Cải cấp tự điền cho Lạng-giang quản công Tôn Thất Hội. Trước tự điền ở thôn Hòa Thuận, tỉnh Định Tường, 185 mẫu, là họ ngoại để lại cho trung hưng sơ, miễn thuế, sung làm tự điền: đến khi Nam Kỳ có việc, sứ nước Pháp quản chiếm thu thuế, không lấy gì để cung việc tế tự, cháu 4 đời là Tôn Thất Bá xin đổi cấp cho nơi gần, để tiện việc phụng tự, mới sai quan phủ Thừa Thiên trích lấy 10 mẫu ruộng công (ở địa phận xã Mậu Tài) cải cấp cho, và miễn thuế.

Cho bố chính sứ Bình Thuận Hồ Đăng Phong lãnh tuần phủ Thuận Khánh (tuần phủ trước là Trương Gia Hội ốm khuyết).

Giáng thự Lại bộ hữu tham tri Nguyễn Văn Thận làm Thái-bộc tự khanh, biện lý công việc bộ Hình, (vì trước ở tỉnh Hưng Yên can về việc bày ra tiệc hát đãi khách); cho thự Hình bộ Hữu tham tri là Hoàng Diệu đổi bộ thự Lại bộ hữu tham tri kiêm coi viện Đô sát.

https://tieulun.hopto.org

Đình bãi lệ sau khi phân ban diễn tập súng. (Nguyên lệ cũ hàng năm diễm binh về đầu mùa xuân, và sau tháng 7 sau khi phân ban, diễn hạch những súng điểu sang, thần công và quá sơn đều 2 lần; tháng giêng năm nay, quan nội các tâu xin chuẩn cho sau khi điểm binh, sai quan hội đồng hạch duyệt rồi làm danh sách thưởng phạt, đến nay mới xong, bộ Binh vì thế, xin đình lệ diễn hạch sau khi phân ban. Vua bảo rằng: từ nay về sau, việc ấy đình đi là tiện.

Nguyên Nam Định án sát sứ Nguyễn Tái vì có việc phải tội đồ. Trước Tái vì giấu bớt những tài sản của người tuyệt tự (kể tang 3330 quan linh) ủy riêng cho người nhà nhận mua, bị bộ đốc là Nguyễn Trọng Hợp tâu hặc, đã phái ngự sử Tống Phúc Trạch (nguyên khâm sai Nam Định tra xét việc án, nhân sai gần đây đổi đi nơi khác; sau kinh lý hà đê sứ Phạm Thận Duật tâu nói, án ấy tra nghĩ dung tình tư vị, mới chuẩn cho Nguyễn Tái và Tống Phúc Trạch đều phải triệt lưu hậu cứu, đổi phái Binh khoa chưởng ấn Ngô Trọng Tố đến ngay hội đồng với đốc, phủ Hà Nội (Trần Đình Túc, Nguyễn Hữu Độ) xét nghĩ, đến nay án đệ lên, Nguyễn Tái phải chiếu luật che giấu gian dối gia sản tịch thu vào quan, xử tội phạt trượng và đồ (trượng 90, đồ 2 năm rưỡi), Tống Phúc Trạch phải chiếu luật định án lạo thảo sơ suất, xử tội phạt trượng hết bậc và cách chức, vì viên ấy lại can án dùng lạm võng mãn đồ, đã bị cách, chuẩn cho theo một án xử cách chức phải đi Tam Tuyên làm việc chuộc tội.

Thự tuần phủ Hà Nội Nguyễn Hữu Độ tâu dâng kế sách trong sửa sang chính sự, ngoài ngăn ngừa giặc cướp, đại khái nói rằng: trong nước cũng như nhà của

https://tieulun.hopto.org

người, phên giậu chắc chắn, con em khỏe mạnh, thì kẻ cướp ở bên cạnh cũng phải rút lui, hiện nay binh hỏa luôn năm, của hết sức thiếu, bọn chúng ý muốn phá lời thề, gây thù hằn, mà ta thì chưa thừa thế được, xin nên giãi lòng thực tỏ lẽ công, ngoài thì khéo khoản tiếp để cho chúng yên lòng, trong thì vỗ yên dân tu, giữ vững bờ cõi ta, để cho con em mạnh khỏe, phên giậu vững vàng. Lại xin chia trong nước làm 5 đạo Thừa Thiên, Quảng Trị, Quảng Bình, Quảng Nam, Quảng Ngãi làm đạo kinh trực; Nghệ An, Hà Tĩnh, Thanh Hóa làm 1 đạo; Sơn — Hưng — Tuyên, Hà, Ninh làm 1 đạo; Bắc, Thái, Lạng, Cao, Hải Yên, Định An làm một đạo; Bình Định trở vào Nam làm một đạo, đều đặt Tuyên sát kinh lược truất trấc đại thần, phàm công việc thuộc các đạo, ấy người nào có thể dùng để sai khiến được, thì tâu xin lục dụng, để trong ngoài có chỗ ký thác, như anh vuốt cùng giữ lẫn nhau, chúng hoặc sinh lòng gì, quanh cả lại mà cùng đối phó, đủ tàu vững chắc, súng tốt, cũng không thì thố vào đâu được, vua ngợi khen, giao cho đình thần xét nghĩ, sau rồi không quả quyết thi hành.

Tha thuế ruộng cho hai huyện (Ngọc Quan, Hùng Quan) ở tỉnh Sơn Tây (vì sương và sâu cắn lúa tổn hại nhiều), 3 huyện (Phù Ninh, Lập Thạch, Tam Dương) (71 xã thôn) tiền thóc để thiếu về các năm trước, cũng gia hạn cho hoãn (vì giặc quấy nhiễu dân phải lưu tán).

Trước Khâm sai kinh lý hà đê sứ là bọn Phạm Thân Duật trù tính tâu công việc hà đê (kho ở hạ lưu, đắp đê nhỏ, việc xem ở tháng 10 năm ngoái), đã chuẩn y cho thi hành, sau rồi thống đốc Hoàng Tá Viêm xin hưu đê. (Đại khái nói, gần đây đê điều ở huyện Văn Giang, đắp luôn vỡ luôn, tuy do việc của người làm

https://tieulun.hopto.org

chưa chu đáo, cũng là thế khiến như vậy, cách trị đê ngày nay, chỉ nhân thế ấy bỏ đi mà thôi, bỏ đê không phải bỏ đi một loạt tất cả, về hữu ngạn Nhị Hà từ trước đến nay không việc gì, vẫn cày cấy như cũ, để dùng làm chỗ dời dân dời thóc, trong đó có phải vá lấp đôi chút, cho quan địa phương và dân sở tại tự làm lấy; còn ở tả ngạn đê đã vỡ luôn, sông muốn đổi đường, thì nhân thế tự nhiên, không tranh với sông, xin sắc cho hà đê sứ đến tận nơi khám, từ chỗ vỡ đến sông Chanh, những chỗ nước chảy đi qua, khơi đào thêm để cho thành đường khe nước chảy, đợi khi nước lũ lên, tự thành ra đường sông, nhưng hiểu bảo cho các dân xã ở gần sông, liệu tìm nơi dời đi xa, đợi vài năm sau, đường sông đã thành, dân ở tả ngạn đã được ở yên rồi, sau sẽ đem việc đê ở hữu ngạn, liệu khai những chỗ đáp đắp, cho nước ở hạ du, có chỗ tiêu đi, đê điều ở thượng du nên bỏ hay nên để, đê các thấp ở mình, thì các tỉnh ở dọc sông, không phải lo ngại mãi, vì có đê thì nước không chảy yên một dòng, bỏ đê thì nước cứ thuận dòng chảy đi, mới gọi là nhân thế ấy là ở đó).

Vua bảo rằng: việc này từ trước đến nay, tranh nhau bàn bạc mãi, rút cục chưa làm được, không thân đến tận nơi xét kỹ, sao làm xong được công trình to tát ấy, chuẩn cho Thân Doãn hội với quan các tỉnh xét kỹ có nên làm hay không, tâu trả lời ngay, đợi chỉ chuẩn cho. Sau tâu trả lời nói: Hoàng Tá Viêm xin chỗ đê vỡ ở huyện Văn Giang cho để chảy thông đi, nhưng tùy thế đắp đê nhỏ, xét ra cùng với sự thể hiện năm nay hơi giống nhau, lại nói đắp đê nhỏ chỉ giữ được lúa chiêm, nếu muốn giữ cả lúa mùa, phải đắp đê to mới được, rồi lại tâu (ngày tháng 8) xin đến sau khi

https://tieulun.hopto.org

nước lụt xuống, bấy giờ các tỉnh tâu vì lụt đê vỡ lúa mùa ngập cả) chỉ tu bổ những đê nhỏ mới đắp và khơi vét những chỗ sông nhỏ rất nông, còn thì đều bỏ bớt cho đỡ khó nhọc phí tổn.

Vừa cho là nhiều lần nghỉ xin, rút cục không được nhất định, mà việc làm gần một năm nay chưa thấy chút hiệu quả gì, giáng dụ quở trách, nhưng bắt phải nhân khi nước sông xuống bớt lại phải hội khám cho đích xác, để có nhất định, cốt được thành công, tâu lên, đợi chỉ chuẩn cho; đến nay, Thân Duật, lại hội đồng với các quan ở Bắc Kỳ (Hải Yên tổng đốc Phạm Phú Thứ, Hà Ninh tổng đốc Trần Đình Túc, Sơn — Hưng — Tuyên lãnh đốc Vũ Trọng Bình, Ninh — Thái bố đốc Lê Hữu Tá, Định Yên bố đốc Nguyễn Trọng Hợp, Hưng Yên tuần phủ Tôn Thất Thiệm) thảo luận rồi tâu lên nói, xét rõ chỗ đê vỡ ở về huyện Văn Giang và Đông An thế đã khó đắp, cũng không nên đắp, tuy các huyện hạt, thế nước chảy đến không thể giữ được cả lúa mùa, nhưng khi nước lụt xuống, lại cấy lúa chiêm thu lợi, không khác gì lúa mùa, huống chi ruộng cấy mùa ít mà ruộng cấy chiêm nhiều, (tức như tỉnh Hà Nội, ruộng cấy chiêm 20.000 mẫu, ruộng cấy mùa chỉ hơn 100 mẫu) thì đắp đê nhỏ để chuyên giữ lúa chiêm, cũng có thể thu được hiệu quả, duy có địa thế hơi khác, lòng dân lại không giống nhau, nên lấy thế chước nghĩ. Nay xin hai tỉnh Hải Dương, Bắc Ninh vẫn ở chỗ đê nhỏ năm nay hiện đã đắp xong nếu vỡ lở thì điền bổ lại, lại tạm đắp khúc đê ngắn ở cửa sông Kinh Khương về tỉnh Hải Dương, những đê nhỏ ở Điều Mễ, Ngoại Sa 2 huyện Văn Giang, Đông An thuộc tỉnh Bắc Ninh và Hưng Yên (của dân xã đắp riêng) cũng vá những chỗ vỡ lở; về tỉnh Nam Định thì khơi vét sông

https://tieulun.hopto.org

Bạc Hà và đắp cả các đê nhỏ ở hai bên sông, hễ lúa chiêm gặt xong, nước lụt cho chảy tràn qua, để tiêu nước sông Nhị Hà; còn như sông Nghĩa Trụ về tỉnh Hải Dương, tỉnh Hưng Yên, những chỗ nông lấp thì khơi vét đi, cùng sông Quảng Lãng tỉnh Hưng Yên có nhiều cồn đá và đắp chắn ngang, thì bật bỏ đi để thông dường nước chảy, sông Chanh ở tỉnh Nam Định hiện có đê nhỏ ở vùng ngoài, (nguyên có 2 đê trong và ngoài) thì khai phá đi, cho rộng dòng nước chảy, như thế nước sông Nhị Hà có chỗ tiêu đi, thì ba tỉnh Sơn Tây, Hà Nội, Nam Định, việc hộ đê hơi thư, 3 tỉnh Hải Dương, Bắc Ninh, Hưng Yên đê nhỏ tự giữ, dân 17 huyện làm ăn, không đến hại lắm, tỉnh suốt phân số lợi hại tưởng cũng lợi nhiều mà hại ít, tờ tâu dâng lên, chuẩn cho (việc đắp đê nhỏ bắt đầu làm từ tháng 12 năm này, việc khơi lòng sông bắt đầu làm từ tháng sau, đều hạn 2 tháng phải xong).

Định lại điều lệ đi thi và tờ tâu, tờ tư nhầm phạm phải chữ húy. (Từ nay về sau phàm chính những chữ tôn trọng làm văn phải đổi dùng chữ khác (chữ nào nên bỏ đi 1 nét, nên bỏ trống 1 bên, nên thêm nét vào cho khác đi, nghị trước điều lệ đã rõ ràng, các khoản dưới cũng thế) phàm phạm phải thi chiếu luật trái phép, thi đình thi phạt trượng 100, người nào là tôn sinh, ấm sinh, cống sinh, giám sinh, cử nhân thi cách bỏ sổ ghi tên, người nào hễ có phẩm trật (như các lư vụ, huấn đạo, kiểm thảo, hậu bổ, thi hội cũng thế) giáng 4 cấp đổi đi nơi khác, không có cấp bậc đổi được, thi cho cách về sổ xuất thân cũ. Thi hội phạt trượng 90, có phẩm trật thi giáng 3 cấp đổi đi nơi khác (lệ định tư tội thi 1, 2, 3 cấp đều đổi đi, công tội thi 4 cấp mới đổi đi, gần

https://tieulun.hopto.org

dây có người phạm phải chữ một bên có chữ húy và chữ gần giống như chữ húy, đều chuẩn cho theo công tội giáng lưu, nếu các chữ lên rất là long trọng, dã ăn lộc mà không biết kinh tránh, sẽ cho giáng đôi đi đề răn tội bất kinh, xuống dưới thì hương cũng thế), thì hương phạt 80 trượng, người có phẩm trật (như những người tù tại, ấm sinh bổ bát, cửu phẩm thừa biện, quyên tiền mộ dũng thưởng thụ thất, bát, cửu phẩm), giáng 2 cấp đổi đi, còn người thì hương, thì hội mà không có phẩm trật thì đều chiếu lệ tư tội nộp tiền chuộc tội (các khoản dưới cũng thế), còn như lệ phải bỏ đi 1 nét, và những chữ cùng tiếng, chữ gần giống, chữ có chữ húy ở một bên theo lệ phải bỏ trống 1 bên, nhầm phạm phải, thì chiếu luật phạm húy thì đình phạt cũng thế) chuẩn cho giáng 2 cấp lưu, thì hội phạt 70 trượng, chuẩn cho giáng 1 cấp lưu, thì hương phạt 80 trượng, chuẩn cho phạt bổng 1 năm, còn như theo lệ phải thêm nét vào cho khác đi và khác tiếng mà có những chữ gần giống, chữ có chữ húy một bên cùng tiếng, cùng những chữ khác tiếng mà chữ bên cạnh cùng dáng chữ, nhầm phạm phải thì chiếu luật này xét xử giảm nhẹ hơn, thì đình phạt 70 trượng, chuẩn cho giáng 1 cấp lưu, thì hội phạt 60 trượng, chuẩn cho phạt bổng 1 năm, thì hương phạt 50 roi, chuẩn cho phạt bổng 9 tháng, cùng văn thư các nha ở Kinh và tỉnh ngoài phạm phải tờ tấu thì chiếu lệ thì đình, tờ tư thì chiếu lệ thì hội thì hành; còn các chữ cùng tiếng mà có tiếng khác, và chữ húy ở một bên chữ khác tiếng và cùng tiếng mà hình chữ có khác dã chuẩn cho dùng, thì được miễn nghị).

https://tieulun.hopto.org

Khuyên bảo thống đốc đại thần Hoàng Tá Viêm. Du rằng: tướng sĩ ở biên giới Bắc Kỳ khó nhọc ở ngoài, năm tháng đã lâu, chưa được khúc hát thắng trận kéo về, tuy triều đình lo lắng, kho tàng kêu thiếu vẫn chưa đáng nói, mà người đi đánh vất vả, gia đình nhớ mong, ai không có lòng ấy, càng phải thế tất, thương độc thơ Thái Vi, thơ Đế Đỗ [1] khiến cho người thương nhớ vô cùng, nay đắp ngọn núi cao 9 nhận, công thiếu không đầy một sọt đất, há chẳng muốn tiến lên ư, hay là thế chưa thể tiến được đó thôi. Thống đốc Hoàng Tá Viêm ngươi là lão thành mưu việc nước, làm việc nghĩ đến vạn toàn, việc nghĩ liện đổi quân mới ở trấn vài ba năm, chiêu tập nhân dân, đóng đồn khai khẩn, là cũng trù tính đã kỹ, không như thế không được, nếu không có người chịu khó thận trọng coi thì việc phòng giữ biên giới chưa chắc đã không đề nỗi lo, việc chiêu tập cho đông để mở mang, chưa chắc được thành hiệu, nhưng nghĩ đến sang năm chính gặp tuần đại khánh, gần xa không người nào là không đội ơn, mà quan đại thần và tướng tá giúp việc, chưa được triệu về cùng mừng vui, trẫm lấy gì làm có tình, nếu triệu về mà chưa được không phải lo, thì không những lòng trẫm chưa yên, mà lòng người chắc cũng không nỡ bỏ qua. Nay ngươi nên tức khắc trù tính, hoặc đánh hoặc vỗ yên thế nào, nhất định cho xong ngay, nghiêm đốc các quan tỉnh chiêu tập dân để khai khẩn chớng thấy sự phồn thịnh, ủy thác cho quan lại, khéo dùng thổ hào, binh dũng để chia ra mà phòng thủ, nơi nào cũng cốt được người, bờ cõi được vững chắc, không cho giống khác ở chen vào để tiện kịp

---

1. Thái Vi, Đỗ Đỗ: Hai thơ trong Kinh Thi, là thơ Tuyên Vương sai quân đi đánh giặc.

https://tieulun.hopto.org

sang năm tâu thắng trận, kéo quân về, chớ nên thưởng hẹn thưởng sai như trước, đến gần kỳ, nếu triệu người về chầu mừng thì người xếp đặt đều đã ổn thỏa, không để đến phải lo, mà lòng trẫm lòng người đều được yên ổi, người nên cố gắng lo toan, đừng trái chí ý của trẫm.

Chuẩn định lệ làm sổ đinh, người nào là chức sắc mà khuyết thì chia từng hạng mà sung điền vào, (từ trước đến nay, số nhân dân trốn đi hay chết bao nhiêu, theo lệ có điền tiếp vào, còn như chức sắc có điền tuc hay không chưa có nói đến, đến nay bộ nghị, chuẩn cho chức sắc nếu không điền tuc, thì số đinh ngày một hao hụt, từ nay, phàm những hạng người ấy, nếu có khuyết, không cứ là văn hay võ, ấn quan trở lên, đợi đến kỳ tuyển định, sẽ sức loại khai điền tuc, các người đầu điền dấy cho đủ số đinh mà tỏ ra có phân biệt).

Giặc trốn nước Thanh là Hoàng Tướng Anh, đem bè lũ đốt phá phủ Tương An, tuần phủ tỉnh Tuyên Quang là Hoàng Tướng Hiệp tâu lên. Vua sai thống đốc Hoàng Tá Viêm cùng với quan tỉnh nghiêm sức chặn đường mà đánh.

Tha số tiền thóc năm nay và năm trước còn để thiếu cho 3 huyện (Đông An, Phù Cừ, Ân Thi) tỉnh Hưng Yên (vì bị nước lụt).

Khuyên bảo các quan trong kinh và tỉnh ngoài. Dụ rằng, trời sinh ra dân, đặt ra vua để đứng đầu mà cai trị, vua vâng mệnh trời, chia cho bề tôi để giúp đỡ, chức bề tôi tuy có trong ngoài lớn nhỏ khác nhau, cũng đều là để làm việc cho vua, yêu dân của vua, để cho hết chức phận, tất phải cùng cung kính cùng lòng, chính sự phải tốt, còn sợ chức sự thiếu mà việc trời hỏ,

https://tieulun.hopto.org

huống chi dám đem lòng riêng để làm, mà không sợ trời ư? Trẫm rất suy yếu, đức ít, tư chất tối, nhận những việc khó khăn to lớn ấy, rất sợ không gánh vác nổi, nay tuổi đã cao sức càng suy, xem nghe tinh nghĩ, thực khó chu đáo, lại từ khi ngoài bờ biển có việc đến giờ, công việc quan hệ khẩn yếu, gấp đôi, gấp năm khi trước, mà tất cả phép thường phải làm, lại khó giảm bớt, thế là lấy thân một người mà làm cả hai việc nặng, muốn cho không trì trệ nhầm sót, thế không thể được, không dừng được, phải bớt chỗ phiền mà đến chỗ giản, giữ điều cốt yếu mà bắt phải làm cho xong, nhưng nghĩ sự lý nhiều mối, lòng người thực dối cũng không cùng tận, hoặc ngoài đã tìm cách để che lấp, trong cũng cẩu thả, nên phải trải lần lần, thưởng phạt không xứng đáng, cũng có kẻ mượn việc công để làm việc tư, che sửa điều trái điều lỗi, pháp luật càng nghiêm mặt tệ lại càng quá, trẫm sở dĩ sợ cái sức không đủ còn ít, mà càng sợ sự che lấp để cho dễ nhầm lại càng nhiều, nhân dân có lỗi, ở một mình trẫm, huống chi các bề tôi cùng với trẫm như một, lỗi sẽ về ai, nếu biết mà bị lỗi phụ ân, sao bằng hết lòng trung, đừng nói dối là tốt nhất. Kia như nước nhờ ở dân, vua nhờ ở bề tôi, đã thay việc trời, trị dân trời, mà còn tàn ngược với dân, nói dối vua để mắc vào lội nói dối trời ư? Từ nay về sau, phàm làm các việc, cốt phải giữ phép làm quan, giữ công đạo, phải sáng suốt phải tin thực, không hổ thẹn trong lòng, trong ngoài càng gìn giữ, trước sau không biến đổi, thưởng phạt không thiên tư, công việc xong xuôi, trên thì mình trẫm sức lực may được thư, dưới thì nhân dân được nhờ phúc nhiều, rất là mong ở các bề tôi.

https://tieulun.hopto.org

Mùa thu năm nay, tỉnh Quảng Ngãi lúa ruộng được mùa, còn các địa phương khác, gián hoặc có tổn hại, thì thuế lệ đều chiếu hạng tha, giảm có thứ bậc.

Tháng 11, định lại lệ tú tài sát hạch bổ dụng. Lệ cũ, mỗi năm cứ đến 2 tháng qui hạ và qui đông, sát hạch 2 lần, rất là quá nhiều, mà số dự hạng cũng không bổ hết được. Nay chước định cứ 2 năm vào tháng qui hạ sát hạch một lần, các tú tài đi hạch, trừ người dự hạng đều chiếu lệ bổ ra, người dự hạng mà tuổi 50 trở xuống thì chiếu lệ ký bổ, còn thì tuổi đến 50 trở lên, sức vóc đã suy, mà đem ân bổ vào các nha làm việc, sai phái đã khó dốc lực, lại thêm ngồi làm vì cho thừa, thì cho ở quê hương để đợi khoa, sau có tình nguyện lại cho hạch lại một lần, lại không dự hạng thì thôi, người khoa lại hạch, cũng cho.

Bắt đầu đặt nha môn hải phòng ở cửa biển Thuận An. (Nguyên trước chức hải phòng sứ chuyên lấy quan văn quan võ kiêm, đến nay mới đặt các viên phòng luyện, tham biện và chủ sự tư vụ, bát phẩm mỗi chức 1 người, cửu phẩm 2 người, vị nhập lưu thư lại 6 người.

Chân thành Hải-thành (ở cửa biển Thuận An) bị sóng biển khoét vào, sai Lễ bộ và các viên tham biện hải phòng, sửa lễ kính cẩn cầu đảo.

Trước tàu Mẫn Thỏa bị đắm vỡ ra, đã chuẩn cho đem những viên nhân tàu ấy giao cho bộ Công xét nghĩ xử tội và bắt đền, đến nay bộ xét làm bẩm in dâng lên từ quản đốc Hồ Văn Long và các người quản suất đều phải tội và phải đền có thứ bậc. Vua bảo rằng: tàu ấy thiệt hại, hư hỏng lại nhân tiết mùa đông cho tàu chạy gượng trái phép, do Văn Long không biết, không vì như

https://tieulun.hopto.org

2 chiếc tàu Lợi Tế, Đăng Huy (việc thấy ở tháng 11 và ngày tháng 7 năm thứ 29 (1876) chạy nhằm dương, mà lần này tàu ấy bị đắm, chết đuối đến 36 người, tình cũng đáng thương, chuẩn cho gia ân đều tha cho tội và phải đền, người còn sống thì vẫn theo như cũ, người chết thì chiếu danh cấp cho liền tuất, để tỏ ra khoan hậu.

Truy thụ Hoàng Tạo làm thị giảng học sĩ (nguyên thị giảng lãnh Cao Bằng ân sát sứ) và truy phục Trần Văn Mỹ làm trước tác (nguyên trước tác bang biện ở Thái Nguyên bị cách lưu). Trước Tạo ở tỉnh Cao Bằng khinh thường nghe bọn Trinh Âu, Lộc Tuyến, để cho giặc thông nhau đánh úp tỉnh thành. Đến khi bị bắt, chửi giặc, bị giặc dâm chết; Mỹ coi đem binh tượng đến phủ Thông Hóa (thuộc Thái Nguyên) đóng đề chống giặc và lo toan lương hướng, không ngờ được bị bắt, không chịu khuất, tự sát. (Việc ở năm Tự Đức thứ 23) (1870) đến nay đình nghị, các viên ấy cái tội khi còn sống cố nhiên không thể từ chối được, nhưng đều biết gặp nạn bỏ mình, không để cho giặc làm nhơ nhục, không ví như các người bị mất thân, xin gia ân nêu khen, để khuyến khích người chết vì tiết nghĩa, mà khuyên người sau. Vua bảo rằng: nghị như thế người chết vì tiết nghĩa mà có công thì sẽ thế nào, nhưng tạm hãy bẩu đãi.

Sức lại cho các nha trong Kinh, tỉnh ngoài, phàm việc nên tâu nên tư và những giấy tờ tiếp nhận, đều phải tùy việc hoãn, việc cấp hết sức nghĩ làm. Bấy giờ các tỉnh, gián hoặc có việc nên tâu mà lại tư (như tỉnh Hà Nội bắt được kẻ phạm tội nặng không đem tâu lên, chỉ tư bộ Hình) 6 bộ tiếp được giấy tờ, cũng có việc bỏ qua đi, không làm phiếu dâng lên ngay (như bộ Hình tiếp công văn của Lưỡng Quảng, bộ Binh tiếp tập

https://tieulun.hopto.org

tàu của tỉnh Sơn Tây nói quản suất phần nhiều khuyết, đều không làm phiếu tàu ngay), vua lo rằng hoặc có giấu che để đến lỡ việc, cho nên mới sức lại.

Quan tỉnh Hà Nội xin cho người buôn nước Thanh lãnh trưng các hạng thuế (như muối trắng, cau khô, tơ sống, the, là, lụa đã thuội).

Vua bảo rằng: phàm các hóa vật, qua cửa quan đã đánh thuế, ra cửa biển lại đánh thuế, nay lại cho trưng không có định sở, mượn phép nhà nước để bóc lột dân ta mà béo cho người khác, chẳ phải là làm cho hết nước đi mà tìm cá ư, việc ấy nên đình, duy hóa vật nào quả là lậu thuế, lại đánh thuế có định sở, người nào dám giảo quyệt không được làm hại dân, mới được.

Thực lục chính biên về Hiến tổ Chương hoàng đế đã làm xong (là kỷ thứ 3), chuẩn cho chọn ngày tốt, giao cho khắc bản in, quan ở sử quán đều thưởng khen có cấp bậc.

Đình lệ biên binh tỉnh Thanh Hóa, Nghệ An và các tỉnh ở Bắc Kỳ về kinh diễn tập (lệ cũ, về Kinh thao diễn thì: các tỉnh Thanh Hóa, Sơn Tây, Ninh Bình làm ban thứ nhất, các tỉnh Nghệ An, Bắc Ninh, Hải Dương làm ban thứ 2, các tỉnh Hưng Yên, Hà Nội, Nam Định làm ban thứ 3, hàng năm trước sau ngày [illegible] chiếu ban thứ, mỗi tỉnh phái một vệ cơ về kinh thao diễn để cho quen luật quân, đó là khi trước việc ít, cho nên đặt ra nghị ấy; gần đây, những biên binh ở 2 tỉnh Thanh Hóa, Nghệ An và các tỉnh Bắc Kỳ, sai phái nhiều ngả, thường thường hoãn miễn cho, đến mùa xuân sang năm chính gặp kỳ thao diễn ban thứ 2, nay chuẩn cho đều tạm đình, đợi khi ít việc, chiếu lệ cũ thi hành).

https://tieulun.hopto.org

Cho lãnh bố chính sứ tỉnh Cao Bằng (Quang lộc, tự khanh) là Nguyễn Đình Nhuận, thăng thu Lại bộ tả thị lang, bộ lý Lạng Bằng tuần phủ (tuần phủ trước là Lương Tố Thứ bị ốm nghỉ giả hạn).

Tháng 12, sai tư cho các tỉnh trong Nam, ngoài Bắc hỏi tìm những sách còn lại của đế vương các đời ở nước ta (Tập thơ Đại hương hải ấn của Trần Nhân tông sau khi đi tu soạn ra; 2 quyển Thủy vân tùy bút do Anh tông soạn; 2 quyển Văn minh cổ súy, do Lê Thánh tông soạn) trước tổng đốc Hải Yên Phạm Phú Thứ đã phụng mệnh tìm để mua chưa được, mới sai thông tư các tỉnh Nam, Bắc Kỳ, xét kỹ để tìm mua, người nào hễ có thì sức nộp, nếu không muốn nộp, do tỉnh mượn bản chính sao mà dệ lên.

Tuần phủ tỉnh Hà Tĩnh là Đoàn Văn Hợp xin cho người khách trú ngụ là Trần Trường Phúc lãnh trưng thuế muối ở cửa biển Luật[1] và cửa biển Nhượng[2] (đồng niên tiền thuế 2661 quan linh), vua y cho.

Nguyên Nam Định bố chính sứ Phan Minh Huy, án sát sứ Tôn Thất Thân vì có việc đều phải tội. Trước hộ đốc tỉnh ấy là Nguyễn Trọng Hợp đem tâu bậc 2 viên ấy các khoản tinh tệ (Minh Huy bị một khoản phái binh xuống làng dân, một khoản cho đơn gây nên án mạng, một khoản làm nhà riêng phải quân canh giữ, một khoản nhận bạc hối lộ của Thị Yên. Thận bị một khoản phái quân xuống làng dân, một khoản vì việc riêng xuống thăm mộ người dân bà hóa là Thị Đông),

---

1. Luật tấn : cửa biển Luật ở huyện Thiên Lộc.
2. Nhượng tấn : cửa biển Nhượng ở huyện Cẩm Xuyên.

https://tieulun.hopto.org

chuẩn cho đều phải giải chức, giao bố chính, án sát mới (Đồng Sĩ Vịnh, Nguyễn Duy Kế) hội đồng với khâm phái Trần Đình Liêm xét nghĩ, đến nay án đệ lên, Minh Huy phải phạt trượng hết bậc và tội đồ (theo khoản lưu, tội trảm xử phải giam hậu, đến không được chuẩn cho tội đồ, nhưng đều hạn cho 1 năm truy cho đủ, tội tang thành tiền 1000 quan trở lên đến 3000 quan, xử phải chém ngay (trở xuống) cho hạn 2 năm ; 3000 quan trở lên đến 5000 quan và ngoài 5000 quan, cho hạn 3 năm, trong các hạn ấy mà đền xong, lượng cho giảm xử tội lưu, nếu đền không xong, lập tức chém ngay. (Chỉ nói xét xử kể tang, không phân biệt đã lâu hay là mới).

trở xuống được tha tội, đền không xong, chiếu án thi hành ; tang thành tiền 1000 quan trở lên đến 3000 quan, xử phải chém ngay (trở xuống) cho hạn 2 năm ; 3000 quan trở lên đến 5000 quan và ngoài 5000 quan, cho hạn 3 năm, trong các hạn ấy mà đền xong, lượng cho giảm xử tội lưu, nếu đền không xong, lập tức chém ngay. (Chỉ nói xét xử kể tang, không phân biệt đã lâu hay là mới).

Định lại lệ các nha xét hỏi việc hình xét xử buộc tội nhầm, tha tội nhầm và quan xét lại đáng thưởng hay nên phạt. (Đình thần bàn xin chuẩn cho từ sau phàm các nha xét hỏi việc hình, không cứ tội nặng hay nhẹ, trong khi lấy cung định án, phải nên mười phần công bằng cẩn thận, nếu đã làm án đệ lên, mà nha khác trích phát ra được việc thực, nếu hễ quan xét hỏi trước cố ý cởi, buộc, thêm bớt, phải chiếu luật nghĩ xử, (trong

https://tieulun.hopto.org

luật chép, phàm quan lư cố ý xuất nhập nhân tội, toàn xuất hay toàn nhập thì theo toàn tội xử tội, nếu tội nhẹ thêm lên làm nặng, tội nặng giảm xuống làm nhẹ, thì theo luật tăng giảm xử tội, xử đến tội chết thì cũng phải tội chết) còn hoặc nhầm mà buộc tội nhầm thì giảm xuống 2 bậc (nguyên trước luật giảm xuống 3 bậc), tha tội nhầm thì giảm 3 bậc (nguyên trước luật giảm 5 bậc), duy có việc quan hệ đến xét định tội danh, không phải lại dịch được chuyển, nên chiếu lệ lấy trưởng quan làm đầu (năm Minh Mệnh thứ 13 (1833) nghị định : phàm phân tích phải trái, nghị luận nên chăng, việc ấy do ở trưởng quan, lấy trưởng quan làm đầu ; việc kê cứu xem xét do ở lại dịch, lấy lại dịch làm đầu) còn thì theo thứ bậc mà giảm dần, còn như quan xét lại, nên thưởng hay nên phạt, chiếu tội quan xét xử trước phải chịu làm (như quan xét hỏi trước bị giáng 1 cấp thì quan xét lại mà trích ra được thăng 1 trật, nhưng thưởng đến 4 trật là cùng, nếu không trích phát ra được, sau bị người khác kêu kiện phát ra, thì quan xét lại phải xử phân kém quan xét hỏi trước 1 bậc).

Cho Lại bộ thị lang Trần Nhượng, đổi bổ Hàn lâm viện trực học sĩ, sung chức dạy học ở Dục đức đường. Nhượng từ rằng : chức giáo đạo là để dạy bảo hoàng tử, tất phải là người lão thành, phẩm hạnh văn học, mới mong không phụ, tôi tài thức học hạnh thực kém người nhiều, nay sung chọn vào chức ấy, sợ đến khi dẫn bảo ngăn ngừa, không chắc nghe theo, rất sợ là ngồi làm vì mà phụ với trách nhiệm. Vua bảo rằng : người cố gắng đi, học không đủ thì giúp bằng cách lấy lời nói mà dạy không bằng lấy thân mà dạy, việc không cứ việc trong việc ngoài, thấy có lỗi thì phải sửa, cùng

https://tieulun.hopto.org

với sư bảo là Lê Bá Thận lấy đạo chính làm tiêu biểu, thấy nghiêm rồi sau đạo tôn, khiến cho đức hạnh học vấn theo đạo chính cả, ngày thêm thuần hậu hiếu kính, mới xứng với mệnh lệnh công cử chọn bổ, nếu quá lắm, thì đem việc tâu lên, đừng để cho phóng đãng.

Người nhà của sứ nước Pháp đâm chết người làm thuê tên là Đá (người xã Hòa Đa, huyện Hương Trà), viên sứ ấy lấy 200 đồng bạc đền cho.

Hiệp trấn trấn Long Môn nước Thanh là Ngô Địch Văn ủy viên đô phủ Mãn Tuấn, đi thuyền ra biển, bị gió giạt vào phận cửa biển tỉnh Quảng Bình, sai quan tỉnh liệu cấp bạc lạng và tiền gạo phái người đưa giúp về.

Tàu buôn Si Diện của nước Pháp bị đắm ở phận sông tỉnh Hà Nội, quan tỉnh phái đi cứu hộ, việc ấy tâu lên, quan ở viện cho là tàu ấy vào sông, bướng không chịu nộp, thuế từ nay về sau, nếu có chìm đắm, xin đình việc phái người đi cứu. Vua bảo rằng: nghĩ như thế hình như có trở ngại với hòa ước, hòa ước tuy chuyên chỉ đường biển phàm tàu của nước Tây có gặp nguy hiểm đều phải cứu giúp, nếu nói như thế sợ họ chấp trách, tưởng không gì bằng phàm có bị nạn thì cứu cho, cốt được rõ ràng, không cứu được thì thôi, mới là hết lòng nhân nghĩa, và nghĩ cho đủ thỏa, lục sức cho tuân hành, quan ở Viện tâu trả lời xin từ nay phàm tàu nước Tây vào sông, nếu có bị đắm hay vỡ, phải quan hay người buôn nước ấy xin cứu rõ ràng, tức do quan sở tại phái người đi cứu, nếu vì gió bão hay nước lụt, thế cứu viện được, hoặc đầu đã vỡ tan, cứu cũng không kịp, và không xin cứu thì thôi, không được trách nói, để cho có hạn định, nhưng do quan tỉnh ấy đem tình hình ấy báo cho

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

viên lãnh sự nước ấy biết. Vua y lời ấy, sai lục sức giao 2 tỉnh Hà, Hải chuyển sức cho các tỉnh có đường sông thường phải đi qua theo thế mà làm.

Tỉnh Bắc Ninh có bệnh dịch (3 tổng Phụng Công, Hòa Bình, Đa Ngưu huyện Văn Giang chết vì bệnh dịch rất nhiều) sai quan tỉnh cấp thuốc và cấp tuất.

Tổng đốc Hải Yên là Phạm Phú Thứ dâng sớ xin dời lỵ sở các phủ huyện làm ở nơi khác (lỵ sở phủ Ninh Giang nguyên trước ở xã Thanh Xuyên, nay dời đến xã Bất Bế; phủ lỵ phủ Kiến Thụy nguyên trước ở xã Xuân La, nay dời đến 2 xã Nghiệp Hương, Phương Đường chỗ giáp cận; huyện lỵ Tứ Kỳ trước ở xã La Tỉnh, nay dời đến xã Mộc Xá; huyện lỵ An Dương nguyên trước ở xã An Khê, nay dời đến xã Hàng Kênh) những nhân công vật liệu cần dùng, đều do dân trong hạt tự biện, hoặc khuyến dân quyên giúp, để đỡ phải cấp của công. Vua y cho.

Hỏi tìm người có thể làm được chức quan lại ở biên giới, lại dều cho tự tiến mình lên. Dụ rằng: biên giới ở Bắc Kỳ, là việc lo rất lâu, trẫm từ trước đến nay, ngày đêm nghĩ kế cho dân sinh được giữ yên lâu dài, chưa được hả chút nào, các quan trong kinh, tỉnh ngoài, há chưa biết hết, người quân tử cần giúp lúc nạn cấp, nhường lúc bằng phẳng, đợi công cử không bằng tự tiến mình lên là càng hăng hái, nay chuẩn cho trong kinh, tỉnh ngoài không cứ là văn hay võ, hiện ở lỵ sở mình hay lỵ sở khác, từ tòng nhị phẩm trở xuống đến tứ ngũ phẩm, người nào tự liệu là vốn quen việc ở biên giới, thực có tài lược, có thể đương được chức tuần tuyên kinh lý ở tỉnh Tuyên tỉnh Thái, cho được tự tâu bày, đợi chỉ chọn bổ, nếu có thể đương nổi, đến đó cùng với

https://tieulun.hopto.org

thống đốc Hoàng Tá Viêm, bày hết mưu kế, trù tính kỹ hơn làm thế nào khiến cho giặc cướp im hơi, nhân dân sum họp, biên giới yên tĩnh lâu dài, tuy có tốn bao nhiêu của, cũng tất chuẩn cho chi của công ra, nhưng phải lấy kỳ hạn báo việc làm, cốt phải theo như lời nói, tất được khen thưởng cái nhác lên, lich lường ứng ngay, để yên lòng trẫm.

Định lại lệ gặp năm có tiết đại khánh hay thường khánh, tha miễn cho quan viên bị giáng cấp hay phạt bổng (nguyên lệ cũ, quan viên can phải tội công giáng cấp phạt bổng, mỗi khi gặp năm có tiết đại khánh hay thường khánh, đều do 3 bộ Lại, Hộ, Binh làm danh sách, chiếu lệ chuẩn cho khai phục, cải giáng, khoan tha có thứ bậc. (giáng 1, 2 cấp được khai phục hết, giáng 3, 4 cấp đổi làm giáng 3 cấp, giáng 5, 6 cấp giáng 4, 10 cấp đổi làm giáng 4 cấp, đều được lưu dung còn đến 10 cấp trở lên, thì cho 2 bộ Lại, Binh đem ra tâu lên, đợi chỉ lượng cho thực giáng thực cách) thế mà năm gần đây quan có trách nhiệm xét nhiều, lâu năm mới làm danh sách, hoặc đã khấu trừ nên miễn, hoặc có lỗi phải phạt không, không đủ để khuyên răn: đến nay chước định những năm có tiết thường khánh, quan viên can phải giáng phạt, trừ người nào có kỷ cấp có thể trừ được chiếu lệ thi hành ra, còn những người phải phạt bổng bao nhiêu năm tháng thì phải thực phạt ngay, đinh việc làm danh sách tâu lên, người phải giáng cấp, chuẩn cho chiếu danh tâu lên, nhưng chiếu lệ trước đổi định lại, các người can tội công phải giáng lưu, giáng 1 cấp chuẩn cho khai phục; giáng 2, 3 cấp đổi làm giáng 1 cấp; giáng 4, 5 cấp đổi làm giáng 2 cấp; giáng 6, 7 cấp đổi giáng 3 cấp; giáng 8, 9 cấp đổi làm giáng 4 cấp; 10 cấp trở lên đổi làm giáng 5 cấp, cho có khác với năm

https://tieulun.hopto.org

có tiết đại khánh, người nào hiện trật chiếu với cấp bị giảng đã vừa phải, cùng với trật không ngang nhau, đến khi đó do 2 bộ Lại, Binh đem tâu lên đợi chỉ, còn như năm đại khánh, thì giảng phạt, chuẩn cho theo như cũ mà làm, định làm lệnh).

Chuẩn định quan kinh không được cử chức kinh huyện, và phủ huyện quê hương mình, duy công cử thì được.

Năm ấy, các hạng thuyền ở kinh và tỉnh ngoài đi tuần tiễu và trở hàng, tất cả 345 chiếc, bị lỡ việc (vì gặp gió và giặc) mất 30 chiếc, còn thì đều về được thanh thỏa.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

QUYỂN LIX

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Mậu dần, Tự Đức năm thứ 31 (1878) (Thanh Quang tự năm thứ 4) mùa xuân, tháng giêng, ngày mồng 1, vua nghỉ năm nay chính gặp tiết ngũ tuần đại khánh, đem hoàng thân, hoàng tử, văn võ bách quan kính đến cung Gia thọ [1], làm lễ khánh hạ, lễ xong, ngự điện Cần chính nhận lễ mừng, làm lễ tung hô, lễ xong, tuyên bố ân chiếu ngũ tuần đại khánh xuân thủ đàm ân của vua làm ở cửa Ngọ môn, ban bố cho trong kinh và các tỉnh ngoài; Chiếu rằng:

Năm phúc thọ là một, tuổi ngải tuần [2] năm chục vừa hay, bốn mùa xuân ở đầu, hội thể nguyên 4 phương trông ngóng. Việc đã qua không thể nói, ấm dương thêm bớt cùng nhau, rồi đây còn có thể theo, sau trước không ngớt lo nghĩ, điềm áo xanh [3] báo trước,

---

1. Cung Gia thọ: Cung của mẹ Dực tông.

2. Ngải tuần: Ngải là 50 tuổi.

3. Áo xanh: Có việc gì hay thì có con chim xanh bay đến báo điềm trước, gọi là thanh y sứ giả.

https://tieulun.hopto.org

há tự cầu nhiều phúc mà nên, gương kim giám trình bày, chỉ sợ trái lòng dân mới thế. Trẫm, sức cũng như con muỗi, trí không bằng con sâu, mỗ vì sáng mà đốt lên, quế có mọt mà không biết. Than lửa cháy không ngăn được, vạ lây đến cá dưới ao sâu; nỗ đào ngòi không đề phòng, khó yên chim nhạn trong chằm nước. Nắng mưa chưa được thuận đều do không sáng mắt sáng tai; chân tay khó nhọc hoài, không mong gì được giàu được mạnh. Mặt dày đã chán, đức bạc rất nhiều. Đương lo sửa điều lỗi còn chưa xong, đâu dám nhận phúc lành mà xa xỉ. Huống chi nhiều bệnh thuốc chưa khỏi được, thực là không thường mệnh dễ biết đâu. Nay lấy tuổi thơ, sớm lên ngôi báu. Nên tinh năm đã dài đến ba chục, mà sự công rất thẹn với người xưa. Nhưng nghĩ tiếc chưa rứng ngay, qua rét dữ há không may mắt, quả chưa ăn đến, nhờ phúc lành đâu được lặng yên. Ban phúc lành giữ nước nhà, thường mong cho lấy lại đất cũ; chịu phúc lớn ở Vương mẫu [1], sớm hôm được thỏa dạ hầu vui. Mới nhật lời mọi người, châm chước cả phép trước. Tùy sức làm được, thà tiết kiệm mà được thích nghi; ra ơn rất thành, muốn cho đều mà không lo ít. Người thôn quê có chút lòng thực, tuy lễ mọn cũng không hề chi. Phong nhân chúc [2] nói chi nhiều lời, sự lo nhục tránh sao cho khỏi. Đối thời nuôi vật, đặc ân trước ban; giáng phúc khắp nơi, cùng vui chung cả, có các điều ban ơn kể ra sau này: (tất cả 17 điều: Thân phiên hoàng thân công, hoàng tử và quan viên văn học phẩm võ ngũ phẩm trở lên, đều ban

---

1. Vương mẫu: Danh hiệu một bà tiên, đây thì chỉ vào mẹ Tự Đức.

2. Phong nhân: một chức quan về đời Đường Nghiêu chúc vua Nghiêu sống lâu, giàu và nhiều con trai.

https://tieulun.hopto.org

tiệc yến một lần, và gia thưởng đồng tiền bằng vàng bạc có thứ bậc.

— Các quân thứ Tam Tuyên và Ninh Thái, từ thống đốc cho đến binh dõng theo sai phái làm việc, chuẩn cho theo du đều ban yến lạo một lần, lại đều gia thưởng tiền, đính bằng vàng bạc có thứ bậc.

— Các đàn Xã tắc, đàn Sơn-xuyên, miếu lịch đại đế vương, văn miếu, võ miếu, miếu đô thành hoàng, các đền hiền lương trung nghĩa, và các thần kỳ chép ở tự điển ở kinh và tỉnh ngoài đều đến tế một tuần.

— Lăng tẩm đế vương các đời do quan địa phương khám xét, như có nơi nào khuyết hoại, thuê dân sửa sang hoặc bị người cấm kiên cỏ cây trồng không được xâm phạm đến.

— Thần kỳ cả nước đã được dự phong tặng, thì liệu cho phong tặng.

— Quan viên lớn nhỏ ở kinh và tỉnh ngoài gián hoặc có nhân việc công nhầm lẫn, đã phải phạt bổng, giáng cấp, cách lưu, cho quan có trách nhiệm danh sách tâu xin giảm tha.

— Các tiền thuế thân, tiền dầu lõi, tiền đao dịch ở các địa phương về năm nay, tạm hoãn cho 5 phần 10.

— Các hạng biền binh chính ngạch ứng điểm ở Kinh chuẩn cho chiếu thực số, đều thưởng 1 quan 4 tiền; ngoài ra các hạng biền binh tạp ngạch theo lệ không phải ứng điểm, đều thưởng cho 8 tiền.

— Các trạm ở kinh và tỉnh ngoài theo du, chuẩn cho chiếu túy nơi nhiều việc ít việc, đều gia thưởng có thứ bậc.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

— Những người có tài giỏi phẩm hạnh tốt ẩn dật ở nơi sơn lâm ở các địa phương chuẩn cho quan các địa phương ấy xét thực, tâu lên, đợi chỉ lục dụng.

— Ở kinh và tỉnh ngoài nếu có người vẫn giảng binh thư, dũng cảm biết phương lược, hoặc bắn giỏi, võ nghệ thuộc, hoặc tài lực hơn người, mang nặng đi được xa hoặc quen chế các thứ súng đạn, không cứ là đã ghi tên vào sổ quân sổ dân hay chưa, cho do thượng ty các tỉnh ấy sát hạch, tổng giao bộ Binh xét lại, để tâu lên để đợi chỉ lục dụng, có người tình nguyện ở lại để thi võ cử, cũng chuẩn cho thượng ty xét thực, cho vào thi.

— Chuẩn cho lấy năm nay là năm Mậu dần làm ân khoa thi hương, sang năm là năm Kỷ mão làm ân khoa thi hội; (văn võ cũng thế).

— Từ cuối tháng 12 năm Tự Đức thứ 30 trở về trước, có ai bị lỗi phải cách bãi, quan viên văn võ từ tứ phẩm trở lên, không cứ là xuất thân gì, và từ ngũ phẩm đến thất phẩm, giám hoặc có văn xuất thân, do tiến sĩ, phó bảng cử nhân, võ do tiến sĩ, phó bảng võ và võ cử, trừ có thực trạng tham tang, cùng tuổi 65 trở lên và chưa đến tuổi ấy mà suy yếu. Không phải bàn đến không kể, còn thì chuẩn cho 2 bộ Lại, Binh, phân hạng làm thành danh sách, tâu lên đợi chỉ, lượng cho lục dụng.

— Phủ, châu, huyện có người chăm nghề gốc, chăm việc làm ruộng, mà tô thuế thường đủ, lại thích làm việc nghĩa giúp dân nghèo, chuẩn cho quan địa phương xét thực tâu lên đợi chỉ khen thưởng.

— Từ cuối tháng 12 năm Tự Đức thứ 30 trở về trước, những tạp phạm và tử tội đã kết án, mà tình có đáng tha thì chuẩn cho bộ Hình làm danh sách kê rõ tội danh, đợi chỉ lượng cho giảm đẳng.

https://tieulun.hopto.org

— Các hạng tù phạm phát lưu sung quân, làm lính làm đứa ở, trừ những kẻ can tội trộm cướp làm giặc, gian ô, còn thì đều cho bộ Hình làm danh sách kê họ tên, quê quán, sự trạng và phát phối ở địa phương nào, đợi chỉ định đoạt.

— Những người quan, quả, cô độc ở sở dưỡng tế, quan có trách nhiệm, nên lưu tâm nuôi nấng cho đủ, chớ để cho mất nơi nương nhờ, và gia cấp cho 1 lần, mỗi đàn ông, đàn bà đều 1 quan tiền.

Than ôi! Một thuyền cùng giúp, lâu cùng quên trong khoảng đất chở trời che; cả nhà vui vầy, tất không để chen lẫn kẻ vai người tủi, phúc ban ra khắp, nguyên không phải một mình trẫm làm thiện để hay riêng, theo đạo bình yên, thực mong cho trăm họ ngươi nhờ phúc mãi không chấm dứt cho khắp cả cho đến biết nghe.

Tháng chạp năm ngoái mưa rét, đến ngày mồng 1 đầu năm ấy, tạnh sáng, gió hòa, mặt trời tỏ. Vua cho là đáng mừng, làm 1 bài thơ (thơ 7 chữ và bài tự) thuật đủ ý cầu 3 việc: (1 — cầu cho 6 tỉnh chóng lấy lại. 2 — cầu cho mất thái hậu sáng thêm ra, thái hậu tuổi thọ dài lâu. 3 — cầu được điềm lành như thơ Lân-chỉ [1] và phúc cho muôn dân, ban cho các quan văn để họa; lại làm 1 bài thơ cổ phong, cũng thuật các ý lâu nay bệnh hoạn khó giải, có chịu cố gắng làm việc để trừ lệ, cũng đủ vui hơn là dâng chén rượu chúc thọ tung hô muôn tuổi, bảo cả ấn quan ban văn.

Khoản đãi tặng quan quân của thống lĩnh nước Thanh là Triệu Ốc, tỏ ý kỷ niệm năm có vui mừng và yên ủi lòng người xa (nguyên thống lĩnh quân tả hữu giang

---

1. Thơ Lân Chỉ ở Kinh Thị, nghĩa là chân con lân nó nhân hậu, nượn để ví với nhà phúc đức thì nhiều con cháu.

https://tieulun.hopto.org

tỉnh Quảng Tây nước Thanh cai quản 4 doanh đóng ở 2 tỉnh Cao Bằng, Lạng Sơn để dẫn áp, tháng chạp năm ngoái chuẩn cho quan tỉnh Lạng Sơn, Cao Bằng sắm sẵn phẩm vật, đến tiết nguyên dán năm có lễ đại khánh này để khoản tặng, cho có hậu hơn năm thường). Tướng nước Pháp đóng ở tỉnh Gia Định và khâm sứ sứ quán đóng ở kinh cùng các người lãnh sự, thống nhiếp 3 sở thương chính, cũng đều sai đưa phẩm vật khoản tặng.

Chuẩn cho các hoàng thân được tấn phong, truy tặng, truy phục, khởi phục [1], tặng bổng, tất cả 12 người (tấn phong Thọ xuân quận vương Miên Định làm Thọ xuân vương ; Tuy lý công Miên Trinh làm Tuy lý quận vương ; Tùng hóa quận công Miên Ninh làm Tuân quốc công ; Thái quốc công Hồng Phó làm Thái Thịnh công ; Thiện phong quận công Miên Thoản làm Quỳnh quốc công ; Cẩm xuyên quận công Miên Kỷ làm Cẩm quốc công ; Vĩnh Lãng quận công Hồng Dật làm Lãng quốc công. Truy tặng Tùng thiện Miên Thẩm làm Tùng thiện quận vương ; nguyên Phú bình công Miên Áo (trước bị cách đã truy phục tước quận công) được truy phục tước công ; nguyên Trấn tĩnh quận công Miên Dẫn (trước giáng làm đình hầu) được khởi phục tước quận công ; Gia hưng công Hồng Hưu mỗi năm được tặng tiền bổng 200 quan, gạo 30 phương). Ấn quan văn võ trong kinh và tỉnh ngoài được dự thăng cất lên, tất cả 27 người (Thự Văn minh điện đại học sĩ lãnh Binh bộ thượng thư

---

1. Tấn phong là phong lên tước cao hơn ; truy tặng là tặng cho người đã chết ; truy phục là trước bị cách, mà phục hồi cho người đã chết ; khởi phục là phục chức tước cho người bị giáng.

https://tieulun.hopto.org

Trần Tiễn Thành chuẩn cho thực thụ ; Hiệp biện đại học sĩ sung thống đốc đại thần Hoàng Tá Viêm thăng thự Đông các đại học sĩ ; Tả quân đô thống Lê Sĩ thăng thụ đô thống phủ đô thống chưởng phủ sự ; thự hiệp biện đại học sĩ Lê Bá Thận chuẩn cho thực thụ ; Hộ bộ thượng thư Nguyễn Văn Tường thăng thụ hiệp biện đại học sĩ ; Hải Yên tổng đốc Phạm Phú Thứ thăng thự hiệp biện đại học sĩ ; lãnh thống chế Tôn Thất Thế thăng thự đô thống ; Bình Phú tổng đốc Phạm Ý được gia hàm hiệp biện đại học sĩ ; thự An Tĩnh tổng đốc Nguyễn Chính, lãnh Sơn Hưng Tuyên tổng đốc Vũ Trọng Bình đều chuẩn cho thực thụ ; thự tuần phủ hộ lý Định Yên tổng đốc Nguyễn Trọng Hợp thực thụ tuần phủ vẫn hộ lý ; thự Hộ bộ hữu tham tri Đỗ Đệ, thự Binh bộ hữu tham tri Lê Đình Tuấn, tuần phủ Lê bộ hữu tham tri Nguyễn Văn Thúy chuẩn cho đều được thực thụ, tất cả 14 người, còn tam tứ phẩm ấn quan 13 người, cũng chuẩn cho thực thụ, thăng thụ, đổi bổ đi nơi khác có thứ bậc). Lại chuẩn cho những viên phải cách được khai phục 4 người (nguyên Lại bộ thượng thư Nguyễn Tư Giản được khai phục Hàn lâm viện thị giảng học sĩ sung quản viện ; nguyên Binh bộ tham tri Trần Văn Tuy được khai phục Hồng lộ tự khanh hộ lý Quảng Yên tuần phủ ; (tuần phủ trước là Hồ Trọng Đĩnh về kinh đợi chỉ) nguyên Hình bộ thượng thư Trần Bình được khai phục thị độc ; nguyên thị giảng học sĩ tham biện các vụ Lê Đại được khai phục biên tu) đều bảo cho ý xuân thủ đàm ân về năm có tiết đại khánh.

Đình việc duyệt binh đầu mùa xuân (2 năm trước duyệt liền, năm nay lại hiện phái đi làm việc nhiều, cho nên đình duyệt).

https://tieulun.hopto.org

Bờ cát thành biển ở cửa biển Thuận An lở khuyết, sai làm đàn cầu đảo, bồi lấp thêm vào, lại sai phái quân cấm kẻ lấp bằng đồ đất đá, cốt cho bờ biển vững chắc.

Tuần phủ Hưng Hóa là Nguyễn Huy Kỷ tâu lên nói : binh đinh nhiều lần đi bắt giặc bị chết trận, đã theo lệ cấp tuất rồi, còn những người chết trận mà không có vợ con, số tiền cấp tuất xin phát giao cho viên quản suất, làm chay và tế một tuần, cho thỏa linh hồn ngấm ngầm. Vua y cho.

Toán giặc nước Thanh là bọn Ông Thất tràn sang huyện Nguyên Bình chiếm cứ quấy nhiễu, quan tỉnh Cao Bằng là bọn Nguyễn Đình Nhuận, Trần Quang Hiến đem binh đồng bắt với quan nước Thanh đánh bắt, được thắng trận, (việc ở tháng 10 năm trước) đến nay thưởng cấp kỷ và ngân tiền có thứ bậc.

Sai khoa đạo là Tạ Ngọc Đường đến Bình Thuận đò xét tình tệ. Bấy giờ, quan ở viện Cơ mật và nha Thương bạc [1] tâu nói : tỉnh Bình Thuận động đất 3 lần, tai biến hà không duyên cớ, hoặc hình ngục oan lạm không giãi tỏ ra, hoặc dân tình u ẩn không thấu đến trên, hoặc tình nước láng giềng chưa được ổn thỏa, hoặc kẻ lại ác nghiệt kết oán, xin chọn phái chức khoa đạo công bằng liêm chính, đến ngay, chiếu các tình hình nói trên, đò xét mật cho kỹ càng, và ngoài ra còn có mối tệ gì quan ngại, đều phải tâu ngay. Mới chuẩn lấy Ngọc

---

1. Thương bạc : khi bấy giờ, người Pháp đã ở trong Nam Kỳ có nhiều tàu thuyền đi lại, triều đình có đặt ra nha Thương bạc, có Thương bạc đại thần đứng đầu để giao thiệp với Pháp và trông nom các thuyền buôn đi lại.

https://tieulun.hopto.org

Đường sung phái, Ngọc Đường liền đem các việc nha doanh điền và thương cục làm hại dân tâu lên :

— Một khoản : tổng bát phẩm nha doanh điền là Lê Quang Phẩm bức bắt thôn Vĩnh Hảo nhượng giao cho 1 xứ thục điền, và chiếm đoạt 2 xứ điền thổ của thôn ấy mới khai khẩn, lại trong hạn ruộng đất chiếm đoạt, phàm trâu ngựa của thôn ấy nhầm giẫm phải, lập tức bắt giam, lấy tiền lễ nhiều.

— Một khoản : cửa biển Phan Thiết tỉnh ấy, từ trước đến giờ, thuyền buôn các tỉnh phần nhiều chở dầu, đường, cau khô và các thứ tạp hóa đến đó buôn bán, nay thương cục thu mua hết, dân không được trồng cây.

— Một khoản : vạn ở sông làm nghề đánh cá không kém một trăm gia đình, chỉ nhờ có muối rẻ có thể muối cá được, nay nuối đến độ thương cục thu mua hết, để đợi chở đi, dân không được mua, đánh được cá cũng là vô dụng, nên gần đây thuyền đánh cá đều để ở bờ cả, lại thương cục mua bán với dân, so với dân mua bán với nhau thì khác hẳn, nên thuyền buôn không đến, vật giá cao vọt lên, dân phần nhiều bỏ nghề nghiệp, oán chửi ầm lên, về phần thương cục không như thế không được, về phần dân cũng không được không oán như thế, cũng là cái thế xui nên) xin bãi hết nha doanh điền và thương cục, để thỏa lòng dân, mà đem lại khí hòa của trời. Quan tỉnh Bình Thuận cũng đem các việc những tệ của Nguyễn Chính Tâm ở thương cục tâu lên hặc tội :

— Đem kho muối ở các cửa biển niêm phong hết lại, cấm dân mua bán, mà không cho giá, để đường sinh lý của dân không trông vào đâu.

— Số muối thu mua giữ lại được hơn 5 vạn cân, rồi lại chuyển đi bán lấy lợi, cùng là thuyền chở hàng hóa đến

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thì giảm giá mua ăn hiếp, dân gánh muối đi thì bắt hết mà giam giữ, tiền vốn của công thì giấu số gốc mà mưu chiếm lợi tức, phần đi linh của dân giàu thì cho đầu mộ mà không cho điền thế, dân gian có câu rằng : phủ đầy oán trách vang trời, chỉ vì thương cục lranh lời của dân).

Vua cho là thương cục là do tỉnh ấy tâu lên bậc tội, chuyển do Ngọc Đường tra xét ; còn nha doanh điền là do viên Khâm phái ấy đó xét ra, chuẩn cho hội đồng với bố chính mới là Trần Lưu Huệ tra xét. (Sau việc án về nha doanh điền nghĩ xong trước, chuẩn cho Lê Quang Phẩm phải phạt trượng cách chức, ruộng đất chiếm đoạt, giao trả về cho xã dân trước, điền nông sứ là Phan Trung doanh điền sứ là Đặng Văn Duy, quan tỉnh là Hồ Đăng Phong, Nguyễn Xuân Ôn đều bị giáng phạt có thứ bậc).

TAISACH.COM.VN

Cho lãnh binh quan ở quân thứ Nghĩa Định là Ngô Đắc Quang lãnh phó đề đốc ở quân thứ ấy (phó đề đốc trước là Lê Thập bị ốm nên khuyết).

Hai huyện Đồng Xuân, Tuy Hòa ở tỉnh Phú Yên thiếu ăn, chuẩn cho phát thóc kho ở huyện ra cho dân vay.

Đề thêm ruộng tịch điền ở các tỉnh (tỉnh Quảng Nam nguyên trước 3 mẫu tăng thêm 3 mẫu 3 sào ; tỉnh Phú Yên nguyên trước 3 mẫu, tăng thêm 3 mẫu ; tỉnh Bình Thuận nguyên trước 3 mẫu tăng thêm 1 mẫu 8 sào ; tỉnh Hà Tĩnh nguyên trước 1 mẫu 7 sào, tăng thêm 3 mẫu 8 sào ; tỉnh Nghệ An nguyên trước 3 mẫu, tăng thêm 7 mẫu 3 sào ; tỉnh Thanh Hóa nguyên trước 3 mẫu 3 sào, tăng thêm 36 mẫu 7 sào ; tỉnh Ninh Bình nguyên trước 3 mẫu 7 sào, tăng thêm 2 mẫu ; tỉnh Hà Nội trước 2 mẫu 1 sào tăng thêm 4 mẫu 2 sào ; tỉnh

https://tieulun.hopto.org

Nam Định 1 mẫu 5 sào, tăng thêm 12 mẫu ; tỉnh Hải Dương trước 3 mẫu 3 sào, tăng thêm 9 sào ; tỉnh Sơn Tây trước 4 mẫu 2 sào và tỉnh Bắc Ninh trước 3 mẫu, đều tăng thêm 3 mẫu 1 sào ; tỉnh Hưng Hóa trước 3 mẫu, tăng thêm 2 mẫu ; tỉnh Tuyên Quang trước 3 mẫu tăng thêm 3 mẫu ; tỉnh Hưng Yên trước 3 mẫu, tăng 6 mẫu ; tỉnh Thái Nguyên trước 3 mẫu tăng thêm 2 mẫu ; tỉnh Quảng Yên trước 3 mẫu, tăng thêm 4 sào ; đó là đều tùy theo cung vào việc tế tự trong 1 năm liệu số thóc thiếu nhiều hay ít mà thêm lên.

Gia hương bổng cho hoàng trưởng tử. Lại giảng dụ dạy rằng: hoàng tử Ưng Chân, tuổi đã trưởng thành, học cũng hơi tiến, chỉ có tính nết chưa được thuần hậu, sửa mình sửa nhà chưa được hợp đạo, huống chi còn [illegible] lại đình chỉ, vì muốn cho tiến được tu nghiệp, mấy năm nay chọn kỹ các bậc sư nho giao cho chức trách phụ đạo, nhưng xét ra, cũng chưa được hả lòng. Kia như ngoài mặt thì được, việc làm lại trái, sao bằng cẩn thận ở chỗ chỉ một mình biết mà tự xét ở trong lòng, đem lòng hiếu sắc để yêu người hiền, là cái gốc chính tâm, học của thánh hiền, lấy bỏ lòng riêng của mình mà đem lại lễ nghĩa làm đầu, nếu chỉ lấy văn từ và lời nói để chữa những điều trái, thì không bằng không học mà trong thực hành, huống chi đương độ tuổi trẻ học hành như lửa vừa cháy, như nước suối vừa chảy, thì công phu theo đường chính, chọn điều hay, lợi là thế nào? cho nên nói rằng làm mọi việc có thì giờ rồi rãi thì dùng để học văn, cốt ở lòng lành, dạy cho điều nghĩa, há có lòng nào? ban phúc ra ơn, không chỗ xa nào là không đến, há có chỗ rất gần mà bỏ sót ư? Duy chỉ không lo người ngoài không biết mình, chỉ lo là mình

https://tieulun.hopto.org

không làm được, thánh nhân còn nói cần đến đạo làm con mà chưa làm được, thế cũng là đạo cốt yếu ngăn lời gièm chê, không gì bằng tự tu. Nay ngươi, vợ con đã nhiều, sự chi dùng hằng ngày tất thiếu tuỳ chưa phong cũng thêm cho lương, cho bắt đầu từ năm nay, mỗi năm cấp cho đủ 800 quan tiền, và 500 phương gạo để cho đủ dùng mà chăm học, nhưng trẫm vốn không muốn đem sự giàu sang kiêu lười để làm đẫng lòng ngươi, chỉ mong cho ngươi ngay lòng sửa mình, hiếu thuận hiền lành cẩn thận, nhớ 3 điều răn, bỏ 3 điều chẳng ngờ, trong bụng ngoài mặt như một, lời nói việc làm không sai, để thành đức của ngươi, không phụ lòng trẫm mà thôi, dầu có mong ngươi phải cảm ơn phải báo đáp, ngươi nên nghĩ và cố gắng lên.

Khai phục nguyên hàm Hàn lâm viện thị độc học sĩ cho Phạm Văn Nghị. Vua bảo Văn Nghị học hạnh thời nghĩa, làm mô phạm cho sĩ phu tỉnh Nam Định, trước vì việc thất thủ, cùng can tội phải cách, đã lâu rồi, cũng đủ để tỏ rõ pháp luật của nước, nay nghĩ đến chí trước và công lao cũ, lại dạy bảo được nhiều người hậu tiến có thể khiến được, mới chuẩn cho khai phục, bảo cho làm việc khánh điển, cũng ngụ ý nên lỗ người tốt.

Cấp súng đạn của nước Pháp đưa tặng cho tỉnh Hà Nội (100 khẩu) sai quan tỉnh bàn với phái viên nước Pháp hiện đóng ở sở thương chính, nhân tiện dạy cho quân ta học tập để cho am hiểu.

Tỉnh Quảng Nam đã lâu ít mưa, khâm phái là khoa đạo Trần Văn Úc (năm trước phụng phái đến Quảng Nam tra xét cái việc thuyền Lợi Tái sang Hương Cảng công cán về, dùn dẫy lẫn nhau, sổ chi tiền không làm xong) đem việc ấy tâu lên (nói hạt ấy từ hạ tuần tháng 12 năm ngoái đến tháng giêng mùa xuân năm nay, bị

https://tieulun.hopto.org

hạn khô, trừ 1 huyện Hàn Đông, ruộng gần khe núi, vẫn còn có ẩm ướt ra, còn các phủ huyện khác, việc làm ruộng không tiện, huyện Hòa Vinh (đất nhiều cát trắng) là quá hơn, thường cầu đảo chưa linh ứng, xét ra dân gian tích trữ lợi ít, lại ruộng cao rất nhiều, không có ngòi lạch để lợi lấy nước, lại thêm gió bắc rét lạnh, hoa lợi lúa ruộng sắp đến cháy khô, hiện nay giá gạo cao vọt lên (mỗi phương trên dưới 7 quan) lương thực của dân có vẻ khốn khổ và nói tưởng những tình hình như thế, không khỏi có can phạm đến khí hòa nên mới thế, xin nên sắc xuống cho quan tỉnh hỏi xét việc hình ngục ở trong hạt có oan lạm không và binh dân nên phải giúp đỡ, để cầu lấy khí hòa.

Vua xem tờ tâu nói rằng: nơi gần kinh kỳ ấy hơn mười năm qua, lụt hạn đến mãi, quan tỉnh tuy đã thay đổi nhiều, cũng chưa thấy trị được khí hòa và làm được lợi, Trẫm thường phải để bụng nghĩ, mới xuống dụ bất quan tỉnh là bọn Chu Đình Kế, và sơn phòng sứ là Nguyễn Tạo (người thổ trước, dưới cũng thế) học chính là Nguyễn Đình Cựu xét tình kỹ càng và dự nghĩ mưu kế hay giúp đỡ cứu hoang, cốt cho mười phần được chu đáo nếu không có công trạng gì tất phải can dến lại nghị. Tỉnh Quảng Ngãi trở vào nam sau cũng bão ít mưa, mới sai lãi gạo ở Bắc Kỳ đem chứa ở 2 tỉnh Quảng Nam và Bình Định mỗi tỉnh 5 vạn phương để cho đủ chi cấp.

Đắp lại đê sông ở phủ Bình Giang thuộc tỉnh Hải Dương (một giải đê cũ từ phận xã Phần Lâm đến cửa sông Kênh Khương nhiều chỗ vỡ lở, hai bên lại gần bờ ao khó lấy đất; cho nên đổi đắp lại, từ phận xã ấy, qua các xã An Đỗ, Ngọc Chuế và Vệ Dương, suốt đến cửa sông ấy, vì hai bên là bình điền, lấy đất hơi tiện).

https://tieulun.hopto.org

Ba huyện (Tuy Viễn, Tuy Phúc và Phù Cát) thuộc tỉnh Bình Định có tai nạn lệ khí.

Các huyện ở thượng du tỉnh Sơn Tây, ruộng phần nhiều bỏ hoang quan tỉnh là Vũ Trọng Bình tâu xin phái người quyên tiền được thưởng hàm Quang lộc tự khanh là Đỗ Quang Tuấn (nguyên là tú tài đã sát hạch)bàn tính việc chiêu dân khẩn điền, chiếu theo lệ lượng tổng tam phẩm chi cấp, đốc thúc càng phủ huyện mộ dân khai khẩn, để có chuyên trách, vua y cho. (Sau tâu 8 huyện: Tam Dương, Hợp Thạch, Thanh Hà, Hạ Hòa, Ngọc Quan, Hùng Quan, Sơn Dương, Phù Ninh đã vỡ thành ruộng linh 5 vạn mẫu, theo lệ mới chia đều thuế thu nộp).

Đời đắp đê mới tỉnh Hà Nội và làm mỏ kè. Đời đắp chỗ đê vỡ tiếp giáp huyện Kim Bảng và xã Mễ Trì huyện Thanh Liêm, thuộc phủ Lý Nhân một đoạn dài 3000 trượng[1] lại vì nơi đóng kho chứa thóc ở thành phủ huyện ấy, cho nên làm 3 chỗ bỏ mỏ kè).

Tháng 2, trả lại bổng lệ trước cho hoàng thân, (thân đài, thân công, quốc công, quận công, công chúa) nội đình (từ nhất giai đến tài nhân chưa vào giai) và các quan văn võ trong kinh tỉnh ngoài (tam phẩm trở lên).

Vua bảo bộ Hộ rằng: trước vì có việc, nghĩa phải nên giảm, nay số thu vào tuy chưa được thừa thãi, cũng hơi hơn trước, việc cũng hơi thư, nên năm thứ 14 (1861) xin giảm bớt lệ lương bổng trong kinh tỉnh ngoài, chuẩn cho đều trở lại như lệ cũ, bắt đầu từ năm nay (nguyên lệ cũ lệ giảm đều chưa ở năm ấy).

Chước giảm lệ gia cấp của Vương công kiêm nhiếp chức lớn chính (lệ trước, các trước Vương công nếu

---

1. 3000 trượng. Chỗ này e nhầm, có đâu dài đến như thế.

https://tieulun.hopto.org

được sung kiêm nhiếp chức tôn chính thì mỗi năm cấp thêm 500 quan tiền, 300 phương gạo, đến nay vì gia cấp được hơn quá nhiều, đổi làm tiền 400 quan, gạo 200 phương).

Khoa đạo Lưu Khắc Nhất tâu lên nói cái tệ cử tri phiếm lạm (*tờ tâu nói* hộ đốc Thanh Hóa là Tôn Thất Tư *cử* Tôn Thất Thận có thể làm án sát tham biện các vụ; Ngô Quí Đông cử Đặng Đức Mại có thể làm án sát, tán lý, tán tương, sau can là hèn kém, trước sau không giống nhau, lại có án sát Nguyễn Phát. Khoa cử viên ngoại lang Lê Ngọc Uẩn có thể làm án sát, biện lý, xét lý lịch không có thực trạng gì; lại như cử phủ, huyện viên chỉ có thể làm được các chỗ nhiều việc vừa, còn cử làm được nơi rất phiền kịch chỉ có 1 sở cai; Lạ bộ biện lý Nguyễn Hữu Độ cử tri tài mộ dũng, là Nguyễn Thuật. Kẻ thì người làm được chỗ phiền kịch đã khó có *người*, thì người tầm thường việc gì phải cử nhiều). Xin từ nay, trong kinh từ chính khanh, á khanh, tỉnh ngoài từ đốc phủ trở lên, chuẩn cho được cử riêng hoặc cả nha cả tỉnh công cử, còn thì các ấn quan không được cử riêng, còn như các phủ huyện ít việc vừa hay nhiều việc, đều định việc cử người mình biết.

Vua cho là xin như thế cũng hẹp, chỉ định những chỗ ít việc vừa thì được, mới giáng dụ nghiêm sức cho trong Kinh tỉnh ngoài theo như dụ trước (tháng 11 năm Tự Đức thứ 23 (1870) chọn cử phải cho được người, nếu không có tài đặc biệt, tiết tháo hơn người, cũng phải thực có tài hạnh, làm được việc, có nhiều người khen mà làm và chỗ làm việc không vượt quá, mới được bầu cử, nhưng phải chỉ rõ thực trạng, có thể làm

https://tieulun.hopto.org

được chức gì, đứng tên cam kết, mới được. Còn các người từ trước cứ vào chỗ ít việc vừa mà chưa bổ hết thì chuẩn cho bỏ việc ấy đi; nếu người nào viết chữ tốt và có một tài một nghề, như có thể lấy được, cũng chuẩn cho làm tờ tâu riêng, không được cứ lẫn cùng vào một tập tâu, để cho có phân biệt.

Thống đốc Hoàng Tá Viêm tâu xin chấn chỉnh việc quân. (Lời tâu nói phép dùng quân của triều nước ta rất nghiêm, dạy nuôi đầy đủ, gần đây quân ở Kinh 1 vệ 10 đội, đã được cho giảm dần làm 8 đội, lại không thường đủ, Thanh Hóa, Nghệ An và Bắc Kỳ tuy không có dồn bổ, nhưng hiện số cũng thiếu nhiều, một khi có gọi đến, dồn phái linh tinh, gặp khi có việc khó mong đắc lực, xin quân ở kinh chọn tuyển đủ ngạch cũ và cơ vệ các đoàn trong kinh tinh ngoài sức điền cho sung số, không được phiền theo lại hoãn, nhưng phải huấn luyện thêm, chiếu lệ chia ban, để được dạy nuôi có sẵn).

Vua cho là lời tâu hợp với việc đời bấy giờ, nên thi hành, mới giáng dụ chuẩn cho quan có chức trách, thực lực sung điền, gia tâm chấn chỉnh, nếu có không đủ số, nên chiếu tỉnh nào số quân khuyết nhiều và sai phái không đắc lực, thì gia đẳng nghiêm nghị. (Chỉ có các hạt: Quảng Nam, Quảng Ngãi, Bình Định, Phú Yên, lương thực của dân chưa thư, lùi hạn linh tuyển thêm cho 3 tháng, sau lại nhân có việc, về quân ở kinh 1 vệ 10 đội, cũng không quả được như trước).

Thu thuế còn thiếu cho các trại Man ở tỉnh Khánh Hòa (8 trại: Làng Lỏ, Kha Đông, La Vạn, Lục Vân, Kha Sĩ, Kha Tuân, Chế Trang, Ba Tô, trước vì bệnh truyền nhiễm chết phải lưu tán đi tránh, để thiếu thuế sáp ong về năm 27 và 28 (1874 — 1875) linh 4105 cân).

https://tieulun.hopto.org

Định lại lệ niên khóa thanh tra. Lệ trước: phủ nội vụ 3 năm, Vũ khố 4 năm, kho ở kinh và kho các tỉnh 6 năm một lần, đến nay đinh lại đều 3 năm một lần; lại sở thuốc súng, quân Thủy sư 12 năm một lần, đổi làm 5 năm một lần, nhưng chia làm niên khóa, để tiện sai phái (kho ở cửa Thọ chỉ Nội vụ, Thương trường, Quảng Nam, Quảng Ngãi, Thừa Thiên, Quảng Trị, Quảng Bình, Hà Tĩnh, Nghệ An, Thanh Hóa, Ninh Bình, lấy các năm dần thân, tỵ, hợi làm khóa, tháng giêng bắt đầu thi hành (dưới cũng thế) Mộc thương, Vũ khố, Hà Nội, Hải Dương, Bắc Ninh, Sơn Tây, Nam Định, Hưng Yên, Quảng Yên, Hưng Hóa, Thái Nguyên, Tuyên Quang, Lạng Sơn, Cao Bằng, lấy các năm tỵ, ngọ, mão, dậu làm khóa; Bình Định, Phú Yên, Khánh Hòa, Bình Thuận, lấy các năm thìn, tuất, sửu, mùi làm khóa; sở thuốc súng, sở Thủy sư (lấy năm đầu bắt đầu phải làm việc) sở Thượng thiện, sở Lý thiện (đều năm dần bắt đầu phải làm việc), sở Thượng trà, sở Vũ bị, Thượng tứ, Loan giá, Thị vệ (đều năm tỵ bắt đầu phải làm việc), số mục mà ít theo lệ trước 5 năm một lần).

Tỉnh Quảng Trị năm trước bị tai nạn dịch lệ (2 huyện Hải Lăng, Minh Linh thuộc Triệu Phong từ tháng 8 năm thứ 29 (1876) đến tháng 8 năm ngoái, tất cả 4326 người cả đàn ông đàn bà), chuẩn cho những dân ở trong sổ đinh chết về bệnh truyền nhiễm thì chia từng hạng hoãn điền có thứ bậc. (Hạng nặng 3 năm, hạng nhẹ 2 năm).

Ngày Tân sửu tế giao, hoàng trưởng tử khâm mệnh kinh làm lễ thay vua kính dến chiêm bái, theo lệ cũ (lệ năm thứ 17) (1864) các xã ở 6 huyện đều đặt hương án lạy mừng, chia làm 3 ban (mỗi năm 1 ban) đến nay vua cho là lễ lớn, năm chỉ 1 lần cùng lòng chiêm

https://tieulun.hopto.org

ngưỡng, mà thưa thớt quá, chưa đủ tỏ ra thịnh điển, chuẩn cho chia làm 2 ban, lấy năm sau làm bắt đầu.

Ân cấp cho 3 họ Tống, Trần, Hồ là họ ngoại của vua mỗi họ 300 quan tiền.

Phát chẩn cho 2 thôn Bình Ngô và Ngọc Đài ở tỉnh Thanh Hóa bị hỏa tai.

Thống đốc Hoàng Tá Viêm gần đây được thăng thự đông các đại học sĩ, Tá Viêm tâu xin truy giả lại ân mệnh tặng phong cho cha. (Cha là Hoàng Kim Sán Binh bộ thượng thư, Định An tổng đốc, khi mất tăng hiệp biện đại học sĩ). Vua cho là thịnh điển của Nhà nước, phải kính cẩn theo giữ, không chuẩn cho.

Định lại điều ước tha thuế quan tấn. (Khi bấy giờ, những người buôn gian theo thương ước (khoản thứ 2) có điều khoản ngừa thuế quan 1 lần, phải nhiều đến nha Thương chính xin sức cho miễn thuế, cho nên nghị định, trừ thuế thuốc phiện nguyên định không phải 1 lần ra, còn thì phàm những hàng hóa buôn, thứ nào từ ngoài biển vào cửa biển lên suốt đến Vân Nam, hoặc đến nơi nào để bán, nha Thương chính chiếu thương ước kiểm soát đánh thuế, khi xong việc, đem danh hiệu chủ thuyền và những hòm siểng gói bọc bao nhiêu cái, hòm nào những thứ gì bao nhiêu, đều phải niêm phong rõ ràng, bạch cùng là thuế hàng hóa phải thu bao nhiêu, kê ra tất cả, tư trình quan tổng lý thương chính hoặc các quan kiêm lý kê đem danh hiệu chủ thuyền và số hòm, số hàng hóa chuyển tư cho các tỉnh có tuần ty sau này biết để thi hành, hễ thuyền ấy tải hàng hóa đến nơi cửa quan, xuất trình giấy biên trước của sở Thương chính, do ty quan ấy tức phải xét kiểm thuyền nào số mục các hạng so với tờ tư của quan tổng lý và quan kiêm lý cùng hợp nhau và giấy niêm

https://tieulun.hopto.org

phong trước của nha thương chính rõ ràng xác thực thì chiếu thương ước tha thuế, nếu thuyền nào tuy có giấy của nha Thương chính cấp cho, mà không có giấy kê tư của quan tổng lý hay kiêm ký, hoặc có giấy kê tư mà giấy niêm phong không y nguyên, cũng là biến tư hạng ấy mà lại tải hạng khác, hoặc tư ít mà tải nhiều, thì chiếu như buôn gian thuyền và hàng hóa tịch thu cả, còn thuyền nào từ Vân Nam chạy xuống, đều cho do tuần ty xét kiểm trước, hạng nào chủ thuyền ấy khai rằng chở ra biển thì do tuần ty ấy xét thực tha thuế, nhưng phải lấy đủ giấy cam kết của thuyền ấy đinh bẩm quan tỉnh sở tại chuyển tư cho nha Thương chính kiểm mà đánh thuế, nếu nha thương chính đã tiếp giấy tỉnh tư, mà thuyền ấy lâu đi không đến cửa biển, tức phải tư xét chiếu điều luật và thương ước ngày định thi hành, các điều khoản trên này đều do nha Thương chính tường với phái viên nước Tây biết trước để thi hành).

Vua bàn lấy 2 chữ « đại hưng » hoặc « đại hóa » để đổi đặt quốc hiệu. Cơ mật viện đại thần tâu nói: chữ « hưng » tuy tốt nhưng xét đến sự thực thì chưa đủ, chữ « hóa » đã gồm cả gốc trước, lại hợp với tiếng nam, tưởng làm thỏa đáng duy có hiện nay nhiều việc, lòng người dễ dao động, nếu một khi trái đi, thói đời thấy nói sai, sợ không ngăn được, xin đợi khi nào ít việc sẽ thi hành. Vua cho là phải, rồi không quả quyết đổi.

Bãi thương cục và nha doanh điền tỉnh Bình Thuận. (Giao cho tỉnh ấy làm kiêm cả cho khỏi các mối tệ hại người buôn và nhiễu dân).

Tăng tiền cấp hàng tháng cho nha Thương chính Hà Nội học tiếng Tây, chữ Tây (năm trước mỗi tháng

https://tieulun.hopto.org

cấp 1 quan tiền, 1 phương gạo, đến nay chia hạng cấp thêm, hạng nhất 3 quan, hạng nhì hai quan, hạng ba 1 quan 5 tiền, gạo đều theo như cũ, lại chuẩn cho đợi đủ 2 năm, cũng chiếu lệ sát hạch tại kinh mà làm.

Kinh tu bổ lại Hưng miếu[1].

Tháng 3, tiết thanh minh, vua năm trước từng đã làm lễ yết bái, đến nay lại gặp năm đại khánh, trước ngày lễ khánh tiết 1 ngày kinh đến điện Biểu đức ở Xương lăng[2] chiêm bái, đến chính ngày đại khánh kinh đến lăng Tràng cơ[3] chiêm bái. Thái thịnh công là Hồng Phó khâm mệnh kinh làm lễ thay.

Bắt đầu định lệ sát hạch công tử, công tôn và công tằng tôn. (Phàm các công tử, công tôn, công tằng tôn hiện ở trong phủ học tập, hàng năm cứ 4 tháng qui, do phủ Tôn nhân hội cùng với sử quan trích hỏi nghĩa sách, người thông cả hay thông vừa thì thưởng cho giấy mực, người không thông thì phạt roi, để mong cho tiến ích).

Định lại lệ bổng của quan người thổ.

Minh Mệnh năm thứ 19 (1838) chuẩn cho các phủ Man, thổ tri huyện, huyện thừa các huyện thuộc tỉnh Nghệ An, lệ bổng đồng niên chiết cấp cho mỗi người 5 lạng bạc, các hạt trong cả nước nơi nào có quan người thổ, cũng chiếu theo thể chiết cấp tất cả sau hoặc chiếu lệ cũ, hoặc không có chi cấp hoặc chiếu phẩm cấp cho việc làm không giống nhau, đến nay, chuẩn định từ sau phẩm người Thổ hiện lãnh chức

---

1. Hưng miếu : miếu thờ Hiếu Khang sinh ra Thế tổ.
2. Xương lăng lăng : Hiến tổ ; Biểu đức : điện ở bên tả Xương lăng.
3. Tràng cơ lăng : lăng Thái tổ Gia Dụ.

https://tieulun.hopto.org

quan do chính phủ bổ dụng, và khi nào người nào hiện có đem quân đi làm việc sai phái, đều chiếu phẩm chỉ lương, nếu chỉ lãnh chức thổ quan như thường, thì chiếu lệ định năm Minh Mệnh mà chi cấp, hoặc nguyên không cấp bổng đã yên, thì không phải cho phiếm.

Tấn phong Thọ xuân huyện công là Hồng Cát làm Thọ xuân quận công. (Hồng Cát là con Miên Định, Miên Định gần đây phong thần vương, Hồng Cát chiếu lệ được tấn phong).

Đàm Chi Thành, Lạc Chi Bình năm trước ra thú và sắp xếp cho ở một nơi, xin đem dỗ đốc Nguyễn Văn Hùng, tiểu phủ sử Vũ Huy Thuy (trước bị giặc bắt) nộp giúp bọn giặc Ông Thất để lãnh bạc rồi đợi sắp xếp cho chỗ ở, thống đốc Hoàng Tá Viêm hứa là đem nộp giúp 2 viên Văn Hùng, Huy Thuy, thì thưởng trước cho 1 ngàn lạng bạc. Sau Ông Thất lấy đem nộp hộ một viên Huy Thuy, xin cấp cho vài trăm lạng bạc, đem về chia cấp cho quân, rồi sau mới theo lệnh. Chi Thành và Chi Bình cũng xin bảo đảm số bạc cấp ấy. Hoàng Tá Viêm theo thế cấp cho, rồi đem việc tâu lên.

Vua bảo Tá Viêm rằng: bọn họ Đàm họ Lạc và Ông Thất tham lam giảo quyệt khó uốn cho quen, phải chỉnh bị phô trương thanh thế, hội báo với quan nước Thanh cùng đánh, lấy oai làm cho sợ, mới có thể lấy ơn mà vỗ về, khiến cho chúng thực lòng hàng phục, không thì đánh giết hết. Sau rồi Ông Thất đem nộp Văn Hùng, dẫn cả đoàn ra thú và xin vỗ yên.

Vua lại bảo Tá Viêm rằng: phải trù tính việc về sau cho ổn thỏa, chớ để sự lo ở nơi biên giới. Văn Hùng và Huy Thuy đều cách chức cho làm việc chuộc tội (bọn họ Đàm, họ Lạc rồi lại làm phản).

https://tieulun.hopto.org

Đoàn thuộc của phó đề đốc quân thứ Tam Tuyên Lưu Vĩnh Phúc là Hoàng Tài Gia đến Hà Nội, đi đường gặp phải binh nước Pháp, hai bên khích bác nhau (lãnh sự Pháp nói: Tài Gia rút dao chực đâm, rồi lại trốn thoát, bấy giờ lãnh tổng đốc tỉnh Hà Nội là Trần Đình Túc ngăn lại ngay, tìm bắt để giải, không được, tra chứng không rõ, nhưng tùy cơ nói cho viên lãnh sự biết) việc ấy tâu lên, quan viện Cơ mật và thương bọc tâu lại nói: Lưu Vĩnh Phúc đối với người Pháp, hai bên vẫn thù nhau, đoàn thuộc của viên ấy nổi giận thì nhiều, xin sai tỉnh Hà Nội một tư cho thống đốc Hoàng Tá Viêm chuyển tư cho Lưu Vĩnh Phúc biết, nghiêm cấm quân trong đoàn, sau này còn có thói quen ngang ngược để sinh ra trở ngại, chỉ trách cứ ở viên ấy, vua nghe theo.

Hai tỉnh Quảng Trị và Nghệ An giữ gạo thóc, sai xuất tiền gạo bán ra và cho dân vay (tỉnh Quảng Trị 1 vạn hộc gạo, tỉnh Nghệ An 4.000 phương gạo, 4.000 quan tiền).

Khắc lại 1 bài văn bia lầu Lưỡng Kiêm ở cửa biển Thuận An (việc chép rõ trong tập văn vua làm, nguyên trước chữ ở bia khắc rất nông, sai khoi sâu xuống, chia ra khắp cả mặt trước mặt sau, cho được rõ ràng).

Khơi vét đường sông thông thương tỉnh Hưng Yên. (Phó lãnh sự sở thương chính ở Hải Yên tư bàn với tổng lý thương chính là Phạm Phú Thứ nói: việc đào sông để thông thương, phải chi lấy ở tiền thuế, có cả ở thương ước (khoảng thứ 10) chuyến này thuyền ấy đi đến Hà Nội, có những nơi thuộc về tỉnh Hưng Yên từ sông Luộc đến ngã ba sông Nông Giang, lòng sông nông hẹp, phải khơi vét cả hai bên mỗi bên 3, 4 trượng, để thông đường thông thương, thuê làm hết bao nhiêu,

https://tieulun.hopto.org

trích khấu lấy vào tiền thuế, cho nên chuẩn cho tỉnh Hưng Yên thuê dân phu khơi vét).

Tỉnh Quảng Trị có linh mục người Nam là Lê Ấn can về việc lập mưu đi kiện, xin người kiện vu họp đồng người để hiếp quan (xã Xuân Hòa đi thưa, tra xét đã cung nhận) theo điều luật xui người kiện vu xử phạt trượng hết bậc và phát lưu, bọn linh mục và Vũ Liên, Trần Doãn và Lê Cần xin biện tiền (1170 quan tiền) để nộp chuộc tội, không cho. (Bấy giờ cụ đạo và dân theo đạo can phạm phần nhiều do tướng nước Pháp, sứ nước Pháp đưa thư xin tra xét, sai đều chiếu ước chiếu luật xét trị).

Các tỉnh tả, hữu kỳ trực giá gạo cao vọt lên, sai ngự sử là bọn Nguyễn Sơn Tăng và Ngô Trọng Tố chia nhau đi xét khắp để lại lệ, tâu lên.

TAILIEU.VN

Bắt đầu thu thuế mỏ than ở tỉnh Quảng Yên (mỏ ấy chưa từng khai để lấy than, người buôn nước Thanh là Ngô Nguyên Thành, xin hạn 40 năm, năm đầu xin miễn thuế để chi vào nhân công vật liệu, năm sau chia ra từng thành thêm dần, thuế lệ năm thứ nhất, nộp 1.500 quan tiền, năm thứ hai 2.000 quan, năm thứ ba 3.000 quan, năm thứ tư, 4.000 quan, năm thứ năm 5.000 quan, năm thứ sáu 6.000 quan, từ năm thứ 7 đến năm thứ 20, mỗi năm 10.000 quan, từ năm thứ 21 đến năm thứ 30, mỗi năm 15.000 quan, từ năm thứ 31 đến năm thứ 40 mỗi năm 20.000 quan, nghị định chuẩn cho đổi làm hạn 30 năm, chước lượng chia ra từng thành, một nửa nộp tiền, một nửa khấu bằng than. Lại sai quan tỉnh Thái Nguyên khám xét các mỏ vàng, bạc, chì, diêm tiêu, trước vẫn lấp kín, có nên khai để lấy, thì cho lãnh trưng để thu hết lợi dưới đất).

https://tieulun.hopto.org

Thưởng thụ cho viên ngoại lang sung giám đốc hải phòng ở tỉnh Hải Dương là Lương Văn Tiếu hàm lang trung. Trước những dân lưu tán nước Thanh, chia nhau ở các xứ: Đầm Hà, Hà Cối, Mã Tư, Đại Điền về hạt phủ Hải Ninh tỉnh Quảng Yên hơn 10 năm nay, chưa có người nào đến xin vỗ về cả, đến nay lãnh tổng đốc Phạm Phú Thứ phái ủy Lương Văn Tiến đi, đem lợi hại mà hiểu dụ, lưu dân đều triệt bỏ lũy, mở trại xin chịu thuế, quan tổng đốc đem việc tâu lên, cho nên thưởng thu. (Bấy giờ nhân quân thứ tâu xin đến đánh, lưu dân sợ hãi; lại có thuyền Pháp đi tuần đẹp ngoài biển, cho nên để chiêu phủ).

Mùa hạ tháng 4, mở ân khoa thi hương văn 2 trường ở Thừa Thiên và Bình Định. Lệ cũ: 3 trường Thừa Thiên, Bình Định và Nghệ An (Đ[illegible] vào tháng 8; thi võ (Thừa Thiên, Bình Định) vào tháng 8; ba trường Thanh Hóa, Hà Nội, Nam Định, thi văn vào tháng 10, thi võ (Thanh Hóa, Hà Nội) vào tháng 11, đều khảo hạch vào tháng 4; đến nay định lại 2 trường Thừa Thiên, Bình Định, tháng 4 thi văn, tháng 5 thi võ, Thanh Hóa, Nghệ An, tháng 6 thi văn, tháng 7 thi võ (trường Thanh Hóa) còn khảo hạch đều phải trước 3 tháng, (như tháng 4 thi văn thì tháng giêng khảo hạch, tháng 5 thi võ thì tháng 2 khảo hạch) bắt đầu từ khoa này, Hà Nội và Nam Định kỳ thi văn và võ vẫn theo như cũ.

Tỉnh Bắc Ninh có mưa đá (lại có trận mưa rót xuống cát vàng).

Chuẩn định lệ vị nhập lưu thư lại quyên tiền được thưởng (gần đây, vị nhập lưu thư lại làm việc ở các nha quyên tiền 800 quan hoặc bạc thành tiền 700 quan, đều chuẩn cho hưởng thụ tòng cửu phẩm thư lại, do bộ Lại đợi khuyết xét bổ, đến nay bộ Hộ nghị, học trò,

https://tieulun.hopto.org

và dân tình nguyện quyên bát, cửu phẩm, đều chưa được bổ, quyên đến thất phẩm mà đi làm việc thì tất phải sát hạch trúng mới được xét bổ; thế mà những người thư lại quyên thì được xét bổ ngay, so với học trò và người dân thực là chiếm riêng. Mới chuẩn cho từ nay, phàm những người thư lại mà tình nguyện quyên thì người nào làm việc được 3 năm trở lên, mới cho chiếu theo lệ trước quyên nộp (bạc thành tiền 700 quan thưởng tòng cửu phẩm, cố 900 quan gia một trật, tiền 800 quan thưởng tòng cửu phẩm, cố 900 quan gia một trật, tiền 800 quan thưởng tòng cửu phẩm, cứ 1000 quan gia một trật), còn thì người nào làm việc được 2 năm trở lên, chiếu theo lệ trước đều quyên thêm 200 quan (là bạc thành tiền 900 quan thưởng tòng cửu phẩm, cứ 1.100 quan gia một trật, tiền 1.000 quan thưởng tòng cửu phẩm, cứ 1.200 quan gia một trật) người làm việc được 1 năm và 6, 7 tháng trở lên, lại quyên thêm 300 quan, (là bạc thành tiền 1.000 quan thưởng tòng cửu phẩm, cứ 1.200 quan gia một trật, tiền 1.100 quan thưởng tòng cửu phẩm, cứ 1.300 quan gia một trật) mới được thưởng thụ dợi khuyết xét bổ, để có phân biệt).

Sơn phòng sứ tỉnh Quảng Nam là Nguyễn Tạo theo chỉ dụ (tháng giêng) trù nghĩ tâu xin 8 điều: 1—xin ngăn cấm núi có tiếng (núi Trà Sơn và núi Ngũ Hành) để cho mạch đất hồi lại. 2—Xin làm thủy lợi (đắp bờ đê, mở đê sông) để giúp việc làm ruộng. 3—Xin hoãn việc tuyển lính thêm, để cho dân ốm lâu được tĩnh lại, 4—Xin trừ hết thuế ruộng thuế thân năm nay. 5—Xin thuế thu về mùa đông năm nay, đổi làm mùa hạ sang năm thu cả làm một (nói từ Quảng Bình trở vào nam, thuế lệ năm chỉ thu một kỳ, đem thuế mùa đông dồn

https://tieulun.hopto.org

cả về mùa hạ, thế là có nơi chưa cày, cấy đã thu thuế trước). 6—Xin chẩn cấp để thư cấp bách cho dân. 7—Xin định việc phái người đi xuống để khuyên quyên tiền. 8—Xin định việc kê đơn cho đi mua mỡ trâu, đã được bộ Hộ xét tâu lên (nói hoãn việc tuyển lính thêm, lượng cấp và cho dân vay, định việc đi mua mỡ trâu đã được chuẩn cho thi hành, về thủy lợi thì tùy thế nên khai đắp, khám xét tâu lên, sẽ quyên trừ cho, nghiêm cấm phái người đi quyên để tạ sự nhiễu dân, thì do quan tỉnh và quan sơn phòng xét mà làm. Về khoản thuế hợp thu cả về mùa hạ, nên cho từ tỉnh Quảng Bình trở vào nam, nhất luật như thế mà làm, để tiện cho dân, còn như 2 núi có tiếng, đá, gỗ, củi, than, dân nghèo đều nhờ vào đó, không nên nhất khái ngăn cấm).

TIMSACH.COM.VN

Vua bảo rằng: cốt được quan lại giỏi, biết chỉnh thể và vận hội để làm thì yên, nếu khí vận không định, tục dân kiêu bạc, trẫm dù có lòng cũng chỉ than thở hoài, tuy người thổ trước chưa chắc hẳn không có lòng riêng, vì người, huống chi người khác ư? Còn bàn về mạch 2 núi, cũng hơi giống như Ân Tử [1] chỉ có đào đá xuyên vào mạch đất, có nên cấm, thì cũng có từng chỗ mà thôi, chuẩn cho Khâm thiên giám phái khâm tâu xin thi hành, hoặc có thể yên được quỉ thần giúp được dân, còn việc quyên chẩn, nếu không phải người đi nhưng sức cho dân, người giàu biết giúp đỡ nhau, rõ có công trạng thực, thì tâu lên để thưởng cũng tiện, còn thì theo như bộ nghị thi hành.

---

1. Ân Tử: quan nước Tề về đời Xuân thu, nhưng chưa tra được Ân Tử làm việc gì mà giống với việc ấy.

https://tieulun.hopto.org

Đặt thêm chức phó lãnh binh quan tỉnh Hà Tĩnh. (tỉnh ấy dọc theo núi giáp đến biển, nhiều ngả, cho nên chuẩn cho đặt thêm 1 viên).

Vua rước từ giá đi chơi hành cung ở cửa biển Thuận An nghỉ mát mùa hạ và xem bờ biển, 5 ngày về cung, khi loan giá đi và về đều tấu nhã nhạc đại nhạc, là nghi tiết đón tiễn năm có lễ đại khánh. (Năm đại khánh ấy theo nghị chuẩn cho tham xét điển lễ thưởng, châm theo chước thi hành, cho khác với năm thường, dưới các thứ cũng thế).

Cho ruộng thờ cúng lãnh binh quan đã chết là Trương Định. Khi bấy giờ bố chính sứ tỉnh Quảng Ngãi là Trà Quí Bình tâu lên nói một nhà Trương Định, cha con trung nghĩa trên soi xét đến biết đã lâu, xin cấp cho ruộng thờ cúng, để sung vào đền hương. Viện Cơ mật xét lại, cho là người trong nam mộ nghĩa như Trương Định thì có nhiều, chỉ thanh tích chưa được hoàn toàn, nên đều chưa được xét đến, nghĩ nên đợi sẽ thi hành sau.

Vua không nghe, chuẩn cho ban cấp ngay 5 mẫu ruộng thờ cúng (Trương Định là người huyện Bình Sơn tỉnh Quảng Ngãi, nhưng trích ruộng ở nơi cận tiện chỗ ở để cấp cho) lấy người họ viên ấy là Văn Hồ làm thừa tự, trông coi cày cấy để phụng thờ, vợ của viên đã chết ấy (Thị Thưởng) tuổi đã già không nương tựa vào đâu được, chuẩn cho quan tỉnh cấp dưỡng cho đủ (mỗi tháng cấp tiền 20 quan, gạo 2 phương), đến nay lại chuẩn cho sau khi chết cấp cho 100 quan tiền.

Bắt đầu mở trường cho nha thương chính tỉnh Hải Dương học chữ tây và tiếng tây (là mới học, cứ mỗi tháng được cấp 1 quan tiền, 1 phương gạo).

Vua đi chơi núi Thúy Vân và cửa biển Tư Hiền, xem việc phòng giữ bờ biển 5 ngày về cung.

https://tieulun.hopto.org

Kỳ anh quận công là Hồng Dĩnh, khinh thường pháp luật cậy quyền thế, bịa đặt cho người, đòi tiền, việc phát ra, (quận công ấy đối với Lê Thị Dõn, trước thông gian, sau mua làm hầu, lại bảo là thất tiết, đánh đập, rưới dầu, quăng rắn vào người, để đòi lấy tiền bạc) được bộ Hình xét thực chiếu luật trái phép, tâu xin nghĩ xử cách mất trước công, tha lại tiền bạc giả cho chủ bị mất trước.

Vua bảo gỗ mục không thể chạm khắc được, rất trái với gia pháp, lại giảng dụ chuẩn cho không được xưng là hoàng đệ dự lễ triều kiến, thông sức cho vương công tôn trước phủ tôn nhân biết để răn chừa.

Sứ sang nước Thanh là bọn Bùi Ân Niên về đến kinh vào yết kiến (tháng 8 năm bính tý ra cửa quan, tháng 3 năm này mới cửa quan) Vua hỏi rằng: nước Thanh vua còn nhỏ, lại chính sự do ở chốn cung vi, không biết làm thế nào mà trong nước cũng được yên tĩnh — Ân Niên tâu nói: trong có cung thân vương là Hòa Thạc giúp việc ngoài thì các tổng đốc cũng phần nhiều là bề tôi giỏi, trong nước được yên tĩnh, là do ở đó. (Lại phê bỏi nhiều khoản, Ân Niên sẽ mật tâu để trả lời).

Người nước Pháp là Bố-đi, Mã-đô, người nước Y-ta-ly là Lạc Ô, Kha na Kỳ Ly-ô, lần lượt đưa thư đến (Bố-đi xin khai trương mỏ than ở Quảng Yên; Mã-đô xin nấu đường, nấu rượu và làm rượu mạch nha, nhưng xin cấp vốn cho, sau làm máy sắm đồ dùng rồi trả lại; Lạc Ô xin nước ta đặt lãnh sự ở nước ấy; Ly-ô xin đặt y làm thống lãnh sự nước ấy) đều do khâm sứ nước Pháp đệ đến nha thương bạc nước ta (lệ nước Pháp những thư riêng đều được gửi kèm), quan nha thương bạc đem việc ấy hỏi sứ nước Pháp, sứ nước Pháp bàn

https://tieulun.hopto.org

rằng cho thi trả lời, không cho thi bỏ đi, lại nói lời nói không có căn cứ, cũng không cần phải trả lời. Sau các người ấy lại có người đưa thư xin trả lời cho biết, lại bàn lại với sứ nước Pháp, trả lời không cho.

Sai các quan phủ, tỉnh, ở trong kinh tỉnh ngoài đem những thừa mộc, biện lại các trạm sát hạch kỹ lưỡng, bỏ những người không biết chữ đi. Khi bấy giờ biện lại ở trạm trong kinh là Trần Hữu Học phát ống dựng thư nhầm lẫn, cho nên nghiêm sức sát hạch.

Bắt đầu đặt chức đề đốc (tỉnh Bắc Ninh (Hà Nội, Nam Định, Hải Dương, Bắc Ninh, Sơn Tây là 5 tỉnh lớn ở Bắc Kỳ, đóng giữ nhiều ngả, 4 tỉnh trước đã cho đặt đề đốc, đến nay tỉnh này cũng đặt) lấy chưởng vệ Phạm Văn Trí lãnh chức ấy.

Đầu tháng xuân, sai tỉnh thần Đốc Hải Dương là Phạm Phú Thứ, hộ đốc Bắc Ninh là Lê Hữu Tá mật đảo (khẩn xin có điềm sinh con) ở đền thờ Hưng Đạo Vương Trần Quốc Tuấn (đều thuộc về địa phận xã Kiếp Bạc tỉnh Hải Dương, giáp tỉnh Bắc Ninh, bấy giờ quan tỉnh Hải Dương, Bắc Ninh xin cầu đảo, bắt đầu cầu đảo 3 ngày đêm, sau hàng tháng cứ ngày 15 hội đảo, sau tháng chạp lại chuẩn cho đảo luôn hết năm), đến nay, đình thần tâu bày xin lại cầu đảo ở các đền thiêng ở kinh và tỉnh ngoài thử hỏi. Hoàng thượng ta tuổi đã cao điềm sinh con chưa ứng, thần dân cả nước không ai là không ngóng trông, chúng tôi đã hỏi tìm thầy thuốc, may ra cũng có phương điều chữa, khốn nỗi chưa được người chữa có hiệu quả để tâu lên, nhưng trộm nghĩ, lễ cầu tự từ xưa vẫn có, tế nhân tự mà ông Tắc sinh, cầu thần giao mới mà ông Tiết sinh, cầu đảo ở núi Ni Sơn mà Thánh Khổng sinh, lễ thần Thanh đế mà Chân tôn sinh, thế là có lòng thành thì có thần, mà cầu đảo

https://tieulun.hopto.org

chưa từng không ứng nghiệm; xét các địa phương ở kinh và tỉnh ngoài các đền đã được phong tặng, từ trước đến nay, cầu đảo được ứng nghiệm, như đền Hưng Đạo Vương cũng có, mà ở kinh thì đền Ngọc Toản, miếu hội đồng, cũng gọi là rõ linh nghiệm, nghĩ nên sinh trong kinh, tỉnh ngoài thành kính cầu đảo). Vua bảo rằng: hãy cứ nhất tâm, đợi xem linh nghiệm.

Tháng 5, mở ân khoa thi hương vũ ở 2 trường Thừa Thiên và Bình Định.

Vua lại đi chơi núi Thúy Vân và cửa biển Tư Hiền, xem phòng giữ bờ biển, 5 ngày về cung.

Các tỉnh Bắc Kỳ, gần đây có nhiều người nước Thanh tự xưng là phái đi việc công vượt qua biên giới sang, giấy tờ nhiều nơi cấp, khó phân biệt được thực hay xưng là hiệp trấn Tầm Châu Lý Dương Tài ủy đến hỏi việc cơ mật, đi khắp các tỉnh Hà Nội, Sơn Tây, Bắc Ninh, Hưng Hóa, rồi lại về thẳng.

Vua cho là việc làm ấy đã là trái lệ, mà loài giặc chưa dẹp yên, càng phải canh phòng nghiêm ngặt, mới sai đưa thư cho tổng đốc Lưỡng Quảng và tuần phủ Quảng Tây tra xét và yêu cầu tìm cách cho giặc còn sót lại rút về, cho việc đóng giữ biên giới được yên (trong thư nói: chương trình nghị định khoảng năm Kiền Long: nhân dân Trung Quốc ra khỏi cửa quan để trao đổi buôn bán, chuẩn cho lãnh chỉ bài đeo trong mình, ở 2 xứ Minh Giang, Long Châu đóng ấn chiều cấp, đi đường qua các thôn ải, nước tôi xem xét, cho đi. Lại có việc gì tư báo theo lệ do tỉnh Quảng Tây tư cho để xét, nếu việc thuộc tiếp gần, tư báo tầm thường, thì hoặc do Khâm Châu tư cho tỉnh Quảng Yên hoặc do phủ Thái Bình tư cho tỉnh Lạng Sơn để xét, còn các

https://tieulun.hopto.org

việc không có bài phiếu và tự tiện thay đổi, cho được ngăn lại trở về, hoặc áp giải để tra xét. Khoảng năm Đồng Trị, bọn Lý Đức An, Vương Cảnh Tường, Trần Xương, mạo đều cùng bắt kẻ phạm đã được đại hoàng đế[1] giáng dụ cho bắt ngay để trừng trị, thế mà gần đây nhiều lần lại gặp mạo bừa bãi, nhiều nơi cấp giấy phái đi như viên huyện Khánh Phú là họ Lưu cấp giấy cho bọn Chu Thuận đi bắt kẻ phạm; viên hiệp trấn Tầm Châu là họ Lý cấp giấy cho bọn Chung Vạn Tân, Lý Khải Đình, Lý Thế Tân đến tỉnh Hưng Hóa dò thám giặc, lại cấp giấy cho Trần Tá Bang mang công văn đến Thập Châu; viên tả doanh Trấn Liễu là họ Đường cấp giấy cho Triệu Duy Thanh đi dò xét việc kín; viên ở Khâm Châu là họ Đặng cấp giấy cho Hiệp Khánh Vân đi dò xét Diệp Thanh Lâm; lại như Lã Khai Khu mạo theo hối mãi của tỉnh Quý Châu cấp cho đi đệ giấy tờ giả của Lưỡng Hồ[2] tra xét các việc những người bị hại bị cướp, hoặc trái thể lệ tự tiện cấp, hoặc làm giấy giả mạo đi, trong đó thực hay dối không thể biện bạch được, nếu hết thảy đều theo đu mà bắt giữ lại sợ là trở ngại, nếu nhất khái cho đi, lại sợ trúng phải kẻ gian, nay bọn Lưu Tường Hoa đi qua tỉnh Hà Nội, tỉnh Bắc Ninh đến tỉnh Sơn Tây, tỉnh Hưng Hóa nước tôi, tờ tư và giấy cấp cho xét ra có sai khác, rồi lại về thẳng, không khỏi có sự thoái thác giả mạo, xin tra xét xem hiệp trấn họ Lý, nếu quả không cấp giấy cho đi, bọn Tường Hoa quả là mạo vượt biên giới thì xử trí ngay cho. Lại xét hiện nay đi buôn và tra xét đưa đến, việc gì phải do nha nào chuyển cấp, theo lệ sức rõ cho các địa phương sở tại và

---

1. Đại hoàng đế: chỉ vua nước Thanh.
2. Lưỡng Hồ: hai tỉnh Hồ Nam, Hồ Bắc bên Trung Quốc.

https://tieulun.hopto.org

các phủ huyện, châu ấy cùng các dinh trấn hữa đóng giữ ở biên giới, đều phải chiếu lệ phát cấp giấy tờ trong đó nói rõ đi đến xứ nào, đem theo bao nhiêu người? Mang theo khí giới gì? Buôn thứ gì sẽ tư cho địa phương hạt nào được đến ấy biết, và sức cho các cửa quan, dồn ải xét hỏi nghiêm ngặt, xét quả là thực thì cho đi, trái mạo thì cho bắt ngay để trị tội; còn tự tiện cấp giấy ngoài lệ, nhất thiết cấm chỉ, để khỏi thói tệ như trước. Lại xin sức cho thống lĩnh họ Triệu và các viên tiếp hạt, xét sự cơ tìm cách đem các giặc hiện còn sót lại, rút về tất cả, không cho trốn sang, cho giặc ngoài biên chóng quét sạch, dân địa phương được yên tĩnh lâu dài). Đốc phủ tỉnh ấy (tổng đốc Lưu Trường Hựu, tuần phủ Dương Trọng Nhiễm) sau trả lời nói Lý Dương Tài đã phải bắc tội cách chức, còn thì đều theo như lời tâu xin.

Vua lại rước từ giá đi chơi hành cung ở cửa biển Thuận An, nghỉ mát mùa hạ và xem bờ biển, 5 ngày về cung.

Tỉnh Quảng Yên có mưa đá to, nơi nào có đổ nhà chết người, thì chẩn cấp cho.

Trước làm việc các án đình thần xét lại, có án nào trước nghĩ xử chưa đúng, thì chỉ tâu xin nghĩ xử lại, còn như nha xét trước và pháp ty không có nói đến; đến nay quan nội các tâu xin từ nay về sau phàm đình thần xét lại, án nào tình tội nên giảm, mà tờ tâu trước nghĩ là phải chém ngay, phải giam, và tình tội rất nặng, phải chém ngay, mà tờ tâu trước lại xin lưu giam, đã trải qua pháp ty xét hỏi, cũng không vạch ra được, thì trừ chỉ 1,2 lần phạm xin nên tha thứ nghĩ xử, nếu đến 3 lần phạm, xin nên đem nha xét nghĩ trước còn pháp ty phân biệt nghĩ xử nghe theo.

https://tieulun.hopto.org

Khiển trách và truất giáng quan lại tỉnh Quảng Bình. Khi ấy tỉnh Quảng Bình tù tội nặng 15 tên vượt ngục, thuế chính cung lại thường để thiếu, vun cho là giữ gìn không được việc, kho tàng lại thiếu, giáng du chuẩn cho bố chính sứ Nguyễn Hữu Hoán, án sát sứ Lã Duy Vỹ đều phải giáng 3 cấp đổi đi nơi khác, các phủ huyện hiện tại chức, có để thiếu, không hỏi nhiều ít cũng giáng như thế.

Truy tặng Tương An công là Miên Bảo làm Tương An quận vương, Quảng Ninh công là Miên Bật làm Quảng Ninh quận vương, 2 công đều có học hạnh, vua vốn thân hậu, cho nên năm đại khánh ban ơn lần lượt đến, và bảo cho ý nêu tỏ nết tốt.

Sai tỉnh Quảng Nam, Quảng Ngãi, Bình Định, Phú Yên gần đây lại hạn hán, cầu đảo chưa được thấm nhuần lắm, giáng du sức khuyên quan lại các tỉnh hữu trực kỵ, đều trừ bỏ hết những thói tệ cũ, hết lòng thành cầu đảo khắp nơi, lại dự trù cứu mất mùa, cốt được chu đáo, không được chuyên cậy vào vận tải của công. Lại sai bộ Hộ, hiện nay mùa hạ tạnh nắng, phải vận tải ngay tiền gạo phải chi để chứa sẵn đấy.

Khắc 2 bài thơ vua làm vịnh Hưng Đạo Vương Trần Quốc Tuấn ở đền thờ. Khi bấy giờ quan 2 tỉnh Hải Dương, Bắc Ninh cũng cầu đảo, nhân tâu xin khắc hai bài thơ ấy, vua bảo rằng: Hưng Đạo Vương trung hiếu công nghiệp, đáng nên nêu khen, rồi chuẩn định cách thức để khắc. (Hàng trước khắc chữ « Ngự chế Việt sử tổng vịnh tập », hàng khác khắc chữ « Hưng Đạo Vương » rồi khắc luôn bài trước, rồi sau khắc bài « Hưng đạo trượng ». Khắc luôn bài sau phàm những tên trong chỗ chua, đều cho khắc chữ « Hưng

https://tieulun.hopto.org

Đạo Vương » để cho rõ sự tích, sau cùng khắc quan 2 tỉnh Hải Dương, Bắc Ninh xin chỉ trích ra kính khắc).

Định lại lệ quan viên văn võ gặp tang cha mẹ (lệ cũ, được nghỉ việc quan 12 tháng, đến nay chuẩn định trừ người nào giữ chức rất quan trọng, việc quân khẩn yếu quan trọng, phải dứt tình ở lại chức do tự độc chỉ ra không kể, còn thì đều cho về quê để tang 3 năm cho trọn đạo hiếu).

Hạt phủ Trấn Ninh tỉnh Nghệ An, có người nước Nam Chưởng đến huyện Quảng Dụ mua dân man. Hạt phủ Trấn Biên có người nước Lã Tống đến các bọn man ở 2 huyện Sầm Tộ và Sa Hồ, đổi lấy tiền của. Chuẩn cho quan tỉnh phân phái quản, suất mỗi chức 1 người, biền binh 50 tên, đến ngay 3 huyện ấy, trấn

THƯ VIỆN M.VN

Nêu thưởng dân thọ trăm tuổi ở phủ Thừa Thiên (Đoàn Văn Hiệp)

Bắt đầu làm nhà riêng để chụp ảnh. Bấy giờ Trương Văn Sán sang Tây học tập về, do bộ Hộ trình tiêu phép chụp ảnh (Phép chụp ảnh, phải có nhà riêng, dùng kính che cả 4 mặt cho sáng, mới phân biệt được râu, mày, hình dung, có giá để đồ chụp ảnh, bắt đầu cắm ống kính vào hòm máy, để lên trên cái giá, mở máy, bỏ cái nắp đậy ra, cho người ngồi trên cái ghế dựa trước ống kính, lấy cái trụ sắt đỡ đằng sau khăn ở đầu cho khỏi lay động, mới đem giá để máy chụp đưa đi đưa lại, khiến cho bóng người ở trong hòm kính rõ ràng, xong rồi liền bỏ khuôn kính vuông ở mặt hòm đi, lấy khuôn kính bôi thuốc đổi đặt vào hòm máy, sẽ bỏ miếng ván che đi, khiến cho bóng người chiếu vào trong kính, liền đề ván che vào, rồi nhẹ tay rút ra, đem vào chỗ

https://tieulun.hopto.org

kin, lấy nước thuốc rửa 3 lần, khiến cho bóng người dần hiện ra, đem phơi khô, để vào trong cái khuôn có hình chụp, ảnh, lại đem ngay tấm giấy in một mặt ngâm vào chậu nước thuốc, rồi phơi ở chỗ râm, lại đặt lộn trên kính ảnh trước để trong khuôn, đem khuôn che áp vào, khiến cho bóng người thấu vào giấy, lại phơi khô rồi lấy ra, lại dùng nước thuốc rửa qua 3 lần, đợi khô, mới xem được, và các thứ máy móc (1 cái chuông ở trong ống kính chụp ảnh, 1 cái hòm chụp ảnh, 2 cái tru sắt, 1 cái khuôn để chận giấy, 1 cái giá chụp lĩnh), nhân sai làm nhà riêng (ở bên hữu sở thương bạc) cho Văn Sán làm việc chụp ảnh, quan dân có thuê chụp cũng cho.

Sai Hình bộ Hữu tham tri Phan Sĩ Thục, Hộ bộ viên ngoại lang Lê Đình Thám và Nghị định đường sông ở các tỉnh Quảng Trị, Quảng Bình, Hà Tĩnh, Nghệ An vì bấy giờ lãnh Hộ bộ thượng thư Nguyễn Văn Tường tâu xin đào sông.

Tờ tâu nói: việc vận tải là việc lớn, dư dật hay thiếu thốn quan hệ ở đó, những thứ ăn mặc và đồ dùng ở kinh sư, phần nhiều sản xuất ở Nam Kỳ. Bắc Kỳ hàng năm vận tải, nhân giặc, nhân gió, tổn hại ở đường biển không biết là bao nhiêu, hiện nay với thuế thuyền nước Thanh, hình như là kế trước mắt, mà không phải là cách lâu dài, thế núi ở nước ta từ tây bắc kéo đến, nước theo núi mà chảy về phương nam làm sông Cửu Long, thì đã ở về sau dãy núi, còn như phía trước núi thì đoạn ấy đoạn khác đều đổ ra biển mà chẳng ngang, đường nước chưa thông, việc buôn bán vận tải không ổn, đó là tạo hóa đợi người để làm, người trước đã kinh lý nhiều, mà chưa thành công, là vì làm nên lợi

https://tieulun.hopto.org

nghìn muôn năm, không phải một người một đời mà làm được; nay đường biển chưa yên ổn thì việc đào sông so với trước càng khẩn thiết lắm. xét ra, từ tỉnh Quảng Nam trở vào nam đến tỉnh Bình Thuận, thế núi mạnh cao mà nirớc nguồn thì chảy chậm, làm việc rất khó, xin hãy để đó rồi tính sau; duy có từ tỉnh Quảng Trị trở ra Bắc, gián hoặc có chỗ đường nước không thông, 1 đoạn từ sông Minh Lương (thuộc tỉnh Quảng Trị) đến sông Nhật Lệ (thuộc tỉnh Quảng Bình) là trạm Hồ Xá, trong đó có núi bằng ngang qua, đi đường bộ phải suốt ngày đường, trước có sông cũ, nay bị cát lấp, 1 đoạn từ bến sông Nhật Lệ đến sông Linh Giang (cũng thuộc Quảng Bình) đi đường bộ gần một ngày, nguyên không có sông cũ, trong đó có một giải núi thẳng đến biển tuy thế làm việc, lâu cũng có thể khơi thông được; 1 đoạn từ thượng lưu sông Linh Giang, chỗ chia dòng sông xã Minh Cầm, một đằng giáp với sông mới đào (từ đấy trở ra bắc thuyền bè đều đi thông được) huyện Kỳ Anh thuộc Hà Tĩnh) đi đường bộ phỏng 3 ngày đường, một đằng giáp với đầu nguồn sông Lam Giang thuộc Nghệ An), đường đi phỏng 2 ngày rưỡi, tính suốt cả 3 đoạn nước trên dưới 3, 4 ngày đường, trong đó, từ sông Linh Giang suốt đến 2 tỉnh Hà Tĩnh và Nghệ An, đoạn ấy có núi non ghềnh đá, tất phải khó nhọc phí tổn nhiều. Kẻ thi mưu việc lớn không kể phí tổn nhỏ, làm việc lâu dài không vội chóng xong, người nước Tây đào sông Đại Lãng, người nước Thanh đào sông Linh Cừ, việc khó khăn phí tổn gấp đôi, mà đều chỉ lấy kiên nhẫn mà làm được, cửa biển Thiết Cảng ở nước ta, từ xưa cũng cho là khó, mà nay khai thông được, thì ở nơi khác hết sức mà mưu tính, tưởng cũng có thể được thành công, nếu muốn chứa vào kho được dư dụ, để

https://tieulun.hopto.org

phòng trước khi có việc không khơi sông thì không có kế gì khác) xin phái người thổ trước hội đồng với quan tỉnh khám xét để thi hành.

Vua bảo rằng: trước kia Hoàng Tá Viêm cũng rất muốn như thế, mới có mệnh lệnh ấy sau rồi bọn Sĩ Thục về nói, toàn là sông núi ghềnh đá, có nhiều chỗ không thể làm được, nên lại đình.

Cho tàu Lợi Đạt hộ dẫn tàu Lợi Phiếm đến tỉnh Hải Dương để sung sai phái (2 tàu này đều của nước Pháp tặng cho), tàu Lợi Đạt dài và to, có thể chở và đi tuần tiễu, tàu Lợi Phiếm hẹp mà nhỏ, thân nặng sức yếu, chỉ đi được ở sông, ở kinh đường sông phần nhiều hẹp, cũng không thể sai phái được, mới cho đem đến tỉnh Hải Dương, hễ ấy được sông sâu suốt, hiệp đường mở mang việc buôn, thuyền và hàng hóa đông đúc, hoặc có thể sung vào việc đi tuần ở sông, chở hàng hóa, ngõ hầu được việc.

Bắt đầu khai mỏ vàng ở Tĩnh Nê thuộc tỉnh Cao Bằng (đồng niên thuế vàng 2 lạng 5 đồng cân).

Sét đánh núi thứ ba ở làng Thiên thu, (lửa phát ra cháy héo mất hơn một trăm cây tùng non).

Mùa hạ năm ấy, các tỉnh Thừa Thiên, Quảng Trị, Quảng Bình, Ninh Bình, Hưng Hóa, Quảng Yên lúa ruộng được mùa, ngoài ra có nơi nào tổn hại, thuế lệ đều chiếu từng hạng hoặc tha hoặc cho giảm có từng bậc. Các tỉnh Bắc Ninh, Hà Nội, Sơn Tây, Hưng Yên, thuế phải nộp cũng cho nộp bằng tiền.

Thưởng cho người đàn bà làm việc nghĩa ở tỉnh Phú Yên (Trần Thị Thành, trước lạc quyên, đã thưởng 1

TAISACHTOMVN

https://tieulun.hopto.org

tấm biển có chữ « hiếu nghĩa khả phong » nay lại quyên tiền trợ cấp, gia thưởng một tấm bia đá có chữ « hiếu nghĩa lão phụ »).

Khi bấy giờ ở kinh thành có kẻ nhân ban đêm lẻn vào ty Quang Lộc ăn trộm đồ đạc. Vua bảo các quan đại thần rằng, chức quan ở kinh sư, rất là quan trọng, người đời xưa như Hàn Diên Thọ [1] ăn tín khắp 24 huyện, mà lại dân không nỡ nói dối, Diên Đốc [2] chỉnh minh xướng xuất kẻ dưới, mà Tam phụ[3] được nhờ chính giáo, Trương Xướng [4] nghiêm minh việc phạt kẻ có tội, mà người đánh trống mong được kêu lên, Lý Thân [5] cương nghiêm mà kẻ ác đều trốn đi, sử sách đến nay còn khen ; thế mà gần đây, những người giữ chức ấy, đã không dạy được dân có phong tục tốt, lại không dẹp được kẻ hung tàn, được kẻ ngoan, chức trách ở chỗ nào? Chuẩn cho đều nghiêm sức cho các quan phủ huyện, gia tâm dạy bảo khuyên răn, quan phủ Thừa Thiên lại phải gia tâm xem xét và đốc sức cho những người hộ thành cùng đạo phường, huyện, lỗng trong

---

1. Hàn Diên Thọ : thời Hán Tuyên đế, làm chức Tả phùng dực, chăm lấy đức hóa dạy dân, trong quận được yên, dân không nỡ dối.

2. Diên Đốc : thời nhà Hán làm Kinh Triệu doãn, có tiếng hay.

3. Tam phụ : đời nhà Hán lấy Kinh Triệu, Tả-phùng Dực hữu Phù phong làm tam phụ.

4. Trương Xướng : đời Hán Tuyên đế làm thứ sử châu Ký hay bắt trộm cướp, nhân dân được yên.

5. Lý Thân : người đời Đường, có tiếng giỏi về thơ.

https://tieulun.hopto.org

ngoài ngày đêm tuần phòng, có kẻ bất lương thì bắt ngay để trị tội.

Thống lĩnh nước Thanh là Triệu Ốc về đóng ở Long Châu (đưa thư nói: cất quân về trấn, còn bọn giặc sót lại, do ta dẹp yên) sai đưa thư nói liệu để quân doanh lại, để trấn biên phòng trong ngoài.

Tháng 6, mở ân khoa thi hương văn 2 trường Thanh Hóa và Nghệ An.

Tổng đốc Hải Yên là Phạm Phú Thứ tâu lên nói: các nhà buôn chứa số gạo nhiều, xin tha cấm 1 tháng, cho vận tải đến cửa biển Ninh Hải, trình kiểm đánh thuế, rồi cho xuất dương mà bán. Vua cho là giá gạo ở Bắc Kỳ còn cao, không y cho. Lại sai tổng lý và đồn tấn các lĩnh phủ huyện ở Bắc Kỳ phải xét hỏi nghiêm ngặt, chớ để cho tiết lậu.

TAILIEU.COM.VN

Ân cấp thuốc tử kim đĩnh cho trong kinh tỉnh ngoài và các quân thứ. (Do Viện Thái y chế ra để cấp tất cả hơn 2000 đĩnh).

Vua lại đi chơi núi Thúy Vân và cửa biển Tư Hiền xét xem phòng giữ bờ biển 5 ngày về cung.

Phát chẩn cho 6 thôn ở Hà Nội bị hỏa tai. (Kim Cổ, Thuận Mỹ, An Nội, Cổ Vũ, Thượng Đồng thành, An Thái).

Vua lại rước từ giá đi chơi cửa biển Thuận An, xem xét bờ biển 6 ngày về cung.

Vua xét 2 bản án tâu lên về việc dân xã ở 2 tỉnh Hải Dương, Hà Nội, khinh thường đánh viên huyện lệnh. (Tri huyện Tứ Kỳ ở tỉnh Hải Dương là Nguyễn Duy Thanh đi khám ruộng, đi qua đến xã Ngưu Uyên, nhân có việc dân kiện vợ Bùi Đình Kiêm tranh cướp lúa, viên

https://tieulun.hopto.org

huyện đòi Đinh Kiêm để hiểu thị, Đinh Kiêm đánh trói viên huyện, án nghĩ Đinh Kiêm phải tội trảm quyết, Duy Thanh giáng 2 cấp lưu, triệt hồi do bộ cải bổ. Tri huyện Bình Lục tỉnh Hà Nội là Tôn Huy Thân đi đốc thuế, bị lý trưởng xã An Bài là Phạm Văn Đệ khinh thường đánh, Văn Đệ bị xử trảm quyết, Huy Thân phải giáng 2 cấp lưu được chờ ở bộ

Vua giáng dụ cho trong kinh tỉnh ngoài rằng : từ sau phàm thương ty các địa phương đều phải xét rõ các viên phủ huyện, người nào tham nhũng bỉ ổi không làm được việc dân tình không phục, thì phải tâu hặc ngay, nhưng phải giữ bụng công minh, không được tư vị nghe lời khuyên chê, dung tình yêu ghét, lại phải giữ liêm chính cứng cát cho mà theo, để kẻ lại không nhiễu dân, dân yêu kẻ lại; nếu lại có phải xa việc như 2 huyện ấy, tất bị nghiêm nghị ; nhân dân các người, đều là con đỏ của trẫm, từ sau đều phải cần kiệm yên phận, giữ lòng thực thà, lấy việc 2 huyện ấy làm răn chớ để cho cường hào dỗ dành được, đổi hết thói tệ, cùng hun đúc tục hay, gọi là nước có lễ nghĩa, càng là không hổ thẹn.

Bắt đầu làm đồn Vân Đồn ở tỉnh Quảng Yên (thuộc địa phận xã Vân Đồn, huyện Nghiêu Phong, núi và biển cùng chầu chịt, làm nơi xung yếu ở tỉnh ấy và tiếp giáp Hải Dương).

Chuẩn định lệ đổi phái và thưởng cho biền binh bất giặc ở quân thứ Tuyên, Thái (cứ 6 tháng một lần đổi, đều thưởng cho tiền lương 1 tháng).

Tổng đốc Hải Yên là Phạm Phú Thứ cho là phận sông 2 xã Quang Dực và Đông Lỗi (thuộc huyện Bình Giang) hẹp hòi và cong queo, bắt dân khai đào để thông đường vận tải, công việc làm xong mới tâu lên.

https://tieulun.hopto.org

vua quở rằng: của và sức dân có phải là nhỗ đâu, chuẩn cho đều phải giáng 3 cấp lưu.

Lãnh bố chính sứ tỉnh Sơn Tây là Vũ Văn Lập can tội nội đối giấu giếm, án nghĩ phạt 100 trượng, đồ 3 năm (cha Văn Lập là Thế Tế nguyên can tội đồ, quyền đi thi của Văn Lập, ở chỗ cung khai theo lệ phải chưa rõ 2 chữ can án, lại giấu bớt đi, đến nay được phong tặng, theo lệ có tờ khai, mới bà tỏ thú tội). Vua ban ân chuẩn cho cách chức, cho theo quân thứ Tam Tuyên sai phái làm việc chuộc tội.

Kinh sư và Nam Kỳ, Bắc Kỳ nhiều nơi tâu báo mong mưa. Vua rất tự trách mình, bảo các quan trong kinh tỉnh ngoài rằng: từ khi sang mùa hạ đến giờ, tỉnh Quảng Nam trở vào nam lại bị hạn lâu, các tỉnh trở ra bắc cũng nhiều lần tâu mong mưa, trong đó cũng có 1, 2 hạt liền cầu đảo thì ứng nghiệm ngay, rồi lại cháy khô, đều là chưa được thỏa thuận, tất cả đều tâu cầu đảo, gần khắp cả nước, há được coi là thường ư? Huống chi lại hoặc mưa đá, hoặc sét đánh, hoặc bị nạn sâu cắn lúa, điềm tốt điềm xấu khó biết, đói và mất mùa đáng lo, nay gọi là năm đại khánh, có mừng gì đâu, kia như làm việc mừng, bảy việc vui, muốn cùng cả nước cùng vui, nay nếu lúa phần nhiều không được gặt, dân lại tăng đói, thì vui với ai, lại còn chúc hão ninh hót làm gì? Lòng lo của trẫm như đốt, không nói không được, trời đất hàng ngày soi xét, ở đấy, các quan có lỗi, ở một mình trẫm, thà giáng tai vạ, thì trẫm không có con, tật bệnh luôn trong mình, thực là đáng phải chịu, xin đừng tai vạ đến nhân dân để thêm lo cho trẫm. Các quan trong kinh tỉnh ngoài nếu đổi bỏ hết được lỗi trước, từ nay đều thực bụng làm việc thực, người không có ý riêng, việc tất phải làm nên, không để lo cho

https://tieulun.hopto.org

người trên, không để hại đến kẻ dưới, chóng đem lại khí hòa, nắm được mùa luôn, có thể hơi thư được lòng ta, thì tuy không chúc mừng, cũng thực đáng vui, đó không được như thế, thà rằng giữ tinh sẵn có của trẫm, nhất thiết bãi hết, may trẫm được ít lỗi đó thôi; vậy quan các tỉnh, phủ, huyện hiện đương cầu đảo, phải tự cố gắng thế nào, cho chóng được thấy mưa đã đủ ngấm, phải tâu ngay, không được che giấu chút nào, và thương phải thương dân, dự trữ lương thực, cốt được đủ ăn, tuy không may có từng phương cũng không lưu tán chết đói ở ngoài đường, là thay việc trời đó, không những chỉ báo đến trẫm mà thôi. Sau rồi các hạt đều được ứng nghiệm tốt, chỉ có một tỉnh Quảng Nam là chậm. (Đến hạ tuần tháng 7 mới mưa, chưa được đủ ngấm). Vua cho là quan tỉnh không được sẵn lòng thành nên mới thế, đều lấy lại 6 tháng lương.

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

Quyển thứ LX

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Ngày mậu dần, Tự Đức năm thứ 31 (1878), mùa thu, tháng 7, mở đủ khoa trường thi hương xứ tỉnh Thanh Hóa. Tháng ấy, quân ở Kinh theo lệ có chia ban, vua dẫu rằng phán quân tuy nhỏ, nhưng nghĩa tôn thân thì như một, từ trước đến nay sai phái công việc hơi là bận nhọc, nay khánh tiết gần đến kỳ, mà lại chia ban, trong lòng thấy có chưa yên, mới chuẩn cho tạm ở lại đến tháng 7 tháng 8, tùy việc sai phái cho tiện đến kỳ được hầu xem, để yên lòng quân, rồi lấy ngày mồng 10 tháng 8 cho nghỉ việc đến cuối tháng, để được nhàn rỗi.

Ở kinh sư mưa to, ngày 17 tháng trước mưa to, rồi lại nắng, đã sai phủ doãn Vũ Văn Thanh, cầu đảo ở đền Quan công rõ thiêng chưa thấy ứng nghiệm, vua mới thân làm một bài thơ trách mình (thơ 5 chữ cổ phong) bảo cho đình thần ban văn, đình thần tâu xin tuyên đọc bài thơ ấy để cầu đảo.

Vua bảo rằng: nếu hàng ngày soi xét không xa, thì một tấm khổ lâm của trẫm được có lòng thương đã lâu, đợi gì còn phải đọc thơ và đốt đi, nhờ ở cũng

https://tieulun.hopto.org

đem lòng thành đổi điều lỗi, hoặc có thể cảm cách triệu được khí hòa, rồi sai Vũ Văn Thanh tiếp tục cầu đảo, được mưa nhỏ, lại sai xin mưa thêm, mới mưa to xuống. (Ngày mồng 7 mưa nhỏ, ngày 11 mưa to).

Huyện Nghi Xuân tỉnh Hà Tĩnh có sâu cắn lúa.

Hai tỉnh Quảng Nam Quảng Ngãi bị đói, dân phần nhiều dắt nhau qua cửa Hải Vân để kiếm ăn, sai quan phủ phát gạo kho ra để chẩn cấp, (đàn ông dàn bà mỗi người nửa bát gạo, 20 đồng tiền, trẻ con mỗi người 3 phân gạo, 10 đồng tiền) những người đi đứng không được thì làm chỗ để nuôi; lại sai thái bộc tự khanh Đoàn Khắc Nhương sung làm khâm phái đến ngay 2 tỉnh ấy trông coi cùng cứu chữa, tìm cách làm ngay; Sau gần đến khánh tiết, Khắc Nhương xin về bái chúc vì sự cứu chữa đương cần, không chuẩn cho.

Vua sai bắc xe ngự đến đàn chay to bạt độ ở chùa Linh Mụ. Trước đây bộ Lễ tâu xin theo lệ đàn chay to, đến khánh tiết tụng kinh chúc hỗ. Vua bảo rằng chúc thọ một người, không bằng cứu oan muôn người, Phật giáo hư vô mờ mịt, có cảm cách hay không, không bởi đâu mà biết được, trẫm từ trước đến nay cũng không tin, chỉ hết lòng ta, mong cho trung hồn được siêu bạt để giúp nước được trị yên lâu dài, mới sai làm đàn bạt độ ở chùa Linh Mụ, hội cả các sư ở chùa công phủ Thừa Thiên, lấy ngày trung nguyên khai kinh, tế chung cả các tướng sĩ chết trận ở Nam Kỳ, Bắc Kỳ từ năm thứ 1 (1848) đến nay (thần bài ở 3 đàn, trên cạn chuẩn cho để chung cả trong đó các án ở rạp giữa tả nhất hữu nhất 2 bài vị, đều để chung các vị quan to văn võ lần lượt chết vì việc nước và có công lao mà đã chết ở kinh kỳ, tả hữu trực kỳ và Nam Bắc Kỳ về bản triều, tả nhị hữu nhị và 2 chái 4 bài vị đều để chung các vị

https://tieulun.hopto.org

chức những người tiết quan tướng tá, tá lãnh văn võ lần lượt chết vì việc nước và có công lao mà chết ở kinh kỳ, tả hữu trực kỳ và Nam, Bắc Kỳ về bản triều các án về rạp 2 bên tả hữu 10 bài vị đều để chung các linh hồn lại dịch binh dũng lần lượt chết vì việc nước ở Kinh kỳ, tả hữu trực kỳ và Nam, Bắc Kỳ. Dân dưới nước cũng thế. Từ năm thứ 1 (1848) đến trước tháng 7 năm thứ 13 (1860) số người được thờ tất cả hơn 9.470 viên nhân, sau khi ấy đến tháng 7 năm nay (1878) số người hơn 4.670 viên nhân; còn sư ở các chùa công (khi bấy giờ sư ở các chùa từ Quảng Bình trở vào nam xin đến Kinh) cho đều ở chùa ấy theo lệ thường chúc hỗ (đến ngày khánh tiết tụng kinh và chúc hỗ đều 1 ngày đêm), hoàng thân, hoàng tử, phủ tôn nhân tâu xin mỗi một đàn 7 ngày, cũng không chuẩn cho. Đến nay (sau ngày trung nguyên 1 ngày), khi vua ngự đi xem, quan Kinh doãn mới cầu mưa, ngày 11 mưa to, sau lại nắng, vua nhân đốt hương một đảo, (cầu xin mưa thuận, gió hòa, hàng năm được mùa, dân yên) rồi về cung đêm hôm ấy (đêm 16) mưa to, qua 5 ngày nữa (ngày 21), lại mưa to, nhân làm 1 bài thơ (7 chữ cổ phong) để ghi chép việc ấy.

Khâm sai Nguyễn Sơn Tăng tâu xin lại đình việc tuyển thêm lính và đình việc xét xử hình án ở các tỉnh Quảng Nam, Quảng Ngãi, Bình Định và Phú Yên (xin đình việc xét xử hình án 3 tháng, nói tỉnh Phú Yên hơn 100 việc án đã xét xử xong, chỉ còn 7 án, tỉnh Quảng Ngãi còn hơn 10 án, tỉnh Quảng Nam hơn 50 án chưa xét xử xong, trong đó có 2 tên phạm vì bị giam đói khổ đến chết).

Vua bảo rằng: việc tuyển lính thêm cũng là theo điển lệ cũ, để vững căn bản chốn kinh sư, từ khi chước

https://tieulun.hopto.org

giảm đến nay đã hơn 20 năm, sinh dưỡng đã lâu ngày, không nên dùng dằng (trước kia phủ Thừa Thiên, 4 tỉnh trực tả kỳ tuyển lính cứ 3 xuất đinh lấy 1 lính; khoảng năm Minh Mệnh chiếu số dân chước lượng tuyển thêm, mỗi vệ 500 tên, mỗi đội 50 tên; Tự Đức năm đầu (1848) chước giảm 2 thành, năm thứ 20 (1876) chuẩn cho tuyển thêm sau thường hoãn lại chưa thi hành), nhưng vì năm nay trẫm đến tuần 50 tuổi, sang năm cũng gặp luôn tiết thất tuần đại khánh của Hoàng thái hậu, lại nhân đại hạn và đói, mới xuống dụ chuẩn cho đến mùa xuân năm thứ 33 (1880) tuần hành tất cả còn xét xử việc hình, chuẩn cho đình 3 tháng.

Khâm phái Ngô Trọng Tố đem dân tỉnh ở các tỉnh Quảng Bình, Nghệ An, Hà Tĩnh tâu lên (nói các hạt tỉnh Quảng Bình phần lục giáp hai, và 2 tỉnh Hà Tĩnh, Nghệ An, không có lúa chiêm, dân đều gieo neo) xin lượng cho lấy thóc bán ra, cho dân vay và chẩn cấp, vua cho, sai các quan tỉnh xét tình dân mà làm cho được ổn thỏa.

Hiệp biện đại học sĩ lãnh Lễ bộ thượng thư Lê Bá Thân có tội, bị phạt trượng và tội đồ. Trước Bá Thân nói là có lệnh lưu ở chỗ làm quan để điều dưỡng gặp khi vua đi chơi cửa biển Thuận An, Bá Thân liền về nhà làm thêm nhà cửa, đến khi nghe tin vua về, vội vàng đi thuyền đến chỗ làm quan, lại gặp vua đi chơi Dư dã viên, sai chèo thuyền gấp không tránh, xung đột với nghi trượng của đạo đi sau, bị nạn ở hành doanh hặc tội tâu lên, giao cho bộ Lại nghị, Bá Thân nói thác là muốn đến để hầu thăm sức khỏe vua. Vua ghét là xảo trá, giả dối, lại giao nghiêm xét, biết hết sự thực, kết án nghĩ tội đánh lên (phải phạt 100 trượng, đồ 3 năm).

https://tieulun.hopto.org

Vua mới giáng dụ bảo rõ chính tội rằng Bá Thận thờ trẫm 31 năm nay, không phải là không lâu, từ ất bằng xuất thân, lên đến chức cao, không phải là không hậu, mà văn học tài trí phần nhiều không bằng người, xét đến lý lịch cũng không có gì đáng khen, nhưng vì quen việc, cất nhắc đã đến trật cao, phải cảm khích cố gắng hơn lên. Còn sợ chưa đền được, thế mà cái tính tham bỉ lận khắc, che lấp đã sâu, quen làm dối trá, thác bệnh ở nơi làm quan, rồi tự tiện về nhà, đến khi nghe tin vua về, đi thuyền về chỗ làm quan đợi sẵn, không may lại gặp đường vua đi đã không giữ lễ tránh xa, lại muốn thỏa lòng riêng thúc giục người đi theo cố chèo thuyền vượt qua, đã giao bộ Lại nghị, hẳn nên biết lỗi, cứ thực nhận lỗi, thì trẫm cũng khoan thứ để che gian trái, phạm lỗi bày tỏ, người đều không thèm để mắt đến, thời lúc bình nhật bụng nghĩ và lời nói đã không đáng hỏi đến rồi. Kể thì cái nết xấu của con người, không gì xấu hơn kiêu lận xảo trá, đối với bầu bạn mà nói còn không nỡ thế, huống chi đối với vua cha ư? Việc ấy còn nỡ làm, thì việc gì mà chẳng nỡ được, huống chi từng nghe nói hắn có nhiều ruộng nương nhà cửa, dùng mưu mẹo xâm chiếm, khắc ý sai khiến, một xã Dương Xuân đã không có người ở gần, người đều dám giận mà không dám nói, thường đã răn bảo, chỉ lỡ miệng nhận lỗi mà trong lòng không sửa đổi, tức như lần này về nhà làm thêm, cũng có thể chứng nghiệm được lòng tham không chán: kia như đại thần là cột đá của nước nhà, là gương mẫu cho liêu thuộc, vua đi ra ngoài, đáng lẽ phải ở chỗ làm quan, thêm bảo tuần phòng, mới yên được lòng, thế mà chăm nghĩ đến việc riêng của nhà, quên hết lễ nghĩa, trật

https://tieulun.hopto.org

cao, chức trách của khu mật, nên như thế ư? tình tội của hắn rất nặng, không thể không trừng trị một người để khuyên răn trăm người, không phải không nghĩ đến khánh tiết nên ban ơn, người có công khó nhọc cũ cũng nên tha, nhưng đối trá bỉ lậu đã quá, để lại cũng làm nhơ nhuốc cả bàng chầu, cây quyền lại làm luỵ cho dân, chuẩn cho theo như nghĩ định chiếu án thi hành, để tỏ ra khuyên răn, cho quan có trách nhiệm sao ngay lời dụ này, án này, và các tờ tâu của Lê Bá Thận, lục sức cho ở kinh tỉnh ngoài đều biết, từ vương công cho đến quan viên lớn nhỏ, đều nên coi đó làm răn, lấy lòng công bỏ hết lòng riêng, có điều hay càng cố gắng, có điều lỗi tất phải đổi đi, đừng nói dối lòng, đừng tiêu nhám của, thì các việc không việc gì là không chấn chỉnh, đến mà không gì là không yên vui, thỉnh vương mà phương xa không phương nào là không nến phục.

Vua lại hỏi Bá Thận từng đã giận con mà cất cả tai, đã chuẩn cho giao xét, quả có việc ấy, nhân lại bảo bộ Hình rằng: Bá Thận sao tàn nhẫn trái bậy quá lắm, vả lại để sống hay giết, cho hay lấy lại là do tự vua, người bề tôi nếu làm phúc làm uy, tất làm hại cho nhà người, hắn đã làm càn, có liên quan đến phép nước, mà các quan nghe biết cũng giấu giếm cho, thế là đạo lý gì? Mới chuẩn cho trừ tội riêng của Bá Thận không xét, còn những người cùng làm việc như Nguyễn Văn Thuỵ, Trần Thúc Nhận ở bộ Lễ, cũng những người không biết xem xét như đô sát viện kiêm quản là Hoàng Diệu và bọn khoa đạo, đều giáng 2 cấp lưu, lại thông dụ cho quan viên trong ngoài, dùng hình phạt phải theo pháp luật, tuy là con cháu, cũng không được dùng đồ kim khi có mũi nhọn mà cắt, xẻo càn.

https://tieulun.hopto.org

Cho thự chưởng vệ quyền coi doanh Hổ oai là Nguyễn Bách lãnh đề đốc kinh thành (thự đề đốc trước là Tôn Thất Kỳ ốm nghỉ giả hạn).

Đặt thêm phó đề đốc kinh thành và tham biện phủ Thừa Thiên (chánh ngũ phẩm) mỗi chức một viên. Vua cho là ở kinh sư địa thế dài, công việc bận nhiều, cho nên giáng du đặt thêm, lấy lãnh binh quan tỉnh Quảng Trị là Nguyễn Hữu Thục, đổi bổ vệ úy Cấm binh, lãnh phó đề đốc kinh thành cùng làm việc phủ (Quang Lộc tự thiếu khanh Ngô Tất Tố tham biện việc phủ). Lại vì ty hộ thành tuần kiểm cả trong thành ngoài thành, thế khó trông coi khắp cả được, chuẩn cho đặt thêm chánh, phó sứ mỗi chức 1 viên (nguyên trước hộ thành chánh phó sứ 2 viên, chia nhau đóng ở trong thành tuần kiểm, còn ngoài thành do chánh phó Vũ học 2 viên chia nhau đóng để tuần kiểm, nay đặt thêm 2 viên lại đặt thêm bát, cửu phẩm, vị nhập lưu mỗi chức 1 người, theo đi đóng để tuần kiểm ngoài thành, còn chánh phó Vũ học đinh việc tuần kiểm, để chuyên việc dạy tập) tri huyện huyện ở kinh 6 viên, lại chuẩn cho theo lệ năm Minh Mệnh đặt ra, vì định điều tuy không gấp nhiều (huyện Hương Trà : số người 8.053 người, số ruộng 10.234 mẫu linh ; huyện Phú Vinh : số người 6.921 người, số ruộng 12.697 mẫu ; Hương Thủy : số người 6.642 người, số ruộng 9.711 mẫu, huyện Phú Lộc : số người 3.033 người, số ruộng 9.931 mẫu linh, huyện Quảng Điền : số người 6.829 người, số ruộng 9.468 mẫu linh ; huyện Phong Điền : số người 6.751 người, số ruộng 8.914 mẫu linh) nhưng vì đầu mối cửa biển xa cách không thể khắp được (trước vì việc ít nên bỏ bớt, lấy huyện Hương Trà kiêm nhiếp huyện Phú Vinh ; huyện Hương Thủy kiêm nhiếp huyện Phú Lộc, huyện Quảng Điền kiêm nhiếp huyện

https://tieulun.hopto.org

Phong Điền; đến nay đặt 3 tri huyện Phú Vinh, Phú Lộc và Phong Điền, lại, lệ đều như trước).

Làm 18 tòa lầu và rạp. (Tháng 2 bắt đầu làm, tháng này công việc xong khoảng năm Minh Mệnh lần rạp hơn 70 sở, nay nghị chuẩn cho số ấy, trước cửa Ngọ môn 1 lầu chính, 2 rạp lớn; trước lầu Phu-văn 1 rạp ở dưới nước, trên bờ 2 bên tả hữu 2 rạp; Tôn nhân, đình thần, phủ Thừa Thiên, các tỉnh Nam Bắc kỳ 6 rạp; lại 6 huyện về phủ Thừa Thiên 1 rạp; hộ dân hộ phố 1 rạp; hộ dân hộ phố từ Quảng Nam, Quảng Ngãi đến Bình Thuận 1 rạp; hộ dân hộ phố từ Quảng Trị, Quảng Bình đến Thanh Hóa 2 rạp; hộ dân hộ phố ở Bắc Kỳ mỗi hộ 1 rạp) lấy Công bộ thượng thư là Tôn Thất Tĩnh, Lại bộ tham tri là Hoàng Diệu trông nom công việc ấy, sau xin bày câu đối ở lầu rạp.

Vua nhận nghĩ chữ đại tự « sở kỳ vô dật[1] » ở bức hoành biển ở tầng trên lầu chính, và 5 đôi câu đối ở các lầu rạp trên dưới (nói rõ tập văn vua làm, tập thứ 3, còn thì chia sai hoàng thân, hoàng tử, đình thần ban văn nghĩ soạn (tất cả 44 đôi câu đối) khúc nhạc khúc hát ở kinh và tỉnh ngoài phần nhiều phụng mệnh nghĩ soạn bài mới, (Viện Hàn lâm phụng soạn 3 bài ca nhạc bài mới, khi lên ngai tấu bài « hi khánh », khi dâng rượu chúc thọ, tấu bài « hoằng khánh », khi về cung tấu bài « tuy khánh », quan tỉnh Hải Dương phụng soạn 1 bài chúc hỗ khúc mới và 3 thể điệu hát quan tỉnh Thanh Hóa phụng soạn 10 bài, còn các khúc thường tập như các khúc ca cung nam, cung bắc, mạo mở, thơ thống, trong đó có chữ, nôm, câu điệu đều khác nhau) còn như lễ điệp, biểu mừng của các tỉnh, cũng

---

1. Sở kỳ vô dật: chữ ở thiên Vô dật trong kinh Thư, nghĩa là chuyên chú vào chỗ không nhàn rỗi vui chơi.

https://tieulun.hopto.org

sai quan tỉnh nghĩ soạn để cho được quen, sau có lễ đại khánh cũng thế (trước đây cần đối và biểu, điệp do viện hàn lâm nghĩ soạn, khi ấy Tuy lý quận vương Miên Trinh soạn dâng bài thơ « Tự Đức thánh đức » có cả bài tự rằng: kính xét: chữ sở, cũng như sao bắc thần ở vào ngôi ở yên đó mà không dời đi nơi khác, « sở kỳ vô dật » là lấy không nhàn rỗi làm chỗ ở nhất định, phàm khi động, khi tĩnh, khi ăn, khi nghỉ không lúc nào không chuyên chú đến, không có thể lìa bỏ được giây phút nào, nếu lìa bỏ được thì không phải là chỗ ở, phàm người ta tuy hoặc rãn về chơi vui lười biếng, nhưng lúc làm lúc thôi, có thể tạm thời mà không phải chuyên chú, cũng không phải gọi là chỗ ở được, một thiên Vô dật, trên từ mệnh trời tinh vi, dưới đến ruộng nương khó nhọc, lăng mạc oán trách, không việc gì là không chép cả, mà cốt yếu chỉ ở không nhàn rỗi, vì từ xưa đến nay, người có nước nhà, mong mệnh trời được lâu dài, tự cầu nhiều khúc, trải năm được dài, hưởng có nước lâu, không ai là không theo thế, Khổng tử nói 50 tuổi mà biết mệnh trời » lại nói: trời chuyển vận mạnh, người quân tử theo đấy tự hăng hái mà không lúc nào nghỉ, tự hăng hái tức là không nhàn rỗi, không nghỉ tức là chuyên chú vào đó, bắt chước trời tức là biết mệnh trời: kể thì theo trời chuyển vận mạnh, thì sống lâu ngang với trời là lẽ tất nhiên. Kính thấy ý của hoàng thượng ta cùng với Chu Công, Khổng tử không chỗ nào là không hợp nhau, như thế thì tuy có văn hay như Ban Cố, Tư Mã Thiên, tài giỏi như Yên, Hứa[1] vài mươi người, nghìn muôn lời nói, liền tùng

1. Yên, Hứa: Đời Đường Huyền tông, Trương Duyệt phong Yên Quốc Công, Tô Đĩnh phong Hứa Quốc Công, đều văn chương nổi tiếng.

TAILIEUCHUAN

https://tieulun.hopto.org

thiên, hàng chồng giấy, hết cả bút mực để khen chúc, cũng không sao phỏng phất được ý nghĩa rộng sâu, lý trí tinh tường của 4 chữ hoàng thương ta để ra nhưng đạo trời cao càng mong cho cao, xéo lên đất dày càng mong cho dày, khắp cả gầm giời, tất cả bên đất, phàm những hạng được nói, hoặc nói nhằm mà văn hoa như lời chúc « cửu như » ở kinh Thi [1] hoặc giản dị mà chất phác như lời chúc tam đa của phong nhân chúc vua Nghiêu [2], không ai là không ngợi khen công đức để tỏ tấm lòng thành; huống chi như tôi trước được bổ vào nhà tôn học, phải làm bài chúc mừng là chức phận mình, không dám vì chất phác quê mùa không văn hoa mà tự bỏ chức phận trộm bắt chước bẽ tôi nhà Đường là Hàn Dũ làm bài thơ « nguyên hòa [3] thánh đức », bẽ tôi nhà Tống [4] là Thạch Giới làm bài thơ « Khánh lịch [5] thánh đức » kính làm bài thơ « Tự Đức thánh đức » cúi đầu giập đầu dâng lên, thơ rằng: « Hoàng đế trị vì, từ trời ban mệnh, gặp vận trùng hy [6], công bình chăm chính. Hoàng đế thánh chính, văn võ noi gương, gắng sức lo trị, không ở yên thường trong yên ngoài ấm, bằng đế hơn vương [7], Hoàng đế đức hiếu, tiếng sắc

---

1. Cửu như trong kinh Thi: thơ Thiên bảo ở Kinh Thi, chúc tụng vua có 9 chữ như (xem ở kinh Thi).

2. Quan Phong nhân chúc vua Nghiêu sống lâu, giàu và nhiều con giai là tam đa.

3. Nguyên hòa: niên hiệu Đường Hiếu tông.

4. Thạch giới: đời Tống Nhân tông, văn học nổi tiếng có làm bài thơ Khánh lịch thánh đức.

5. Khánh lịch: niên hiệu Tống Nhân tông.

6. Trùng hy: nghĩa là hai lần sáng, chữ ở Kinh Thư, ý nói đức của vua Thuấn cũng sáng như đức của vua Nghiêu.

7. Bằng 5 đời đế, hơn 3 đời Vương (tra ở Từ Hải bộ khẩu chữ hàm).

https://tieulun.hopto.org

hòa vui, hầu khi ăn nghỉ, khuya sớm không sai dạy khắp bốn biển, làm gương cho người, cho đến muôn thuở, kính mến đời đời. Hoàng đế hận hòa, thân cùng tôn tộc, đến hàng ức người, đều hưởng lước lộc. Hoàng đế hiếu học, lưu tâm cổ điển, Chu Khổng gốc nguồn cốt ở chí thiện. Hoàng đế thông minh, giá hòn ấm, rào thơ chính mà hay, văn dùng chép đạo. Hoàng đế sáng suốt, tai mắt thông minh, thưởng thiện trừng ác, giữ công bình. Hoàng đế dạy người, chăm chỉ không mới, dân trọng có ba [1]. Vua thầy cùng nói, trong thánh ngoài vương, một mình đương nổi. Hoàng đế nhún nhường, trong lòng chính đáng, không nhận là hay, cầu người giúp thẳng. Hoàng đế thần vũ, bỏ giáo múa cờ, không khoe thanh sắc, khắp đất nương nhờ. Hoàng đế ân rộng, nghĩ đến nhà gianh, tuổi già ưu đãi, cô độc không kinh, sửa sang giúp đỡ, muôn vật sinh thành. Hoàng đế nhân từ, khắp khoảng trời đất, dẫu người tội kia, sa vào pháp luật, ba lần tha cho, kính cẩn thương xót. Hoàng đế chính trị, trời đất hòa vui, muôn dân nhờ cậy, chín cõi không ngoài. Hoàng đế muôn tuổi, như cây xuân này, như trời cao vót, như đất rộng, dày, chỉ trời là lớn, thăm thẳm tột bậc, ngôi sao ở xa, kể hàng nghìn ức. Trông càng thấy cao. Không thể dòm qua, xem trời làm lịch, chức của Hy, Hòa [2] hưởng chỗ gần phối, chẳng chực không xa. Coi tôn nhân phủ, phiên thần Miên Trinh, làm bài thơ này, để nối tụng thanh).

Vua khen rằng: ta rất ít đức tối tăm, muôn phần không dám đương được thế, nhưng vương là bậc học

---

1. Tam trọng: Ba đạo trọng là vua, thầy và cha.

2. Hy, Hòa: Hy Thúc, Hòa Thúc, Hy Trọng, Hòa Trọng, tên chức quan về đời Đường Nghiêu, xem thiên văn để làm lịch.

https://tieulun.hopto.org

nhiều văn hay, không nhân để mục ấy để phô bày tài giỏi ra, thì vẫn không ai biết, ta cũng rất tiếc cho, muốn Vương cùng với 2 gã họ Hàn họ Thạch[1] để tiếng thơm muôn đời, để tỏ ra người thân của ta cũng có bậc hiền giả, đó cũng là việc tốt, mới sai sao ra giao cho sử quán.

Mùa thu, tháng 8, ngày Kỷ mão, sai Văn minh điện đại học sĩ, lãnh Binh bộ thượng thư Trần Tiến Thành kính đến đàn Nam giao ; Hữu quân đô thống thự Đô thống phủ đô thống chưởng phủ sự Lê Sĩ kính đến đàn xã tắc, làm lễ kính cáo tiết ngũ tuần đại khánh.

Sứ bộ sang Tây về, (tháng 10 năm ngoái đi đến tháng này về, theo lệ phải lần lượt từng ngày làm biên bản, chiếu khoản làm sổ biên số tổng cộng dâng lên, đến ở nước Y-pha-nho 28 ngày, nước Y cung ứng khoản tiền 8.960 quan (sứ bộ A nghị, thuê bốn xe đi về, 2 cỗ xe song mã chực hầu, và thuê sứ quán để ở, cả tiền cơm, cũng vào số tiền ấy, còn thì nước Pháp cung ứng (sứ bộ và khâm phái đi đầu xảo là Nguyễn Thành Ý, lúc đi 22 người, lúc về, Thành Ý còn ở lại, sứ bộ 14 người về trước) phỏng tiền 32.938 quan), cho Nguyễn Tăng Doãn vẫn bổ Lại bộ tả tham tri, lại sung làm việc viện Cơ mật và nha Thương bạc, nguyên Lại bộ tả tham tri Hồ Trọng Đĩnh (trước tuần phủ tỉnh Quảng Yên, nay về kinh bổ tham tri bộ Lại) đổi bổ tả tham tri bộ Hình.

Khâm sai kinh lý hà đê sứ Phạm Thận Duật, thương biện Phạm Đăng Giảng đi việc công về. Trước vua muốn cầu cho đê sông được toàn lợi, mới ủy bọn Thận Duật đi làm, đã 2 năm, chưa thấy được việc hoàn toàn, lại

---

1. Hàn, Thạch : *Hàn Dũ* nhà *Đường*, *Thạch Giới* nhà *Tống* nói ở trên.

https://tieulun.hopto.org

bảo phải khám xét cho kỹ càng, và tự trù liệu xem thế nào ? Sau bọn Thận Duật tâu bày liệu tình không thể làm cho xứng chức được (lời tâu nói : Thủy thế xứ Bắc Kỳ khó giữ được toàn lợi, nên chọn lợi nhiều hại ít thì làm, nhưng xét chỗ vỡ trước ở huyện Văn Giang huyện Đông Yên, trước khi chưa vỡ, nước lũ sông Nhị Hà không chia chảy được, hàng năm chợt có mực nước quá ngày thường lan đến 4, 5 tỉnh. (Các tỉnh Sơn Tây, Hà Nội, Nam Định, Ninh Bình bị lụt nhiều, Bắc Ninh, Hưng Yên đôi khi cũng có bị lụt) khi vỡ, thế nước rất mạnh, hoặc nhà cửa trong làng trôi đi, hoặc người và súc vật chết đuối, rất là thiệt hại, từ sau khi đoạn đê ấy vỡ, các tỉnh Hải Dương, Bắc Ninh, Hưng Yên bị lụt chỉ 17 huyện, lúa mùa tuy không thu hoạch được, nhưng lúa chiêm được lợi rất nhiều, lương thực của dân vẫn phụ thường, còn các tỉnh khác hai vụ chiêm mùa phần nhiều được mùa, trong đó nước sông Nhị Hà và như sông Triềm Đức ở Bắc Ninh, phận đê tuy hoặc có vỡ lở (các năm 28, 29, 30 vỡ luôn) mà thế nước tràn đến thì ít, không thiệt hại lắm, tỉnh suốt tỉnh thế hiện nay ở Bắc Ninh thì chỗ đê vỡ ở huyện Văn Giang, huyện Đông An thực không thể lấp được, 17 huyện ở các tỉnh Hải Dương, Bắc Ninh, Hưng Yên bị nước tràn đến tùy thế đắp đê nhỏ, để giữ lúa chiêm, khi thu gặt xong, để cho nước lụt tràn qua, để sau tiện nước sông Nhị Hà, không gì hơn kế ấy, đã cùng quan các tỉnh Hải Dương, Sơn Tây, Nam Định, Bắc Ninh cùng tâu lên gần đây, 12 huyện thế nước tràn đến (Hải Dương 7 huyện, tỉnh Bắc Ninh 5 huyện) và 2 huyện rưỡi trong đê nhỏ bên hữu sông Cửu An về tỉnh Hưng Yên, lúa ruộng đều được phong thu, còn 2 huyện Đông An, Ân Thi, và hơn 20 xã linh tinh, và hơn 10 xã ở huyện Văn Giang về tỉnh Bắc

https://tieulun.hopto.org

Ninh do ở gần nguy chỗ đê vỡ), nhân bị đê cất ở tỉnh Hưng Yên vỡ lở, lúa ruộng giáp hoặc có nơi bị ngập, xem thế thì đê nhỏ để giữ lúa chiêm, không thể không được, duy các xã về 2 huyện Đông An, Ân Thi, cái kế giữ gìn lúa chiêm, nghĩ nên đắp lại đoạn đê ở Nhị Mễ và Điều Nha, lấy thế mà sửa đắp. Vả lại năm trước bàn đê chính trù tính công việc tốn kể có vài trăm vạn mà cũng khó mong được việc hoàn toàn, chúng tôi từ khi phụng phái đến nay, công việc ở các tỉnh, tính suốt số tiền chi cấp là tính 17 vạn quan, mà lúa chiêm vẫn chưa được toàn thu, nay nếu muốn đắp đê nhỏ mà tất giữ vững được lâu, các tỉnh ở Bắc Kỳ vụ chiêm vụ mùa đều giữ được, tất được toàn lợi mà không hại đến dân địa phương ấy, tự liệu thế không thể làm cho xứng chức được).

Vua mới giáng du bãi nha môn đê chính, đem tập tấu ấy giao cho các tỉnh có sông khám xét rồi tâu lên, làm thế nào cho chóng đến tiết sương giáng thì bắt đầu đắp đê (nguyên trước sau tiết sương giáng khám nghĩ, vào khoảng tháng giêng tháng 2 thì bắt đầu đắp) cho được vật liệu đầy đủ công việc chắc chắn (Sau quan tỉnh Nam Định, Hưng Yên hội tâu xin lại đắp chỗ đê vỡ ở huyện Văn Giang, đình việc đắp 2 đê Nhị Mễ và Điền Nha) cho bọn Thận Duật về kinh để kịp khánh tiết, đến nay Thận Duật về đến kinh đổi bổ Đô sát viện tả phó đô ngự sử (kiêm quản trước là Hồ Trọng Đĩnh chuẩn cho thôi).

Ngày đinh hợi, sai các hoàng thân công kinh đến các miếu điện làm lễ kinh cáo tiết ngũ tuần đại khánh.

Ngày mậu tý, vua thân đến Triệu miếu, Thái miếu[1] làm lễ chiêm bái, trước đấy, vua bảo bộ Lễ rằng nay

---

1. Triệu miếu, Thái miếu : Triệu miếu thờ Triệu tổ, và hoàng hậu, Thái miếu thờ Thái tổ và hoàng hậu.

https://tieulun.hopto.org

đến ngũ tuần chính thọ của trẫm, ơn nhờ phúc ấm, cảm tạ sao xiết, tuy đã sai quan kính cáo, nhưng chỉ tình nhớ mến không thể thôi được, lại chuẩn cho dự nghĩ nghi tiết, lễ phẩm có hơn năm thường (— về nghi tiết: vua mặc áo đẹp đều đến làm lễ 4 lạy ở chính án bên trong — về lễ phẩm: ngày 11 cỗ bàn các thức ăn nhất và lợn xôi đều 10 mâm, ngày 16, cỗ bàn các thức ăn hạng nhất và xôi lợn đều 4 mâm, ngày 19, các thức ăn qui hạng nhất 1 mâm, cỗ bàn hạng nhất, cơm và điểm tâm đều 2 mâm, lợn quay, lợn luộc hạng vừa mỗi thứ 1 con, xôi 1 mâm, 1 dĩa hoa quả, 6 mâm bánh chưng bánh dày thịt ninh và nem đều đựng vào mâm có chân mỗi thứ 2 mâm, đều đến ngày ấy thì làm lễ).

Ngày canh dần, vua ước lứ giá đến chơi lầu chính xem các lò sứ, tháng trước được mưa to (ngày 21) sau khi nắng lại đến, vua dương lấy làm lạ, sai quan lấy mưa, chưa từng đi chơi, (quan ở bộ theo khoảng năm Minh Mệnh mồng 1 đầu tháng đi chơi lâu xin vua không nghe) đến chiều ngày hôm ấy mới đi, giữa trưa hôm ấy có bóng mây rợp và điểm mưa, đến chiều mặt trời tạnh sáng, đến đêm trăng sáng, ngày hôm sau mưa to suốt đêm, (2 đêm 14, 15) vua mừng lắm, làm 1 bài thơ để kỷ niệm.

Trước đấy chuẩn cho các quan văn võ ở các hạt sung làm được vua chấm tất cả 13 viên. (Thống đốc quân thứ Tam Tuyên Hoàng Tá Viêm, lãnh hải phòng đề đốc Bình Định, Hoàng Diên Nho, lãnh đề đốc Nam Định Lê Văn Điểm, bố chính sứ Thanh Hóa Trương Quang Đản, thị giảng học sĩ lãnh Hải Dương bố chính sứ Vũ Tục, Hồng lô tự khanh sung Nghĩa Định tiễu phủ sứ Trương Văn Đễ, thị độc học sĩ lãnh sơn phòng sứ tỉnh Quảng Trị Phan Khắc Kiệm, án sát sứ Khánh Hòa Lê Liêm, thị giảng

https://tieulun.hopto.org

lãnh án sát sứ Bắc Ninh Bùi Phác, thị giảng lãnh án sát sứ Nghệ An Tôn Thất Lữ, thị giảng lãnh án sát sứ Tuyên Quang Phạm Am, phó lãnh binh quan Quảng Bình Nguyễn Văn Tường, thự phó lãnh binh quan tỉnh Hà Nội Hồ Như Phong) sai đều liệu ngày đi đường xa gần, phải mồng 10 tháng này trở đi thì đến kinh, cho khỏi vắng chức vụ lâu. Đến nay vào yết kiến vua đã đem việc ở biên giới hỏi Hoàng Tá Viêm (nhiều lần tâu trả lời công việc ở biên giới Bắc Kỳ đã chuẩn cho quân thứ Hưng Hóa do đề đốc quân thứ Bắc Thái Ngô Tất Ninh, Quang lộc tự thiếu khanh sung tán lý Dương Doãn Am quyền coi đóng giữ tuần phủ Hưng Hóa Nguyễn Huy Kỷ, thị lang lãnh tuần phủ Tuyên Quang Hoàng Tướng Hiệp đều hết lòng trông nom, quân thứ Thái Nguyên và các việc về hợp giữ ở hàng, đề đốc tuần phủ bố lý Ninh Thái tổng đốc Lê Hữu Tá, hồng lô tự khanh, sung Lạng Bằng Ninh Thái quân thứ tán tương Lương Qui Chính, thị độc quyền lãnh bố chính sứ Bắc Ninh Phan Đình Bình quyền chuyên trù tính), lại hỏi về sự làm việc của các quan văn và hiện trạng đọc đường đã đi qua để cho biết lợi hại.

Ngày qui tị, vua thân đến Hưng miếu, Thế miếu [1] làm lễ chiêm bái.

Ngày bính thân, vua thân đến điện Long An [2] làm lễ chiêm bái, lại ngự mũ áo đến đêm lên đàn Nam giao làm lễ bái cáo (đàng hương điện bạch, tham thần, từ thần, thân rót 3 tuần rượu đàng lên).

---

1. Hưng miếu, Thế miếu : Hưng miếu thờ Hiếu Khang sinh ra Thế tổ, Thế miếu thờ Cao hoàng đế và hoàng hậu.

2. Điện Long an thờ Hiến tổ chương hoàng đế.

TIMSACHCOVN

https://tieulun.hopto.org

Ngày Kỷ hợi, vua thân đến cung Gia thọ [1] dâng biểu mừng, bày lễ mừng, làm lễ chúc thọ, khi lễ xong, thánh tử ban cho các thứ yến phẩm và ngọc gấm. (Ngọc như ý có 4 chữ vạn sự như ý, gấm hạng nhất, mẫu chính vàng 5 sắc thêu kim tuyến các chữ phúc thọ du đồng, vân nhưng dịch diệp[2] gấm đoạn hạng nhất, màu đỏ thẫm 5 sắc, thêu kim tuyến chữ phú quý trường thọ). Vua giơ tay lên trán lạy mà lãnh lấy, thân làm 1 bài biểu để tạ (chép rõ ở tập văn vua làm, tập thứ 3, trước đã sai xét nghi văn khoảng năm Minh Mệnh, Thiệu Trị, có được ban cho, đều không thấy chép, chỉ khoảng năm Thiệu Trị tiết tứ tuần đại khánh có chép thánh tử ban cho ngọc châu có chữ vạn thọ và áo hoàng bào 9 con rồng, nhà vua giơ tay lên trán bái tạ).

Ngày Nhâm dần (là chính ngày tiết đại khánh), vua ngự điện Cần chính, hoàng thân, hoàng tử, các quan văn võ kinh dâng biểu mừng (miễn đọc) làm lễ khánh hạ, trên điện đều hô muôn tuổi, múa 8 hàng, tấu khúc nhạc, lễ xong tuyên ân chiếu ở cửa Ngọ môn, ban bố cho trong kinh tỉnh ngoài, tất cả 34 điều:

— Thân phiên, hoàng thân công, hoằng tử, công tử được tôn trước, quan viên văn võ ở kinh và các tỉnh ngoài về kinh chúc thọ và những viên văn từ thất phẩm, võ từ lục phẩm trở lên dự làm lần rạp đều ban tiệc yến một lần, lại đều gia ân cho có thứ bậc.

— Công tôn, công tằng tôn và tôn thất xa gần, chuẩn đều gia ơn ban cho có thứ bậc.

---

1. Cung Gia thọ : ở bên tây điện Cần chính, là nơi mẹ vua ở.

2. Phúc thọ du đồng, vân nhưng dịch diệp : Phúc thọ cùng hưởng, con cháu hết đời nọ đến đời kia.

https://tieulun.hopto.org

—Các địa phương ở ngoài kinh, và những đốc phủ, phòng huyện đề đốc, bố chính, án sát, chánh phó quản đạo, lãnh binh, chánh phó sứ, quản lý, đốc học, thương biện, hang biện, tham biện làm việc hải phòng, sơn phòng, đoanh điền, thương chính, tuần lải ty và chánh phó quản đốc các tàu thủy, viên nào lần này về kinh chầu mừng đã dự ban yến ra, còn thi đều ban thưởng có thứ bậc, và văn vũ dự vào hạng gia cấp ở khoản dưới, lại đều cho ngân tiền thay vào yến có thứ bậc.

—Hoàng thân công, hoàng tử tôn tước và văn tử lãnh ngũ phẩm, vũ tử lãnh tứ phẩm trở lên ở kinh và tỉnh ngoài và ngũ phẩm sung hiệp quản, đồng tri phủ, tri huyện, tri châu, dược tên biện không bị đeo chữ giáng, đều thương gia 1 cấp, thứ sai, thứ thợ đều thương gia ân ban có thứ bậc.

—Các quản thứ Tam Tuyên, Ninh Thái và Nghĩa Định, trừ 2 viên thống đốc, tiễn phủ sứ đã sung vua chấm về kinh không kể, còn từ tham tán, đề đốc đến văn ngũ phẩm vũ tứ phẩm trở lên đều ban yến một lần, lại gia ban thưởng có thứ bậc, còn văn lục phẩm, vũ ngũ phẩm cho đến cửu phẩm, và binh dũng theo phái đi làm việc đều cho tiền thay vào yến, còn văn lục phẩm, vũ ngũ phẩm trở xuống đến cửu phẩm ở ba quản thứ ấy cũng binh dũng theo đi làm việc thuộc vào 2 quản thứ Tam Tuyên và Ninh Thái lại đều gia thưởng tiền lương 1 tháng những binh dũng theo đi làm việc thuộc quản thứ Nghĩa Định đều gia thưởng tiền lương nửa tháng.

—Quan viên văn tứ phẩm ấn quan, vũ tam phẩm trở lên ở kinh và tỉnh ngoài, cha mẹ các viên ấy đã chiếu

https://tieulun.hopto.org

lệ được phong tặng không kể còn thi con mới được thăng được gia phong tặng, thì đều chiếu phẩm phong tặng có thứ bậc.

— Quan viên văn võ ở kinh và tỉnh ngoài, trừ cha mẹ các viên ấy đã chiếu lệ được phong tặng không kể, còn thì chánh tòng nhị phẩm phong tặng 2 đời, chánh tòng nhất phẩm phong tặng 3 đời, đều xem hàm của con cháu, lần lượt phong tặng.

— Quan viên văn võ ở kinh và tỉnh ngoài trừ đã được gia cấp và theo lệ đã dự ban yến không kể, còn thì không phải hạng ấy trở xuống đến cửa phẩm và dự có chức hàm theo bộ theo tỉnh sai phái và các viên chờ bổ đều cho thưởng tiền lương 1 tháng rưỡi.

— Quan viên lớn nhỏ ở kinh và tỉnh ngoài hiện ở hàm thự, thì sai cấp bằng, viên nhân sung lãnh 1 trật, đều chuẩn cho thực thụ ngay, trong đó sung lĩnh 2 trật trở lên, chuẩn cho thăng 1 trật, vẫn lãnh chức cũ.

— Quan viên lớn nhỏ ở kinh và tỉnh ngoài không cứ tội danh công hay tư và không được xét công trừ tội, từ ngày 25 tháng 8 năm nay trở về trước, phàm những người đã phải cách lưu, giáng lưu, chuẩn cho quan có chức trách phân hạng làm danh sách tâu lên, lượng cho khai phục.

— Quan viên lớn nhỏ ở kinh và tỉnh ngoài đã bị phạt bổng xử phân, không cứ tội danh công hay tư và không cho xét trừ ngày 25 tháng 8 năm nay trở về trước đều rộng tha cho.

— Quan viên lớn nhỏ ở kinh và tỉnh ngoài mà phải xử phân đình thăng, thì từ ngày 25 tháng 8 năm nay trở về trước đều được khoan tha.

TÌM SÁCH CỔ VĂN

https://tieulun.hopto.org

— Quan viên hưu trí, trừ người bé nhỏ lạp nhạp không kể, còn từ cửu phẩm trở lên và hưu dưỡng mà văn từ tứ phẩm võ tam phẩm trở lên, đều do quan địa phương làm danh sách tâu lên cũng gia du ban cho có thứ bậc.

— Quan viên phụ văn võ đã được dự phong, như có đến kinh đến tỉnh chúc thọ, chuẩn cho dự ban thưởng có thứ bậc.

— Các cử nhân, tôn sinh, giám sinh, ấm sinh, học sinh ở giám, sinh viên trường võ học ở kinh và ấm sinh, học sinh ở các tỉnh ngoài, chuẩn cho đều thưởng tiền lương một tháng.

— Những cử nhân, tôn sinh, giám sinh, ấm sinh học ở giám, người nào đã đủ 3 năm trở lên, chuẩn cho quan ở giám xét thực làm danh sách xin sát hạch lại chọn bổ, trong đó tuy là mới được vào giám, nhưng xét tuổi đã đến 30 trở lên, cũng chuẩn cho chọn bổ, cùng các hạng học sinh trường võ học ở kinh, người nào đã học được 3 năm trở lên, không cứ có phẩm hàm hay không, đã đi thi hội hay chưa, và thi hội có dự trúng hay không đều do quan coi việc học ấy xét thực làm danh sách giao bộ tâu xin sai quan hội đồng sát hạch, chia hạng chọn bổ, những người đáng được chọn bổ trên đây đều chuẩn cho một lần mà thôi, người nào tình nguyện ở lại chờ khoa thi thì cũng cho.

— Tú tài các khoa, tuổi từ 40 trở lên, cho các địa phương cấp giấy về kinh, do bộ Lại làm danh sách tâu lên đợi chỉ xét thực lượng bổ, nếu có tình nguyện ở lại đợi khoa thi cũng cho.

— Anh danh giáo dưỡng và những người cũng hạng ấy theo học tập ở các tỉnh học đã lâu năm, và mới bổ hoặc đình lại mà tài nghệ hơn người, cho thượng ty

https://tieulun.hopto.org

tỉnh ấy xét thực, tư cho bộ Binh sát hạch, làm danh sách tâu xin phân phái đi các tỉnh chờ bổ.

— Ở Kinh và tỉnh ngoài, có hiếu tử, thuần tôn, nghĩa phu, tiết phụ, thượng ty tỉnh ấy xét hỏi kỹ càng đích có sự thực tâu lên chờ cho khen thưởng.

— Các quân dân 70 tuổi trở lên, đều cấp cho 1 phương gạo, 80 tuổi trở lên 2 phương, 100 tuổi trở lên thì cấp cho 1 tấm lụa 3 phương gạo, nhưng chiếu lệ để rõ để nên khen.

— Những dân tuổi già đi chúc thọ từ 70 tuổi trở lên ở kinh cho ăn cỗ uống rượu 2 ngày, ở các tỉnh ngoài cho ăn cỗ uống rượu 1 ngày.

— Vị nhập lưu thư lại, thừa biện, tùy biện và thông ngôn các nha môn ở kinh và tỉnh ngoài đều được tiến lương 1 tháng. Còn thuộc lại, lễ sinh, y sinh, tượng y, pháp lục, chiêm hậu, hành nhân, tạp ngạch tư lại, không cứ có vào lệ ăn lương hay không, cho đến thông lại các phủ huyện, đều thưởng tiền lương nửa tháng.

— Các hạng biền binh chính ngạch ở kinh, cho thưởng tiền lương 1 tháng, các hạng biền binh tạp ngạch và bọn thợ thuyền, biền binh các tỉnh phái giải đến kinh và các binh phu chính ngạch ở ngoài, cho đều thưởng tiền lương nửa tháng.

— Các trạm ở kinh và tỉnh ngoài tùy theo nhiều việc, ít việc, gia thưởng có thứ bậc

— Tiền thuế thân, tiền thuế đầu lõi, tiền thuế điệu[1] ở các địa phương về năm nay, đã chuẩn cho 10 thành

---

(1) Thuế điệu: là thứ thuế phải đóng góp vào các việc tu bổ đê điều cầu cống dinh thự vv...

https://tieulun.hopto.org

được tạm hoãn 5 thành, nay cho đem 5 thành ấy đều rộng tha cho cả.

—Các hộ biệt nạp ở các địa phương theo lệ không phải nộp thuế thân, cho đều chước giảm lệ nộp một lần có thứ bậc.

—Các thuế lệ tiền thóc, sản vật của các địa phương không phải để thiếu, vì có duyên cớ, cả hạt hoặc cả huyện châu nhờ ơn được hoãn lại và thóc cho cả dân vay hiện chưa trả xong, từ Tự Đức năm thứ 30 trở về trước các số ấy bao nhiêu, bộ Hộ làm danh sách tâu lên, đợi chỉ, lượng cho giảm hoặc tha.

—Bạc tiền thuế lệ của những người Minh hương, người nước Thanh, dân man, thuộc hộ, khách hộ, không phải là để thiếu vì có duyên cớ được hoãn lại ở các địa phương từ Tự Đức năm thứ 30 trở về trước, số ấy bao nhiêu cho bộ Hộ làm danh sách tâu lên, đợi chỉ liệu gia ân tha cho.

—Dân các hạt: Sơn Tây, Hưng Hóa, Tuyên Quang, Cao Bằng, Lạng Sơn, Thái Nguyên, Bắc Ninh, Hưng Yên, Hải Dương, Quảng Yên trước vì bị giặc, bị lụt, hiện nay tình hình hơi cấp thiết, đều do quan tỉnh xét rõ, tâu xin liệu gia ân cứu giúp.

—Từ năm Tự Đức thứ 11 (1858) đến nay, những viên biền binh dũng lần lượt chết vì việc nước, người nào còn có cha mẹ và vợ cùng con từ 15 tuổi trở xuống, chuẩn cho đều do quan địa phương xét làm danh sách, do quan có chức trách nghĩ xin ân cấp tiền gạo có thứ bậc.

—Các nhân viên bị lỗi, đã phát giao đi các xứ để hết sức làm việc chuộc tội và sung làm lính, phải khổ sai, thì chuẩn cho các thượng ty ấy và viên cai quản ấy đem

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

họ, tên, tuổi, quê quán và tội trạng, làm danh sách tâu lên do bộ xét nghĩ, chờ ban ơn cho.

— Phàm các án bồi tang chưa xong, trừ rõ có thực trạng sén hớt gian xảo không kể, còn thì ở kinh cho do bộ Hình, ở tỉnh ngoài do thượng ty tỉnh ấy, đều đem nguyên án bị can, và số tang vật phải bồi cùng năm tháng giam thu lâu chóng, làm danh sách lần lên chờ chỉ lượng cho chước giảm.

— Kỳ xét án về mùa thu năm nay, chuẩn cho đem các bản án, kiểm xét vài bốn lần, người nào phạm tội ác thâm trọng quan ngại thì chém ngay, còn kẻ phạm nào tình đáng thương mà khoan tha hoặc bị giam lâu mà già yếu, nên lượng giảm tha, chuẩn cho đem ra lần lượt xét nghĩ tiến trình đợi chỉ, còn tội đều giảm một hoàn một tầm.

— Những tù phạm bị tội đồ dịch, trừ giặc cướp ra, còn thì không cứ niên hạn lâu hay chóng, chuẩn cho bộ Hình làm danh sách tâu lên kê tên và quê, tội trạng, lượng cho giảm hoặc tha.

— Những dân nghèo tàn tật mà không kêu vào đâu được ở các hạt đều lượng chi tiền gạo chẩn cấp).

Giáng dụ chuẩn cho phong tặng cha mẹ các cung giai[1] trong nội đình[2] và các cung giai triều trước có thứ bậc. (Năm thứ 28 (1875) nghị chuẩn năm có tiết đại khánh, các cung giai theo lệ được sơ phong tặng, gia phong tặng 1 đời, 2, 3 đời).

Giáng dụ ban cho công chúa và phi tần, nữ quan trong nội đình, viện cung giám, quê ngoại, họ nhà vua,

---

1. Cung giai : cấp bậc ở trong cung.
2. Nội đình : trong cung nhà vua.

https://tieulun.hopto.org

qui hương qui huyện[1] cùng các người phụng trực ở các tôn sở, phụng thị ở cung Gia thọ—đều có thứ bậc. (Các thứ tử kim đĩnh kim tiền ngân tiền, sa, đoạn và áo quần, tiền, lụa, trâu, gạo nếp, xôi, rượu, dụ ban cho lần này và dụ chuẩn cho phong tặng lần trước đều ở ngoài ấn chiếu, giáng dụ cho lấy ngày 25 tháng này điền vào).

Ngày qui mão, vua ngự điện Cần chánh, chuẩn cho làm lễ chúc thọ và ban cho rượu, cho hoàng trưởng tử sung chúc thọ, Thái thịnh công Hồng Phó sung chức bưng chén, văn minh điện đại học sĩ lãnh Binh bộ thượng thư Trần Tiễn Thành sung chức bưng hồ rượu, thự tiền quân đô thống kiêm chưởng tả quân Tôn Thất Thế, Hùng nhuệ doanh thống chế Hồ Ngọn đều sung chức dâng đũa hầu ăn yến, còn thì sung túc vệ 2 bên tả hữu (2 viên), túc vệ ở trước vua (8 viên), cầm gươm hầu ở trước điện (4 viên), khởi cư chú (4 viên), chiếu chực sắc chỉ (2 viên) theo như lệ, duy chỉ sung chức ban cho rượu, cho thêm 2 viên (lệ cũ 2 viên, nay thêm 2 viên, 4 viên quan to được ban rượu), khi lễ chúc thọ xong, vua đã rót rượu vua dùng ban cho hoàng trưởng tử và Hồng Phó, Tiễn Thành, lại rót rượu vua dùng ban cho Thọ xuân vương Miên Định, thự Đông các đại học sĩ Hoàng Tá Viêm, thự chưởng phủ sự Lê Sĩ, hiệp biện đại học sĩ Nguyễn Văn Tường, là đặc cách hậu đãi người thân người hiền. (Ngoài ra các lệ thường đều tham khảo tiết đại khánh trước châm chước thi hành).

Thưởng cho Khâm sứ nước Pháp đóng ở sứ quán kinh thành và các phái viên nước Pháp ở các thương

---

1. Qui hương, qui huyện: làng và huyện của vua.

https://tieulun.hopto.org

chính tỉnh Hải Dương, Hà Nội, và Bình Định có thứ bậc (sứ nước Pháp đến ngày khánh tiết, kinh dâng thư chúc thọ, sai lượng cấp tự khâm sứ, lãnh sự thống nhiếp cho đến y sinh, ký lục, thông ngôn, binh đinh đi theo, tiền vàng, tiền bạc, tiền kẽm, hộp khẩm xà cừ, the, lụa, và các thứ xôi, lợn, bánh, quả).

Vua nhân các lễ phẩm về khánh tiết, có An—Tĩnh tổng đốc Nguyễn Chính dâng con lân bằng trúc (viết chữ lên trên là con thuỵ lân[1] và cái quạt bằng trúc, mới làm 1 bài thơ (cổ phong) ban cho, và bảo cả Hải Dương lãnh đốc Phạm Phú Thứ, Hà—Ninh tổng đốc Trần Đình Túc (Phú Thứ dâng ngọn bút bằng đồi mồi, Đình Túc dâng cái nghiên bằng hòn ngói ở cung Vị ương, trong thơ vua làm có nói đến. Lần này có nhà dân ở Thanh Hóa đem nghìn lạng bạc tết làm lễ phẩm kính mừng, giá đã cho là việc làm ấy không hợp, trả lại).

Quở và đổi bổ quan lại Quảng Nam, Quảng Ngãi. Khi ấy 2 tỉnh Quảng Nam, Quảng Ngãi đói to, bọn côn đồ đi cướp ăn. Vua cho là tuần phủ Quảng Nam là Chu Đình Kế văn thư câu nệ quá, biết việc hơi chậm; bố chính là Trần Văn Kế tuổi già sức yếu, bố chính Quảng Ngãi là Trà Quí Bình bị bệnh bút thuốc phiện; án sát là Phạm Doãn Địch mới đến chưa am hiểu, đã phái bọn chưởng vệ Nguyễn Đình Phả, nội các thị giảng Nguyễn Khắc Vỹ khám xét lần lên (tháng trước phải đi) rồi đổi bổ Đình Kế thự Lễ bộ hữu tham tri, cho Quang Lộc tự khanh, biện lý Lễ bộ Lâm Hoành bộ lý tuần phủ Nam Ngãi, lại chuẩn cho Văn Kế bất phải về hưu, Quý Bình giải chức chờ xét, Doãn Địch về kinh điệu bổ chức khác

1. Thuỵ lân: con lân có điềm hay.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

nhưng đều chọn bổ ngay viên làm được việc đi thay, để kịp cứu chữa, còn phủ huyện người nào nhu nhược, lại ở tỉnh và phủ huyện người nào tham lam giảo quyệt chuẩn cho quan cai trị mới phái đến xét rõ hặc tâu trị tội, dân đói có muốn đến hạt phủ Thừa Thiên xin phát chẩn và làm thuê sinh sống, đều cho.

Sai Lại bộ tả tham tri Hoàng Diệu sung làm Khâm sai cầm cờ tiết đi đến tỉnh Quảng Nam cứu giúp. Diệu vào bệ kiến từ biệt xin đi, bảo cho tùy tiện làm việc cho thỏa đáng, hiểu thị khuyên bảo dân nước ta hoặc người nước Thanh khiến cho người vui lòng quyên giúp, có thể công tư cùng giúp, lại sai chọn ủy nhiều người thổ trước, hết sức cứu giúp để vỗ yên dân, Khâm phái Đoàn Khắc Nhượng chuẩn cho đổi đi chuyên làm việc cứu giúp tỉnh Quảng Ngãi, nhận chăm chước định lệ thưởng cho người bỏ tiền của để nuôi dân đói ở tỉnh Quảng Nam. (Người trong hạt, người nào nuôi được bao nhiêu dân đói, kể từ khi nhận nuôi đến khi cho về bao nhiêu ngày tháng (mỗi tháng đinh tráng phải cấp cho 1 phương gạo, 1 quan tiền, người già và trẻ con 20 bát gạo và 5 tiền), tính chiết cả tiền và gạo trị giá thành tiền bao nhiêu, trừ số nhà nước cấp thêm không kể, cứ 600 quan tiền, thưởng thụ hàm tòng cửu phẩm (lệ cũ 800 quan) đàn bà thì thưởng 1 bức biển, (lệ cũ 800 quan) cứ 800 quan gia lên một trật (lệ cũ 1000 quan gia lên một trật) đàn bà thì thưởng thêm cho lụa hoa và ngân tiền. Trị giá thành tiền 500 quan trở xuống, cứ 40 quan thì tha cho thuế thân và giao dịch, hoặc con, em, cháu 2 người được miễn 1 năm (lệ cũ 50 quan cho miễn 1 năm), lần lượt gia lên dần, về thưởng hàm và thưởng bức điện, xin cho con cháu cũng được cho. Còn như người buôn nước Thanh, cứ

https://tieulun.hopto.org

100 quan trở lên, thưởng 1 tấm bài bằng bạc nặng 5 đồng cân, 300 quan trở lên, thưởng 1 tấm bài bằng bạc nặng 8 đồng cân, 600 quan trở lên, thưởng 1 tấm bài bằng bạc nặng 1 lạng và 1 đồng liền vàng nặng 2 đồng cân, 1000 quan trở lên thưởng 1 tấm bài bằng vàng nặng 5 đồng cân, các bài vàng bài bạc đều trên khắc ngang 2 chữ « thưởng tứ » dưới khắc dọc 2 chữ « hiếu nghĩa » và kim tiền ban cho đều có dây tua bằng tơ, từ 3000 quan đến 1 vạn quan trở lên, chước thưởng 1 bức biển trong khắc 4 chữ « hiếu nghĩa khả phong »[1].

Tháng 9, ban cho dân già ở kinh kỳ (dự lễ chúc thọ 786 người) ăn cỗ uống rượu. Vua ngự chính lâu xem ăn uống, nhân dụ rằng: các ngươi khi về nhà, dạy bảo con em trong làng, chăm việc làm ruộng, trồng dâu, không được lười biếng, đối với họ hàng, tất phải hiếu thuận, kìm cương-nhược đánh bạc, dẫn bậy trộm cắp, đừng để mắc phải trái đạo thường, phạm phải pháp luật, phàm việc phải cần việc công thích việc nghĩa, không được lòng riêng mượn cớ trốn tránh, lại nên kính nhường lẫn nhau, đừng vì việc nhỏ tức khí mà tranh kiện, để mất cả sản nghiệp mà hại đường sinh sống. Kinh kỳ là nơi gương mẫu, thấm nhuần giáo hóa trước nhất, phong tục tất được thuần mỹ, xướng xuất cho những người ở ngoài ở xa, các ngươi phải thể theo cũng đều kính theo chớ quên, nhân gia thưởng cho tiền, vàng tiền bạc có thứ bậc. (Thọ 100 tuổi trở lên, thưởng 1 đồng tiền vàng có chữ « vạn sự như ý »; 90 tuổi trở lên tiền phi long bằng bạc hạng lớn hạng nhỏ mỗi thứ 1 đồng; 80 tuổi trở lên thưởng 1 đồng tiền phi

1. Hiếu nghĩa khả phong: thích làm việc nghĩa đáng khen, để khuyến khích người khác.

https://tieulun.hopto.org

long hạng lớn bằng bạc; 70 tuổi trở lên thưởng 1 đồng tiền phi long hạng nhỏ bằng bạc).

Các rạp của trong kinh và các tỉnh ngoài (các rạp của Tôn nhân phủ, đình thần, Bắc Kỳ, tả hữu Trực kỳ làm ở trước lầu cửa Ngọ môn trong thành; các rạp của nhà dân nhà hàng phố ở phủ Thừa Thiên làm ở trước lầu Phu văn ngoài thành, các lễ phẩm cung tiến đều bày ở trong rạp), tháng trước lúc tạnh lúc mưa bất thường, vua chưa đến chơi, lòng chưa yên, đến nay sai bắc xe đi xem khắp cả, những dân nhà quê và dân thành phố đến rạp cúi đầu chúc thọ, đều ban cho ăn một lần.

Vua ngự thuyền lầu Tế Thông để xem, lại đi đến phía đông nam chỗ bến đò ngoài thành xem bắn súng Tây-dương, cho nhân dân cùng vui.

Cho tế ở đền các hoàng thân vương công công chúa đã chết. (Diên Khánh vương, Tùng Thiện quận vương, Tương An quận vương, Quảng Ninh quận vương, Kiến Thụy mậu vương, Kiêm quốc công, Bảo thuận thái thái công chúa, Diên phúc trưởng công chúa đã chết) đến các họ ngoại và các bề tôi kỳ cựu có công. (Tuy thịnh quận công tặng thái sư Trương Đăng Quế; Thái bảo đông các đại học sĩ Võ Xuân Cẩn; Tiền quân đô thống phủ chưởng phủ sự, An Viễn hầu tặng thiếu bảo Võ Văn Giải; Tiền quân đô thống phủ đô thống Lê Chí Tín; cựu sử thần: hiệp biện đại học sĩ, tặng thiếu sư Nguyễn Đăng Tuân; Hiệp biện đại học sĩ tặng thiếu bảo, Văn minh điện đại học sĩ Lê Đăng Doanh; Lại bộ tả tham tri Hoàng Văn Diễn; nguyên giáo đạo, Lễ bộ hữu tham tri Hồ Văn nghĩa; Lễ bộ tả tham tri Trần Quang Chung; nguyên bạn đọc Công bộ tả tham tri tặng thượng thư Nguyễn Hữu Hòn; đầy tớ cũ nguyên lang trung coi công việc cục thông bảo tặng

https://tieulun.hopto.org

Lễ bộ tả thị lang Nguyễn Thanh Nghị; nguyên chưởng vệ tặng Hồ oai doanh thống chế Hoàng Ngọc Chung).

Thưởng cấp sắc thư và phẩm vật cho vua 2 nước Thủy-xá, Hỏa-xá. (Khánh tiết trước 2 nước ấy sai sứ là bọn Sơn Ngôi, Kiều Tầm cung tiến lễ phẩm (2 chiếc ngà voi) và biểu mừng lần này dâng biểu mừng do tỉnh Phú Yên nghĩ tiến, lễ phẩm do tỉnh Phú Yên nhận đệ, sứ thần lạy mừng ở hành cung tỉnh Phú Yên; đến nay phái quan thưởng cho kim tiền ngân tiền và đoạn the, trừu, lụa, cả 2 người sứ, 4 người tùy tùng, còn lễ phẩm chuẩn cho trừ vào lễ cống năm sau, lần sau miễn cho không phải đi nữa).

Thưởng cấp cho các thổ tri phủ, tri châu, thổ ty, thổ mục ở 9 hạt Quảng Trị, Nghệ An, Thanh Hóa, Ninh Bình, Hưng Hóa, Tuyên Quang, Lạng Sơn, Cao Bằng, Thái Nguyên, kim tiền, ngân tiền có thứ bậc (Khánh tiết tháng trước đều dâng lễ phẩm).

Thưởng cho giám mục, linh mục tỉnh Nghệ An kim tiền, ngân tiền và ăn yến có thứ bậc (tháng trước khánh tiết giám mục là Phê Chinh Hòa đem 12 người linh mục trong hạt, đều bày lễ ở nhà thờ của họ, hội cả giáo dân để chúc thọ, đến nay quan tỉnh tâu lên, quan ở bộ nói hạt ấy so với các hạt riêng có một chút sáng suốt, cho nên chuẩn cho thưởng giám mục 1 đồng kim tiền, các linh mục mỗi người 1 đồng ngân tiền và tiền thay cho tiệc yến 10 quan).

Bắt đầu chế ấn kiểm cấp cho Quốc sử quán (trước kia tờ tâu tờ tư hoặc dùng ấn tổng tài quan phòng hoặc dùng triện riêng của toản tu, chưa có tín lệnh nhà nước, cấp cho đến nay chế cấp ấn đồng, khắc 4 chữ Quốc sử quán ấn. Kiểm bằng ngà khắc 2 chữ sử quán).

https://tieulun.hopto.org

Dời sở thuế quan Lương trường tỉnh Nghệ An đến thôn Chi Cơ. (Nguyên trước ở đầu nguồn thôn Khoa Trường, các loại gỗ phần nhiều lậu thuế, chuẩn cho dời đến thượng lưu phận sông thôn ấy, thuyền bè xuôi xuống tất phải đi qua sở thuế quan ấy thì thuế khỏi lậu).

Bãi bỏ 2 đồn ở 2 xã Hải Yến và Đại Tiền thuộc tỉnh Thanh Hóa. (Xã Hải Yến thuộc huyện Quảng Xương, xã Đại Tiền thuộc huyện Hoằng Hóa, phận sông đối ngạn nhau, là nơi hiểm yếu, nước thủy triều dâng lên thượng lưu, trước vì có việc phòng giữ bờ biển, chuẩn cho đặt ra, đến nay ít việc nên bãi đi).

Cho Binh bộ thị lang là Tôn Thất Phan bộ lý tổng đốc tỉnh Thanh Hóa, tổng đốc trước là Tôn Thất Tự đổi bổ hàm thống chế quyền chưởng tả quân kiêm coi doanh Kỳ vũ, kiêm quản vệ Bực hùng.

Kỳ xét án mùa thu năm nay (trừ giả án hoãn xét ra) các hạng tù tất cả 66 tên phạm, xử chém 3 tên, còn thì để giam đến phát đi làm đầy tớ có thứ bậc (lưu giam hậu 13 tên, nhưng lưu giảo giam hậu 5 tên, giảm xuống phát lưu 28 tên, giảm phát lưu sung quân 12 tên, giảm phát đi làm lính 2 tên, giảm phát đi làm đầy tớ 3 tên).

Tướng lĩnh phận nước Thanh là Lý Dương Tài đánh quấy tỉnh thành Lạng Sơn, quan quân đánh cho thua bại. (Dương Tài người huyện Linh Sơn tỉnh Quảng Đông, thuộc dưới quyền chỉ huy của đề đốc Phùng Tử Tài, thự hiệp trấn Tầm Châu tỉnh Quảng Tây, trước tự tiện cho bọn Chung Vạn Tân, Trần Tá Bang đi đường tắt sang nước ta, bị nước ta tư xét, Dương Tài phải bậc tội cách chức, mới mạo ra là Lưỡng Quảng ủy cho mộ vài nghìn quân gọi những giặc còn trốn trở về, đổi tên là Lý Đạt Đình, chia từng bọn ra làm hơn 10 doanh, ngày 29 tháng 8 chia 2 đường ra cửa quan quấy rối), bấy giờ

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

bè lũ giặc Tài tràn sang chiếm giữ các phố Đồng Bộc và Kỳ Lừa (Dương Tài giữ phố Đồng Bộc, quân tiền phong là bọn Chung Vạn Tàn, Hoàng Nhị giữ phố Kỳ Lừa) việc ấy tâu lên, vừa sai thống đốc Hoàng Tá Viêm đến ngay Bắc Ninh để tiết chế công việc biên giới Bắc Kỳ, điệu quân ở kinh và quân ở Thanh—Nghệ đều 500 lên phụ thuộc vào; lại sai bọn Nguyễn Đình Nhuận làm bố chính sứ tỉnh Lạng Sơn, hộ lý tuần phủ, ở gần ngay đấy tư cho Triệu Ốc nước Thanh (đóng ở Long Chấn và tỉnh Bắc Ninh phái thêm quân đánh giúp, khi quân chưa đến, giặc Tài nhân lúc đêm canh tư đến đánh thành Lạng Sơn, đánh dữ dội, bọn Đình Nhuận chia ủy văn võ, lại dịch, binh dũng lên thành, 4 mặt hết sức chống đánh, từ giờ sửu đến giờ mão, vừa đâm vừa bắn, bọn giặc chết rất nhiều, giặc ấy bỏ thang tre (hơn 20 chiếc) thang xếp (hơn 100 chiếc) bừa sắt (6 chiếc) trốn về phố Đồng Bộc. Đình Nhuận vì binh dũng có ít mới phát tiền kho ra 300 quan, thưởng khuyến để cố sức giữ thành đợi quân cứu viện đến, rồi đem việc ấy tâu vào.

Vua bảo rằng: xem tờ tâu, rất được vui mừng mới giáng dụ khen thưởng cho Đình Nhuận thực thụ tuần phủ, 1 tấm bài vàng có chữ thưởng công, thị giảng học sĩ lãnh án sát sứ Lê Như Đang thực thụ án sát sứ, lãnh binh quan Nguyễn Như Cang thăng thụ chưởng vệ, phó lãnh binh quan Phan Tinh thăng thụ Lĩnh binh quan, bài vàng tía có chữ thưởng công mỗi người 1 tấm, gia thưởng cho binh dũng 1000 quan tiền, những viên làm việc chuộc tội là Nguyễn Hữu Chỉnh nguyên bố chính sứ tỉnh Hải Dương can vào việc thất thủ) được khai phục tu soạn; Nguyễn Thử (nguyên tuần phủ Ninh Bình can việc thất thủ) được khai phục biên tu, đều chuẩn cho giúp việc ở tỉnh. Sau rồi Triệu Ốc

https://tieulun.hopto.org

sai phó tướng là Đặng Mẫn Tuyên đem quân 6 doanh hợp lại càng đánh, lấy lại được 2 phố Đồng Bộc và Kỳ Lừa (khi ấy quân đới là bọn Điền Phúc Chi, Phùng Đình Hữu, Trần Đức Triều, Chu Bình Lâm, hàng biện là Lâm Thọ Đường đều do Phó tướng Đặng Mẫn Tuyên điều khiển). Lại điệu thêm 2 doanh đều chia quân đi quanh đường đến ngay Bắc Ninh đánh giáp. Bỗng gặp có bọn Lý Á Sinh (bọn quân Ông Thất, đã chịu vỗ yên rồi lại trốn) Lý Quảng Long (tức người họ Lý Từ và giặc Tài, ngụ ở Thái Nguyên) (bọn đó 700 tên) từ Thái Nguyên kéo đến đồn Chu Bố (thuộc Lạng Sơn) chiếm giữ quấy nhiễu, nhân tạm đến địa phận Bắc Ninh sai Trần Đức Triều, Chu Bình Lâm đi đánh.

Mùa đông, tháng 10, mở ân khoa trường thi hương ở Hà Nội và Nam Định.

TAISACH.COM.VN

Vua bảo rằng xứ thị vệ đặt ra, để sung vào việc chầu chực kiểm xét tiếp nhận giấy tờ, giữ các vật hạng của công việc rất bề bộn, từ trước, chức thống quản lãnh giám hoặc lấy quan văn nhị tam phẩm sung vào, gần đây thống lãnh đều là quan võ nên việc phần nhiều nhầm lẫn mới chuẩn cho ty Cẩn Tín, đặt Lang trung, viên ngoại mỗi chức 1 viên (gần đây chỉ đặt 1 viên ngoại), chọn người khoa mục châm chỉ, được việc sung vào, ngày thường chia phiên ứng trực làm việc, việc gì quan trọng thì bọn thống quản, hiệp lãnh ấy đều ký tên đóng ấn tâu lên, việc gì nhỏ mà khẩn, mà bọn đại thần hiệp lãnh không có ở đấy, thì cho một mình người đương trực ký tên tiến lên, để cho có chuyên trách, nhiều việc ít việc đều thích hợp, định làm lệ vĩnh viễn.

Vua xem nhật báo *Hương cảng tân văn*, bàn về việc cốt yếu làm cho nước được mạnh, có các khoản thông thương và chống kẻ dám khinh, (1 – đóng tàu, 2 — đúc

https://tieulun.hopto.org

sùng, 3 — học tiếng (ngoại quốc), 4 — luyện tập quân), ý muốn thi hành, sai quan viện cơ mật xét nghĩ, rồi đem các lẽ nghi định tâu lên :

Thông thương là việc rất cần kíp duy chỉ nước khác làm thì dễ, mà ta làm thì khó, vì các dân châu Âu phần nhiều theo nghề buôn, lại khéo đi biển, những nơi biển rộng đảo xa, không chỗ nào là không đi đến, đi đến đâu lấy mới lạ làm thân thiết, cho nên kéo cả bọn đến được. Nước ta từ trước cấm ra nước ngoài, dân không đi buôn xa, trong nước không có bọn buôn mà muốn giặt người buôn nước ngoài đến, thế chưa thể vội được ; huống chi tục pháp cả phương tây đều cấm quan buôn, ta nếu đặt cửa hàng ở Hương Cảng, không những người được phải đi thực, sinh ra nhiều chi tiết, mà các nước nghe thấy, lại sợ hãi có liên quan đến sự lạ, những tục cửa ngõ đã mở ra, họ đến mà mình không đi, thì tình tục không thông, các việc thường khó nghĩ định, xin do các địa phương đều thông sức cho trong hạt, không cứ người nước Thanh hay người Kinh, người nào có vật lực, tình nguyện đóng tàu đi đến Hương Cảng lớp công ty để buôn bán thì đều cho trình quan chuẩn cho, có người buôn nước ta ở đấy, thì thuyền công của ta có thể mượn cớ đến đóng mà lấy việc đóng tàu, đúc súng, học tiếng, luyện tập quân đều là việc cốt yếu, duy mưu tính trước thì khó, mà đổi phong tục tất phải dần dần, nước ta được yên lâu ngày người muốn tạm yên, lòng mở mang thì ít, ý trốn tránh thì nhiều, nay thay đổi hết, thực khó được như ý, tức như chọn người phái sung làm việc ở thuyền, người thường sợ khó, một khi đã xuống thuyền, không nói là thuyền hỏng, thì nói là máy liệt, để cầu đỗ lâu, tài liệu trong thuyền không chịu sửa sang, muốn cho chóng hỏng, may được đổi đi chỗ

https://tieulun.hopto.org

khác, súng đạn tặng giao cho không có thời thường luyện tập, liền sửa sang lại sợ cũng sẽ bị rỉ hỏng, súng điểu sang mở đăng bụng, chia giao cho các lính cũng muốn trả về. tình hình ấy đã thấy có. Còn học chữ và tiếng nói, ta đã thi hành, vẫn chưa thấy có công hiệu, hay là cũng do sự kén chọn khinh thường mà học thì ít ; xin thông sức cho các địa phương hết lòng hiểu dụ để mộ lấy người, không cứ là cử nhân, tú tài học trò thi sinh khôn sinh và con em các quan viên, trên dưới 20 tuổi, người nào thông nghĩa sách biết chữ mà tình nguyện đi học thi đều chiếu lệ đi Hương Cảng, đi sang Tây, cấp cho tiền lệ phí, nhưng hạn cho 5 năm về sát hạch nếu thành tài, thì chiếu lệ cử tu bổ làm quan bổ dụng (nếu học được chữ, tiếng 1 nước và một nghề như đóng tàu, đúc súng, các đồ binh khí, khai mỏ, luyện tập quân, thi chiếu lệ cử nhân trúng bổ cửu phẩm ; học được chữ tiếng 2 nước và 2 nghề, chiếu lệ cử nhân không phân số, học được chữ, tiếng 3 nước và 3 nghề, chiếu lệ cử nhân có phân số, đều bổ làm quan ngay) nhưng đều cho làm quan theo nghề của mình, để cho được thạo việc, sau có cố gắng làm được việc, thì thăng lên cũng giống lệ các nha nhiều việc ít việc, ngõ hầu hoặc có nhiều người muốn đi học mà có thể đủ dùng được. Lại các khoản ấy xin hãy hoãn lại, đợi kỳ sang cống nước Thanh, nên làm thế nào, sẽ tâu lên, tiện cho sứ thần tùy cơ liệu làm).

Vua cho là phải, nhưng chuẩn cho việc học chữ và tiếng thi lục sức cho thi hành ngay.

Phủ Tôn nhân và các quan đình thần nghĩ sang năm kinh gặp tiết thất tuần đại khánh của hoàng thái hậu, tâu xin tấn tôn huy hiệu. Vua dụ rằng: trẫm đã tâu lên xin chỉ, được từ dụ rằng: thân già này tự nghĩ mình

https://tieulun.hopto.org

ít đức, đâu dám mong nhân từ phúc trạch của tiên thánh một phần trong muôn phần, vả lại nước nhà mấy năm nay nhiều việc, không ví như lúc toàn thịnh ngày trước bờ cõi bị mất chưa lấy lại được, thì thần già này cũng dự có phần trách nhiệm, nếu người ngoài không nỡ nói, há lại không tự biết. Kẻ thì làm mẹ cả nước, cũng đã tôn nhất trong nước, vẫn sợ đức bạc, còn dáng thêm gì, hà tất phải nói làm theo lệ ấy, để nhận tiếng hão làm gì, từ nay nên đình chỉ, chớ nhâm, chỉ muốn công khanh các quan, hết lòng giúp đỡ, lập nhiều công lao, để cho nhà vua may được hơi thư, điều dưỡng có công hiệu, mừng lấy lại được bờ cõi, vui chơi với cháu, thần già này được cập kiến, thế là thực tôn thân, thực báo đáp, cũng là thực phúc to, thực vui lớn. Lại mong cho biên giới được chóng yên, nhân dân được vui lợi, vận tải thuận tiện, mùa ruộng được mùa, không tổn hại về sự vận tải để phát chẩn cho vay bị chìm đắm mất, kho tàng đầy đủ, mỗi khi gặp 10 năm một tiết, ban ơn huệ khắp cả, để cho mọi người đều thấm nhuần ơn thực, thế là làm lễ khánh tiết thực đó, còn như lầu rạp bày đặt, chỉ phí tổn không ích gì, bất tất phải làm, là được, nhà vua nên đem các ý ấy truyền dụ cho đều biết, phải kính theo dụ này. Kính tuân, nghe lời ngọc, rất hợp lý, còn huy hiệu thường gia, chỉ là phép hủ từ đời Đường đời Tống trở về sau mỗi khi gặp một việc thì gia thêm một hiệu, phiếm lạm chồng chất, danh quá với thực, người dưới nịnh hót người trên, người ta không phải là Nghiêu, Thuấn ai được hay hết cả, thế là đức rất không đủ mà danh thì quá, càng thấy là không biết suy tính, người làm vua, người làm bề tôi, không bắt chước Nghiêu, Thuấn thì bắt chước vào đâu, nên kính theo lời từ dụ không nên theo lệ tâu xin, đợi được

https://tieulun.hopto.org

như lời từ dụ làm việc có hiệu quả đáng mừng, khi ấy bèn thỏa lòng muốn của mọi người, mới là thỏa hợp, vậy công việc phải làm về lễ đại khánh cũng phải tuân theo tiết kiệm, cốt hợp thời nghi, để xứng với lòng kiệm ước, cũng yên được lòng làm cho cha mẹ an tâm, trẫm kính theo truyền dụ, cho mọi người đều biết khắp cả.

Người buôn nước Thanh và nước Tây xin lãnh trưng thuế các mỏ than (người buôn nước Thanh là Ngô Nguyên Thành xin trưng ở địa phận châu Tiên Yên, người buôn nước Tây là Bô Di xin trưng chỗ chân núi Xứ Hợp Khê tỉnh Quảng Yên, người buôn nước Thanh là Trần Mục Thân và người buôn nước Phồ là Lí Di xin trưng ở phận núi Đông Triều và hạt tỉnh Quảng Yên), quan ở viện Cơ mật và nha Thương bạc cho là mỏ gặp những chỗ có vàng, bạc, đồng, thiếc, chì, sắt, không có nghĩ định khoán trước gia thêm thuế, thì chúng được chiếm lợi to, xin phàm người lãnh trưng, khi đào được thì phải báo quan ngay, để khám thực, không được ẩn lậu, vua y theo.

Sai các địa phương thông sức cho trong hạt người có vật lực, muốn đóng tàu thủy đi đến Hương Cảng để lập công ty buôn bán thì cũng cho.

Vua cho là quân ở Bắc Kỳ phần nhiều nhát và lười, xuống dụ rằng, triều ta tuyển linh, có phép trước để lại nam bắc cũng như nhau, duy được yên lâu ngày, lòng người trễ nải, các hạt ở Bắc Kỳ tệ cũ ngày một thêm lên, trong quân cởi áo giáp, ngọn giáo để trên chỗ rêu, gặp giặc không chống đánh được, đánh trận là thua, quân xứ bắc đã không được việc, không thể không dựa trọng vào quân xứ nam, sao không nhớ từ châu Hoan, châu Diễn trở ra bắc, cũng đất ấy cũng dân ấy, trước

https://tieulun.hopto.org

Nhân tôn nhà Trần bắt Ô Mã Nhi ở sông Bạch Đằng thì là quân của phiên vương các lộ. Lê Thái Tổ đánh được Liễu Thăng ở sông Mã Yên, thì là quân khởi nghĩa ở Lam Sơn, khi ấy chưa có quân xứ nam, mà luôn luôn đánh lại được giặc lớn, lập được công to, chẳ phải là quân xứ bắc đấy ư? Nay giặc họ Lý đã bị tội ở nước Thanh lại xâm lấn bờ cõi ta, người nước ta phải nên giết hết chúng rồi mới ăn cơm sớm, chớ để cho lan tràn thêm ra, vậy các tướng sĩ và sĩ thứ theo đi đánh ở lĩnh và quân thứ đến phải hăng hái gấp trăm lần, một lòng trừ đuổi bọn giặc, không để cho bọn chúng được bức ở đây, cho dân ta yên nghiệp, giặc ngoài biên chóng quét sạch, mà quân ở Bắc Kỳ cũng rửa được tiếng xấu rất là mong mỏi lắm.

Định trước lệ đài các phủ trạm (phàm quan viên đến chỗ làm việc về nhân sai phải đi việc công, theo lệ được do trạm đài đệ, thì hết thảy phải theo lệ mà làm, hễ đến trạm nào thì đem giấy tờ giao cho bọn thừa mục, biện lại ở các trạm xem rõ phù hợp, phải theo trong giấy, theo lệ phái bắt; khi ấy vì quan viên phần nhiều tự tiện bắt phu trạm, cho nên định lại điều cấm.

Giáng Công bộ thượng thư Tôn Thất Tĩnh làm hữu thị lang. (Vì can việc tỷ tài mộc thu gỗ hám hỗn).

Đặt thêm chức hàng biện ở 6 phủ huyện thuộc tỉnh Bắc Ninh. (Từ Sơn, Đa Phúc, Lạng Giang, Lục Ngạn, Đông Anh, Kim Anh).

Vua làm sớ tâu đệ lên vua nước Thanh xin sai quan kinh lý biên giới, tháng trước giặc Tài lan tràn, giặc khác đi theo, đường Lạng Sơn trở ngại đã đưa thư cho tỉnh Quảng Tây, sợ có khi chưa đến, gần đây, báo cho Triệu Ốc, cũng nói rằng quân ít không thể chia ra, còn đợi mộ thêm.

https://tieulun.hopto.org

Vua nghĩ biên giới Bắc Kỳ, giặc nước Thanh đẹp đi rồi lại đến, trải hơn 10 năm, quân dân khó nhọc đã lâu, lấy nước Thanh đánh giặc nước Thanh, cũng là việc cần, cho nên giãi bày hiện trạng (nguyên lệ gửi cho tỉnh Quảng Tây) đổi làm gửi cho tổng đốc tỉnh Quảng Đông là Lưu Trường Hựu, tuần phủ là Trương Thụ Thanh, một mặt dâng sớ xin chọn quan đại thần trung cẩn tài lược đến ngay đóng quân ở chỗ tiếp giáp biên giới, kinh lý to tát một phen, để cho nhân dân đều yên sinh nghiệp, quan lại đều chăm chức phận, đồn ải đều nghiêm canh phòng, kẻ đã đến thì bắt trừ cho hết, kẻ chưa đến thì lâu dài không trái vượt, lại một mặt tư ngay cho tuần phủ tỉnh Quảng Tây là Dương Trọng Nhã, lại thêm quân cứu viện ngay để khỏi cái lo nước xa khó cứu được lửa gần.

Tổng đốc Hoàng Tá Viêm mới đến Bắc Ninh, đánh được bọn giặc Tài ở đồn Bắc Cần, giặc Tài trước bị Mẫn Tuyên[1] chia quân vây đánh, đem cả bọn 6, 7 nghìn lan xuống trạm Lạng Nhân (dưới cũng thế, quản cơ tác vi lãnh binh là Nguyễn Văn Huề đem 500 quân cứu viện cho trạm Lạng Nhân, giữa đường gặp nhau cùng đánh, bị thua trở về, bọn giặc tràn sang đồn Lạng Quang, (trên này đều thuộc tỉnh Lạng Sơn) áp đánh đồn Bắc Lệ (thuộc Bắc Ninh, dưới cũng thế) quyền quản cơ là Nguyễn Văn Mưu, Lê Văn Vỵ tan chạy (Huề, Mưu, và Vỵ đều bị cách cho làm việc chuộc tội), bọn giặc quấy nhiễu đến đồn Bắc Cần, thế rất dữ tợn, hộ đốc Bắc Ninh là bọn Lê Hữu Tá, tư ngay cho 4 tỉnh Hải Dương, Hà Nội, Sơn Tây, Nam Định phải viện binh đến, lại tư cho lãnh đốc Hải Yên là Phạm Phú Thứ thương thuyết

---

1. Mẫn Tuyên: tức Đặng Mẫn Tuyên, Phó tướng của Triệu Ốc.

https://tieulun.hopto.org

với lãnh sự Pháp phái quân bộ 4, 5 mươi tên và 1 chiếc tàu đến giúp. (Sau sai bàn việc luần tập đường sông Hải Dương, Hà Nội, để hộ vệ việc buôn), đem việc tâu lên.

Vua giáng dụ sai 4 tỉnh ấy gọi hết quân về nghỉ ra diễn tập để sai phái, lại sai các tỉnh biên giới Thái Nguyên, Hưng Hóa phải chặn giữ nghiêm ngặt, chớ để cho tràn vào, lại sinh ra việc khó, và lục sức cho Tả Viêm biết mà làm, bấy giờ Tả Viêm ở đường đi, đã hội với Lưu Vĩnh Phúc chọn mộ hơn một nghìn quân người nước Thanh đợi để điều khiển, tiếp được lục sức ấy, mới tâu lên nói, tôi cùng Lưu đoàn đối với phái viên nước Pháp vốn không hợp nhau, nếu rút phái viên nước Pháp về, thì sợ mất lòng, và chuyên ủy cho Lưu đoàn, thì binh dũng cũng ít, nghĩ xin chuyển lấm việc ở Tam Tuyên chọn lấy một viên đại thần coi việc quân đồng nhung, điều khiển việc quân ở Lạng, Bằng, Ninh, Thái, Hà, Nam, Hải, Yên cho hợp tình thế. Vua không nghe, dụ sai đi ngay tùy tiện làm việc, lại sai chọn cử viên làm việc giỏi cùng giúp việc, cho nên Tả Viêm đem bọn Trương Quang Đản, Lã Xuân Oai và Lê Thanh Thận để xin. Vua mới sai Lại bộ tả thị lang Trương Quang Đản sung tham tán quân thứ Bắc Ninh, tham tán trước là Lương Quí Chính đổi sung chức tán lý, thị độc học sĩ sơn phòng sứ tỉnh Ninh Bình là Lã Xuân Oai cũng sung tán lý; biện tu lãnh tri phủ là Lê Thanh Thận sung tán tương; lại phục chức cho viên làm việc chuộc tội là Lê Hữu Thường (nguyên hộ đốc Hải Yên coi việc thất thủ) hàm tu soạn sung thương biện Bắc Ninh tỉnh vụ; đến nay Tả Viêm từ Hà Nội dời đến đóng Bắc Ninh (quan quân hơn 5.400) chia quân sai đi tiến đánh, luôn mấy ngày thắng trận,

TVSACHCOM.VN

https://tieulun.hopto.org

lấy lại được đồn Bắc Cần (bắn chết tên cầm cờ dẫn và bọn giặc, bắt được ấn bằng gỗ của giặc, giấy tờ của giặc đóng ấn 12 chữ « Phụng thiên thừa vận, hoàng đồ củng cố, đế đạo hà xương »)[1], mới thưởng kim tiền trước cho 2 viên đốc lực (quyền phó lãnh binh quan Trần Xuân Soạn, tác vi lãnh binh quan Phan Đức, tiền vàng có chữ tam thọ mỗi người 1 đồng), thưởng tất cả cho 2000 binh dũng 1000 quan tiền, và nghĩ cách thưởng (bắt sống được giặc Tài, thưởng bạc hoa 5.000 đồng, tinh binh vệ úy, trật tòng tam phẩm, nộp đầu giặc, rút đi một nửa, thưởng tinh binh cai đội, trật tòng ngũ phẩm, ngoài ra bắt được đầu sỏ giặc Thanh mà có tiếng, chia hạng thưởng cấp, còn như đánh dẹp thắng trận, nộp đầu giặc, cứ mỗi đầu thưởng 2 lạng bạc, bắt được Hán gian và Man núng, mỗi tên thưởng 1 lạng còn các việc bắt sống hay chém được đảo giặc (giặc ngụ và bản chết, xét ra phiền toái không có bằng cứ thì đình chỉ) tâu lên.

Vua bảo rằng : trận được này đủ để làm nhụt khí của giặc, nổi thanh thế lên, xuống dụ gia thưởng và theo như nghĩ thi hành. Sau vì số giặc (giặc Tài kết hợp bọn côn đồ nước Thanh và dân đói ở Khâm Châu, lại có bọn giặc khác đi theo, kể có hàng nghìn hàng vạn) gấp đôi số quân, sai đưa thư sang Quảng Đông, phái ủy tham tướng là Mạc Thiện Hỷ hiệp lực đánh giặc (trong thư nói các ý xin phái tham tướng họ Mạc đem vài nghìn quân đi qua phủ Hải Ninh tỉnh Quảng Yên đến ngay tỉnh Bắc Ninh hợp đánh ở mặt dưới, tư cho các doanh

---

1. Phụng thiên thừa vận, hoàng đồ củng cố, đế đạo hà xương nghĩa là vâng mệnh trời, nối vận, cơ đồ nhà vua vững bền, đạo trị của nhà vua thịnh vượng lâu dài.

https://tieulun.hopto.org

của Triệu Ốc chặn đánh ở mặt trên vì có việc ở biên giới không đi, (tham tướng họ Mạc đóng giữ ở Biên châu tỉnh Quảng Đông, đương đánh bọn giặc Liêu Nhị, Lưu Nhị) lại đưa thư sang tỉnh Quảng Tây, xin cấp thêm lương quân cho Triệu Ốc, thư cho việc sai khiến, để đợi khen để khuyến khích cho xong công việc (Sau trẫm lời lại điều thêm doanh quân nữa).

Cho Lại bộ tả tham tri là Nguyễn Tăng Doãn thăng thự thượng thư, sung Cơ mật viện đại thần. Vua cho là bọn Tăng Doãn đi sứ cũng có khó nhọc, vả lại chức chính khanh khuyết nhiều, không nên để thiếu mãi, cho nên có lệnh này, còn thì thăng trật có thứ bậc. (Phó sứ Tôn Thất Phan thực thụ thị lang vẫn chức hộ đốc; bồi sứ Hoàng Văn Vận thăng thụ Hồng lô tự khanh, vẫn biện lý Lại bộ, còn các người tùy hành đều cho 1 trật, thông dịch là Nguyễn Hữu Cơ thăng 2 trật), những chuẩn định từ sau phàm phái đi sứ xong việc công trở về, xét công lao tài năng, đợi chỉ thưởng khuyến, không thì không được viện lệ tâu xin, để ngăn sự mong muốn quá đáng. Lại cho Lễ bộ tham tri là Đỗ Đệ thăng thự thượng thư bộ ấy; Đô sát viện tả phó đô ngự sử Phạm Thận Duật thăng thụ Hình bộ thượng thư, đều sung sử quán phó tổng tài kiêm quản Quốc tử giám; Hình bộ hữu tham tri Phan Sĩ Thục đổi bổ thự Lại bộ tả tham tri; Lễ bộ hữu tham tri Chu Đình Kế đổi bổ thự Hộ bộ hữu tham tri, Đô sát viện đổi giao Hộ Trong Đình kiêm trông coi.

Cho chưởng vệ quyền chưởng doanh Kỳ vũ Hoàng Văn Thu, Sơn Tây đề đốc Ngô Tất Ninh, Nam Định đề đốc Lê Văn Điểm, đều đổi bổ sung đề đốc quân vụ ở quản thứ Bắc Ninh; Quảng Nam lãnh binh quan Nguyễn Thừa Duyệt sung phó đề đốc; Hồng lô tự khanh biện lý Lại bộ Hoàng Văn Vận sung tán lý; Hình khoa

https://tieulun.hopto.org

chưởng ấn cấp sự trung Trần Đình Liêm sung tán tương (nguyên Chưởng vệ lãnh Bắc Ninh đề đốc Phạm Văn Trí, Bắc thứ tán tương Phan Quang Huệ đều khuyết).

Tỉnh Quảng Nam bị bão và nước lụt, lần trước nước lụt sâu linh 11 thước, lần sau nước lụt sâu linh 9 thước). Khâm sai Hoàng Diệu phân phái đi chẩn cấp, lại phái tải gạo (5 thuyền gạo mỗi thuyền 70, 80 phương hoặc 50, 60 phương) phát ra bán, cho dân thế chấp đồ đồng để lãnh gạo sinh sống, khi ấy có người khách nước Thanh ở phố Hội An đặt ra một nơi để thu nuôi những đứa con đem bán, đều đem việc tâu lên. Vua sai phái nhiều người chia đi phát chẩn, không nên bắt thế chấp mới bán gạo, cốt cho dân được sống cả là hơn, sai nghiêm cấm người buôn nước Thanh, những đứa con mua được ấy không được đem về nước Thanh, nếu có mua để giúp người, thì để ở phố, đợi sau được thư, giao trả hoặc cho chuộc về, mới là biết việc nghĩa, trong hạt nếu không giúp được, nên tùy tình cho đến kinh, do các nhà quan hay nhà giàu tạm mua đem về nuôi giúp cho, nếu có mang đi rồi, sau có thuyền công đến Hương Cảng, chi của công ra chuộc về trả cho chủ có con.

Bắt đầu cấp đá lửa ở 2 hạt Quảng Nam, Quảng Ngãi cho các quân. (Từ trước đến nay các quan lãnh để dùng đều lấy đá lửa của nước Tây cấp phát, nước ấy từ trước đồ dùng vào việc binh, phần nhiều dùng thứ đá ấy, thường có đeo để bán, cho nên phải đi mua thứ đá ấy được nhiều, gần đây, máy súng của nước ấy đổi dùng hột lửa, nên khó tìm mua, mới sai 2 tỉnh Quảng Nam, Quảng Ngãi tìm lấy đá ở núi, bảo thợ đẽo làm thành phiến cho tốt để thí nghiệm, lửa lòe ra so với thứ đá hiện cấp cho các quân xem ra tốt, cho nên chọn những

https://tieulun.hopto.org

thứ rất hợp thức thì sung để vua dùng, còn thì cất vào kho để lượng cấp cho các quân).

Tha giảm thuế ruộng cho các địa phương lúa mùa bị tai hại.

Tháng 11, mở ân khoa trường thi hương vũ ở Hà Nội.

Kinh sư mưa lụt luôn mấy ngày, bộ Lễ lâu xin làm lễ cầu tạnh. Vua cho là khi hậu hơi muộn, việc cấy lúa của nhà làm ruộng còn chậm, không cho cầu đảo nhâm, dụ rằng: lúc ngày thường biết ở chỗ nhà kín không hổ thẹn, thì [thần minh] ngày ngày soi xét cho ở đó, cầu đảo đã lâu rồi, nếu ngày thường không việc gì là không làm, khi có việc mới cầu thần, cách ấy kém lắm. Sau rồi 6 huyện giá gạo đắt, sai xuất gạo ở kho ra 6.000 phương phân phát đi chẩn cấp và cho dân vay.

Các tỉnh Bình Định, Phú Yên, Khánh Hòa, nước lụt, giá gạo đắt, sai xuất gạo kho giảm giá để bán ra cho dân, và cấm những nhà giàu không được mua vơ vét, để làm ơn cho dân nghèo. Lại phái 2 chiếc thuyền bọc đồng chia nhau tải gạo ở cửa biển Thuận An (hoặc hơn 2.000 hoặc hơn 3.000 phương) để cho đủ cấp, lại sai lãnh sự đóng ở Gia Định là Nguyễn Lộp thuê thuyền buôn nước Tây và nước Thanh tải nhiều gạo để trợ phát cho dân đói.

Bỏ lệ cấm tiền đồng khác kiểu, để đánh thuế, gần đây, các người buôn nước Thanh, thu nhiều tiền đồng khác kiểu, tải đến các cửa biển từ tỉnh Quảng Nam trở vào Nam, để trao đổi với nước ta, tháng trước đã chuẩn cho nhân dân, nếu có lấy nhầm, thì cho thú nộp ở tỉnh đổi cho tiền kẽm (mỗi quan tiền đồng đổi lãnh 2 quan tiền kẽm, tiền đồng ấy đúc thành đồng để vào kho). Đến đây bọn Khám sai ở Quảng Nam là Hoàng Diệu, bộ phủ

https://tieulun.hopto.org

là Lâm Hoành, Khâm phái Quảng Ngãi là Đàm Khắc Nhượng, bố chính là Đoàn Dao tâu lên nói: người buôn nhân đó chọn lấy, dân nghèo mua gạo không được, tình lại càng khổ, đều xin bỏ cấm. Bộ Hộ nghị lại, cho là tiền như nước suối, phép phải lưu thông luôn, tìm hiệu nước ta, lưu hành ở các xứ Bằng Tường, Ninh Minh tỉnh Quảng Tây và Mã Cao tỉnh Quảng Đông rất nhiều, họ dùng mà ta cấm, không những hại cho dân ngay ở trước mắt, sợ đến khi ta thiếu mà họ thừa, nếu, hoặc lo họ trà trộn, thì chỉ trong khoảng 5,6 phần, trà trộn được bao nhiêu, thà rằng cấm mà không tiện không chu đáo, sao bằng cho lưu thông để tìm tòi rồi rào thì hơn, nay xin không cứ thuyền buôn nước nào, nếu có hiệu kiểm tiền đồng, tiền kẽm nước ta, đều cho đem đến bến ấy, khi vào cửa biển phải báo ngay cho quan coi cửa biển xét thực chiếu lệ đánh thuế (trăm phần trăm thu 10 phần), nếu có ẩn lậu, chiếu thương ước tịch thu cả tiền trong thuyền vào nhà nước, viên quan tỉnh và coi cửa biển không kiểm soát được, chiếu luật trị tội, người tố cáo ra mà được sự thực trích một nửa tiền ở thuyền để thưởng cho như thế thì người buôn tham lợi tranh nhau mà đến, tốn đồng, kẽm, công thợ, vật liệu của người, mà sung vào tiền hiệu thuế quan của ta, tưởng cũng hơi tiện.

Vua bảo rằng: 2 hạt Lạng Sơn, Cao Bằng, quen dùng tiền nước Thanh, từ trước đến nay cũng cho, chuẩn cho lục sức thi hành ngay để giúp sự cấp bách cho dân.

Bắt đầu đặt nha phòng khẩu ở tỉnh Hải Dương. Bọn giặc Tài gần đây lại chia ra quấy nhiễu 2 hạt Lạng Sơn, Bắc Ninh, 2 phủ huyện Đông Triều và Nam Sách hạt ấy giáp giới với Lạng Sơn, Bắc Ninh, đã chuẩn cho đề đốc Tôn Thất Hóe đem 500 biền binh chia đóng đồn canh

https://tieulun.hopto.org

giữ ; đến nay bọn lãnh tổng đốc Phạm Phú Thứ, tuần phủ Lê Tiến Thông cho là quân ở lâu thì tốn nhiều, rồi việc thi sinh lười, xét ra các huyện ấy, ruộng đất bỏ hoang rất nhiều (hơn 27.850 mẫu), nghĩ xin đặt nha phòng khẩu ở xứ ấy, để canh phòng và khai khẩn, hết sức làm việc, mới mong biên giới yên ổn lâu dài, mà lợi đất mới thu được hết, lâu ngày người và chỗ ở cùng quen, người, mới thấy tinh xa, và lâu bày công việc canh phòng, khai khẩn. (Trích 500 quân đã tuyển phái trước và mộ thêm 500 đinh tráng, không cứ là dân nội tịch hay ngoại tịch, cho đủ số 1.000, đổn làm 2 vệ sơn phòng nhất nhị, mỗi vệ 10 đội, mỗi đội 50 người, trong đó những quân tuyển trước, đã có quản suất, điển tỵ xẫn sung làm việc như cũ, còn quân mộ thêm lấy những dân mục mộ được ấy sung vào, phương diện tạm phiên đao dịch cho, hàng tháng cấp cho quyền quân 2 quan tiền, quyết suất 1 quan 5 tiền, quyền điển tỵ và quân 1 quan tiền, gạo đều 1 phương, nhưng chỉ chi cho năm đầu 12 tháng, từ năm sau trở đi khai khẩn ra được thóc nhiều hay ít cũng đủ trông nhờ vào đó, số lượng ấy đình chỉ. Còn như biền binh tuyển trước, cho chi cấp đều như thường ; lại liệu cho vay tiền công 600 quan để tiện mua trâu cày và đồ làm ruộng. Khi có việc thì ra làm việc canh phòng đánh dẹp, khi không có việc thì chia ra đóng đồn khai khẩn ; nhưng liệu chỗ làm nhà quan nhà quân để tiện đóng, ở ; quân mộ thì mỗi tên hạn cho năm đầu vỡ hoang 2 mẫu, năm sau vỡ hoang 3 mẫu, sau 3 năm thành điền, bắt đầu thu thuế, đồng niên số thóc thuế thu vào được bao nhiêu, chọn nơi chứa riêng để cung vào lương quân, còn quân chọn tuyển thay nhau trích đủ 1 vệ, thường sung vào việc canh phòng khai khẩn, quân ấy việc canh phòng hơi

TAISACHCOM.VN

https://tieulun.hopto.org

nặng, năm đầu cử 2 tên 1 mẫu, năm sau 2 mẫu, thành điền được bao nhiêu thóc, được bao nhiêu vào sổ cất đi tất cả, hợp với số thóc thuế của quân mộ thu vào để chi dùng, nếu có hơi thừa, liệu trích nộp vào kho ở tỉnh, để phòng việc trở ngại khác, năm nào nếu gặp mất mùa, lấy đó chi cấp không đủ, bảo khám là thực, sẽ do kho tỉnh trích phát, nhưng đợi đến vụ sau thu hoạch được thì nộp trả, để trọng của công. Một vị quân mộ, tùy theo chỗ ở, làm sổ đinh, lập thành làng cày cấy khai khẩn cai quản lập nghiệp, ngày thường liệu phái đến nơi gần để tuần phòng, gặp có cấp báo, sẽ đổi ra chi lương cho hợp với quân được tuyển để sai phái, số tiền được vay chia làm 3 thành, mỗi năm [illegible] quân quả nhiên không thiếu, số ruộng khẩn được theo số khám thực xét cử lên, xin sẽ lượng cho chức hàm, ngoài ra nếu có làm riêng, mộ thêm người lập ấp khai khẩn, cũng tùy theo số người chước lượng cho vay tiền, để giúp cho việc làm ruộng). Xin lấy bố chính sứ tỉnh ấy là Vũ Tức sung làm chánh sứ, thự thị giảng Đào Văn Thịnh sung làm phó sứ, lãnh giáo thụ Đặng Đình Huy sung làm thương biện (2 viên đều người ở địa phương ấy), lại cấp cho 1 quả ấn phòng khẩn nha quan phòng (trong khắc « Hải Dương phòng khẩn quan phòng ») đặt bát cửu phẩm mỗi chức 1 người, bị nhập lưu thư lại 4 người, riêng làm một nha. (Sau nếu những binh đinh ấy trốn thiếu, phòng phái bất lực và khẩn ruộng không thành hiệu, thì cứ chánh phó sứ, thương biện, các viên khán đốc và những người quản suất, điền tỷ, phân biệt nghĩ xử).

https://tieulun.hopto.org

Vua cho là việc ấy cũng là việc cốt yếu để hưng lợi trừ hại, đều y lời xin cho thi hành.

Quân đời nước Thanh là bọn Trần Đức Triều, Chu Bình Lâm, đánh hạ được đồn giặc Chu Bố, bắt sống bọn Lý Quảng Long hơn 200 người, giải về Long Châu, thống đốc Hoàng Tá Viêm sai tán lý Lã Xuân Oai đưa tặng quế Thanh, đuôi voi bọc bạc và đủ lễ vật để khao quân, lại thương thuyết việc đánh dẹp, rồi lại bắt được giặc sau là Trần Tá Bang.

Sai bố chính sứ tỉnh Bình Thuận là Trần Lưu Huệ đến Gia Định để tặng đáp lễ, (gửi tặng vua nước Pháp và tặng tướng nước Pháp cùng các viên hộ tiếp, hộ tống), vì năm trước sai sứ sang Pháp hỏi thăm và tặng phẩm vật, và sai quan đi dẫn xác người Pháp đến hậu lễ đưa về, cho nên đặc cách sai hỏi thăm và tặng lại. (Khâm sứ đóng ở Kinh và thông ngôn cũng được thưởng cấp).

Ân thưởng những đầy tớ cũ khi chưa lên ngôi được thăng thu đều có thứ bậc. Vua bảo rằng : năm có khánh tiết ban cho đầy tớ cũ mà đến nay mới đến, cũng là cái ý nhà Hán nhớ người có công từ nước Đại[1] đến.

Phát chẩn cho dân hạt Hà Tĩnh bị hỏa tai. (Xã Cương gián huyện Nghi Xuân bị cháy hơn bốn trăm nhà).

Định lại lệ các hạng binh phạm tội an trí vào một nơi để khai khẩn. (Phàm các hạng binh cho đi an trí để khai khẩn ở Sơn phòng các tỉnh, tù trốn, có tái phạm phải xử trảm quyết, mới trốn lần đầu không tái phạm, mà nguyên can tử tội phát đi sung quân, lưu, đồ, thưởng

---

1. Đại : Hán Văn đế trước làm vua ở đất Đại sau làm vua nhà Hán, nhớ đến công của những người theo từ đất Đại đến.

https://tieulun.hopto.org

được giảm xuống làm binh, và nhiều lần phạm tội trộm cướp, phạt trượng được tha, dân cung là người vốn ác, phải phạt trượng phải tội đồ, mãn hạn, dân không muốn nhận phát đi làm binh thì đều xử trảm giam hậu, còn những người nguyên can án trộm cướp tội chỉ xử phạt trượng mà xét ra không rõ quê quán, và những kẻ phạm không phải can án trộm cướp mà xét ra không rõ quê quán, đồn vào lính mộ mới trốn lần đầu, đều xử sung quân, lại trốn lần nữa xử trảm giam hậu, lại giao an tri khai khẩn trốn đến 3 lần, đều xử trảm quyết ngay).

Vua nghĩ sang năm kính gặp tiết thánh thọ thất tuần đại khánh, sai Công bộ tham tri Hồ Trọng Đĩnh, Thần cơ chưởng vệ Tôn Thất Phê trông coi việc làm lầu rạp.

Thời tiết gặp rét và mưa, sai ban cho quan quân thứ ở các tỉnh quế và đầu đại thọ (đồng đốc Ái-Tĩnh Nguyễn Chính mỗi người 10 chỉ sâm. Vua dụ rằng: các ngươi hoặc đảm đương nơi nhiều việc, hoặc ở nơi hàng ngũ quân đội, trẫm một lòng thể tất đến bề tôi, để tỏ ý đưa rượu để yên ủi rét, đều nên lãnh lấy, đều nghĩ cảm khích cố gắng cho xứng lòng trẫm.

Bọn giặc Tài bị quan quân Bắc Ninh, Lạng Sơn hợp sức đánh, trốn sang Thái Nguyên chia từng ngả (bọn 400 người) ùp đánh phá đồn chợ Mới (cách tỉnh thành Thái Nguyên 1 ngày đường), lãnh binh quan là Nguyễn Luận, viên làm việc chuộc tội là Vũ Huy Thuỵ bị chết, thế giặc lại nổi lên, đồn Bắc Kạn (cách đồn Chợ Mới 3 ngày đường) rồi cũng bỏ mất, chuẩn cho tán lý Lương Qui Chính, bố chính sứ Thái Nguyên bị cách cho làm việc chuộc tội là Mai Văn Chất, án sát sứ là Đỗ Trọng Vỹ đều cách lưu ; tham tán Trương Quang Đản, đề đốc Ngô Tất Ninh, Lê Văn Điểm, thống đốc Hoàng Tá Viêm,

https://tieulun.hopto.org

phân biệt giáng lưu, nhưng dụ cho Tá Viêm phải trù tính việc đánh giặc. (Chận ngay các đường quan yếu từ Thái Nguyên đến Tuyên Quang đến Hưng Hóa, lại bàn chia quân giáp đánh).

Lãnh tri phủ phủ Hải Ninh là Bùi Tiến Tiên hội với tham tướng nước Thanh là Mạc Thiên Hỷ đánh phá tan trại giặc ở phận rừng Đại Mộc căn (thuộc địa phận xã Lộc Phù phủ ấy giáp với tỉnh Quảng Đông). Trước đấy, giặc nước Thanh là bọn Liêu Nhị, Lưu Nhị, bị Thiên Hỷ vây đánh, trốn sang địa phận xã Quất Đông tổng Bát Trang phủ Hải Ninh quấy rối cướp bóc. Tiến Tiên nhiều lần thúc đánh được thắng trận, đến nay bọn đầu sỏ giặc là Lưu Tảo Nhị trấn giữ phận rừng Đại Mộc căn, Tiến Tiên phái biền binh bắt giặc đóng ở phủ đi đánh chợt gặp Thiên Hỷ đem quân đi tuần biên giới đến ngày đánh giúp chém được 5, 6 mươi lên, bắn chết rất nhiều, san bằng trại ấp, Tiến Tiên khoản tặng để khao quân (trâu, dê, lợn mỗi thứ 1 con, gà, vịt mỗi thứ 4 con, gạo trắng 10 thùng, rượu 4 chĩnh, chè ô-long 1 cân, bạc hoa viên 100 đồng, bạc hạng trung bình 1 hốt, số bạc đồng bạc hốt ấy Thiên Hỷ trả lại) Thiên Hỷ khi ấy về chỗ đóng quân ở Quảng Đông, việc ấy lâu lên, thưởng thụ cho Tiến Tiên tri phủ (nguyên trước tác lãnh tri phủ), bộ phủ Trần Văn Tuy, án sát sứ Chu Duy Chẩn điều khiển được việc, đều thưởng kỷ lục 2 thứ; lại dụ sai đưa tặng Thiên Hỷ, rồi bàn đánh giúp, cho việc phòng giữ biên giới được yên.

Sai sứ sang nước Xiêm, lấy Công bộ biện lý là Nguyễn Hiệp (nguyên trước là Trọng Biện sau mới đổi) sung làm chánh sứ. Lại bộ lang trung Đinh Văn Giản làm phó sứ, nước ta gần đây có phái người đến phủ Trấn Ninh, bị quân nước Xiêm bắt nhầm, nước ấy đều

https://tieulun.hopto.org

khoản đãi cho đưa về (phái viên quyền phủ Trấn Ninh là bọn Cao Bỉnh Tàm) đến nay lại đưa thư muốn tìm giao hiếu như cũ, cho nên sai bọn Nguyễn Hiệp đi. (Lại sai trẻ tuổi đi học là bọn Hồ Khắc Hài theo phái viên sang Xiêm để học chữ và tiếng nói, lần này đưa thư cho tướng Pháp biết, cho đi bằng tàu thủy).

Tháng 12 bắt đầu thu thuế mỏ sắt ở Bàn Giản (thuộc huyện Lập Thạch) tỉnh Sơn Tây (đồng niên 300 cân).

Vua lần lượt hỏi Nguyễn Tăng Doãn, Nguyễn Thành Ý (Thành Ý sung khâm phái đi đấu xảo, tháng trước cũng về) về việc sang Tây. Tăng Doãn, Thành Ý tâu trả nhời.

(Tăng Doãn dệ nộp thư đáp lại của nước Pháp, nước Y Pha Nho và tâu trả lời nói: nước ấy hiện nay đặt ra [illegible] sĩ cho mà đi một phen, còn đối với nước ta thì chưa có ý gì khác, duy tính họ hay ngờ và cố chấp, thấy việc của ta làm phần nhiều bỡi hỡi, lại thêm bọn thau rau ở bên điếu toa thêu dệt vào, nên lòng ngờ ta, đề phòng ta, vẫn còn chưa bỏ hết, vả lại những nơi bến tàu buôn bán của nước ấy có 15 *sở*: (Tân thế giới 3 *sở*, A-phi-lợi-gia chân 8 *sở*, 5 xứ Ấn Độ 1 *sở*, Áo-đại-lợi-á 2 *sở*, Nam Kỳ 1 *sở*) mà Nam Kỳ tôn là bậc nhất, nước ấy sẽ lấy nơi ấy làm chỗ đứng chân cốt yếu sang phương đông, việc ấy liên quan đến lợi hại rất lớn, thực không thể lấy lời nói mà tranh luận được, hơn nữa, nước ấy hiện lập làm nước dân chủ, công hội, quyền dân trọng, mà quyền nước khinh, phàm việc lớn phải qua thượng hạ nghị viện, 2 viện cùng chuẩn y, mới được thi hành, không phải như trước kia, việc gì chỉ lo một lời nói của quốc trưởng mà định được, đương tình thế ấy, chưa có cơ hội mưu tính lấy lại được, nếu tìm được

https://tieulun.hopto.org

lối khác, thì các nước phương tây hiện đương cùng nước ấy kết hợp với nhau, các khâm sứ cũng là nói giống nước ấy, cho nên việc rất mật chưa dễ nói được, nên chỉ chiếu theo làm việc thường thăm hỏi đáp lễ mà thôi. Lại tập tâu khác nói về việc phương tây 7 khoản:

— Đặt xe lửa ở giữa biển nói ở đây biển tầng thứ nhất và thứ hai tuy là bùn cát, mà tầng thứ 3 đều là chất đá, tầng thứ tư đều là đất dày, ở giữa đá đào làm đường xe, hoặc ở chỗ đất đá lẫn lộn, tùy thế mà làm, cho nên không đổ.

— Tàu chạy bằng hơi, nói là chia bỏ khí Âm đi mà chuyên lấy khí dương, thử cho chạy tàu thủy nhỏ, thì nhanh chóng cũng như đốt than mỏ—lời nói của người Âu châu nói thế—thì cũng như tàu chạy bằng hơi đó người Tân thế giới làm ra, chưa biết phép làm.

— Các nước phương Tây mạnh hay yếu, nói: hiện nay các nước chỉ nước Nga-la-tư là mạnh nhất, lòng người suy phục thì nước Anh-cát-lợi hơi hơn, vì nước Anh là một nước lớn ở phương tây qui mô rộng lớn, trên dưới cùng yên, thế nước ngày một lên, nơi bến tàu buôn bán hơn 30 sở, nay 5 xứ An Độ lại muốn cùng tôn vua nước Anh làm quốc trưởng để giao thiệp buôn bán với nước ngoài, lại còn hơi giữ đạo công, cho nên suy phục.

— Về việc vợ chồng, nói: phàm đã kết tóc với nhau, người vợ nếu có tư thông với ai theo lệ cũng không được bỏ, và tục nước ấy, 1 chồng 1 vợ, nếu không có con trai con gái cũng không được lấy vợ lẽ, vợ chết có thể lấy vợ kế, chồng chết có thể lại đi lấy chồng, trên dưới đều thế.

https://tieulun.hopto.org

— Quan tây phần nhiều nhiều tuổi cao chưa lấy vợ, hoặc *sợ vợ* có thể không chế chồng, hoặc *sợ* vợ con làm đà luỵ, không thể đi xa được.

— Phong tục kính trọng giáo chủ, phàm giáo chủ chết, 3 ngày làm lễ đại liệm, 9 ngày đợi quan tài đến Phê-rô (ở đó thành Rô-ma) để đấy, đợi ngày, tháng, năm nào, vị giáo chủ mới kế tiếp ra đời, mới đem quan tài vị giáo chủ cũ đi chôn, để tỏ ra khác với người thường. Lại nói : phong tục phương tây, khi đi chơi, vợ chồng cùng một xe, hoặc cha con, anh em, chị em cùng một xe, không thì đi xe một mình, duy có yến hội nhảy đầm, thì không cứ thân hay sơ, một người đàn ông, một người đàn bà, cầm tay nhau đứng múa đi vòng quanh trông rất không nhã, duy chưa thấy có mượn vợ ngồi cùng xe. Lại nói : phàm sau khi chết được một ngày đem thi liệm chôn ngay, chứ giàu sang chẳng qua vài ba ngày mà thôi, nhà giàu sang phần nhiều làm sẵn quan tài bằng đá, nhà nghèo hèn phần nhiều làm quan tài bằng gỗ, chỗ chôn thì mỗi xứ làm 1, 2 thành, hoặc vài ba thành, xa hơn với dân cư, giữa chia ra đường chữ thập, trồng từng hàng cây tùng. Không kể người hạng nào, chỗ chôn đều chiều dài 5 thước, chiều ngang 3 thước, người giàu sang cũng chôn ở bên thành, đầu hướng vào thành, chân hướng vào giữa, người nghèo hèn chôn ở khoảng giữa chia từng hàng mà chôn, cũng đầu hướng vào thành, chân hướng vào giữa, trong đó người giàu sang phần nhiều mua thêm đất chôn, rộng đến 6, 7 thước, hoặc trên dưới 10 thước, trong huyệt đều xây bằng đá, mà để trống ở giữa (cũng phần nhiều làm sẵn) để đủ cất đặt quan quách (cũng có người không có quách) trên huyệt có xây nhà đá, hoặc tháp đá, cột đá, hoặc chỉ dựng 1 tấm

https://tieulun.hopto.org

đá lớn, tùy thế khắc họ tên quan tước, năm tháng ngày giờ sinh và chết của người chôn ấy, cũng đôi khi có chế khắc hình người chôn ấy nằm ngồi ở chỗ đó 4 mặt đều vây lan can bằng sắt, trước huyệt chỉ trồng một vài chậu hoa, còn người nghèo bèn thì ngăn lan can bằng gỗ, trước huyệt chỉ trồng 2, 3 cây lật vặt để cho nhớ. Việc chôn trên đây, đều có thứ tự, người chôn sau kế tiếp ở bên người chôn trước, không được kén chọn, còn như việc để tang cha mẹ, vợ chồng đều 1 năm, ngoài ra theo thứ bậc giảm dần. Lại quốc trưởng nước này hoặc có con chết, thì quốc trưởng nước khác và cả con, cũng có phân biệt để tang bao nhiêu ngày, gián hoặc cũng có lúy tình mà bội táng. Lại như người đứng đầu một toán quân mà chết, thì binh dinh trong doanh hoặc trong đội, cũng đều có phân biệt để tang bao nhiêu ngày, còn phép để chở thì dùng sắc đen. Duy đều không có tế tự, đại khái các nước ở phương tây đều thế. Thành Ý tâu lên đại khái cũng giống thế, và nói muốn đến nước Anh nhưng ý người Pháp không muốn cho thuê thuyền, nên hãy đình chỉ.

Vua cho là lần này phải đi sứ, một là để sửa sang hòa hiếu, một là để rộng đường giao thiệp, mọi người càng cử người hiểu biết, muốn cần cho làm được việc, nếu việc chính không làm được, cũng phải hỏi tìm người có nghề hoặc đồ vật tinh xảo, để học tập ngày một tiến lên, mới có chút bổ ích, thế mà không được một việc gì, tàu bày lại phần nhiều nói bão, giao xuống cho đình thần bàn, cho là không làm nổi chức phận, nghĩ xử cách mà ly chức. Vua đặc ân chuẩn cho Tăng Doãn giáng về hàm cũ (tả tham tri), vẫn lãnh thượng thư, Thành Ý bị cách lưu.

https://tieulun.hopto.org

Phát chẩn cho thôn An Mỹ (thuộc huyện Phú Xuyên) tỉnh Hà Nội bị hỏa tai.

Cấp tiền gạo cho tàu nước Bút-tu-kê bị nạn gió bão (nước Bút-tu-kê tiếp giáp địa phận nước Y-pha-nho hơn 260 dặm tàu ấy từ tỉnh Mã Cao chạy đến đảo Cù Lao có việc công, gặp gió giạt vào phận biển tỉnh Quảng Ngãi).

Bấy giờ nhật báo Hương Cảng ngoa truyền rằng: con cháu nhà Lý là bọn Lý Quảng Long, Lý Á Sinh câu kết với giặc ở Thái, đến hơn 10 vạn người, tướng nước Pháp ngờ có hại đến sở thương chính, nên đưa thư cho nước ta phái quân đánh giúp, vua ngại là nói phiếm thêm sinh việc, sai quan nha Thương bạc đem tinh hình giặc viết thư dưa cho biết (trong thư nói bọn giặc mạo xưng và hiện tình trốn xa) cho khỏi nghi ngờ.

Nền (tường gần 100 mẫu tỉnh Hưng Hóa (Trần Đình Xuân).

Cho lãnh đề đốc phủ Thừa Thiên là Nguyễn Hữu Thục đổi lãnh phó đề đốc tỉnh Nam Định, quản đốc công việc nha tuần tải, quản đốc trước ở nha ấy là Bùi Viện để thiếu rất nhiều, em viên ấy là Bùi Phủng nhận lãnh chở thuê để khấu trừ, nhưng đều là người mới, bộ đốc Nam Định là Nguyễn Trọng Hợp tâu xin ấy người buôn nước Thanh là hiệu Bảo Phúc và quyền hiệp quản là bọn Phan Đễ nhận làm đóng thuyền thu thúc binh dũng, rồi thu tiền bảo hiểm, Nguyễn Hữu Thục thì tâu xin chuyên trông coi việc ấy, hiểu dụ người buôn nước Thanh, tùy tiện thuê mộ, đình việc thu tiền bảo hiểm, bộ Hộ xét lại, cho là 2 tập tâu xin, đều là có lòng đảm đương công việc, tuy trong đó chu đáo, sơ sài có khác nhau, nhưng hoặc việc đã làm qua, hoặc tình thế nên như thế, không ngại gì bàn soạn ổn thỏa

https://tieulun.hopto.org

với nhau để cho được việc, xin lấy Hữu Thục đổi lãnh chức ấy, Phan Đễ (nguyên hàm lục phẩm suất đội) và Đặng Văn Ủng (nguyên thuộc viên nha ấy) đều sung chức phó quản đốc, lại đặt thêm 1 chức chủ sự sung làm tham biện để mong cho được việc. Vua y cho, chuẩn cho Hữu Thục đi đường bộ đến trù tính với Trọng Hợp làm việc, rồi thì Trọng Hợp tâu nói Hữu Thục làm việc không hợp (chưa nghĩ chi hiện việc gì, đã vội lãnh tiền công hơn 10 vạn quan) và nói Hữu Thục tất không đương nổi được, mới đình chức phó đề đốc của Nguyễn Hữu Thục, chuyển giao Trọng Hợp làm cho ổn thỏa, Trọng Hợp mới sửa sang 4 chiếc thuyền hiệu (2 chiếc đóng ra, 2 chiếc thuê làm) chọn phái các viên lãnh mộ, chia nhau cai quản quân luyện tập, quân thủy thủ người nước Thanh (hơn 130 người) ngồi các thuyền hiệu, chia làm 2 toán, luân phiên tuần tiễu, lại ủy bọn bang biện người nước Thanh chứng ra bảo nhận thuê các hiệu thuyền nước Thanh đi tải).

Quân thứ Thái Nguyên đánh lấy lại được đồn Chợ Mới. Trước đấy, Hoàng Tá Viêm ủy Trương Quang Đản đốc thúc bọn Lưu Vĩnh Phúc tiến đánh, đánh bọn giặc Tài thua luôn ở các sứ Linh Nham, Na Khôn, đã khen thưởng có thứ bậc. (Đốc thúc đánh là Lưu Vĩnh Phúc, Ngô Tất Ninh đều thưởng gia quân công 1 cấp, tiền vàng tứ mĩ mỗi người 1 đồng, đoàn mục là Hoàng Thủ Trung thưởng tiền bằng bạc có chữ sử dân phú thọ hạng lớn hạng nhỏ mỗi thứ 4 đồng, hàn và trông coi là Trương Quang Đản thưởng kỷ lục 3 thứ, Lê Thanh Thận thưởng kỷ lục 2 thứ). Đến nay Vĩnh Phúc lại mình đi trước thúc đánh, lấy lại được đồn ấy, Tá Viêm bèn chi trước 100 lạng bạc để thưởng cho, lại tâu gia thưởng một tấm bài thưởng công bằng vàng lá, để nêu công

https://tieulun.hopto.org

đầu. Vua đều y cho, du sai thúc ngay đi trước, cốt bắt được giặc Tài để giải giao cho quan nước Thanh.

Tuy lý quận vương Miên Trinh thọ 60 tuổi. Vua ban cho 1 bài thơ (4 câu) và các phẩm vật, sai trung sứ đệ cấp.

Đề đốc tỉnh Quảng Tây nước Thanh là Phùng Tử Tài đem 25 doanh quân ra ngoài cửa quan hội lại cùng đánh. (Vua nước Thanh nhân sớ trước đệ lên, dự chuẩn cho tổng đốc Lưỡng Quảng là Lưu Trường Hựu, tuần phủ Quảng Đông là Trương Thụ Thanh tra rõ Khâm châu. Linh châu có bọn giặc Tài ẩn nấp hay không, đóng giữ tỉnh Quảng Tây là tuần phủ Dương Trọng Nhã điều phái quan quân đuổi bắt giặc Tài, các kẻ bị dụ hiếp phải theo, hiểu dụ cho giải tán, đề đốc Phùng Tử Tài đem quân ra cửa quan, chờ cơ hội đánh dẹp, lại cần các việc điều độ, vẫn cùng với Trọng Nhã hội bàn làm việc. Triệu Ốc gần đây bị bắc tội phải đổi, Tử Tài đem cả quân ở doanh, lấy tháng này bắt đầu đi, mồng 1 tháng giêng sang năm ra cửa quan.

Khâm sứ nước Pháp ở sứ quán đóng ở kinh là Hoắc Đạo Sinh dâng thư chúc mừng ngày mồng 1 tháng giêng năm mới, thưởng cho sứ ấy và thuộc viên có thứ bậc. (Năm Tự Đức thứ 22 (1874) ngày mồng 1 tháng giêng, sứ ấy được cho vào triều yết, đến nay thường thuyết hàng năm các tiết lớn và khánh tiết, mời tiếp triều yến, cho tình ý được hợp vì ngày mồng một tháng giêng gần đến nơi, đường sá chưa sửa sang được đợi đến sang năm tiết đoan ngọ, tiết vạn thọ sẽ thi hành, còn tiết này châm chước làm qua, thưởng cấp cho Khâm sứ 1 đồng tiền vàng hạng nhì (nặng 5 đồng cân) có chữ « Vạn thế vĩnh lại »[1], một cái khay chè chân thấp bằng

1. Vạn thế vĩnh lại : muôn đời được nhờ mãi.

https://tieulun.hopto.org

gỗ để khảm xà cừ, 4 góc bịt thau, ký lục 2 người (1 người Tây 1 người nam), y sinh 1 người (người Tây), thông ngôn 1 người (người Nam) mỗi người đều 2 đồng tiền bằng bạc, nặng 2 đồng cân có chữ « sử dân phú thọ »[1], lính tây 1 người, 2 đồng tiền bằng bạc hạng vừa có 2 con rồng (nặng 2 đồng cân), tùy đinh 6 người (4 người Nam, 2 người Thanh) 40 quan tiền, ngày mồng 1 việc triều yến xong, do một viên ở bộ Lễ truyền cấp.

Chuẩn cho từ nay trở đi, phàm các quan ở phủ tỉnh huyện, châu, đều hạn cho tại chức 3 năm mãn khóa, xét công người nào bình lương đều đủ, việc hình án xét xử xong xuôi địa phương được yên ổn, số đinh điền không thiếu mà lại tăng lên, thì phủ, huyện, châu do [illegible] cho khen thưởng thăng trật vẫn cứ như cho đợi chờ cũ làm việc để hết tài năng, người nào mãn khóa, mà bình lương thiếu thốn, xét xử không xong xuôi, đinh giảm bớt, ruộng bỏ hoang, dân không được yên, thì cũng đều chỉ thực đem tâu lên, đợi phải truất giáng, để tỏ phép lớn khuyên răn, định làm lệ mãi.

Hai tỉnh Bình Định, Phú Yên bị bão lụt (tỉnh Phú Yên hại hơn) quan tỉnh cũng đem việc dân đói tâu xin cứu giúp: vua bảo bộ Hộ rằng, năm nay tả kỳ không không khắp, trẫm rất không yên tâm, bộ sao không nghĩ làm thế nào để cứu cấp, nếu buôn thóc gạo ở ngoài bắc vào, chỉ có thể đến được Quảng Nam mà tỉnh Quảng Ngãi đã quẫn, hoặc có thể đến được Bình Định mà tỉnh Phú Yên cũng thế, thấy tình hình ấy sao nỡ ngồi mà nhìn, nay làm thế nào cho chóng cứu tế được

---

1. Sử dân phú thọ: khiến cho dân được giàu và sống lâu.

https://tieulun.hopto.org

mới yên được lòng trẫm, phải nên xét thương, nghĩ tâu ngay. Quan ở bộ tâu trả lời nói: tỉnh Bình Định thóc gạo hiện chứa được hơi rồi rào, trừ số liệu để lại chẩn cấp ra, trích ra 30.000 hộc, phương, do tỉnh ấy tải giao cho tỉnh Phú Yên 20.000 phương, tỉnh Quảng Ngãi 10.000 phương, lại sai tỉnh Quảng Ngãi phái đến tỉnh Quảng Nam nhận chở 10.000 phương (trước đã phát giao 10.000 phương) cho đủ chi cấp, vua y cho.

Lại bảo các quan ở bộ rằng: trẫm cùng các ngươi một ngày không ăn đã không chịu được, sao nỡ ngồi mà nhìn, nếu trong thì bộ, ngoài thì tỉnh làm không được việc, không nên làm quan nhận sự cung phụng của dân, lục sức cho các tỉnh ấy biết.

Chuẩn định niệp hạn xét để tha những binh tù phải an trí đi khai khẩn (Xét này về sau phàm các hạng binh tù phải an trí khai khẩn ở sơn phòng và các nha kinh lý, điền nông, doanh điền ở các tỉnh, trừ người bị tội đồ, tội lưu hết hạn do các nha ấy xét tha ra không kể, còn những tội phạm sung quân phát lưu được giảm phát hạn cho 12 năm (tính suốt cả trước bị giam, sau an trí định niên hạn ấy xét mà khấu trừ, như đã giam 1 năm nên để an trí 11 năm, đã giam 3 năm nên để an trí 9 năm), những người nguyên xử phải quản lưu, hạn cho 8 năm, phát làm binh, hạn cho 5 năm, người nào cày cấy vỡ thành ruộng, mỗi tên phạm vỡ được từ 3 mẫu đến 5 mẫu, do các nha ấy xét tâu xin giảm tha tội trước, người muốn ở lại thì cho cải quản lập nghiệp, người xin về thì ruộng giao cho nha ấy nhận làm, người nào nói an trí là rừng núi nhiều sỏi đá đất xấu, thế khó vỡ làm, mà xét ra là yên phận thường cày cấy khai khẩn, không có trốn tránh, thực lòng hối cải, thì hết hạn cũng cho xét tâu, chờ được xét tha,

https://tieulun.hopto.org

giao về cho tổng lý nơi quê cũ xem xét quản nhân, trong đó những tên phạm không rõ quê quán, cho giao cho tổng lý nơi ở ngụ hoặc quê mẹ quê vợ vào sổ nhận quản, dao dịch cùng dân cùng chịu).

Trước hộ đốc Định Yên Nguyễn Trọng Hợp dâng tập tâu đem các khoản kho ở tỉnh thiếu hụt và những lẻ, xin chọn phái tra xét (việc ở tháng 10 năm thứ 21) (1876) đã chuẩn phái khoa đạo Tống Phúc Trạch đến Hà Nội hội đồng với bố chính Phan Minh Huy để tra (bấy giờ bố chính Phan Đức Trạch đã đổi đi sung chức tán tương ở quân thứ Thái Nguyên), sau rồi Minh Huy và Phúc Trạch lần lượt bị hặc phải tội, lại chuẩn cho khoa đạo Trần Đình Liêm, hội đồng với bọn bố chính sứ Đồng Sĩ Vịnh, án sát sứ Nguyễn Duy Kế tiếp tục kể tang tỉnh thành tiền hơn 10 vạn quan, khi ấy có khai ra bố chính trước là Vũ Khoa, Sơn phòng sứ Hà Nội là Dương Khuê có vay mượn, sau chuẩn cho bộ Hộ xét nghĩ, việc xem ở tháng 2 năm sau), đến nay án chuẩn cho bọn chủ điền thủ, phòng bạ (Bùi Hữu Thuyết, Vũ Văn Cung, Lê Đức Tuấn, Hà Văn Vọng, Nguyễn Đình Tuân, Trần Danh Mỹ) đều phải trầm quyết giam hậu, bố chính sứ trước là Nguyễn Tạo (bấy giờ hiện đương sung chức Sơn phòng sứ tỉnh Quảng Nam) bị cách cho làm việc chuộc tội, Phan Đức Trạch phải phạt trượng phạt đồ hết bậc. (Đã chết chiểu thu sắc bằng).

Năm ấy, các hạng thuyền đi tuần và vận tải ở kinh và tỉnh ngoài 150 chiếc, bị lỡ việc (vì gió) mất 10 chiếc còn thì đều về thanh thỏa.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

Quyển LXI

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Kỷ mão, Tự Đức năm thứ 32 (1879) (Thanh Quang tự năm thứ 5) mùa xuân, tháng giêng, vua nghĩ năm nay kính gặp tiết thất tuần đại khánh của Hoàng thái hậu, ngày mồng một tháng giêng thân đem hoàng thân các quan văn võ đến cung Gia thọ, dâng tờ chúc mừng, làm lễ chúc mừng, lễ xong, ngự điện Cần chính nhận lễ mừng.

Ban xuân thủ ân chiếu tất cả 14 điều:

— Hoàng thân vương công, hoàng tử tôn tước và công tử, dự có đến lạy mừng và quan viên văn lục phẩm võ ngũ phẩm trở lên đang được dự yến, cho ban yến một lần, các người trên đây cùng ở kinh và tỉnh ngoài từ thống đốc, tham tán, đề đốc, tán lý, tán tương, tổng đốc, bố chính, án sát chánh phó phòng luyện, chánh phó lãnh binh, quản lý, tiễu phủ, hải phòng, sơn phòng, doanh điền, điền nông, thương chính, chánh phó sứ, đốc học, thương biện, bang biện, tham biện, và chánh phó quản đốc các tàu thủy, chánh phó đốc biện cục thông bảo trở lên, chuẩn đều thưởng cho có thứ bậc.

https://tieulun.hopto.org

— Các công chúa công nữ dự có đến lạy mừng, còn các phi tần, nữ quan, đều gia ân ban cho có thứ bậc.

— Miếu đế vương các đời, đền khải thánh, văn miếu, võ miếu, miếu thành hoàng, miếu hội đồng, miếu liên y, đàn tiên nông, núi sông, cầu phong, lệ tế, và các thần kỳ dự ở điển thờ cùng các đền công thần khai quốc, trung hưng hiển lương, trung nghĩa, trung dũng chuẩn cho bộ Lễ xét lại, sắm lễ đều đến tế 1 tuần.

— Hoàng thân, qui chúa, phi tần đã mất đi, và các từ đường họ ngoại cho đều ban tế 1 tuần.

— Quan viên lớn nhỏ ở kinh và tỉnh ngoài gián hoặc có vì việc công nhầm lẫn, đã bị cách lưu và giáng phạt, chuẩn cho 3 bộ Lại, Hộ, Binh, làm danh sách tâu lên, liệu ban ơn cho.

— Những tiền thuế thân, tiền đầu lợi, tiền thuế điền và thuế biệt nạp thổ sản của các hạt về năm nay, chuẩn cho tạm hoãn 3 phần 10.

— Tiền thóc phải nộp về các hạng điền thổ ở các hạt, chuẩn cho tạm hoãn 3 phần 10.

— Các hạng biền binh chính ngạch hiện tại ứng điểm ở kinh, chuẩn cho chiếu thực số đều thưởng tiền 1 quan 2 tiền, còn các hạng biền binh tạp ngạch theo lệ có ứng điểm, cho đều thưởng tiền 7 tiền.

— Các hạng thợ thuyền ở kinh và tỉnh ngoài cho đều thưởng tiền lương nửa tháng.

— Hiếu tử, thuận tôn, tiết phụ, nghĩa phụ ở kinh, quan cai quản xét hỏi cho kỹ có thể sự thực tâu lên, đợi chỉ cho nêu thưởng.

— Các địa phương có kẻ tài phẩm hơn người, ẩn dật ở nơi núi rừng, chuẩn cho quan địa phương ấy xét thực tâu lên, châm chước cho lục dụng.

https://tieulun.hopto.org

— Các địa phương nhu có người vẫn dọc binh thư, dũng cảm biết phương pháp, hoặc cỡi voi ngựa bắn giỏi, võ nghệ tập quen hoặc tài sức hơn người, nhắc nặng đi được xa, không cứ đã dự dăng vào sổ quân sổ dân hay chưa cho đều do thượng ty ấy xét thực, tư cho bộ Binh sát hạch lại, để tâu lên, đợi chỉ tùy tài lục dụng.

— Các viên nhân bị lỗi, đã phái giáo các xứ, sai phái làm việc chuộc tội, chuẩn cho các thượng ty ấy và các quan cai quản, đem cả tên tuổi quê quán tội trạng, làm danh sách tâu lên do bộ xét nghĩ, tâu lên, chờ chỉ ban cho.

— Sở dưỡng tế ở các hạt, có những người quan, quả, cô độc, và nghèo túng, ốm đau không kêu vào đâu được, quan có chức trách lưu tâm, thời thường cấp nuôi cho đủ, chớ để không có chỗ nương tựa.

LUẬN VĂN CHẤT LƯỢNG

Cung tiến 2 vạn quan tiền kẽm lên cung Gia thọ. (Hàng năm 1 vạn quan, năm nay vì kinh gặp khánh tiết, thêm lên 1 vạn quan).

Truy trả lại hàm Lễ bộ tả tham tri cho Lê Bá Thận, trước Bá Thận đã phải tội, chiếu lệ giam ở nhà giam phủ Thừa Thiên, sau mắc bệnh nặng, vua thương là người có công lao cũ, tha cho về nhà, đến nay chết, chuẩn cho truy phục hàm ấy cho con được tập ấm, lại cấp cho gấm, sa, vải, lụa và tiền. (Gấm Trung Hoa 1 cây, sa Trung Hoa sa nam mỗi thứ 3 tấm, nhiễu nam 2 tấm, lụa 5 tấm, vải 10 tấm, tiền 700 quan) để lo liệu việc tang.

Nêu thưởng dân thọ 100 tuổi ở tỉnh Bình Định. (Man Văn Tế và Hoàng Văn Phẩm).

Dân tỉnh Quảng Ngãi đói ngày càng quá lắm, bọn Khâm phái Đoàn Khắc Nhượng, lãnh bố chính sứ Đoàn

https://tieulun.hopto.org

Dao xin các tổng ở thuộc hạt tạm làm sở tế dưỡng, lượng trích số tiền quyên 30.000 quan để mua gạo, giao cho các phủ, huyện, chọn cử nhân, tú tài mỗi tổng 1 người, coi cả tổng để chẩn cấp, vua y cho.

Cho Hộ thành binh mã sứ là Nguyễn Nhiêu thăng thụ chưởng vệ, lãnh kinh thành đề đốc, nguyên lãnh đề đốc Nguyễn Bách đổi lãnh phó đề đốc.

Tổng đốc An Tĩnh là Nguyễn Chính tâu lên nói, gia thế vẫn theo nghiệp nho, ông là Nguyễn Yến đi học, dạy học trò, cha nguyên thụ nhất đội cai đội tỉnh Hưng Hóa là Nguyễn Thục, từng thông kinh sử thiệp liệp nghệ văn, tuy theo việc quân ngũ nhưng vẫn tích sách để dạy con, thường giao tiếp với các thân sĩ văn nhân, năm trước được tạm [illegible] đề đốc, nguyên bổ chức vũ chưởng vệ, lãnh kinh thành đề đốc, nguyên lãnh đề đốc Nguyễn Bách đổi lãnh phó đề đốc trước đến nay, con hiện bổ chức văn, thì cha mẹ không cứ là nghiệp nho, nghiệp y, nghiệp nông, đều so vào chức của con, phong tặng cũng theo hàm văn, lần này được phong tặng ông, bà và cha mẹ, xin gia ân cho chiếu theo hàm văn, vua y cho.

Khi bấy giờ, thuyền buôn nước Pháp đến, phần nhiều đem theo súng và khí giới, không đem nộp cho viên tấn thủ, quan viện Cơ mật và Thương bạc cho là trái với hòa ước, xin thương thuyết với lãnh sự nước Pháp, cấm lự tiện đưa vào, vua nghe theo.

Viên phủ Thừa Thiên tâu lên nói: Trong hạt dân tình túng thiếu, xin thông sức cho các viên huyện hiểu thị khuyên các nhà giàu quyên tiền để chẩn cấp.

Vua bảo rằng, làm cha mẹ dân, phải hết sức làm thế nào để chu cấp, chớ mượn việc sinh tệ.

https://tieulun.hopto.org

Các doanh quân nước Thanh, gần đây phần nhiều bắt phu đi chuyển vận, dân rất nhọc khốn, có người bị đánh mà chết. Vua bảo rằng : hung ác ngang ngược như thế, dân đã khó nhọc lại bị hại, chịu sao nổi, phải thương thuyết với để đốc họ Phùng nghiêm sức cho các đạo tử sau không được như thế nữa.

Từ tỉnh Thanh Hóa trở vào nam (Nghệ An, Hà Tĩnh, Quảng Bình, Quảng Trị) giá gạo cao vọt lên, lương ăn của dân túng thiếu, khoa đạo Nguyễn Xuân tân xin bắt chước phép thanh miêu [1] đời xưa, liệu trích thóc ở kho ra cho dân vay, đợi đến mùa hạ lúa chín, cứ mỗi 10 hộc thóc thu thêm 2 hộc, chứa riêng vào kho, để phòng lúc thời cấp phát.

Vua bảo rằng : các tỉnh ấy thường xét đến, nên bỏ thêm lợi, viện lệ chính ấy, rất không hợp thể.

Cho thự lễ bộ hữu tham tri Chu Đình Kế đổi bổ thự Hộ bộ tả tham tri.

Tuần phủ Trị Bình Vũ Khoa, sơn phòng sứ Hà Nội Dương Khuê, vì phải cách chức cho làm việc chuộc tội. Trước đây Vũ Khoa sung phái đến Bắc Kỳ tìm thuốc, Dương Khuê từ Quảng Nam về Sơn phòng, đường đi qua Nam Định, đều do bố chính Phan Đức Trạch cho vay tiền. Đức Trạch sức cho thuộc lại coi kho đưa cho (Khoa 150 lạng, Khuê 100 lạng bạc), sau rồi kho ấy phát ra việc án, việc đưa cho bạc cũng phát xuất, đã chuẩn cho tâu về rõ ràng, bọn Khoa và Khuê tân trả lời phần nhiều giấu và giả dối, giao xuống cho bộ Hộ

---

1. Thanh miêu : phép thanh miêu do Vương An Thạch nhà Tống lập ra, bỏ tiền cho dân vay, mùa xuân bỏ ra, mùa hạ thu về, tính lãi 2 phân.

https://tieulun.hopto.org

xét nghĩ, đến nay án nghĩ, trừ Đức Trạch đã chết, đã có án trước, nghĩ xin chuẩn cho xử Khuê, phải giáo giam hậu (chiếu luật người thường lấy trộm tiền lương của kho, tính tang luận tội), Vũ Khoa phải giáng 3 cấp đổi đi (Khoa nguyên là bố chính tỉnh Nam Định, đổi về chức ở kinh, chiếu luật bỏ quan mà đòi vay tiền, kém khi ở quan 3 bậc), nội các đổi nghĩ, tang số bạc vay đã giao trả, đều xử cách chức, lâu về không thực, đều sử tội trượng tội đồ hết bậc (theo luật nặng), vua gia ân chuẩn cho đều cách chức, giao cho quân thứ Tam Tuyên làm việc chuộc tội sau hạt Quảng Trị ải mộ Vũ Khoa, ký tên liền nhau vào đơn, xin bỏ ra 15.000 quan tiền kêu ở công chính đường chuộc tội cho Khoa.

Vua bảo rằng quan lại hiện lương từ đời xưa vẫn dân như thế, chuẩn giao cho đình thần xét lại. Lại khi đình nghĩ xin không chuẩn cho, Khoa sau cùng với Khuê cùng đi làm việc chuộc tội (sau Khoa và Khuê đều được chuẩn cho khai phục, khoảng năm Thành Thái, Khoa hiện lấy hàm tổng đốc lĩnh tuần phủ Hà Tĩnh về hưu trí).

Cho thự Lại bộ hữu tham tri Phan Sĩ Thục đổi bổ thự tuần phủ Trị Bình.

Nguyễn khắm phái sang Tây dấu xảo là Nguyễn Thành Ý tâu xin chọn phái học trò đến trường cơ khí ở cửa biển Thu Long học tập. Vua muốn sai Thành Ý đem đi, quan viện Cơ mật và Thương bạc tâu nói: Thành Ý trước sung khâm phái, giao tiếp với nước ấy, có thể dạng, nếu phái mang đi học, sớm chiều bạn bè với nhau, sợ hoặc tai mắt người lấy làm lạ. Vua bảo rằng việc gì không phải là việc công nên có thực hiện, không nên

https://tieulun.hopto.org

nói không, quan của nước ấy khi làm lãnh sự hoặc quan to, khi lại làm người buôn như mọi người, có hèn gì đâu, thánh nhân cũng làm tiểu lại, là nhục ư? Nói thế là mở đường tránh cho người, mong gì được thành tài, rút cục chuẩn cho chọn người do Thánh Ý sung phái đem đi.

Đình việc duyệt binh (vì duyệt luôn, cho nên đình).

Bấy giờ những kẻ phạm tội giam ở trại quân phủ Thừa Thiên, phần nhiều đói khổ đến chết, khoa đạo là Nguyễn Sơn Tăng tâu xin sắc xuống cho quan ở phủ và quan các tỉnh sức xét những kẻ phạm tội phải giam, người nào can xét tầm thường, giao cho tổng lý lãnh về, đợi lương thực của dân hơi thư, lại cho đòi đến xét, để cho những tạp phạm may được sống lâu dài.

Vua sai bộ Binh nghĩ rồi tâu, trả lời quan ở bộ là Lê Đình Tuấn tâu lên nói việc Sơn Tăng xin, theo lệ cũng có. (Nghị định năm Tự đức thứ 3 (1850), phàm các hạng lưu sung quân, lưu, đồ làm đầy tớ, hoặc đã phát phối, hoặc còn để giam chưa phát đi, cùng là trảm, giảo giam hậu và hiện giam để tra xét mà không có người cấp dưỡng, đều hàng tháng cấp cho lương ăn; năm thứ 12 (1859) chém chước nghị lại, phàm các án tầm thường, tội chỉ phạt suy, phạt trượng, cách bãi, mà án chưa kết, thì giao lãnh cho ở ngoài; đến năm thứ 19 (1866), nghị định, phàm kẻ phạm tội nhân chứng chưa đủ, tình trạng chưa rõ, còn phải đợi xét hỏi, tội phạt trượng trở xuống đem giam giữ tất cả để chết, thì quan xét hỏi có tội), nhưng lâu ngày sinh ra trễ nải, xin nên sức lại.

Vua bảo rằng: phàm giam đọng nhiều, người đều không tiện, quan có chức trách, đều phải kinh xét đúc ý, việc ấy việc khác đều xét xử cho xong, chớ lạm, chớ

https://tieulun.hopto.org

để cho thuộc hạ được dần dần làm trái, mới được, làm thế nào xét hết xét luôn được, chỉ tự hỏi lòng không hổ thẹn là được, thông sức cho tuân theo mãi.

Tháng 2, định lại điều khoản những án từ sung quân, phát lưu trở xuống làm danh sách tự đi đệ lên xét lại. (Phàm các địa phương kết án từ tội sung quân, phát lưu trở xuống, đều phải hàng năm 4 tháng qui làm tờ tư phát đệ, bộ Hình tiếp nhận, và các án từ tội quân lưu trở xuống cùng án tàu cùng đệ đi, do bộ Hình xét lại, việc nào nên y nên đổi chuyển giao viện Đô sát xét lại, lại giao bộ Hình lục giao cho các nha xét hỏi việc hình trước nhận làm; lại pháp ty xét nghĩ những án có đơn kiện giao tra xét, gián hoặc có nghĩ xử tội quân lưu trở xuống, các địa phương làm tờ tư cho ty ấy xét và làm bẩm, do viên chọa đạo theo từng thượng ty lần lượt đến hỏi xét hội đồng với ta lãnh ty ấy xét rạch, chiếu từng tháng làm cho xong, để khỏi chồng chất, việc tha tội nhầm, buộc tội còn như gỡ cho người nhầm được giảm đẳng vẫn lấy đường quan làm đầu; còn như xét lại mà sơ suất, bị người trích phạt ra, đang phải xử phân, nghĩ xử kém quan xét hỏi trước một bậc, gián hoặc có nhiều khoản hơi nặng, đem đổi được vừa phải, tùy việc nghĩ thưởng, nếu để chồng chất không làm xong, chiếu lệ nghĩ xử).

Giám lâm phủ Nội vụ là Nguyễn Hữu Thanh về nhận của đút lót phải tội đồ, tham tri bộ Hình Lê Đình Tuấn, biện lý Ngô Xuân Quỳnh, Nguyễn Văn Long đều phải giáng lưu có thứ bậc. (Chủ thủ kho dược phẩm Trần Duy Nghiêm năm ngoái can án ăn trộm quế của vua đáng phải tội xử chém ngay, khi ấy có cung ra ngày được bổ có đút lót cho Hữu Thanh 30 lạng bạc, quan ở bộ cho lời cung ấy là việc khác, cùng bàn để đợi xét,

https://tieulun.hopto.org

không đem ngay Hữu Thanh tâu lên hặc tội và ấn cứng xét, bộ thuộc là Nguyễn Hữu Tán bèn đem tờ khai ấy bỏ đi, việc phát ra, Hữu Thanh phải tội ấy, quan ở bộ nhận lỗi, chiếu luật tư tình che giấu, xử nhẹ).

Tổng đốc Ninh—Thái là Lê Hữu Tá tâu lên nói, quân nước Thanh và quan quân tiến đánh hạt Thái Nguyên, số ấy so với trước hơn gấp 5 lần phải dùng nhiều lương, hạt ấy trừ 7 huyện về hạ du hiện đương đắp đê, các huyện Lục Ngạn, Hữu Lũng — Yên Dũng ở thượng du đều đã điêu tán, chỉ cung được sự bắt gọi tầm thường, còn đến như việc vận giải, chỉ trách cứ vào 8 huyện ở thượng du, tuy anh đi em về, thế không cung cấp được, hiện nay các tỉnh Hà Nội, Nam Định, Hải Dương, Hưng Yên, việc phòng giữ hơi thư, cũng là vô sự, xin [illegible] như để phụ giải, mới mong tiến tới được.

Vua cho là điều động xa, khó nhọc nhiều, sai bộ nghĩ số phu phải phần thu (Hà Nội 2.500, Hải Dương, Nam Định đều 1.000, tỉnh Hưng Yên 600) nhưng chuẩn cho người xin đi vận giải thì cho, hoặc xin nộp tiền thay cho mỗi tháng mỗi suất 6 quan, giao cho tỉnh Bắc thuê người làm.

Cho thự thống chế quyền chưởng Trung quân là Đinh Hội thực thu thống chế, vẫn quyền chưởng chưởng vệ, quyền chưởng hữu dực doanh Võ lâm là Trương Văn Hùng, quyền chưởng doanh Tiền phong là Lê Bình, quyền chưởng doanh Long vũ là Phạm Trinh đều thăng thự thống chế; vệ úy là Phan Văn Quý thăng thu chưởng vệ, quyền chưởng doanh Hổ oai; (năm trước Nguyễn Bách đổi lãnh đề đốc, chuẩn cho giao Nguyễn Thịnh (kiêm quản) chưởng vệ lãnh đề đốc quân thứ Bắc Thái là Ngô Tất Ninh được thực thu; lãnh binh

https://tieulun.hopto.org

quan lãnh Nghệ An đề đốc là Lê Chuẩn được thăng thụ chưởng vệ vẫn lãnh lãnh binh quan ; quyền sung Tam Tuyên quân thứ phó đề đốc là Lưu Vĩnh Phúc được thực thụ.

Thự Thái Nguyên bố chính sứ là Mai Văn Chất vì việc quân bổ bễ, phải cách chức cho làm việc chuộc tội. Trước đấy thống đốc Hoàng Tá Viêm tâu lên nói : Văn Chất việc bắt phu, việc vận lương và việc do thám đều hèn kém, xin cách chức ngay, cho đến quân thứ làm việc chuộc tội, án sát sứ Đỗ Trọng Vũ không giúp đỡ gì, xin cách chức trả về thường biện.

Vua cho là tình thế hiện nay thực khó, không riêng một tỉnh ấy như thế, gia ân giáng Văn Chất làm thị độc, Trọng Vũ làm thị giảng, đều vẫn lãnh chức cũ, để xem công việc về sau ; đến nay Tá Viêm lại tâu Văn Chất không có lòng cố gắng, để lại sự đến lỡ việc, mới chuẩn y lời Tá Viêm xin, để cho hết chức trách làm tướng, mà chức bố chính sứ có khuyết, thì lấy thị giảng học sĩ lãnh án sát sứ Bắc Ninh là Bùi Phác lãnh chức ấy.

Chuẩn cho hoàng tử thứ 2 ra ở nhà Chính nông, (làm ở bên tả nhà Duyệt thị), đặt các chức tán thiện giảng tập và chính trị mỗi chức 1 viên.

Chuẩn cho từ sau phàm chức giáo huấn có khuyết, trước hết đem những cử nhân dự có phân số và lệ được bổ quan để điều bổ, còn tú tài người nào hễ sát hạch được hạng ưu, nếu cần người lắm, mới được chọn bổ, còn thì phân bổ bát, cửu phẩm ở các nha trong kinh và tỉnh ngoài cho có định chỉ.

Phó đổng lý thanh tra phủ Nội vụ là Nguyễn Ngọc Chấn vì mượn riêng đồ vật của kho (bút vua dùng và

https://tieulun.hopto.org

vải), việc phát giác, phải cách cho theo quân thứ làm việc sai phái.

Tàu công nước Anh-cát-lợi đến tỉnh Hải Dương, nha thương chính đến thăm hỏi, lãnh sự nước Pháp bàn rằng: tục phương Tây không có khoản đãi, quan tỉnh là Phạm Phú Thứ không nghe, đem phẩm vật khoản tặng (1 cân chè, 100 đồ quả) quan viện Cơ mật. Thương bạc cho là tàu nước Pháp đi lại thường thường khoản tặng, nay tàu nước Anh đến, lại nói là tục phương Tây không có khoản đãi, chu đáo sơ sài khác nhau, tình chưa thể biết, quan tỉnh không nghe, tưởng cũng đỏ thấy lòng ngầm, nhưng tặng phẩm ấy so với khoản tặng nước Pháp hơi ít, nay xin từ sau có thuyền tàu công nước Anh đến, chiếu lệ khoản đãi nước Pháp phải hậu hơn đồ tinh khôi đi nói đổi được, vẫn giữ theo

TAILIEU.VN

Ngày bính thân, hoàng tôn sinh (Tức là vua ngày nay), nguyên phi hoàng trưởng tử (tức hoàng thái hậu ngày nay), là họ Phan sinh ra, được đầy tháng, ban cho tên đẹp là Bảo Lân.

Quân nước Thanh vào chỗ người nước Pháp đóng (ở phố Hà Nội), bị người Pháp bắt được, quan tỉnh Hà Nội là Trần Đình Túc giảng giải trả cho về. Vua sắc cho quan tỉnh và sở thương chính từ sau phải bảo thuộc hạ, canh phòng xem xét, chớ để cho lại vào, sinh sự.

Tha thuế cho nguyên Trà Vân (thuộc Bình Định) (vì hoang man dân nghèo phải tản đi).

Tháng 3, bộ Hình bọn Phạm Thận Duật chọn cử thuộc viên là Tôn Thất Diên Diệp làm lang trung. Vua bảo rằng: lần trước chọn cử không cho (việc ở mùa đông năm ngoái), nay lại xin, đương được chức khuyết ấy, há không có người, sao lại vội cử, cố trái ý như thế.

https://tieulun.hopto.org

nên không chuẩn cho, để tỏ phép nhất định, và ngăn thói xu phụ cầu cạnh.

Giặc trốn nước Thanh hơn 400 tên đốt phá xã Công Bật (thuộc tỉnh Thái Nguyên) quyền phủ đoàn là Nguyễn Đình Đài (người xã Bộc Bố) đem binh dũng đánh dẹp, thắng trận được thưởng cấp có thứ bậc.

Truy thụ hàm Quang lộc tự khanh cho lãnh Quảng Ngãi bố chính sứ là Đoàn Dao. (Dao nguyên hàm hồng lô tự khanh lãnh chức ấy, đến nay chết), vua bảo rằng: Dao là người làm được việc, không may ốm đau chậm trễ, đến nay mới nhớ đến cất dùng, vội đã chết. Không được thi thố hết tài, đáng tiếc.

Hộ lý tuần phủ Nam Ngãi là Lâm Hoành xin từ chức nhường cho Khâm sai Hoàng Diệu (người tỉnh Quảng Nam).

TAISACH.COM.VN

Vua bảo rằng: năm trước Nguỵ Khắc Đản lãnh bố chính Nghệ An, là vì bấy giờ dân lương dân giáo cùng ngờ ghét nhau chuẩn cho lấy người thổ trước sung làm việc, không được vin làm lệ thường, không chuẩn cho, mới lấy thái bộc tự khanh sung Quảng Ngãi khâm phái, Đoàn Khắc Nhượng thăng thu bố chính sứ lãnh tuần phủ Nam Ngãi, Hoành đổi lãnh bố chính sứ Quảng Ngãi.

Trước bộ Lại theo nghị khảo sát công việc của các quan to. (Bố chính án sát cứ 3 năm do tổng đốc, tuần phủ khảo sát một lần, tổng đốc tuần phủ cứ 6 năm do Khâm sai kinh lược đại thần khảo sát một lần).

Vua cho là nghĩ như thế chưa được chu đáo, giao đình thần nghị lại, đến nay tâu trả lời nói: đốc, phủ, bố, án, phẩm trật tuy khác, đều là quan lại trị một phương cùng thành thống hạt, phàm việc tư hàn, đều được cùng nhau củ sát thì đốc phủ không dám lấn át, bố, án cũng

https://tieulun.hopto.org

không dám trông ngóng tự vệ, trước nghĩ xin bố án chuyên do đốc phủ đồng thành và thống hạt khảo sát, thì đốc, phủ, gián hoặc vì yêu ghét riêng, bố án không khỏi bị phải ràng buộc, khoản ấy xin không nên bàn. Còn như đốc phủ hạn 6 năm một lần xét, thì gián hoặc có người không đủ hạn mà đã dời đi nơi khác, không những người tốt thì khen thưởng sót, mà người xấu thị được quyền vị lâu, nếu khéo che đậy, thì ty thuộc cũng kiêng nể không nói bọn đồng sự cũng tư vị che giấu cho, may được xót xa ngoài việc khảo sát, xin cứ 3 năm (thìn, mùi, tuất, sửu), bộ Lại chiếu lệ tâu xin đợi chọn phái 2 viên kinh lược đại thần, chia đi Nam Kỳ, Bắc Kỳ, các đốc phủ, bố, án đều do kinh lược đại thần khảo sát, trừ người tốt tinh suốt chưa đủ niên hạn, không phải đem tâu không kể, còn thì người đã đủ hạn xét và trước ở tỉnh hạt đổi đi tỉnh khác tính suốt cũng 3 năm, thì cho đều do khâm sai đại thần chỉ ra thực trạng tốt xấu để khuyên răn; còn người xấu kém, không cứ đã đến hạn hay chưa đều cho chỉ ra hặc tội, còn như phủ, huyện ngày thường thanh liêm công bằng hay tham nhũng, làm được việc hay là tầm thường thế nào? Đã có thượng ty ấy cất nhắc hay di chuyển đổi bổ, đã đủ nêu rõ thăng giáng, còn có người xuất sắc mà thượng ty không nêu rõ, hèn kém mà thượng ty không đem hặc tội cũng đều do đại thần ấy lấy đủ sự thực đem tâu lên.

Vua bảo rằng chọn phái kinh lược thực là khó có người không thể định làm khóa thưởng, nên tùy thời chọn phái, sẽ chiếu nghĩ mà làm, duy có phép xét công hơn kém cùng với dụ năm ngoái, chuẩn cho sau đều phải tuân theo cho đích xác mà thi hành, cũng đủ để cổ vũ khuyến khích. Lại chuẩn cho từ nay về sau đình thần hoặc cả viện Đô sát, cả bộ Lại, đích có nghe biết

https://tieulun.hopto.org

viên nào, không cứ quan trong hay quan ngoài tốt hay xấu, mọi người đều khen hay đều chê, mà chưa từng phát ra, cứ thực tâu lên, thì do công luận, không phải do sự yêu ghét mới có thể bất thần xét ra, khỏi để hại dân và mất người tốt, không tiện im lặng ngồi mà xem.

Tiết thành minh, vừa rước từ giá đến điện Biểu Đức[1] chiêm yết.

Chuẩn cho các tỉnh từ tỉnh Thanh Hóa trở ra bắc, hễ đến sau khi lúa chín, giá gạo giảm xuống, thì do quan liệu trích tìm kho, chia giao cho các phủ, huyện chiếu theo hiện giá thu mua (tỉnh lớn trên dưới 7, 8 vạn hộc, tỉnh vừa và tỉnh nhỏ trên dưới 4, 5 vạn hộc), tùy tiện vận tải chứa cất ở kho tỉnh hoặc kho ở cửa nha phủ, huyện, đợi sau giá hơi cao, chiếu giá bán ra, mới không bị ra ngoài.

TIMSACH.COM.VN

Nếu thưởng dân thọ 100 tuổi ở tỉnh Quảng Nam (Nguyễn Văn Lượng).

Chuẩn định lệ quân dân vận tải ở biên giới Bắc Kỳ trước kia dân phu các tỉnh đi vận tải, phải thuê trả tiền công, hoặc châm chước tùy theo tình dân được thư hay cấp thiết, hoặc lương quân hoãn hay khẩn cấp, hoặc đường sá xa hay gần, khó hay dễ đến khi có việc mới nghĩ xin, không khỏi sâm si. Đến nay chuẩn định, phàm dân phu các hạt ấy, người nào hễ ngày thường ứng trực để vận tải quân trang hỏa dược, đều phải tính ngày giả tiền thuê, không cứ hạt mình hay hạt khác đường sá xa hay gần mỗi tên mỗi ngày cấp 1 bát gạo, 40 đồng tiền, tiền gạo giải đi đường bộ, mỗi tên gánh 20 quan tiền hoặc 1 phương gạo, mỗi ngày cấp 1 bát gạo và 2 tiền;

1. Biểu đức điện : điện ở Xương lăng là lăng Hiến tổ.

https://tieulun.hopto.org

giải đi đường thủy cứ tiền 2.000 quan hoặc gạo 100 phương, mỗi ngày cấp 10 bát gạo, tiền 2 quan 4 tiền người nào là binh đinh phải đi vận tải, trừ lương tháng một quan tiền, 1 phương gạo chiếu cấp ra không kể, cấp thêm mỗi ngày tiền 30 đồng, nếu giữa đường bị bệnh, do quan phủ, huyện tỉnh sở tại, tùy tiện làm nhà cho ở để nuôi, và sức phát thuốc thang để điều trị, trong đó binh đinh được cấp thêm: hạng nặng mỗi tên mỗi ngày 40 đồng tiền, hạng nhẹ 20 đồng tiền, dân phu bị ốm đã không có tiền có gạo công thuê, hạng nặng ngày cấp 2 tiền, hạng nhẹ 1 tiền gạo đều nửa bát, để chi vào canh cháo, tên nào bị ốm mà chết, thì dân phu cấp tiền 5 quan, binh đinh cấp tiền 12 quan, quan phải chôn cất cho, để tỏ lòng xót thương).

Vua dụ rằng: lấy sự vui lòng để sai khiến dân thì quân có khó nhọc, đời xưa đời nay không có cách gì khác, trẫm một lòng yêu dân, chưa từng khinh dùng sức dân, từ khi ở biên giới Bắc Kỳ các giặc tràn sang rồi đến nay, dân cũng khó nhọc; năm ngoái giặc họ Lý lại kéo đến, cái thế cháy đổi; không thể không ngăn ngừa, lại nhọc dân ta, ngày đêm đi làm việc, ở đường thì không khỏi đói khát, ở nhà thì mong nhớ không quên, mỗi khi nghĩ đến tình trạng ấy, thương xót vô cùng, nhưng đi chỉ mong cho được yên, muốn dân chóng được yên, cho nên không thêm nhọc sức dân không được, dân ấy cũng là dân đời tam đại, há không có lòng trung ái đâu, nên phải tỏ tình thương dân khó nhọc, để nhân dân các ngươi đều biết thương dân khó nhọc, để nhân dân các ngươi đều biết ý trẫm.

Vua nghĩ các tỉnh ở Nam Kỳ, Bắc Kỳ, lương ăn của dân thiếu thốn, sắc cho quan phủ Thừa Thiên và các tỉnh, tìm nhiều phương kế dự trù, nghĩ định tâu lên.

https://tieulun.hopto.org

Du rằng: năm có đói năm được mùa là trời làm nên, người đời xưa cũng có tai biến lụt hạn mà dân không đến nỗi cùng khốn, là vì súc tích được nhiều mà dự phòng trước, đời sau hoặc gặp tai biến mà phòng bị đầy đủ, xét năm mất mùa mà lo nghĩ khéo, đều có chính tích đáng truyền lại, đời xưa đời nay là người nào, thế mà không như thế, quan tỉnh thần các ngươi đều có trách nhiệm chăn dân, bất phải giúp đỡ thì ngoài việc phát chẩn, cho vay không thi thố được mưu kế gì hầu để cho trẫm ngày đêm buồn rầu khó nhọc không lúc nào yên, làm yên lâm chăng? Hay là để cho dân đi khắp mọi nơi kiếm ăn, trời giạt đi đâu thì đi, mới là xứng chức chăng? Bổng lộc của người là máu mủ của dân, phàm có lòng người, đều phải tự xét, phàm các chính sách cứu đói phòng đói đã hiểu thị đó, việc Ngự sử chậm chước có thể làm được, hoặc có phương pháp sinh hoạt khác, có thể thông biến mà thích hợp cho dân, đều phải dự nghĩ tâu xin làm ngay, nếu cứ ngồi đó mà nhìn không có cách gì, lại phiền đến triều đình phải giúp đỡ, tất có trừng phạt nặng quyết không để cho ngồi ăn không để hại dân làm gì, sau rồi các tỉnh cũng có trù nghĩ tâu lên, nhưng hoặc việc đã thi hành, hoặc làm không xong đều để đó.

Mở ân khoa thi hội văn.

Định lại lệ yết thị vấn thơ phú trường thi hương thi hội. Năm ấy, kỳ đệ tam thi hội, thơ phú, phần nhiều âm vận áp dụng nhầm, mà văn lý đáng lấy, quan trường phê lấy, tâu lên đợi chỉ.

Vua bảo rằng: lệ đi thi được đem vần vào trường hoặc có yết thị vần hay không âm thanh của nước ta phần nhiều sai, hoặc nhân theo tránh chữ húy, đọc lại sai, vần bằng còn có thể nhờ được, vần trắc rất nhiều

https://tieulun.hopto.org

lại khó nhớ, huống chi là tục học ư? Hoặc nghĩ đến kỳ thi thơ phú, in ra chữ vần cấp phát cho, nhưng thi hội còn dễ, thi hương rất nhiều người, làm thế nào cho ổn thỏa được. Bộ Lễ tâu đem vần vào trường, đã có nghiêm cấm (chiếu theo lệ đem giấy có chữ xét nghĩ, xem ở năm Minh Mệnh thứ 2) (1821), duy có lệ định đầu bài thơ áp dụng vần nào, sao những chữ trong vần ấy yết thị, để tiện cho học trò sao nhận, nay xin từ sau phàm kỳ thi thơ phú khoa thi hương, thi hội, quan trường ra đầu bài được dùng vần gì, thì sức ngay cho phòng thuộc lại sao những chữ trong vần ấy và các vần phú được thông dụng. (Xét trong vần có chia thông nhau mới được yết thị, như loại vần nhất đông và nhị đông, tứ chi và ngũ vi, vần về thượng thanh, khứ thanh, nhập thanh đều khác, không được nhân thói quen dùng lẫn), sẽ đem niêm yết mỗi vì 2 biển, để tiện cho học trò sao nhận làm bài, nếu lại theo thói quen áp dụng ép, dù vần lý đáng lấy, cũng phải đánh hỏng ngay, nhưng lấy khoa thi hương năm nay làm bắt đầu, vua y cho.

Chuẩn định lệ xét xử người đốc thu thuế, lãnh trưng thuế. (Từ nay phàm không cứ thuế hạng nào, (như các hạng thuốc phiện, thuế quan tán, tơ sống, bông sợi, củ nấu, cánh kiến, gỗ thiết mộc ở đầu nguồn, muối, dầu, đường, củ lạc, sắt nát, hoàng thảo, cau khô), đã chuẩn cho người lãnh trưng thì do quan sở tại chiếu cứ thuế lệ, thời thường nghiêm sức theo kỳ để nộp, hoặc sức cho nộp thuế trước rồi thu sau, cốt phải nộp xong, nếu hết hạn không xong cứ người lãnh trưng và người cam kết bảo đảm ấy mà tịch thu, không đủ thì cứ quan tỉnh ấy và thông kinh, bát cửu phẩm dự trông coi việc ấy chia cổ phần phải bồi, (chia làm 10 thành, tổng đốc, bố chính mỗi người bồi 3 thành, án sát bồi 2 thành, thông,

https://tieulun.hopto.org

kinh 1 thành, bát cửu phẩm 1 thành, nếu không có tổng đốc, chỉ đặt 2 viên tuần phủ, án sát, thì tuần phủ bởi 5 thành, án sát bởi 3 thành, thông, kinh 1 thành, bát cửu phẩm 1 thành) và phân biệt nghị xử, để tỏ khuyên răn. (Thiếu chưa đến 2 thành được miễn nghị, linh 2 thành thì: tổng đốc, bố chính phải giáng 1 cấp, án sát phạt bổng 1 năm, thông, kinh phạt bổng 9 tháng, bát cửu phẩm phạt 40 roi; thiếu đến 3 thành thì: tổng đốc, bố chính phải giáng 2 cấp, án sát phải giáng 1 cấp, thông, kinh phạt bổng 1 năm, bát cửu phẩm phạt 50 roi; thiếu 4 thành thì: tổng đốc, bố chính phải giáng 3 cấp, án sát phải giáng 2 cấp, thông, kinh phải giáng 1 cấp, bát cửu phẩm phạt 60 trượng; thiếu đến 5 thành thì: tổng đốc, bố chính phải giáng 4 cấp, án sát phải giáng 3 cấp, thông, kinh phải giáng 2 cấp đều được lưu, bát cửu phẩm phải phạt 70 trượng; thiếu đến 6 thành trở lên thì tổng đốc, bố chính phải giáng 4 cấp, đổi đi nơi khác, án sát tội chỉ giáng đến 4 cấp là cùng, thông, kinh chỉ giáng 3 cấp, đều được lưu, bát cửu phẩm chỉ phạt 80 trượng, đều cho nộp tiền chuộc).

Tháng 3 nhuận, định rõ lại thời hạn làm bài trong các kỳ thi hương, thi hội. (Qui tắc trường thi hương, thi hội, học trò làm bài lấy sưu không xong[1] làm hạn, quá hạn ấy đem làm ngoài hàm, gần đây quan trường phần nhiều rộng tiếng khoan đại, hoặc cho đến canh một canh hai, học trò mới quen lấy làm thường đến nay định ngặt theo như lệ, quan trường nếu lại dong túng như

---

1. Sưu không : Những nơi công sở cứ hết ngày đến tối thì kiểm soát xem có còn kẻ gian nào lẩn quất ở trong không rồi đóng cửa thành để canh phòng ban đêm, trong trường thi đến hết ngày thì đánh 3 hồi trống gọi là trống sưu không hay là thu không, hết 3 hồi ấy mà ai không nộp quyển là ngoại hạn.

https://tieulun.hopto.org

trước việc phát giác ra, tức thì chiếu luật trái lệnh nghiêm nghị thêm bậc lên.

Vua nghĩ năm nay gặp năm có tháng nhuận, lúa cấy sớm phần nhiều kém, sai Khâm thiên giám, phàm làm lịch phải dự tính trước lịch sang năm, nếu có để tháng nhuận vào tháng nào, thì phải tra xét ngay từ tháng 6, tháng 7 năm nay, tâu lên *đợi* chỉ chuẩn cho thông sức cho trong kinh và tỉnh ngoài để biết thời tiết; lại đem các sách tây như « bác vật tân biên » nói về thiên văn địa khí liên quan đến phép làm lịch, và các sách : « Vạn quốc công pháp », « Hàng hải kim châm »[1] « Khai mỏi yếu pháp »[2], đều cần thiết về học thời vụ, sai quan tỉnh Hải Dương cho in nhiều bản rộng, để quan lại và học trò học tập cho biết để dùng.

Định lại lệ thưởng về bắt được giặc (bắt được giặc họ Lý thưởng cho 10.000 đồng bạc, bắt được giặc họ Lục thưởng cho 4.000 đồng, bắt được 2 giặc họ Ông và họ Đàm thưởng cho 2.000 đồng, chém giết được rút đi một nửa, còn thì theo như chỉ chuẩn trước).

Thưởng cho quan về hưu trí mà sống lâu là Nguyễn Khắc Trạch ở tỉnh Hưng Yên (90 tuổi, nguyên án sát sứ) 40 lạng bạc, 4 tấm sa nam.

Nêu thưởng tiết phụ ở tỉnh Hưng Hóa (Trần Thị Cũng được hạng thứ).

Lại đặt chức huấn đạo 2 huyện Tiên Minh, Đông Triều (thuộc Hải Dương) (2 huyện này về năm Tự Đức thứ 5 (1852) bỏ bớt đi, đến năm thứ 13 (1860) lại đặt huyện

---

1. Hàng hải kim châm : tàu đi biển phải có địa bàn, địa bàn có kim chỉ nam để chỉ phương hướng.

2. Khai mỏi yếu pháp : phương pháp cốt yếu về khai mỏ than.

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

nhà, còn như chức dạy học chưa đặt, đến nay quan tỉnh xin đặt theo như trước).

Tuần phủ tỉnh Quảng Yên là Trần Văn Tuy tâu lên nói xã Quan Lạn, Minh Châu thuộc huyện Nghiêu Phong ở lánh xa ngoài biển, địa thế chơ lơ, giặc biển thời thường đi lại, đó biết người buôn nước Thanh muốn dẫn người Nhật Bản đến lập bến buôn bán ở nơi ấy, xin cho làm đồn để canh giữ, ở chỗ tiếp giáp 2 xã, có thể trông nom được cả hai bên, vua nghe theo.

Vua cho là thượng thư Phạm Thận Duật là người am hiểu bờ nhã, bảo Duật rằng : ngươi không phải như người Bắc Kỳ am hiểu hơn Doãn [1] khuyên làm người danh thần, chớ có theo thói đời lúc lên lúc xuống. Khoa đạo là Trần Đức Nghiệp, Nguyễn Hàm Quang tâu nói : trong ngoài đều là thần thiếp, chưa từng chia ra nam, bắc, bệ hạ nếu cho Duật không phải như người Bắc Kỳ mà yêu quý khác, trộm sợ thiên hạ dòm được nông sâu, lời nói coi khác ngày nay lại nổi lên.

Vua cả giận bảo rằng : các ngươi nói rất không phải, không phải người Bắc Kỳ là chuyên nói về phong thể, nghi tiết và cử chỉ, không phải như người Bắc Kỳ chưa am hiểu đó thôi trẫm từ trước đến nay, dùng người có phân biệt gì nam, bắc, hiện nay thứ bậc, chức vị, trong ngoài đều như nhau, thiên hạ cùng biết đã lâu, ngay như niên hạn cử nhân đã đổi theo như một, còn việc khác phần nhiều giống như thế, ai không cảm khích cố gắng, các ngươi không nhận, lại dám xướng lên nói bất chính, sẽ làm mê hoặc lòng người, hại việc không phải là nhỏ, ở vào chức vị ngôn quan, sao được khinh thường như

---

1. Doãn : Nguyễn Tăng Doãn, thự thượng thư sung Cơ mật đại thần.

https://tieulun.hopto.org

thế, không thể không trừng phạt. 2 viên ấy đều phải giáng 2 cấp lưu, rằn cho chừa đi, cho hết tà hoặc, nếu lại nhầm lỗ nói càn, tất phải đuổi bỏ.

Giặc trốn nước Thanh là bè lũ Cao Thập Nhị, đốt phá huyện lỵ huyện Thanh Sơn và các xã Hương Cần, Đồng Quán hạt ấy, sai quan tỉnh Hưng Hóa, một mặt phi tư cho Hoàng Tá Viêm phải điều độ ngay, một mặt đem ngay binh dũng tiến đánh và tư cho quan tỉnh Sơn Tây cũng phải canh giữ nghiêm cấm ngay.

Bấy giờ vua nước Thanh lại sai đề đốc Phùng Tử Tài ra cửa quan giúp việc đánh giặc, tham tán là Trương Quang Đản tâu lên nói : đại quân của đề đốc họ Phùng tiến sang đánh giặc, súng đạn và lương quân đều là việc cần, xin ủy viên chuyên việc vận giải, và đặt ra từng cục để tiện việc chuyển vận chi phát. (Cục Kỳ Lừa ở tỉnh Lạng Sơn, đổi làm phân cục chi ra và chuyển vận. phân cục súng đạn ở tỉnh Bắc Ninh đổi làm cục chuyển vận ở Bắc Ninh, huyện Lục Ngạn, tỉnh Sơn Tây đặt thêm cục chuyển vận, tỉnh Thái Nguyên, tỉnh Tuyên Quang đặt thêm cục chi phát súng đạn, vua nghe theo.

Cho Hồng lô tự khanh lãnh Thanh Hóa bố chính sứ là Nguyễn Ngoạn sung chức tiễu phủ sứ ở quân thứ Nghĩa Định. (Tiễu phủ sứ trước là Trương Văn Đễ can án giáo nghị).

Bấy giờ các quan địa phương ở ngoài nhiều người về kinh lạy mừng. Vua cho là các hạt hoặc hiện đương phải phòng giữ đánh dẹp, hoặc đương phải giúp đỡ, công việc bề bộn, chức vụ không nên bỏ vắng, mới chuẩn cho các tỉnh tả hữu trực kỳ mỗi tỉnh 1 viên, Bắc Kỳ 2 viên (về tả trực : bố chính sứ tỉnh Quảng Nam là Nguyễn Văn Phong ; tả kỳ : điền nông tỉnh Khánh Hòa là Phan Trung ; hữu trực : án sát sứ tỉnh Quảng Trị là

https://tieulun.hopto.org

Tôn Thất Úy ; hữu kỳ : phó lãnh binh tỉnh Nghệ An là Nguyễn Văn Hậu, Bắc Kỳ : sơn phòng sứ tỉnh Sơn Tây là Tôn Thất Luận, phó lãnh binh tỉnh Nam Định là Lương Văn Thái) sung làm khảm điểm, đến kỳ theo ban chúc mừng.

Thi đình. Sai thự Hình bộ thượng thư Phạm Thận Duật, Binh bộ tả tham tri Lê Điều sung việc đọc quyển, hữu thị lang bộ Công Nguyễn Văn Thận, hữu thị lang bộ Lễ sung biện các vụ Bùi Ân Niên sung việc duyệt quyển, cho bọn Đỗ Huy Liêu 6 tên đỗ tiến sĩ và đồng tiến sĩ xuất thân có thứ bậc, lại lấy đỗ phó bảng 8 tên (đệ nhị giáp tiến sĩ xuất thân Đỗ Huy Liêu, đệ tam giáp đồng tiến sĩ xuất thân Phan Trọng Mưu, Vũ Tuấn, Nguyễn Dự, Phan Huy Nhuận, Trần Đình Phong, phó bảng Ngô Trạch, Trần Huy Liệu, Trần Xuân Sắc, Tôn Thất Niệm, Nguyễn Lê Khuông, Nguyễn Đôn Tiết, Nguyễn Duy Hiệu). Khi ấy có 3 tên trúng cách là bọn Hoàng Trọng Túc, đều vì chữ viết sai nhầm, văn lý vụng kém bị truất, nhân dụ rằng : một khoa tiến sĩ là phép lớn kén chọn nhân tài, sau khi thi hội, lại có thi đình, rất là thận trọng, đã chuẩn cho 1 kỳ thi hội tinh suốt được 1 phân trở lên, đề vào hạng trúng cách, 3 kỳ tinh suốt được 7 phân trở lên đều được dự thi đình, muốn cất nhắc 10 người được 5, khiến cho người dưới không phàn nàn là bỏ sót nhân tài, mà người trên thu được hiệu quả được người tài giỏi, thế mà 1 kỳ thi hội khoa này, người dự trúng cách tất cả 17 tên, đến khi thi đình, chỉ được có 1 quyển Đỗ Huy Liêu, so với các quyển thực có học vấn, không phải người mới học chỉ noi theo người làm nổi, nhưng cần được thông suốt rộng khắp như các người đỗ cao các khoa năm trước thi chưa được. Nhưng năm nay là ân khoa đặc cách, tạm cầu

https://tieulun.hopto.org

người giỏi trong đám kém, chuẩn y xét nghĩ thứ bậc lầm chánh phó bằng 14 tên, để tỏ ra yêu học trò ; còn như 3 tên Hoàng Trọng Túc, Trần Danh Phương, Nguyễn Hy Kỷ, khi ấy thi hội may mà trúng cách, đến khi thi đình rút cục kém quá, đáng lẽ phải cách hết mới phải, tạm gia ân cho Trần Danh Phương cách mất tú tài thượng hạng trả về làm học trò, bọn Nguyễn Hy Kỷ, Hoàng Trọng Túc đều cách cử nhân giáng làm tú tài, để răn người ít học, may mà được trúng, từ nay về sau thi đình, nếu có quyển nào kém lắm cũng để vào hạng bất cập, quan trường không được nhất khái lấy rộng, để sửa thói quen của học trò mà nghiêm trường qui.

Khi bấy giờ, những dân đói phần nhiều đến tỉnh Hà Nội để kiếm ăn (hơn 8.000 người), quan tỉnh là Trần Đình Túc lập sổ làm sổ chẩn cấp.

TAISACH.COM.VN

Vua bảo rằng : phàm việc chẩn cấp ở các tỉnh, phải đặt ra nhiều nơi mới đủ được, mà khỏi lẫn lộn, nghe nói vẫn hợp một nơi để chẩn cấp, nên sinh ra sự tranh cướp của người ốm đói, phải thông sức ngay, và nghiêm cấm bọn bất lương mới được chu đáo.

Mùa hạ, tháng 4, vua rước từ giá đi chơi cửa biển Thuận An, nghỉ mát mùa hè và xem bơi biển, 5 ngày về cung (vì năm có khánh tiết thuyền của hoàng thái hậu và thuyền vua ngự dẫn ra Trúc Thành đến chợ Thái Dương, đều cử nhã nhạc sau cũng thế).

Cho Công bộ hữu thị lang Nguyễn Văn Thận thăng thự Hình bộ hữu tham tri.

Giặc ở tỉnh Tuyên Quang là bọn Bùi Đình Tần (người Mán, nguyên nhận chức nguỵ của chúa Thuận người Mèo xưng là thống chế) đem bè lũ hơn 50 tên, quấy rối cướp bóc xã Hữu Sản, tổng đoàn tổng Phùng Hành là

https://tieulun.hopto.org

Ma Văn Nghĩa, Mán mục là Triệu Văn Tài, Bàn Văn Chiểu hội lại cùng đánh, bắn chết Đinh Tần, tuần phủ Hoàng Tướng Hiệp am việc tâu lên, thưởng cho ngân tiền có thứ bậc.

Mở ân khoa thi hội Võ, lấy trúng cách 1 tên, thứ trúng cách 25 tên, các người thứ trúng cách (không làm văn được đều đem làm Võ phó bảng, 1 tên trúng cách (Nguyễn Gia Trung) lại đợi đến sang năm, thi hội xong cùng với các người trúng cách, chuẩn cho vào phúc thí (sau đến khoa sau chuẩn cho Gia Trung vào thi, vì văn lý vụng kém, đem làm hạng phó bảng).

Chuẩn cho những ấm sinh sát hạch được dự hạng binh, từ sau đổi bổ cung phụng (lệ cũ bổ dãi chiếu).

Tuyên hiệp biện đại học sĩ lãnh Hải Yên tổng đốc Phạm Phú Thứ, An Tĩnh tổng đốc Nguyễn Chính xin về kinh lạy mừng, chuẩn cho lấy Binh bộ hữu tham tri Lê Điều lãnh Hải Yên tổng đốc ; Lại bộ hữu tham tri Hoàng Diệu lãnh An Tĩnh tổng đốc.

Định lại điều cấm gạo ở Bắc Kỳ. Dụ rằng : trẫm một lòng lo cho dân, thương dân không đủ ăn, chở gạo ra nước ngoài, đã từng cấm hẳn, thế mà người buôn thì muốn lấy lợi nhiều, quan tỉnh thì lỗi ở dung túng, hang tham khó lấp, chén rỏ khó hàn, gần đây nghe thấy những thuyền buôn cứ đỗ không để đợi đến mùa hạ lúa chín rất nhiều, vậy quan các tỉnh có cửa biển phải phái ngay ấn sát hoặc lãnh binh, chia nhau đi mà kiểm xét, nơi nào thóc có nhiều muốn bán mà không đắt, thì do quan chiếu giá chợ trả tiền ngay mà thu trữ lấy, không được làm khó dễ sách nhiễu, nếu dám bán ngầm cho thuyền buôn, chở trộm ra khỏi cửa biển, và người buôn vơ vét cất chứa, thì lập tức bắt ngay, gia dẫng trị tội

https://tieulun.hopto.org

nặng, tài sản trong thuyền tịch thu hết, phủ, huyện, người giữ cửa biển và tổng lý đều xử trị nghiêm ngặt, quan tỉnh không biết xét và đem tâu lên, tội cũng thế.

Lại cử người hiền tài và định phép thi. Dụ rằng: quốc triều từ khi đại định đến nay, hàm dưỡng an nhân, đặt nhà học, chấn hưng việc dạy, nuôi học trò, đã mấy trăm năm không phải là không đủ, nên được nhiều hiền tài, thịnh ngang với thời cổ, thế mà từ khi có việc đến nay, trẫm nhiều lần đã xuống chiếu cầu nhân tài, như người hiền như khát nước, mà không có một người hưởng ứng, rất không thể hiểu được, hay là quan có trách nhiệm không theo lời chiếu của trẫm, không có lòng tiến người hiền mà thế chăng? Nếu bảo là đời quả không có nhân tài, không dám khinh thường cử lên, thì trẫm chưa thể tin được: vả lại nước trước kia, binh tài chỉ được bao nhiêu, bấy giờ tìm được các người giỏi làm kẻ chăn trâu như Đào Duy Từ, nằm mộng thấy hổ bay như Nguyễn Hữu Tiến [1], có thể chống được họ Trịnh, mở mang cơ đồ, truyền đến muôn đời, được người hiền tài thì thịnh vượng, chắc đã rõ ràng làm gương được; huống chi nay tập quen đã lâu, 25 địa phương đất rất rộng, người rất đông, há không có người xứng được lòng mong ấy ư? Sao không nghĩ tiến người hiền, vì nước, là phận sự bậc nhất của người làm tôi, mà cam chịu tiếng chê che lấp bỏ sót người hiền tài, há phải là tình ư? Nay chuẩn cho ở kinh và tỉnh ngoài không cứ người hạng nào, đã làm quan hay chưa, ai am

1. Hai điều này chép ở *Thực lục tiền biên* về đời Thái tổ Gia Dụ.

https://tieulun.hopto.org

hiểu được tình hình nơi xa, đương được việc lớn là bậc nhất, thứ đến yên được biên giới mở mang bờ cõi, thứ đến người có mưu kế làm nên giàu mạnh thứ nữa đến người hiểu kỹ nghệ, lợi đồ dùng có thể biết thực thấy rõ, cho được chỉ rõ sự thực, bảo cử lên, xét quả có hiệu quả, tất phải đặc cách cất nhắc, hậu thưởng để đến lại, đó là điều mong muốn của trẫm. Kể thi triều đình mở khoa thi, cầu nhân tài để giúp nước, sĩ phu nên chí chăm học để ra làm việc, không phải chỉ chuyên chuộng từng chương, từng câu lời lẽ văn hoa để làm đường nhanh chóng lấy áo xanh áo tía thế mà phép thi phép học, nhân theo phù phiếm, chưa đáp ứng thực dụng, có nên châm chước sửa đổi thế nào đình thần phải hết lòng nghĩ định, xin chuẩn cho thi hành, không được cẩu thả cho xong việc. (đình nghị xem ở tháng 11 năm sau).

TMSACH.COM.VN

Định lại phép thi hội trúng cách vào thi đình. Dự rằng khoa thi tiến sĩ là phép lớn kén chọn nhân tài từ nhà Đường nhà Tống trở về sau, các bậc danh nho cự khanh đều ở đấy mà ra, thực là chọn rất tinh tường, lấy rất xứng đáng, quốc triều ta, khoảng năm Minh Mệnh, người đỗ giáp đệ như Hà Quyền, lời văn thanh nhã đẹp đẽ, chầu chực ở Nội các, công việc phần nhiều tinh nhanh, thường được khen thưởng; Phan Thanh Giản nết thuần thục học nhiều, thơ văn cũng nhiều bài được ; lại như Trương Quốc Dụng, Tô Trân, Đỗ Quang mọi người, đều là người học uẩn súc, Đỗ Quang, Tô Trân trước ở tòa Kinh diên, mỗi khi tiến giảng một bài, thì dẫn rộng các sách cùng nhau diễn dịch, nghĩa lý có phát minh nhiều, sau như Nguyễn Tư Giản học rộng nhời tao nhã, Phạm Phú Thứ cũng là bậc thứ, gần đây như Phạm Thanh, Nguyễn Văn Giao, cũng là người

https://tieulun.hopto.org

giỏi một thời. Phạm Thanh thơ thi hơi kém nhưng giỏi về cổ văn, Nguyễn Văn Giao thì ngoài kinh sử ra không sách nào là không thiệp liệp; lại như Trần Hy Tăng thông minh được trời ban cho, nói đến tài học còn chưa giỏi, nhưng đều cũng không thẹn với khoa danh, không phụ lòng tốt giáo dục, ngoài ra trẫm chưa biết khắp cả, cho nên không nói phiếm đến, duy có gần đây, người đỗ giáp đệ phần nhiều không phải là nhà nho lão thành, hoặc uẩn súc, khi thi hội văn còn có thể lấy được, đến khi thi đình, các điều tấu bày trả lời đều là lời bàn cũ, thậm chí đến nỗi sai nhầm không thông, phụ việc muốn hỏi nhiều lắm, từ trước các khoa phó bảng không được dự phúc thi, sau vì số trúng ít, cho vào thi đình, là muốn không bỏ sót nhân tài, nhưng lấy nhiều không thể không quá lạm. Chuẩn cho định lệ thi hội, người nào hễ 4 kỳ được cả 5 phần và 3 kỳ 10 phần trở lên thì mới được trúng cách, cho vào thi đình; người nào hễ 4 kỳ 4 phần và 3 kỳ 8, 9 phần thì đều đem vào hạng phó bảng, không được dự thi đình, cho được kỳ lưỡng xứng đáng, mới mong đại khoa được nhân tài, để đáp tấm lòng cầu sĩ của trẫm, nhưng lấy khoa thi hội sang năm bắt đầu thi hành.

Khi ấy Lý Dương Tài giữ Đông Viên, đắp lũy chống đánh, để đốc nước Thanh là Phùng Tử Tài phải phó tướng là Ngô Thiên Hưng, tham tướng là Lưu Kính đến ngày 2 xã Tả Loạn, Đinh Đại vây đánh, để phân chia thế giặc, thống lãnh Trần Triều Cương bức thẳng Đông Viên, giặc trốn đến các xứ Suối Lội, Đèo Bông, thống đốc Hoàng Tá Viêm đem ngay quân các đạo đóng chặn các đường hiểm yếu ở thượng du, tham tán Trương Quang Đản phái đề đốc quân thứ Tuyên Quang là Ngô Tất Ninh, Trần Mậu, phó đề đốc là Lưu Vĩnh Phúc đều

https://tieulun.hopto.org

đem quân thủy lục, cùng với quân các doanh tiến đánh, giặc đốt sào huyệt, đêm lẻn trốn vào Tam Hải (đều thuộc Thái Nguyên) đến nay đề đốc quân thứ Thái Nguyên là Lê Văn Điểm, phó đề đốc là Nguyễn Thừa Duyệt, cùng với 2 thống lãnh họ Trần, họ Mã (quan nước Thanh chia đường tiến đánh Giã Nham nguyên là tên đất) phá được, bắt được tỳ thiếp người ngựa của giặc họ Lý không biết bao nhiêu mà kể, tin thắng trận lâu lên vua thưởng lạo rất nhiều. (Quan ta thăng thưởng có thứ bậc, quân nước Thanh thưởng 3.000 lạng bạc và trâu, dê, lợn, rượu để khao quân). Nhân dụ rằng: Tam Hải là một chấm hiểm ở tỉnh Thái Nguyên, giặc họ Lý đem bè lũ trốn giữ đấy, cùng với Lục Chí Bình cùng nương tựa lẫn nhau, thế mà quân các doanh cùng với quan quân ta thừa thắng phá luôn, tuy dẫu sỏ giặc vẫn còn lọt lưới nhưng vì ta đánh giặc không ngoài nỗi [illegible] yên của giặc đẹp yên được hết, quân kỷ luật và nghĩa khí như thế. Khiến cho người vui về chuyện trò mà khen ngợi, quan quân thứ và quan tỉnh các ngươi, tinh phấn càng nhiều, lòng trung nghĩa vốn có, đều nên cố gắng thêm lên, trù tính phân bố thế nào, đem ngay các bọn giặc bắt giết cho kỳ hết, mới là không phụ.

Hải phòng sứ tỉnh Bình Định là Nguyễn Văn Phong dâng sớ nói: gần đây vì gió vì giặc lỡ việc, ngạch thuyền buôn ít, mà việc phải đi vận tải càng nhiều, xin miễn cho việc vận tải, để chúng vui lòng đóng thêm thuyền đánh thuế, rồi thuê thuyền nước Thanh vận tải. Quan bộ Hộ cho là thuyền đại dịch [1] nhất khái cho miễn vận

---

1. Thuyền đại dịch: là thuyền tư tình nguyện nộp thuế xuất nhập khẩu để khỏi phải vận tải của công.

https://tieulun.hopto.org

tải, sợ có không tiện, xin do quan các địa phương xét nguyên có ngạch vận tải thì bắt phải sung điền, cả nam, bắc cộng hơn 150 chiếc thuyền, hiện còn có 21 chiếc) cho tạm lãnh tiền công để giúp cho việc sửa đóng thuyền, sau chiếu lệ khấu trừ, nếu không chịu đóng thuyền, sung điền, phải chiếu tính từ ngày thuyền vận tải thiếu thu lại số tiền rút làm thủy binh trước mỗi tên mỗi năm 30 quan, (thuyền vận tải vào nam và tỉnh Nghệ An, mỗi chiếc thuyền cấp 20 tên thủy thủ, thuyền vận tải ra bắc, cấp 15 tên, nguyên rút ra làm thủy binh để sung vào, gần đây thuyền thiếu không điền mà số binh vẫn rút như cũ, binh dao cùng dân cùng chịu, thuyền buôn đại dịch, miễn dịch cũng đều chiếu số khuyết sức điền cho đủ số. (Nam Bắc cộng hơn 140 chiếc thuyền, hiện còn có 51 chiếc) thuyền nào muốn chở thì cho đeo chở, lệ thêm cho giá cước, nếu không muốn chở thì đánh thuế thêm, rồi cho đi buôn.

Vua bảo rằng: từ trước thuyền buôn trong Nam ngoài Bắc tụ tập ở chốn kinh sư, không những kho công chứa đầy đủ, mà hóa vật rất nhiều, nhân dân yên vui, gần đây rất không được như trước, tất là có duyên cớ, bộ nghĩ chỉ nói đến việc lớn, còn như tướng tất, thì trách nhiệm của địa phương phải làm thế nào, vì nước vì dân, tính lợi bỏ hại, cốt được như cũ, đều phải để tâm thực hành, tất có hiệu quả.

Tổng đốc tỉnh Hải Dương là Phạm Phú Thứ gần đây đem việc người buôn nước Tây, nước Thanh muốn cùng bọn Hán gian ngầm mưu gây việc mật tâu lên, (nói cứ tham biện sở thương chính là Nguyễn Cư trinh bày: người buôn trước đây là Mô-răng Đi-ni báo rằng: người buôn nước Tây và nước Thanh cho là nước ta cấm buôn nghiêm mật, không được thung dụng tự tiện,

https://tieulun.hopto.org

đều đem lòng oán giận, có người nước này tự xưng là con cháu nhà Lê, nay hiện chiêu dụ người các tỉnh ở Bắc kỳ phò hắn làm minh chủ, ngầm hẹn với các nhà buôn, nếu giúp được nên việc, đều cho thung dung buôn bán, các người buôn có nhiều hưởng ứng, đã góp lại được hơn 10 vạn đồng bạc ngầm về Hương cảng đặt mua các cỗ súng, hẹn trong 3 tháng thì khởi sự, từng dụ hắn vào bọn, các lời như thế, tình ấy đã hỏi ở dân gian cũng có truyền ngôn ấy, lại bàn với lãnh sự nước Tây, xét ý hắn, cũng lấy việc cấm gạo, rất mang lòng bất bình), xin châm chước bỏ việc cấm gạo độ 2, 3 tháng, để yên lòng người phương xa mà hết thù hằn bên ngoài.

Vua bảo rằng: nước ta cùng với nước Pháp, trước kia thương ước đã hòa thuận, cũng không có nghiêm khắc gì, để đến người buôn phải oán, con cháu nhà Lê từ trước đến nay cũng không thấy có tình trạng gì, nếu quả là có, chỉ qua như loại tên Uẩn, tên Phương năm trước, giả mạo danh hiệu, lừa dối dân ngu, tự chông phải giết mà thôi, còn như việc cấm gạo, bỏ hay không là tự ta châm chước cho thích hợp, ước trước đã định, đâu được khinh thường nghe cho tình ấy từ trước đến nay, phần nhiều để cho hột gạo lọt ra ngoài, nếu nay lệnh cấm gạo ban xuống, người buôn gian giảo mưu lợi, xướng lên lời nói không căn cứ, toàn do lúc ngày thường làm việc, không khéo, che giấu dung túng nên mới đến thế, một khi sợ tội, lại nói thác ra, để trút trách nhiệm, tội ấy đã không nói xiết mới chuẩn cho Phú Thứ vẫn ở lại làm việc để chuộc tội trước. Bỗng khâm phái là ngự sử Dương Quán lại đem các khoản việc hạt ấy có nhiều người buôn nước Thanh chở trộm gạo, và giám đốc hải phòng là Lương Văn Tiến (anh em

ngoại của Phú Thứ) nhiều lần cậy thế tải gạo ra nước ngoài, tâu lên hặc tội mới chuẩn cho Lê Điều đổi sung chức khâm sai, phái thêm chưởng ấn là Trần Văn Úc đi theo làm việc, lãnh ngay cờ, bài đi đến giao cho Lê Điều, hội đồng đem cả các khoản tra rõ nghiêm nghị. (Sau Phú Thứ lần lượt đem các việc đó xét nghe nói lãnh sự nước Tây ở Hà Nội mưu tính lấy tỉnh thành, lại phái viên nước Tây là Công Tăng Tinh tập hợp các người buôn mua súng ống khí giới muốn sinh sự ở Bắc Kỳ; lại các người buôn nước Tây thường viết thư kêu với tướng nước Pháp sớm muộn định lại thương ước, tư cho viện Cơ mật biết. Vua cho là Phú Thứ trước thì vội nghe hoang báo, sau thì nhân lỗi đem nhiều khoản, để dọa triều đình, giáng ngay dụ quở trách, nhưng bảo cho biết, giả sử có việc ấy cũng phải làm việc cho được ổn thỏa, nếu hơi có quá thắng để tỏ lời nói của mình là thực, thì phải xử tội theo luật khi biến).

Trước vua cho là các tỉnh thượng du ở biên giới Bắc Kỳ đất rộng người ít, bỏ lâm sào huyệt của giặc, lâm hại càng nhiều, muốn mộ dân dời đến ở để cho biên giới được vững mạnh, đã chuẩn định công việc sức cho thi hành. (Các quan tỉnh phải khám xét ngay trong hạt, nơi nào nguyên có dân ở, và ruộng đất đã cày cấy nộp thuế mà trốn đi bỏ hoang, thì phải chiêu dụ về ngay để ở và cày cấy, nơi nào nguyên chưa ở và cày cấy, ruộng đất bỏ hoang, thì lần lượt mộ dân để khai khẩn, nếu có thiếu vốn thì nhà nước cấp vốn cho, đợi 5 năm, nộp một nửa, cho miễn một nửa, ruộng đất đều làm nghiệp riêng, đời đời, 10 năm mới bắt đầu thu thuế; có quan lại tỉnh nguyện chiêu mộ kinh lý, thì tùy nhiều ít định thưởng, nếu 5 năm không thành hiệu, đều phải giáng, cách, bồi phí tổn, nay bắt đầu làm việc, ứng mộ lính

https://tieulun.hopto.org

tinh, tạm cho quan châu, huyện, phủ, tỉnh sở tại trông coi làm việc đợi sau được nhiều, nên đặt huyện, châu phủ, tỉnh, tiếp tục tâu lên). Đến nay lại dụ rằng: trong nước có phên che ở ngoài, cũng như người có 4 chân tay, nhà có cửa ngoài, 4 chân tay mạnh, cửa ngoài vững chắc, rồi sau mới có thể giữ được bên trong mà ngăn được kẻ quấy rối ở bên ngoài. Nước ta dọc theo biên giới, thượng du các tỉnh Cao Bằng, Lạng Sơn, Hưng Hóa, Tuyên Quang, Thái Nguyên, địa thế dài rộng, ruộng đều cày cấy được, đất đều ở được, lại có mối lợi về núi rừng, từ trước tiền của thuế khóa cung nộp, gọi là phồn thịnh từ khi giặc ngoài biên quấy nhiễu đến nay, sự sinh sống tụ họp của dân ngày một tan đi, sự tích trữ ở nơi cửa ải ngày một trống rỗng, phải quan đi đóng giữ khổ nhọc, đi lại phiền phí; đời trước Hưng nó làm giặc, Triều Thổ bàn xin mộ dân đời đến cửa ải để phòng rợ Hồ, người đất Khương thường làm phẫn, Triệu Sung Quốc dâng 12 kế về việc đóng đồn làm ruộng, người đời Hán thi hành, biên giới được ít việc, hiện nay ở biên giới có việc, quan to địa phương các ngươi không bày tỏ được chút mưu kế gì, lại mình không đi trước để khuyên người, khiến cho người vui theo, thậm chí cho là đất ở xa, lam chướng nhiều, kêu ca tránh đến, so với người đời xưa, sao không biết xấu hổ, trẫm thường ngày đêm lo nghĩ, chính sách mộ dân khẩn điền là việc cần phòng giữ biên giới ngày nay; hiện nay quân nước Thanh càng quân ta tiến đánh, các giặc ngày gần đây bị bắt, việc ngoài biên sắp xong, công việc xếp đặt về sau phải nên bàn trước, nay chuẩn cho từ tỉnh Thanh tỉnh Nghệ trở ra bắc, bọn đốc, phủ, bố, án, đề, lãnh cho

https://tieulun.hopto.org

đến quan lại các phủ huyện, đều theo lời dụ bảo, hoặc chính mình tự đương, hoặc khuyến xuất chiêu mộ, đến ngay kinh lý, nhưng đều phải đem việc tâu xin chuẩn cho để chóng được thi hành, cho có thành hiệu.

Nêu thưởng đàn bà thủ tiết ở tỉnh Nghệ An (Nguyễn Thị Trinh, hạng ưu).

Thuyền đi tuần của tỉnh Bình Định đến Thanh Hóa nhận tải các hóa vật, khi về đến ngoài biển Sầm Sơn (thuộc Thanh Hóa) bị giặc bắn cướp ; (1 suất đội, 2 đội trưởng cùng chết, binh đinh phiêu bạt chạy tan), tổng đốc tỉnh Thanh Hóa và Tôn Thất Phan xin phái tàu thủy sung đi tuần tiễu, vua bảo rằng: trước bộ Hộ, bộ Binh đã nghị chuyên do tỉnh Nam Định phái đi tuần tiễu, nay sao lại có giặc làm tắc ngại ấy, dương quan 2 bộ Hộ, Binh là Nguyễn Trọng Hợp đến phải giáng trước 2 cấp lưu, sức phải làm ngay, nếu lỡ việc luôn, tất cau tội phải bồi.

Trước Diệp Thành Lâm, Văn Bình Hùng xin được vỗ yên và sắp xếp cho chỗ ở (Hưng Hóa), đến nay 2 đoàn quân ấy lại gây tranh nhau, Thành Lâm lại đem quân cùng với viên phủ Điện Biên là Điêu Văn Xanh (người địa phương ấy) cùng đánh nhau, thống đốc Hoàng Tá Viêm xin phái người đến, Bình Hùng giả cách làm ra bài giải cho hắn yên lòng, để quyết ý đánh Diệp Thành Lâm, rồi phái người mật báo Điêu Văn Xanh việc ấy sao không đợi lệnh, nay đã như thế, phải cố sức làm cho xong việc ngay, để đền lỗi trước. Vua bảo rằng: người chuyên giữ trách nhiệm làm tướng, nói thì nghe, mưu kế thi theo, thế mà dẹp đám giặc tàn ấy lâu năm không xong, trước đã khinh thường xin vỗ yên an tri, dạ thú khó dạy cho quen, đã lo chúng giáo giở, nay

https://tieulun.hopto.org

thì quả nhiên, ngươi phải đem các đoàn quân ấy dẹp yên tất cả, mới có thể khoan tha được, không thì không thể từ chối được trách nhiệm (tuần phủ tỉnh Hưng Hóa là Nguyễn Huy Kỷ vì không khéo kiềm chế vỗ yên, phải giáng 2 cấp lưu).

Tháng 5, vua cho là địa phận các xã Hà Trữ, Hà Chiêm trước có ngòi nhỏ, có thể thông ra sông cái, sai đào cho sâu rộng thêm, để làm đường thuyền vua đi suốt, phủ Thừa Thiên tuân lệnh đi khám trù tính công việc, làm tờ tâu lên (tính cả các đoạn dài suốt hơn 1.000 trượng, đến khai rộng 2 trượng, sâu 2 thước, nhân công phải dùng đến hơn 153.000 công).

Vua bảo rằng: khai như đường kênh bị lấp, dài đủ cho thuyền đi, hoặc hơi kém cũng được, việc gì phải khó nhọc phí tổn nhiều quá, rất không phải ý trẫm, mới chuẩn cho mặt nước rộng suốt 8 thước, sâu 2 thước (lấy tháng về mùa hạ làm chuẩn) đủ thông được thuyền Bình Định mà thôi (tháng trước khai đường Kênh bị lấp, chuẩn cho rộng 1 trượng 2 thước).

Khi ấy dân hạt Nghệ An xin để cho tổng đốc Nguyễn Chính ở lại (có chỉ triệu về kinh) các viên hội đồng quyền chưởng đem việc ấy để tâu lên. Vua xem tờ tâu, khen và vui lòng, bèn gia cho Nguyễn Chính hàm thái tử thiếu bảo, thưởng cho kim khánh hạng lớn có 4 chữ « liêm bình cần cán »[1], chuẩn cho ở lại làm việc để thỏa lòng dân mong muốn, Hoàng Diệu (có chỉ lãnh tổng đốc Nghệ An) vẫn giữ chức cũ (Lại bộ hữu tham tri).

---

1. Liêm bình cần cán: Thanh liêm, công bằng, chăm chỉ, làm việc giỏi.

https://tieulun.hopto.org

Lấy Hình bộ tả tham tri Lê Đình Tuấn sung thương biện Cơ mật viện sự vụ.

Tháng ấy, kính gặp tiết thất tuần đại khánh của hoàng thái hậu. Ngày bính tuất, vua thân đến điện Long-an [1] mật cáo, ngày tân mão, sai Thái Thịnh Công là Hồng Phó kính cáo, lại sai Hình bộ tả tham tri Lê Đình Tuấn đến đền Đức Quốc Công [2] kính cáo.

Quan Nội các là bọn Bùi Ân Niên, Nguyễn Thuật dâng « tụng Hoàng hiếu » 7 chương:

1. Hiếu đức: Trời giúp vua Nam, vâng chịu nghiệp lớn, các thánh cùng noi, đức sáng vô hạn, tăng thêm phúc lớn, muôn tuổi không cùng, Hoàng thái hậu thọ, đức hiếu hoàng cung.

2. Hiếu kính: Liệt tổ cảm cách, vui cỏ đến trời, trên cao rực rỡ, phù hộ muôn đời. Chữ chữ giúp cho, kính dâng vâng mệnh, hoàng thái hậu thọ, nhà vua hiếu kính.

3. Hiếu dưỡng: Tràng lạc hầu cơm, Đông Triều [3] thăm hỏi, bốn biển chín châu, phụng dưỡng dưới gối, điện hoa ngày đài, tiệc quỳnh yến hưởng, hoàng thái hậu thọ, nhà vua hiếu dưỡng.

4. Hiếu mục: Cành nhiều lá tốt, gốc vững nước yên, hàng chiên hàng mục, trăm đời lâu bền, rộng ban nhân từ, để hòa tôn tộc, hoàng thái hậu thọ, nhà vua hiếu mục.

5. Hiếu trị: Lòng lộng bằng phẳng, đường vua phải tuân, trọng trưởng kính già, thiên hạ cùng nhân, tôn

---

1. Điện Long-an: là điện thờ Hiến tổ ở đấy.

2. Đền Đức Quốc Công: đền ở phía tây kinh thành thờ Đức Quốc Công là họ Phạm Đăng, có lẽ sinh ra hoàng thái hậu.

3. Tràng lạc, Đông triều: là tên cung của hoàng hậu ở.

https://tieulun.hopto.org

thân một lòng, ban cho phúc chỉ, hoàng thái hậu thọ, nhà vua hiếu trị.

6. Hiếu cảm: Một lòng cung kính, thấu đến tạm linh, đức khắp bốn cõi, nước là điển hình, khí hòa khắp cả, phép tốt tỏ ra, hoàng thái hậu thọ, hiếu của vua là.

7. Hiếu khách: Trời đất lâu dài, điềm lành vui về, mưa gió phải thời, thuận cả già trẻ, tiên thần chúc tụng, muôn tuổi có thừa, hoàng thái hậu thọ, hiếu khách của vua.

Vua xem xong bảo rằng: chưa là tài giỏi đặc biệt, vả lại khen quá, người nhận lấy phải thẹn, sai sao ra giao cho sử quán.

Mới sắc cho các tỉnh nghĩ soạn các khúc hát, cho con hát diễn tập, đến nay 2 tỉnh Hải Dương, Bắc Ninh tâu lên nói, đào nương đã thuộc được 4, 5 bài ở trong sách «ngự chế tổng vịnh»: (đào nương ở Bắc Ninh thuộc được 4 bài: tiếng nước Chiêm-thánh, đề Đình nhĩ, Yến lan-đình, một quân kỵ đẹp được giặc; đào nương ở Hải Dương thuộc được 5 bài, Vua Lạc Long trăm con giai, Cờ hoa lau, Trẻ con làng Phù Đổng, Yến lan đình, đề Đình nhĩ), bộ Lễ cho là những bài vua làm là trân trọng, mà người đem diễn tập hát xướng riêng rất là không hợp, xin nghiêm cấm ngay. Vua bảo rằng: phàm ca hát ngâm vịnh, cho mọi người ai thích thì tập, như 1 bộ Kinh Thi, người đời xưa hòa vào đàn sáo, dâng khi yến hưởng, là để cho thấm sâu vào lòng người, là lấy thơ để dạy việc gì mà cấm, người nào thuộc cho được hát riêng.

Chuẩn cho lập đàn chay ở chùa Diệu đế, tụng kinh để chúc thọ.

https://tieulun.hopto.org

Vua 2 nước Thủy Xá và Hỏa Xá sai Sơn Ngôi Kiều Tầm đến dâng lễ chúc mừng (2 chiếc ngà voi) liền ban cho vua 2 nước ấy sắc dụ và phẩm vật (kim tiền hạng vừa có 2 con rồng mỗi người 1 đồng, kim tiền có chữ « vạn sự như ý », mỗi người 1 đồng, ngân tiền phi long hạng lớn hạng nhỏ đều 1 đồng ngân tiền có 2 con rồng hạng nhỏ đều 1 đồng, tiền đồng lớn mỹ hiệu mạ bạc 10 đồng, sa vũ hoa sắc đỏ 2 tấm, sa hoa chính tơ 2 tấm, chén uống rượu bằng pha lê trắng đều 1 bộ, chén độc bạt[1] sắc trắng vẽ vàng của nước Tây 4 cái, ấm pha chè bằng sứ vẽ cây mẫu đơn và con phượng 2 cái, đĩa hạng vừa bằng đồ sứ hình bầu dục vẽ vàng, vẽ hình con voi con hổ, cỏ đồ, hoa cỏ 2 cái).

Ngày nhâm thìn, vua thân đem hoàng thân, các quan văn võ đến cung Gia Thọ làm lễ chúc mừng thượng thọ. Sai Nghị quốc công là Hồng Y Gia Hưng công là Hồng Hưu bưng chén, Lãng quốc công là Hồng Dật bưng nậm rượu, làm lễ xong, chiều hôm ấy mở tam giáo ở trước sân cung, bài nhạc, khúc nhạc, hát xướng nhiều trò vui, đều lần lượt chầu hầu, (nghi tiết theo như năm thứ 22 (1869).

Ngày giáp ngọ, vua ngự điện Cần chính, nhận lễ mừng, ban yến thưởng cho có thứ bậc.

Ban ân chiếu tất cả 27 điều :

— Hoàng thân vương công, hoàng tử tôn tước, công tử, công tôn, và văn ngũ phẩm, võ tứ phẩm trở lên, đều ban tiệc yến một lần và gia thưởng ban cho có thứ bậc.

— Các công chúa, công nữ, công tôn nữ và các phi tần, nữ quan đều gia ân ban cho.

---

1. Độc bạt : không hiểu nghĩa, chưa tra được.

https://tieulun.hopto.org

— Phủ Tôn nhân, tôn thất xa gần, đều gia ân ban cho, trong đó không cứ là đàn ông hay đàn bà, 70 tuổi trở lên, đều lượng gia thưởng cách.

— Các phủ thiếp đều gia ân ban cho.

— Ở kinh và tỉnh ngoài văn từ ấn sát, vũ từ chánh phó phòng luyện, chánh phó lãnh binh, và đốc học, các tỉnh từ bang biện, thương biện, tham biện—chánh phó quản lý, tiểu phủ, doanh điền, sơn phòng, hải phòng, điền nông sứ, thương chính, chánh phó đốc biện các tàu thủy cục thông bảo trở lên, trừ viên nào lần này về kinh chầu mừng đã dự ban yến không kể, còn thì đều thưởng cho có thứ bậc.

— Hoàng thân vương công, hoàng tử cùng văn vũ ấn quan ở kinh và tỉnh ngoài, và ở kinh từ phẩm, ở ngoài tam phẩm trở lên, được chỗ tên hiệu không chưa phải giáng, đều thưởng gia 1 cấp.

— Các quân thứ ở ngoài, từ thống đốc, tham tán, tán lý, tán tương, đề đốc, lãnh binh cho đến văn ngũ phẩm, vũ tứ phẩm trở lên cho đều ban thưởng có thứ bậc, còn thì văn lục phẩm, vũ ngũ phẩm trở xuống đến binh dũng, cho đều thưởng gạo tiền lương 1 tháng.

— Ở kinh và tỉnh ngoài văn từ phẩm ấn quan, vũ quan viên tam phẩm trở lên, trừ cha mẹ viên ấy đã được chiếu lệ phong tặng không kể, con người nào mới được thăng ở trước ngày ban ân chiếu, đáng được phong tặng, thì đều chiếu phẩm phong tặng cha mẹ có thứ bậc.

— Quan viên văn vũ ở kinh và tỉnh ngoài từ phẩm trở lên, không cứ là còn sống hay đã chết, hiện có ông, bà, cha, mẹ còn sống thì đều khai rõ, cùng làm danh sách tâu lên nghĩ gia ân ban cho có thứ bậc.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

— Quan viên văn vũ, ở kinh ngũ phẩm, ở tỉnh ngoài tứ phẩm trở xuống đến cửu phẩm, trừ đã được gia cấp ra, còn thì đều thưởng gạo tiền lương 1 tháng.

— Từ ngày 19 tháng 5 năm nay trở về trước, ở kinh và tỉnh ngoài, hoàng thân, công chúa, phi tần, quan viên, văn vũ đã bị giáng, phạt, cách lưu, không cứ tội công hay tội tư và không cho xét công trừ tội, chuẩn cho 3 bộ Lại, Hộ, Binh làm danh sách, tâu lên đợi chỉ, lượng cho ban ơn.

— Quan viên hưu trí văn từ ngũ phẩm, võ từ tứ phẩm trở lên, trừ người quê ở phủ Thừa Thiên, có theo ban chức thọ, chuẩn cho ban yến không kể, còn đều do quan địa phương làm danh sách tâu lên, cũng gia ơn ban cho có thứ bậc.

— Họ nhà vua, làng của vua, huyện của vua, đều gia ân ban cho có thứ bậc.

— Họ Phạm thôn Đông làng Tân Niên, họ Hồ thôn Tây làng Linh Chiểu, họ Trần xã Văn Xá, họ Tống xã Bài Xá, đều gia ân ban cho.

— Ở kinh và tỉnh ngoài mệnh phụ, các quan văn võ tam phẩm trở lên, đều được gia ân ban cho.

— Những cử nhân, tôn sinh, giám sinh, ấm sinh học ở giám và học sinh sung làm sinh viên trường võ học, chuẩn cho đều thưởng tiền lương 1 tháng.

— Vị nhập lưu thứ lại các nha môn ở kinh, chuẩn cho đều thưởng tiền lương 1 tháng.

— Các hạng biền binh thợ thuyền ở kinh, trừ thuộc các phủ nha ra, còn đều thưởng tiền lương nửa tháng.

— Các trạm ở kinh và tỉnh ngoài chiếu theo nhiều việc, ít việc, gia thưởng có thứ bậc.

— Tiền thuế thân, tiền đầu lõi, tiền thuế tạp dịch và thuế hiệt nạp bằng sản vật của các hạt trong năm nay,

https://tieulun.hopto.org

đã chuẩn cho tạm hoãn 3 phần 10, nay cho đem 3 phần ấy đều rộng tha cho cả.

— Tiền thóc phải nộp về các hạng ruộng đất của các hạt về năm nay, đã chuẩn cho tạm hoãn 3 phần 10, nay cho đem 3 phần thành ấy đều rộng tha cho.

— Quan viên văn vũ bị lỗi phải cách bãi, từ tứ phẩm trở lên, không cứ là có khoa mục hay không, và văn vũ từ ngũ phẩm đến thất phẩm dự có khoa mục, tứ cử nhân, vũ cử xuất thân trở lên, trừ thực có đích trạng tham tang và 70 tuổi trở lên không kể, còn đều chuẩn cho 2 bộ Lại, Binh làm danh sách tâu lên, đợi chỉ, lượng cho lục dụng.

— Phàm các án phải bồi tang vật chưa xong, trừ hiện có điền thổ, xin bớt giam xét không kể, còn thì ở kinh chuẩn cho bộ Hình, ở tỉnh ngoài cho thượng ty tỉnh ấy đều đem án bị can trước cùng tang phải bồi và năm tháng giam thu lâu hay chóng, làm danh sách tâu lên, đợi chỉ, lượng cho khoan giảm.

— Các người quân và dân, 80 tuổi trở lên, cấp cho 1 quan tiền, 1 phương gạo; 90 tuổi trở lên cấp cho 1 tấm vải, 2 phương gạo, 100 tuổi trở lên, cấp cho 1 tấm lụa, 3 phương gạo, nhưng chiếu lệ để tâu rõ để nêu khen.

— Các tỉnh phiêu lãn bị giặc, bị lụt, bị đói, dân tình nếu có thiếu thốn, chuẩn cho quan tỉnh đều xét thực, phân biệt chước nghĩ cứu giúp, để cho được chóng tỉnh lại.

— Các hạng tù phạm sung quân lưu, đồ, phát đi làm lính, làm đầy tớ, trừ phạm phải tội nặng như ăn cướp làm giặc, và đã được tha cho làm việc chuộc tội, đợi việc yên sẽ xét sau, không kể, còn thì cho bộ Hình làm

https://tieulun.hopto.org

danh sách kê tên, quê quán và tội trạng, đợi chỉ định đoạt.

– Những người quan, quả, cô, độc và nghèo ốm không kêu vào đâu được ở các hạt, chuẩn cho địa phương xét thực, đều lượng chẩn cấp cho, khi xong việc, cùng tâu trả lời, cốt đừng để cho không chỗ nương tựa.

Chuẩn cho các đồn ải phòng giữ bờ biển ở kinh và các quân thứ Tam Tuyên, Ninh Thái ở các tỉnh ngoài từ nhân viên đến các binh dũng làm việc sai phái, gia thưởng cho tiền bạc thay vào ban yến có thứ bậc.

Sứ bộ sang nước Xiêm là bọn Nguyễn Hiệp về trả lại mệnh lệnh. Khi trước thuyền của sứ đến cửa biển Bắc Nam, nước Xiêm, vua nước ấy sai quan nước ấy 6, 7 viên và thuyền quân đi hộ vệ đến sứ quán, dẫn sứ giả đi thăm hỏi các hoàng thân, đại thần, sau yết kiến quốc vương, việc đem mệnh lệnh của vua xong cáo từ ra về, vua nước ấy bảo nước ấy cùng với nước ta có tình hiếu cũ, trước vì việc ở phủ Trấn Ninh, lâu nay lỗi cách, nay được tìm đến tình hiếu cũ, thực là trời xui nên, vả lại 2 nước địa giới tiếp giáp nhau, chỉ mong từ nay về sau, giao hảo với nhau lâu dài, hoặc có kẻ côn đồ không tuân pháp độ 2 nước, cũng châm chước với nhau để trừ trị đi, để cho nhân dân đi lại buôn bán, đều được yên ổn, đó là điều mong muốn, phiền về tâu với hoàng thượng ta biết, rồi đưa thư đáp lạ và phẩm vật chúc mừng hoàng thái hậu thọ 7 tuần, gửi sứ giả đem về dâng lên, rồi hẹn đến tháng 5 năm sau, sai sứ sang tạ, từ trước đến sau, yết kiến công hoặc yết kiến tư, vua tôi khoản tiếp, tình lễ thân hậu có nghĩa không quên như môi với răng.

https://tieulun.hopto.org

Đến nay sứ về, vua hỏi về tình thế nước ấy, bọn Hiệp tâu trả lời, hỏi ra nước ấy trước có người nước Bút-tu-kê đó thông thương, đối với phương tây tình thế đã biết được đại khái, đến khi người nước Anh bắt đầu đến, chỉ cầu để thông thương, nước ấy mới cùng nước Anh lập hòa ước, người Anh không gây hấn vào đâu được, nên không mất đất, mà nước ấy lại gọi được lãnh sự 9 nước nghị hòa, (Phú-lãng-sa, Ý-pha-nho, Phổ-lỗ-sỹ, Mỹ lợi kiên, Bút-tu-kê, Ý-đại-lý, Bồ-đào-nha, Hà-lan, Y-ta-ly) lấy nước Anh làm đầu, sau đến các nước, trong đó, đi lại giao tiếp sự thể dễ dàng, không bó buộc quan ngại chút nào, (Vua nước Phật-lãng nếu có yến hội, cũng triệu lãnh sự các nước đến dự, ngồi cùng một bàn thù tiếp uống rượu, ngày thường các lãnh sự cũng được bất hầu vào chầu, quan viên lớp nhỏ nước Xiêm đều được đi lại giao tiếp riêng với lãnh sự các nước ấy như người một nước) mà nước ấy riêng giữ được quyền, (nước Xiêm dùng 1 viên quan người nước Anh giữ việc xem hoa tiêu ở bể, 1 người giữ việc điện báo, còn thì các lãnh sự ấy chỉ chủ việc thông thương, không được dự việc nước của nước ấy, thuyền các nước đến buôn, thì thuế lệ xuất cảng nhập cảng cũng do nước Xiêm chiếu thu, còn như các lãnh sự ấy có chỗ không phải, thì quan nước Xiêm hội đồng với các lãnh sự nói lẽ phải trái, viết thư về cho nước Tây ấy xử đoán) sản vật bởi đất sinh ra, thì thóc gạo và gỗ là nhiều, ngoài ra như tô mộc, dầu, đường, hồ tiêu, đậu khấu các thứ ấy cũng đều có; binh đinh thì để đủ canh giữ các công sở, còn thì cho về; làm việc thì thuê người nước Thanh nước Tây làm. Khi có việc thì triệu tập binh lương ở các trấn, tình thế hình như không có phòng bị gì, nhưng bên trong thì có các nước đồng minh chủ trì hòa cục, bên

https://tieulun.hopto.org

ngoài có các thuộc quốc chống giữ, cho nên không bị người hiếp chế, và lại người nước ấy toàn không biết chữ Hán, tiếng nói người kinh, người nước Thanh, người nước Nam làm quan ở nước Xiêm, đối với chữ Hán mà nhời và ý ẩn mật thì không thông hiểu cho lắm, lại nhà các quan đại thần đều có người Tây làm thuê, và có lãnh sự Pháp ở đấy, xét tình viên lãnh sự ấy không muốn cho la giao thiệp rộng, nên trong khi ứng đối, chỉ nói về việc thông hiếu, không liện nói đến việc khác chút nào.

Vua cho là việc đi sứ ấy hơi có lận lội khó nhọc ban thưởng có thứ bậc. (Chánh sứ Nguyễn Hiệp, phó sứ Đinh Văn Giản thưởng gia 1 cấp, tây phái lục thất phẩm thưởng kỷ lục 2 thứ, bát cửu phẩm thưởng 3 tháng tiền lương, lại chuẩn cho về bộ nha cũ làm việc).

Quan ở quân thứ là Hoàng Tá Viêm dâng sớ lên nói: sào huyệt bọn giặc ở Giả Nham đã phá được mà bọn giặc họ Đàm họ Ông chưa bắt được, biên binh ở quân thứ mệt mỏi ốm đau, xin điệu đổi những tên khỏe mạnh để phòng canh giữ đánh dẹp. Vua cho là hiện nay sự thế đã thư, vô cớ mà gọi quân điệu đi, sợ tai mắt người lấy làm lạ, không y cho.

Mùa hạ năm nay, các tỉnh Nghệ An, Ninh Bình, Hải Dương, Quảng Yên được mùa to, các tỉnh Hà Nội, Hưng Yên, Hưng Hóa, Hà Tĩnh, Bắc Ninh, Thái Nguyên, Khánh Hòa được mùa vừa, còn nơi nào có bị tai hại, thì tô thuế đều chiếu hạng tha hay giảm có thứ bậc.

Quan quân ta hội với quân nước Thanh đánh sào huyệt giặc ở Tam Hải, bắt được ngụy nguyên soái là Chung Vạn Tân, ngụy tổng doanh là Lưu Đình Quang, ngụy thừa tướng là Lý Xuân Phương, ngụy quân sư là

https://tieulun.hopto.org

Lý Thế Thủ, nguỵ trung quân là Lưu Vĩnh Thắng, nguỵ tả tiên phong là Lý Dương Giai, Lý Thế Sinh, nguỵ hữu tiên phong là Lý Thế Tuyên, Lý Thế Bân, đều giao cho phái viên nước Thanh giải về nước.

Giáng cung phi họ Lê làm Mẫn Tần (vì phi gần đây phần nhiều trễ nãi sơ suất, cho nên sách phong trước lại cho ty có trách nhiệm giữ, đợi có biết sợ và gắng gượng, thì sẽ cấp trả lại cho).

Tháng 6, dân đói ở tỉnh Quảng Nam (lần lượt đến 130 người cả đàn ông đàn bà) đến kiếm ăn ở phủ Thừa Thiên, sai chiếu cấp tiền gạo.

Tướng nước Pháp đóng ở Gia Định là La Phong về Tây, Lư-mi Đa sung thay.

Khâm sứ nước Pháp đóng ở kinh là Hoắc Đạo Sinh về Tây, Đơ-Na sung thay.

TIMSACH.COM.VN

Hai bộ Binh, Công tâu xin đến tháng giêng sang năm đúc đến 6 cỗ súng đồng thần uy Phục viễn đại tướng quân.

Vua bảo rằng: các hạng súng thiếu rất nhiều, phải đi cũng rộng, tạm hoãn lại để nuôi của và nuôi sức, đợi quan viện Cơ mật, thương bạc nghĩ phái người đi học, hoặc thuê được phép đúc giản tiện sẽ làm sau. (Sau cũng vì có việc mà đình chỉ).

Nguyên hiệp đốc Tôn Thất Thuyết (năm ngoái xin về Thanh Hóa chữa bệnh, có chỉ hễ chữa khỏi bệnh thì về kinh) lại vì bệnh xin ở lại tỉnh Thanh để điều trị, đáng sở nói: Thanh Hóa là nơi phát phúc, căn bản rất quan trọng, gần đây nghe thấy phân rừng phân biển chưa yên, mà bọn gian đồ người Kinh, người Thổ phần nhiều lẻn hút ở đó, không dám không lự để ý, nếu được, chuẩn cho cùng bàn với quan tỉnh, xin đem hết ý kiến

https://tieulun.hopto.org

ngu giúp vào chỗ chưa chu đáo, may ra trong khi tĩnh dưỡng hoặc có thể báo đền được mấy may.

Vua bảo rằng: tuy có lòng chọn việc, nhưng chứng nóng chưa hết, hãy cho ở lại điều trị, nếu có nghe thấy nghĩ người việc gì nên làm, còn với quan tỉnh xét cho xác đáng, mà làm, cũng không hại gì, không phải lại thêm 1 quan tỉnh nữa.

Khi ấy thị giảng học sĩ sung điền nông sứ tỉnh Khánh Hòa là Phan Trung, việc chúc hỗ xong, chuẩn cho hàm Hộ bộ tả thị lang vẫn sung chức cũ.

Du rằng: Phan Trung vẫn có tiếng là người khẳng khái, công khó nhọc cũ đáng ghi, trung nghĩa gốc ở tính trời, há vì xa xôi mà quên báo ân, nay về chiêm bái, trông thấy mặt vẫn khen tấm lòng, công không thành nhưng tiết đáng khoan, lời dạy giá nhưng chí chưa suy, khen người trước khuyên người sau, càng nên thăng thưởng, người tầm thường chớ cho là giả mà coi thường. Kia như sĩ phu phải lập chí trước, chí có nhất định thì sự công danh tiết đo đó mới thành, nếu chí không bền, thì sợ được sợ hỏng, không việc gì là không làm, sao dáng gọi là sĩ phu được, huống chi những bọn khéo nói làm ra vẻ lành, kiến thức thấp, chí khí hèn, ngày thường chỉ khéo thờ quan trên, để không mất danh dự, nịnh hót để cầu được dùng, trăm đường nịnh đối, mỗi khi gặp việc, mất ngay tiết tháo, hoảng hốt không biết làm thế nào, đều do không có chí khí, không có kiến thức, sẽ đến mất phẩm hạnh, hại thanh danh, nếu những bọn ấy, đâu phải là người vua quan đáng tiến dùng, mà sĩ phu lập thân, cũng đâu phải tự cam thấp hèn đến thế, phải thông sức ngay cho biết khuyên răn.

Tha giảm số tiền bạc phải nộp về năm nay cho 18 xã, động thuộc tỉnh Quảng Yên (vì cớ bị giặc quấy nhiễu,

https://tieulun.hopto.org

6 xã động vào hạng thiệt hại lắm, được miễn tất cả, 12 xã, động vào hạng thiệt hại vừa, được miễn 5 thành).

Đê Văn Giang vỡ, tuần phủ tỉnh Hưng Yên là Trần Văn Chuẩn, án sát sứ là Nguyễn Văn Trang, và các nhân viên chuyên biện, tùy biện công việc đắp, đều phải giáng phạt có thứ bậc, lại sắc cho quan tỉnh tùy tiện nghi mà sửa đắp lại (tháng 10 năm ngoái chuẩn cho tỉnh Hưng Yên đắp đê huyện Văn Giang).

Tỉnh Hà Tĩnh thiếu ăn, sai phát tiền thóc phát chẩn và cho dân vay.

Vua xem quân báo gần đây, dụ cho bọn thống đốc Hoàng Tá Viêm, tham tán Trương Quang Đản rằng. Lý Dương Tài là quân gian giảo của nước Thanh, cam lòng phản nghịch, dù có thể bách thường cùng, cũng lại tìm đường sống khác, đâu có chịu phơi xương ở chỗ núi hang, huống chi Lục Chí Bình rất là giảo hiệt, ở lâu nơi biên giới, tình thế quen thuộc, há chịu tự chết ư? Thế mà tốp tàu trước của Quang Đản, hoặc nhận là chúng đã ở trong đám xác chết, hoặc ngờ là chúng đã tự tận. Tá Viêm nghe thấy để đốc họ Phùng hẹn ngày chuyển về quân thứ Bắc Ninh, sức ngay sắm sẵn phẩm vật để tặng, ý muốn để đốc ấy về ngay, cùng cẩu thả cho xong việc cả, tướng soái như thế, còn có thể vì nước cứu dân được không? Tá Viêm phải đến ngay chỗ để đốc ấy đóng quân, cùng với Quang Đản hội đồng với để đốc ấy bàn tính cốt làm thế nào đem bọn họ Lý, họ Lục, họ Đàm, họ Ông kết án trị tội, và công việc xếp đặt về sau đều được chu đáo thỏa đáng, khỏi để lo ngại về sau, nếu phen này để đốc ấy vào cửa quan, mà các giặc ấy không quét sạch được hết, thì cả nhà các ngươi cũng không đương được lằn lớn ấy, chớ có khinh thường.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Tuần phủ Nam Ngãi là Đoàn Khắc Nhượng dâng sớ nói: dân tình thiếu thốn, xin cho cứu giúp. Vua bảo rằng: hạt ngươi lúa mới vừa gặt xong, lại tỏ ra túng thiếu, nên phải phòng bị trước, hoặc thu mua gạo buôn, hoặc khuyên quyên để thu mà nuôi dân, trù tính nhiều cách, cốt được tiếp tế, để xứng đáng trách nhiệm ủy thác cho

Trước tuần phủ Hà Nội là Nguyễn Hữu Độ tâu bày công việc xếp đặt về sau ở biên giới (đại khái nói:

—Bọn giặc Lý Dương Tài không giống như giặc Ngô Côn, mà truy nguyên về việc phải lo ngày nay, cũng bởi trước thì mượn quân, sau thì vỗ về an trí, cho chúng mộ phu khai mỏ, nên mới đến thế, nếu không nghĩ cách tự cường, tự trị, mà khư khư vào vỗ về an trí mộ phu khai mỏ, viện binh đánh giặc, trông cũng đến không phải là kế hay, huống chi việc ngày nay, có 4 điều tệ: — Trước kia dọc biên giới dùng thổ quan, nay đổi thổ quan, dùng quan bổ đến, mà phên giậu ngày một mỏng, là một điều tệ; Quân trước kia lấy châu Hoan, châu Ái làm tinh binh, đem ra đánh tất được, từ khi đổi làm giản binh, trong đó phần nhiều là con em nhà phú hào, đến lượt ra lính, bỏ tiền ra thuê mướn, nên gặp giặc liền chạy, đó là hai điều tệ. Từ trước đến nay. Bắc Kỳ có cấp báo gọi bắt quân Kinh, mũi tên hòn đạn theo nhau, tất có nạn chết chóc, từng trải làm chướng, không khỏi phải lo về thủy thổ, gọi bắt luôn luôn, trốn, chết, ra thú, thay thế, không ngày nào không, mà quân kinh càng yếu, đó là ba điều tệ; đời xưa nói quân giản binh vài nghìn, không bằng quân triệu mộ ba trăm. gần đây lãnh mộ chỉ số hư trương, số quân ứng mà chưa chắc đều đã khỏe mạnh, giản hoặc có 1, 2 người thực có sức khỏe, quan ở bộ cũng để đấy, không hỏi

https://tieulun.hopto.org

đến, như thế ai chẳng nản lòng, linh mộ toại thành vô dụng, đó là bốn điều tệ. Hiện nay, bọn giặc họ Lý dựa vào rừng núi giữ chỗ hiểm, quân ta cùng các doanh quân nước Thanh đi hội lại cùng đánh, lâu ngày cung cấp khổ dân, xin tự cho tổng đốc Lưỡng Quảng rút hết quân các doanh về, còn 1, 2 giặc trốn, lại xin chọn phái 2 quan đại thần coi quản đem quân tinh nhuệ đến thượng du các tỉnh (các hạt Phú Bình, Lạng Giang, Đa Phúc thuộc Bắc Ninh, Thái Nguyên; 2 huyện Tam Nông, Hạ Hòa thuộc Sơn Tây, Hưng Hóa) chọn chỗ đặt đồn để trấn áp, còn quân giản binh (chỉ cả toàn kỳ mà nói) thì lấy một nửa mà chọn kỹ những người khỏe mạnh, một nửa thì cho về mà cho nộp tiền (mỗi tháng mỗi người đều 5 quan, để cấp thêm cho binh dũng), quân mộ thì lấy người hăng hái dữ tợn cấp thêm cho tiền gạo, chọn quan võ người nào có võ nghệ thao lược thì coi quản, huấn luyện, khiến cho cố gắng lập công, lúc không việc thì cấp cho trâu cày và đồ làm ruộng, khai khẩn những ruộng bỏ hoang để đủ dùng cho quân các thổ dân ở thượng du có muốn theo đi khai khẩn cũng cho; lại xét các mun trưởng người nào chăm việc công, thích việc nghĩa, được thổ dân tin phục thì xin cho phẩm hàm, khiến cho chiêu tập dân lưu tán đều về làm ăn sinh sống, mà các mỏ ở Tuyên, Cao, Thái, Lạng lần lượt khai ra, các tỉnh ở hạ du gặp có cấp báo, cũng nhờ đó để nương tựa nhau, còn như việc vỗ về an trí, chưa khỏi có lo ngại về sau. Xin các tỉnh dọc biên giới có việc, gấp đôi số quân đóng lên, quan tỉnh đều mộ lấy 1 đội quân khỏe mạnh mà được việc, để giúp vào canh phòng, hai bên tả hữu đã có 2 đồn to làm nội thanh thế, thì các đồn linh tinh ở nơi làm chướng xin đều dinh bãi, binh lực đã hợp

https://tieulun.hopto.org

tốn phí vô ích cũng hơi, không nói đến đánh mà chúng tự khuất phục như đánh, không nói để vỗ yên mà chúng tự đến xin vỗ yên, những sự đề phòng bất ngờ có thể tự tiêu ngầm, mà công hiệu kinh lý tuần tuyên, trưởng cũng dần dần đến được.

Vua bảo rằng: nói thì dễ, làm thì khó, người tự tính liệu, có thể ra sức làm được việc, tất phải xin đương lấy, trẫm đương thử xem có làm được không. Sau lại bảy tỏ nghĩ định trước, cho là quả làm được kế sách ấy, thì tuy có chậm đến hàng năm, mới có thể hết được giặc, nhưng các tỉnh trang châu quân dân hơi được yên nghỉ, tài lực không khó nhọc phí tổn lắm, trưởng cũng là việc cần cho yên biên giới.

Vua răn bảy cố gắng thêm, không nên khoe khoang đương chức kinh lý tuần tuyên, và nói tỉnh Sơn Tây, tỉnh Bắc Ninh trên tiếp giáp các tỉnh Hưng, Tuyên, Cao, Thái, Lạng, dưới tiếp giáp các tỉnh Hà, Ninh, Định, Yên, suốt đến Thanh Hóa, làm nơi che giữ cho trung châu, phải hình thế vững mạnh để chế ngự các sự bạo động, xin ở 2 tỉnh ấy, chọn nơi hình thế tiện đặt 3 đồn lớn, chọn quan trọng thần kiêm quản cả công việc ở quân thứ và ở tỉnh, cho việc phòng giữ được nghiêm.

Vua bảo gần đây chưa thấy người nào dấn mình đảm đương được, nên theo lời xin, để xem thành hiệu, rồi đem tập tấu của Nguyễn Hữu Độ lần lượt tâu lên, giao đình thần và Hoàng Tá Viêm xét tâu trả lời để thi hành, (tỉnh Sơn và tỉnh Bắc nên phải kinh lý, quan Nội các là Bùi Ân Niên trước đã tâu xin, các việc làm đồn, đóng quân và huấn luyện mộ dân khai khẩn, nói rất rõ, vua rất lấy làm phải, nhưng khó có người, đến

https://tieulun.hopto.org

nay Hữu Độ lại đem ra nói, sự tình đại khái giống nhau, lại xin tự đảm đương, cho nên có chỉ chuẩn cho này.

Vua rước từ giá ra chơi cửa biển Thuận An nghỉ mát mùa hè và xem bơi biển 6 ngày về cung.

Làm thêm lũy lớn ở bờ bên hữu Lộ Châu, chia đặt các cỗ súng.

Bố chính sứ tỉnh Quảng Ngãi là Lâm Hoành tâu lên nói: dân tỉnh thiếu ăn, chuẩn cho lấy gạo ở kho ra 4.000 phương để chuẩn cấp cho dân. Hoành lại hiến thị khuyên các nhà giàu quyên giúp, gia thưởng đều có thứ bậc (500 quan trở lên thưởng 1 chiếc bài bạc, nặng 5 đồng cân, 1.000 quan trở lên, thưởng 1 chiếc bài bạc, nặng 1 lạng).

Vua bảo Ân Lạc rằng: nước nhà hoạch thổ nơi mất mùa vội đã kêu thiếu, nơi được mùa cũng lo không đủ, làm cho thêm lo phiền như thế, không biết trong kinh tỉnh ngoài chia chức thế nào? Hầu để vua và dân chịu khổ một mình, mà mình cứ an nhiên ư? Đình thần phải nghĩ cho chu đáo được việc, đâu được ngồi mà nhìn, đình thần xin ở kinh và tỉnh ngoài từ ấn quan trở lên, đều quyên lương để giúp vào việc phát chẩn, vua không cho.

Lý Dương Tài trốn đến tổng Nhu Viễn (thuộc Thái Nguyên) tham tán Trương Quang Đản hội ngay để đốc, tham tán chọn phái biền binh cùng với quản nước Thanh đuổi bắt và sức ngay cho tổng lý, hào mục thổ mán rình bắt, thống đốc Hoàng Tá Viêm đem việc tâu lên.

Vua dụ rằng: giặc Lý hiện còn chạy trốn, đem ngay tướng sĩ ta đi nhiều nơi tìm bắt, tổng lý nếu giết chết

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

được bọn giặc, thì hậu thưởng ngay cho, còn những người thổ cấp đỡ riêng và dung túng cho bọn giặc, thì tra nã đích lên chém ngay, và thương thuyết với đề đốc họ Phùng, cũng gia tâm lùng bắt, để cho các hạt Thái Nguyên, Tuyên Quang, Hưng Hóa không sót một mống giặc nào, không được nói chiếu lệ hay báo chiếu lệ, có phụ trách nhiệm.

Trước đấy, đình thần trù nghĩ công việc xếp đặt về sau hoặc trích tờ tư nghĩ của quan nước Thanh, hoặc theo nghĩ định của các tỉnh biên giới, thì hành ngay, tất cả có 5 khoản :

1. Nói rõ các điều cấm ở cửa quan. (Năm Gia Khánh thứ 11, (1806) viên phủ Thái Bình có tư đến tỉnh Lạng Sơn, trong đó có nói : lệ định, từ nay về sau xét rõ chỉ bài cửa quan, xét có hai cấp của 2 nhà Giang Châu, Long Châu là thực, không có bài chỉ tức là tự ý riêng vượt qua biên giới bắt giải đề trừng trị, năm Quang Tự thứ 4 (1878) tổng đốc Lưỡng Quảng tư định chương trình, trong có một khoản nói: phàm nhân dân ở Khâm châu đi đến địa phận nước ta, phải do Khâm châu tra rõ, ấn cấp bài phiếu, còn Quảng Đông, Quảng Tây cho đến các tỉnh ngoài, nếu có sức phái quan quân binh dịch đến nước ta sai phái việc gì, đều phải bẩm rõ đốc phủ tỉnh hạt ấy xét rõ cấp giấy, và ở trong giấy nói rõ không cho mang kèm hàng hóa lậu thuế, cũng không được sách nhiễu ở dọc đường, và tư cho nước ta biết đề tra xét cho ra cửa quan, còn quan quân binh dịch ở tỉnh ngoài, phải qua 2 tỉnh Quảng Đông, Quảng Tây ra cửa quan, thì đều phải tư cho đốc phủ tỉnh Quảng Đông tư cho quan địa phương ở nơi ra cửa quan biết ; nếu có tự xưng là được sai đi mà xét không có giấy

https://tieulun.hopto.org

cấp cho, thì bắt trở về, chớ để cho vào địa phận nước mình, để khỏi giả mạo ; điều cấm ở cửa quan trên đây phải tư cho quan nước Thanh theo thế mà thi hành, còn như nước ta trước đặt ra các nơi quan ải, phải chiếu nghị năm Tự Đức thứ 28 (1875) chỗ nào là chỗ hẻo lánh xa, thì chọn 2 người thổ hào, thổ mục làm trưởng đồn, đem dân canh giữ, chỗ nào là đường cái thông hành, thì phái phẩm quan sở tại sang làm trưởng đồn, liệu bắt binh dũng đóng chặn, mỗi đồn cấp cho 1 quả ấn, cứ cách 3, 4 mươi dặm được đề một đồn, nguyên có đường tắt phải chọn lấp hết, phàm hành khách đi lại đều cho đi ở trước đồn, không được tự do đi lại ở đường tắt, còn như nhân dân ở chỗ ấy và hành khách đi lại buôn bán, cho trưởng đồn ấy giúp đỡ cấp cho giấy để xét nghiệm (trong đoàn có mấy ngày? Phải biên rõ để dựa vào đấy mà tra xét), cho ra khỏi đồn, đi về theo như hạn, nếu có linh tiết gian tà do thám, cho sở tại bắt giao cho trưởng đồn xét trị, nếu gặp có bọn cướp to (1, 2 trăm đứa) bọn cướp nhỏ (2, 3 mươi đứa), công nhiên cướp bóc, cho trưởng đồn bên trong bên ngoài thông báo cho nhau đem binh dũng đánh bắt).

2. Xử trí quán không có tiết chế. (Năm Đồng Trị thứ 13 (1874) đốc phủ Lưỡng Quảng cáo thị cho người nước Thanh, trong có nói : những người Trung Quốc hiện ở nước ta, có kẻ đã từng phạm án ở Trung Quốc trốn đi, hiện biết hối tội, trở về Trung Quốc tự thú, phải đến chỗ quan địa phương nơi giáp giới và chỗ quan thống binh, trình rõ, đợi tra xét án cũ chiếu lệ thi hành, nếu trước ở Trung Quốc vốn không phạm tội, sau ở nước ta sinh sự, thì nếu thực lòng hối cải xin về, cũng đến quan

https://tieulun.hopto.org

địa phương chỗ giáp giới và chỗ quan thống binh trình báo họ tên quê quán hiện tại, đợi tra xét, phát cấp cho giấy đi đường, về quê an trí, nếu lại coi thường pháp luật sinh sự thì bắt chém ngay, còn như dân thường ở Trung Quốc lưu lạc sang nước ta, hiện quả là muốn về, đều chuẩn cho báo với quan địa phương ở nơi giáp giới, phân biệt cho về an trí, nhưng phải chia ra từng lần, mỗi lần không được quá một trăm người, không cho đặt dia các hạng người, nếu dám mang lòng bất trắc, đem ngầm binh khí hoặc giả dối trà trộn vào biên giới sinh sự, các quan thống binh và các quan văn vũ địa phương phải ngăn chặn ngay. Đề đốc họ Phùng năm trước sang đánh giúp, cũng từng nói khi nào thắng trận kéo quân về, phàm người hết hạn sai phái, đều đem về sau, còn như trong quân, theo lệ có để lại còn thừa lại, binh dũng sang lần này, quê nhà không phải giáp gần hết cả, khi nào thắng trận kéo quân về, phàm binh dũng bao nhiêu, rút về hết cả, đợi đến Liễu Châu, sẽ cấp cho số tiền thừa để lại, cho giải tán, sẽ được cấp tiện quê nhà, không lưu tán lâm bậy nữa. Các khoản trên này phải do quan nước Thanh theo đó mà thi hành, nhưng sức giao cho các tỉnh niêm yết, và nghiêm sức cho tổng lý đầu mục bang, phố trong hạt phàm người nước Thanh đến nơi, đều phải khai rõ họ tên quê quán, người nào hễ có gia sản đóng thuế ở bang có người bảo đảm kết nhận, thì cho ở lại làm ăn sinh lý, người nào không có người quản nhận, thì bắt giao cho quản doanh hiện còn đóng đấy giải cho vào cửa quan, nếu sau xét ra tên nào lẻn trốn, thì không là linh trốn tức là giặc trốn, phải bắt để trị tội ngay. Lần này sau khi quân nước Thanh vào cửa quan, các tỉnh dọc biên giới nước

https://tieulun.hopto.org

ta đều phải biên binh và hào mục sở tại đi xét bắt ngay, cốt cho trong 1 tháng phải hết, nếu có bắt được quân lều lồng thì chém ngay ; còn những người Thanh đến ngụ ở các tỉnh dọc biên giới, người nào đã ở đến 2, 3 đời thì sức cho để tóc, để tiện kiểm soát.

3. Liệu để quân đóng lại để đàn áp (Các tỉnh Thái Nguyên, Tuyên Quang, Cao Bằng, Lạng Sơn nước ta, địa thế giáp gần, rừng rậm hút ngát, lại giáp giới với nước Thanh, bọn giặc còn sót lại và bọn du côn dễ lẻn đến tụ họp, năm trước để đốc họ Phùng giúp ta đánh giặc, đem hết quân doanh rút vào cửa quan, giặc còn sót lại mới được lại nổi lên, sau rồi họ Lưu họ Triệu lại sang cùng đánh, tuy có liệu để quân đóng lại để đàn áp nhiều, nay như họ Lý, họ Lưu, họ Triệu, họ Ông [illegible] phải bắt giết, quân nước Thanh thắng trận rút về, xin liệu để lại 5 doanh thống lãnh hoặc đốc đời 1 viên, quản đời 1 viên, chia đi đóng đồn, hạt Thái Nguyên 2 doanh, hạt Tuyên Quang 2 doanh, chỗ tiếp giáp Cao Bằng, Thái Nguyên, Lạng Sơn 1 doanh, để giúp việc trấn áp, giặc còn sót nếu lại gọi nhau tụ tập, quân giải tán hoặc có trốn ở lại sinh sự, thì do quân nước Thanh liệu để lại ấy liệu tình giặc nhiều hay ít, điều đốc các doanh cùng với quân quân nước ta đánh bắt, đợi sau biên giới thực được yên ổn rồi sẽ rút về, còn những viên hiện thuộc về trại quân của để đốc họ Phùng như : Trần Đĩ Mô, Trần Đức Triều, Chu Bình, Lâm Vương Chính Minh, Lưu Ứng Cao, hoặc thông hiểu binh thư có dũng lược, hoặc địa thế am tường hoặc tình dễ dàng, dân vui lòng muốn xin lưu lại, xin cho đều ở lại đóng đồn, các khoản trên dây, tư cho quan nước Thanh chiếu theo làm việc, mà quan ở quân thứ nước ta cũng phải

https://tieulun.hopto.org

liệu để lại tham tán, tán lý, để lãnh mỗi chức 1 viên 1.000 quân, 5, 3 thớt voi, chọn chỗ đóng đồn, hễ giặc tụ họp ở chỗ nào, thì hội với quân nước Thanh đánh ngay, đợi dẹp yên tất cả, dân tự canh giữ được, sẽ định rút sau.

4. Gọi giặc ra thú trở về, (Các tỉnh ở biên giới Bắc Kỳ, bọn còn sót lại của Ngô Côn, Hoàng Sùng Anh vẫn chưa trừ được hết, nay giặc họ Lý lại quấy nhiễu, bè lũ thực nhiều, trừ Lý Dương Tài phải đánh riết trị tội nặng không kể, nếu bọn ấy quả là biết hối tội đầu hàng, tên nào ra thú ở quân nước Thanh, phải do quân ấy đem về, tên nào ra thú ở quân thứ ta, cũng đều giải giao cho quân ấy, cho về quê cũ, cho hết mầm ác.

5. Làm thành chòm trại để đoàn kết dân dũng (năm [illegible] chuẩn định [illegible] mỗi [illegible] hiện giới đều chiếu lúy dân số nhiều ít xa gần, hoặc 1 tổng chia làm 2 chòm hoặc 2 tổng hợp làm 1 chòm, chọn nơi hình thế có thể cày được, hoặc đắp lũy đất, hoặc trồng tre gai, dân trong tổng đều họp ở trong chòm ấy cho tiện canh giữ, còn như ngoài đồng có làm tạm nhà ở để cày cấy, đến khi gặt xong mang về chòm lớn để cấy, việc ấy nơi đã làm thì sửa sang thêm, nơi chưa làm thì theo như thế làm ngay. Năm thứ 28 (1875), quan tỉnh và quan thứ Tuyên Quang là Mai Quý, Lã Xuân Oai nghĩ tỉnh ấy xin đặt quản đoàn ở các phủ, huyện, châu cai quản các tổng đoàn, mỗi tổng đều đặt 1 đoàn mục, còn súng và khí giới, thuốc đạn, do bọn ấy sắm lấy, thiếu thì quan cấp cho, để phân phái canh giữ, cùng với tổng lý đem đoàn dinh đánh bắt, chém hoặc bắn được đầu sỏ giặc chết hay bị thương, chiếu lệ thưởng cho, phủ đoàn, huyện đoàn và quản mục cai quản đoàn binh, phân biệt nghĩ thưởng, nếu không hết

https://tieulun.hopto.org

sức, để cho giặc trốn vào làng xóm, và tổng xã ở bên cạnh, không chịu đi cứu viện, thì các quản đoàn quản mục, chiếu thu mỗi tên 50 quan tiền, cấp cho những nhà bị cướp, lại nghĩ xử phạt trượng và cách chức cũng như tổng lệ, nếu trong 6 năm, giữ được không có giặc cướp lén lút ở chỗ nào, phân biệt nghĩ thưởng, nay những tỉnh ở biên giới như : Cao Bằng, Lạng Sơn, Thái Nguyên, Hưng Hóa, Quảng Yên và Tuyên Quang cũng như nhau, phải theo thế mà làm tất cả).

Vua sai sao lục giao cho thống đốc Hoàng Tá Viêm xét kỹ, và sai chép ra cho các tham tán, đề đốc, tán lý cùng đốc, phủ, bố án các tỉnh, xét bàn cho thỏa đáng, rồi đem ý kiến mình đoán định làm tập tâu đệ lên. Đến [illegible] Tá Viêm lâu trả lời theo như đình thần nghĩ định [illegible] Khoan [illegible] Quảng Đông, Quảng Tây và đề đốc họ Phùng xin đều gia tâm hết sức làm việc, lại sức ngay cho Tá Viêm, ở ta tất phải sửa soạn tu tập ngăn chặn ngay, trấn áp, về thế nào quyết phải hết sức làm cho có hiệu quả, không được sợ việc cẩu thả cho xong việc, rất phụ trách nhiệm ủy thác.

Cho dân thọ phủ Thừa Thiên là Nguyễn Văn Khê (104 tuổi, nhà nghèo không lấy gì nuôi mình được) tiền gạo chi cấp cho trọn đời (mỗi tháng 1 phương gạo, 1 quan tiền).

Tỉnh Bắc Ninh sét đánh ở cột cờ.

Sai các địa phương xét mộ những người học tập chữ và nghề nước Tây, đem lên tâu lên.

Tỉnh Nam Định bị đói, chuẩn cho quan tỉnh phát tiền kho ra hơn 73.000 quan để cấp cho dân vay.

https://tieulun.hopto.org

Bọn ác man ở tỉnh Quảng Nam xuống các xã thôn (Tà My, Dương An, Mậu Ỳ, Hương Xá) đốt cướp tài vật, giết chết quân dân, việc ấy tâu lên, vua bảo rằng : man ấy chẳng qua vì đi trộm cướp, không có trò gì khác, thế mà nhiều lần lẻn xuống thường làm hại dân. Sứ thần không có gia tâm giữ đánh, quan tỉnh cũng không biết dự tính trước, để đến nỗi quân dân chết hại, sơn phòng sứ là Phan Bính phải giáng 2 cấp, tuần phủ là Đoàn Khắc Nhượng phải giáng 1 cấp, đều được lưu, để rằn.

Thọ Xuân vương Miên Định thọ 70 tuổi. Vua làm bài tự cùng bài ca và phẩm vật, sai trung sứ đệ đến ban cho.

Định lại lệ xét xử gián binh, mộ binh trốn thiếu. Trước đây, vua cho là binh đinh trốn thiếu, đều do lúc ngày thường lỗi ở sự chọn cấp, thiếu sự yên ủi, nên đã chuẩn cho bộ nghị thêm điều lệ tâu lên, đến nay nghĩ định tâu lên :

— Gián binh trốn thiếu, trong 1 năm mỗi thập trốn đến 3,4 tên, thì bắt đầu chiếu luật xử phạt 30 roi, chánh đội trưởng và cấp bằng đội trưởng đinh thăng 1 năm, cứ 2 tên lại gia một bậc, đến 9 tên trở lên phạt 60 trượng, cách chức, giả về làm quân ; mỗi đội trốn đi 1 tên thì bắt đầu chiếu luật xử, suất đội phạt 40 roi, phạt lương 6 tháng (dưới cũng thế) mỗi 2 tên lại gia lên một bậc, trốn đến 16 tên thì phải giáng 4 cấp, trên dây đều đổi đi chỗ khác (dưới cũng thế) trốn đến 18 tên trở lên thì phải cách đời khỏi chức quản vệ quản cơ thì cứ 100 tên trốn đi 8 tên bắt đầu chiếu luật xử tội : vệ cơ nào đủ 400 tên trở lên mà để trốn đi 32 tên, thì phạt 40 roi, mỗi 16 tên trốn đi lại gia một bậc, trốn đến 144 tên thì cách đời khỏi chức ; 500 tên trở lên, để trốn đi 24 tên thì phạt 40 roi, mỗi 12 tên lại gia lên một

https://tieulun.hopto.org

bậc, trốn đến ngoài 108 tên thì phải cách dời khỏi chức, người cai quản 23 vệ cơ, cũng chiếu hiệu số, cứ 100 tên mà trốn đi 8 tên, tính suốt cả số thành chiếu luật nghĩ xử, số lẻ cứ 12 tên trốn đi 1 tên, thì bắt đầu chiếu luật nghĩ xử. Viên thống chưởng chiếu theo lệ thống chưởng quản mộ xét xử như nhau (nói ở dưới) Điển ty chiếu theo lệ doanh vệ nghĩ xử :

— Phủ, huyện bắt linh để thiếu, linh do ở dân, nhưng chọn cấp trước hết do tổng lý, về việc chọn cấp đã không công bằng, các phủ huyện địa phương không kiểm xét được, cho nên thế rồi lại trốn liền, từ nay 2 tháng qui về mùa đông mùa hạ, nơi nào hễ bắt linh mà thiếu từ một thành trở lên, lý trưởng phải phạt 90 trượng, cai phó tổng phạt 80 trượng, sai nhiêu gia lên một bậc, lý trưởng thiếu 2 thành, cai phó tổng thiếu 3 thành thì phải cách bãi ; lại mục thì tính số thiếu trong huyện, chuyên biện bát, cửu phẩm thì tính số thiếu cả tỉnh thiếu 1 thành trở lên đều phạt 70 trượng, cứ mỗi một thành lại gia một bậc, 4 thành trở lên thì cách bãi ; phủ, huyện, châu, thiếu 2 thành trở lên, phạt 60 trượng, cứ mỗi một thành gia một bậc, thiếu đến 6 thành thì cách lưu, thông, kinh chiếu theo phủ huyện xử phân thuộc tội nặng xét xử như nhau ; thượng ty các tỉnh, thiếu 2 thành trở lên, phạt 50 roi, cứ mỗi 1 thành gia một bậc, thiếu đến 7 thành thì cách lưu ; đến kỳ giải cấp, hễ làng nào nhiêu đinh, có vật lực, lấy đủ giấy của hương hào cam cung điền cấp, nếu ức cấp người cô đơn nghèo hèn, và thuê người thay thế, việc phát giác ra, trừ tổng lý gia đẳng trị tội không kể, còn phủ huyện thiên tư che chở, chiếu lệ làm không đủ chức phận mà cách chức.

https://tieulun.hopto.org

—Lính mộ trong một năm đủ hay thiếu, từ trước đến nay xét xử có chia ra mộ trước và không phải mộ trước, đã đến giáng cách, trong đó mỗi vệ cơ số quân nhiều ít hoặc không đều, chỉ tính số đến thế mới bắt tội, thì tội chưa đến phải cách mà ngạch đã thêm thiếu, từ nay trong một năm quân trong thộp trốn đi 2 tên bắt đầu chiếu luận nghĩ xử đội trưởng và cấp bằng đội trưởng mộ trước, đều phạt ngay 70 trượng, mỗi 1 tên gia một bậc, trốn đến 5 tên phải cách đuổi về, đội trưởng và cấp bằng đội trưởng không phải mộ trước, đều phạt 60 trượng, mỗi 1 tên gia một bậc, trốn đến 6 tên đuổi xuống làm quân; quân trong đội mà thiếu đến 4 tên, thì suất đội mộ trước, phải phạt 50 roi và phạt lương 9 tháng (dưới cũng thế) cứ mỗi 2 tên lại gia một bậc, thiếu đến 14 tên thì 40 roi, cứ mỗi 2 tên gia một bậc, thiếu đến 16 tên thì cách đời khỏi chức, quản vệ quản cơ thì chiếu hiện số, cứ 300 tên mà trốn đi 30 tên trở lên, phạt 50 roi, cứ 15 tên gia một bậc, trốn đến ngoài 100 tên thì cách đời khỏi chức; 400 tên mà trốn đến 24 tên thì phạt 50 roi, cứ mỗi 12 tên gia một bậc, ngoài 84 tên thì cách đời khỏi chức; 300 tên trốn đi 18 tên trở lên thì phạt 50 roi, cứ mỗi 9 tên gia một bậc, trốn đến ngoài 63 tên thì cách đời khỏi chức; 200 tên trốn đi 12 tên thì phạt 50 roi, cứ mỗi 6 tên gia một bậc, trốn đến ngoài 42 tên thì cách đời khỏi chức; còn số lẻ, cứ 12 tên trốn đi 1 tên, bắt đầu chiếu luật nghĩ xử, điển ty cùng chiếu lệ viên quản nghĩ xử, cứ mỗi một trăm tên trốn đi 6 tên bắt đầu chiếu luật nghĩ xử phạt 50 roi cho chuộc, chiếu số gia đẳng đến cách đời khỏi chức; thống chưởng chiếu hiện số, cứ mỗi 100 tên trốn đi 6 tên hợp tính lại bắt đầu xử

https://tieulun.hopto.org

phạt 40 roi, chiếu số gia dẫng đến cách đời khỏi chức. Lại về, đội nào thiếu bao nhiêu, do các thống chưởng chọn người được việc tư cho bộ Binh hội đồng tâu xin phát bằng lãnh mộ, còn suất đội, đội trưởng và cấp bằng đội trưởng mộ trước và không phải mộ trước, nếu mộ được đủ số thiếu, trong một năm hoặc đủ được nửa số, đến cuối năm hiện còn thiếu bao nhiêu (trừ được thăng bổ hay thải hoặc chết không kể) đều chiếu số nghĩ xử, bắt phải mộ điền vào, lại đủ 1 năm, số trước đã không mộ đủ, hiện tại lại trốn thiếu thêm, tính suốt cả số thiếu nghĩ xử một thể).

Vua chuẩn cho theo như nghị thi hành.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

QUYỂN LXII

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Kỷ mão, năm Tự Đức thứ 32 [1879], mùa thu, tháng 7, đặt thêm quan văn ở đồn cửa biển Trà Lý, tỉnh Nam Định, (đồn cửa biển ấy cách xa tỉnh thành, kẻ buôn gian lẫn vào, phòng khó khắp, cho nên đặt thêm (ngũ lục phẩm) một viên thương biện. Phàm công việc canh giữ hiệp cùng với viên lãnh binh bết lòng bàn tính), là theo lời xin của quan tổng đốc Nguyễn Trọng Hợp.

Dân tỉnh Bình Định đói. Chuẩn sai quan tỉnh ấy xuất gạo trong kho lập sở dưỡng tế và sức các phủ, huyện mua gạo nấu cháo nấu cơm để cấp nuôi. (Hai tháng trước gạo đắt, kiếm ăn khó, đã cho quan tỉnh trích lấy hơn 2.000 hộc thóc, hơn 3 vạn quan tiền, cấp thuê dân nghèo làm công lhay cho phát chẩn; người già, ốm yếu trẻ nhỏ, thì tùy tiện chia cấp. Đến đây gạo ăn của dân rất khó kiếm, lại chuẩn cho châm chước thi hành).

Cho xã Bồ Đề tỉnh Quảng Ngãi tạm vay 350 quan tiền kẽm, làm guồng tát nước cho kịp mùa làm ruộng (xã ấy có cửa kênh Đồng Dương, làm guồng tát nước để lấy nước vào ruộng)

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Hộ lý tổng đốc Bắc Ninh, Thái Nguyên là Lê Hữu Tá dâng sớ xin chọn người thay. Vua bảo rằng: hạt ngươi là trấn to, hiện nay giặc cướp ngoài biển chưa yên, quân nước Thanh đến hội họp để đánh dẹp, việc phòng giữ quan trọng cần cấp, lẽ ra phải hết sức làm việc, mới là không phụ sự ủy nhiệm, lại cáo ốm xin nghỉ ư? Không cho nghỉ.

Cho phó vệ úy là Lê Thuận Lý thăng vệ úy lãnh chức phó đề đốc ở kinh thành. (Nguyễn Bách ốm nghỉ).

Kinh khắc xong bộ « Thực lục chính biên » của Hiến tổ Chương hoàng đế, các quan sử thần được ban yến, thưởng cho có thứ bậc khác nhau.

Hộ lý tổng đốc Thanh Hóa là Tôn Thất Phiên cho là [illegible] thường cho giặc người Xá quấy rối cướp bóc, xin tiệu phát quân ở tỉnh để [illegible] vua y cho.

Nêu thưởng dân tuổi thọ ở tỉnh Phú Yên. (Trần Văn Ngoan 102 tuổi, Trịnh Hoài Mỹ 100 tuổi).

Định rõ lại lệ xử tội về làm thiếu hụt kho riêng ở các phủ, huyện. (Kho riêng các phủ huyện làm thiếu hụt đi, thì tội các viên phủ huyện kém chủ thủ 2 bậc; bố chính kiêm trông nom không chu đáo (tuần phủ kiêm bố chính cũng thế) và quản đạo, thì xử kém phủ huyện 1 bậc. Số tang ăn bớt là bao nhiêu, trừ số tịch biên gia sản để thu lại không kể, còn thiếu bao nhiêu, chia làm 10 thành, các viên phủ huyện phải đền hai thành, bố chính, quản đạo phải đền 1 thành; còn 7 thành cứ bọn chủ thủ phải đền).

Bố chính sứ Quảng Ngãi là Lâm Hoàng dâng sớ tâu: dân hạt ấy quẫn bách ngày càng quá, xin trích lấy tiền gạo ở kho chẩn cấp cho dân. Vua chuẩn cho trích ra 1

https://tieulun.hopto.org

vạn quan tiền, 1 vạn phương gạo, lần lượt chẩn cấp, và giao cho các phủ huyện, cấp thuế dân nghèo sửa đắp cầu đường, thay cho phát chẩn. Nhân đó vua dụ rằng: tình dân ở Quảng Ngãi, rất là đáng thương. Việc phát chẩn để cứu, hết thảy cứ đợi báo, thì dân đã khốn khổ lắm. Nên thông sức cho các địa phương, nếu có việc mà giống như thế, đều chiếu lệ mà làm, để hết trách nhiệm chăn dân; và hết sức bàn tính, làm thế nào cốt sống được nhiều người, để trên được đỡ lo, dưới được giúp sự khẩn cấp, mới xứng chức vụ. Nếu quá lắm, thì trẫm cũng không nỡ nghe đến, huống chi bọn người mắt trông thấy mà trong lòng yên ư? Có người nào không khéo làm việc, để hại đến con đỏ của ta, là không làm tròn chức vụ. Giao cho bộ Lại tra ngay đốc học Quảng Ngãi là ai? hoặc gần đây có người nào chăm chỉ được việc, tâu sung được thực viên, chia nhau đi chẩn cứu ngay, lục sức ngay cho các tỉnh biết cả.

Khoa thi hương vũ năm ấy, hạng dự trúng 4 kỳ 96 quyển; còn trúng 3 kỳ được 24 quyển (trong số ấy có người có tang bình), quan trường tâu xin lấy cả. Bộ sợ nghị quá rộng, nghị bác đi, Vua gia ơn chuẩn cho đem là hạng vũ cử, cho thỏa lòng mong của học trò.

Cho chưởng vệ lãnh chức lãnh binh quan ở Lạng Sơn là Nguyễn Như Cung đổi bổ lãnh chức đề đốc ở Thanh Hóa. (Nguyễn Văn Vấn bị ốm khuyết).

Người nước Thanh ở Quảng Nam là Hà Văn Đầu giết chết dân thường (tên là Quế), quan tỉnh ấy xử tội trảm giam hậu. [tội phải chém còn giam lại đợi xét]. Vua bảo rằng: Giết người phải tội chết, là hình phạt thông thường từ xưa, luật đời gần đây phần nhiều cho khoan giảm, đến như kẻ cố ý giết người, còn được giam đợi xét. Thế là đối với kẻ đại hung ác thì không nỡ, mà đối với

https://tieulun.hopto.org

dân lành bị oan khổ thì nhẫn tâm, không trách được có kẻ không sợ pháp luật mà khinh thường sự giết người. Bèn sai đem chém.

Chưởng ấn được khâm phái đi là Vũ Ích Khiêm dâng sớ tâu: ở Quảng Nam, hộ lấy vàng thường nhiều, dân nộp thuế chính cung thường ít. Nay xin 10 tên trong hộ lấy vàng, chỉ liệu để lại hai ba tên đi lấy, nộp bằng vàng thực, còn thì rút về sổ dân chính cung, điền vào hạng lính chọn tuyển. Lại như hạt ấy có nhiều thôn xóm nhỏ nhỏ, hoặc không có ruộng đất công hay tư, người ký ngụ cư ở đấy, hoặc chỉ 3, 4, 5, mẫu, không lấy gì mà sinh sống được. Nay xin cho quan tỉnh ấy và Doanh điền sứ khuyên bảo dân được tùy tiện đến chỗ bỏ không ở mạn núi, mạn biển, mộ người khai hoang lập ấp. Lại tài không được bao nhiêu, nay tính ngày hạn giúp làm ngăn trở, thường thấy sút kém. Xin khuyến mộ người khách phu thuộc các tỉnh, người nào có vật lực căn cước, cho mộ người cầm lái thuyền, và thủy thủ, sắm lấy súng ống, khi giới mà lĩnh tải; nếu có giặc quấy rối, mà có thể bắn giết được, về thanh thỏa, thì liệu thưởng để khuyến khích. Vua nghe theo. Rồi sau cho là năm gần đây khí chất vàng kiệt gần hết, đã chuẩn cho thuế vàng được chiết nạp bằng tiền, nay cứ bắt nộp vàng thực, thành quá nặng. Về các hộ lấy vàng ở Hà Đông (hơn 3.300 người) cho rút hết về làm dân chính cung tất cả, bất tất phải liệu cho ở lại nữa.

Vua nghĩ dân tỉnh Quảng Nam, Quảng Ngãi thường bị đói, xuống dụ quở quan hai tỉnh ấy rằng: thiên tai lưu hành, nhà nước đời nào cũng có, duy có làm hết việc người, để phòng cứu giúp, mới là được việc, người làm quan ngày thường được sự cung phụng của dân, thì khi

https://tieulun.hopto.org

có việc phải lo sự của dân, há nên ngồi nhìn dân đói đến chết ư? Tỉnh Quảng Nam, Quảng Ngãi bị mất mùa, lương thực khó khăn, tình dân khốn khổ, nhiều lần cứu chữa, mới được hơi thư. Nay lúa ruộng chiêm lại thiệt hại nhiều, trẫm lo đến khi mùa thu, mùa đông tiếp giáp, có khi không đủ ăn, đã cho quan ở bộ nghĩ tải gạo để dự trữ, và sức cho quan tỉnh ấy trù liệu nhiều cách. Thế mà bọn ấy coi là nói suông, hư ứng tất cả, ngoài việc lấy của công phát chẩn ra, không kế hay nào khác nữa, đến nỗi lương thực của dân, lại tỏ ra quẫn bách. Như tập tâu của tỉnh Quảng Ngãi thì hiện nay đói khốn quá lắm, trẫm mở ra xem, rất lấy làm thương, tình hình tỉnh Quảng Nam, tưởng cũng không khác gì, chỉ vì quan địa phương sợ tội, giấu không tâu lên mà thôi. Quan kia được thế, còn có thể [illegible] trị đến được chăng? Quan hai tỉnh ấy đều phải giáng 2 cấp, các viên phủ huyện đều phải giáng 1 cấp, để biết phải cố gắng.

Sung làm việc ở Nội các là Nguyễn Thuật dâng sớ tâu : tỉnh Quảng Nam nhiều lần gặp hạn, lụt ; mùa hạ năm nay lại mất mùa. Hiện nay gạo hạt không khó mua lắm, nhưng tiền rất hiếm, trở nên quẫn bách. Xin chi tiền trong kho ra, chia cho các phủ huyện vay, huyện lớn phỏng 3 vạn quan, huyện vừa, huyện nhỏ phỏng 2 vạn quan, do quan phủ, huyện lĩnh về chia giao cho quan về hưu, cử tú, bách hộ các tổng trong hạt, người nào ngay thẳng, vật lực, hội đồng với tổng lý kết nhận, chiếu theo các xã thôn nào rất quẫn bách, không cứ là dân nội tịch hay ngoại tịch và già hay trẻ, cấp cho vay để mưu sự sống ; khi nào hơi thư, do quan phủ huyện đòi thu đem nộp. Lại như binh lính ở kinh, theo lệ có chia ban, nay hiện tình tỉnh Quảng Nam,

https://tieulun.hopto.org

Quảng Ngãi như thế, binh lính ấy về nhà, không thể mưu sống được, thành ra ốm yếu. Năm nay xin hãy cho dinh lưu lại ở ngũ, nếu có việc công nào, phải đi làm việc, tưởng cũng tiện cả cho công và tư. Việc ấy giao xuống bộ bàn, vua y theo.

Khi ấy, đê điều các tỉnh Sơn Tây, Bắc Ninh, Hà Nội, Hưng Yên, Nam Định nhiều nơi vỡ, quan các tỉnh đều dâng sớ tâu tình hình hơn kém về nước sông. Vua dụ rằng: tính của nước là chảy xuống chỗ thấp, trị thủy phải thuận theo tính của nước, khơi ra thì thông, lấp lại thì vỡ. Cho nên xưa vua Vũ khơi đi mà thành công, ông Cổn ngăn lại mà thất bại. Kế hay nhất về việc trị sông của Giả Nhượng, cũng chỉ nhường cho nước chảy, dời dân đi mà thôi, chứ không có kế lạ gì khác. Gần đây, các tỉnh đều giữ ý kiến về giới hạn, chỉ nghĩ việc cho mình, không tính đến lợi hại của cả sông, rốt cuộc cũng nhọc lốn mà không được việc, năm ấy năm khác chỉ thêm hại cho dân, đều do lấy sức làm cưỡng, không yên theo tự nhiên, làm cho được vô sự. Năm nay nước lụt rút xuống nên ở thượng du, đê chỗ nào thực có thể giữ được nguồn sống của dân, thì hãy nên đắp lấp lại, còn thì không nên đắp cưỡng, các đê bối đều bãi bỏ tất cả, cho nước chảy đi. Lại sai dân tùy thời dự tránh đi trước, xem một vài năm dòng sông chảy thuận đi thế nào, sẽ làm kế hay, chớ khiến dân đã khốn khổ về nước, lại khốn khổ về đê, nuôi cùn sức của dân, để dùng về sau này. Đó là rất thỏa đáng, quan địa phương chớ giữ ý kiến riêng của mình mà làm cưỡng.

Toán giặc ở đất nước Thanh tràn sang quấy rối ở Thái Nguyên. Bố chính sứ là Bùi Phác, án sát sứ là Đỗ Trọng Vĩ, tham tán là Trương Quang Đản đều phải giáng cấp được lưu lại làm việc.

https://tieulun.hopto.org

Trước đây, vua đi chơi trực tỉnh Bình Thuận, thống chế tạm giữ Trung quân là Đinh Hội sung vào hành doanh, vì can tội bất kính (thuyền của Hội chợt gần với thuyền vua ngự, Hội ngồi nghiêm chỉnh đằng sau thuyền, không có dáng cung kính), án xử phải cách chức. Thượng thư là Trần Tiễn Thành, Nguyễn Văn Tường dâng sớ tâu: Đinh Hội xuất thân là cử võ, theo làm việc ở hàng ngũ, khoảng 40 năm nay, cũng gọi là khó nhọc, năm nay đã 72 tuổi phải cách về, không khác gì dẫn thưởng, tình cũng đáng thương.

Vua bảo rằng: Hội là cố ý phạm tội, hai thuyền rất sát gần nhau, há lại không biết, thế mà nghiễm nhiên ngồi cao, như không để vào trong mắt, lòng hẳn thực không thể biết được. Trẫm giao đình thần xét nghị, thực đã [illegible] nhầm nhỡ lầm bất tội người. Bèn giao đình thần bàn nghĩ lại tội. Đình thần xin theo chỉ trước, để tỏ rõ lẽ phép của kẻ làm tôi, không trừng phạt không được: cho giáng làm phó vệ úy quản Cấm binh, do bộ xét bổ.

Hoãn ngạch lính cho các xã thôn, bị điêu hao ở tỉnh Phú Yên.

Định rõ lại lệ cấp dưỡng của quan viên văn võ về hưu. (Từ nay phẩm văn từ cửu phẩm, võ từ thất phẩm trở lên, nhờ ơn được về hưu, tuổi từ 60 trở lên, xét ra có một mình và nghèo, không người cấp nuôi, thì các ấn quan văn võ, chiếu lệ trước, do quan địa phương xét tâu xin chờ ân cách; còn các thuộc viên, văn tứ phẩm, võ tam phẩm, hàng tháng đều cấp 3 quan tiền, 1 phương gạo; văn lục thất phẩm, võ ngũ phẩm đều cấp 1 quan 5 tiền, 1 phương gạo; văn bát, cửu phẩm, võ lục, thất phẩm, đều cấp 1 quan tiền, 1 phương gạo; võ bát

https://tieulun.hopto.org

cứu phẩm và lại dịch, làm thợ, làm việc, được 15 quan trở lên, binh dinh từng theo việc bắt giặc, đều không can án trốn tránh, thì hàng tháng đều cấp cho 5 tiền, nửa phương gạo, đến hết đời thì thôi).

Lãnh sự người Pháp đóng ở Hà Nội, đó là nghe nói thống đốc là Hoàng Tá Viêm, đề đốc là Phùng Tử Tài chuyển về Sơn Tây, Bắc Ninh, sinh ngờ, hỏi về việc ấy. quan tỉnh ấy là Trần Đình Túc, Nguyễn Hữu Độ chuyển tư cho tỉnh Sơn Tây, Bắc Ninh xét và phúc tư cho biết, lại tư cho các tỉnh tiếp gần (gần Sơn Tây thì Hưng Hóa, gần Bắc Ninh thì Thái Nguyên, Lạng Sơn) biết: phàm việc gì có quan hệ đến sự thể, thì dự tư cho tỉnh ấy trước để tỉnh ấy trình cho viên lãnh sự ấy biết, cho khỏi nghi ngờ, việc ấy đến tai vua, vua quở rằng: Túc tỉnh ở gần đấy, phàm việc gì tra không nghe hỏi, hỏi có hỏi, thì lấy sự thực trả lời, còn những việc không quan hệ gì đến họ, sao có thể việc gì cũng tư báo hết thảy, rất không hợp, không phải.

Tháng 8, dân bị lụt ở Tuyên Quang, có nhiều người phải lưu tán, sai tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Vũ Trọng Bình phát vận tiền gạo để chẩn cấp.

Thống đốc Hoàng Tá Viêm tâu về công việc tra bắt bọn giặc ở Hưng Hóa, Tuyên Quang, Cao Bằng, Thái Nguyên, Lạng Sơn. Vua dụ rằng: bọn giặc còn sót lại ở Hưng Hóa, cũng phải một phen rất chú ý xếp đặt; sào huyệt của giặc ở Tuyên Quang, Cao Bằng, Thái Nguyên, Lạng Sơn, tuy đã đánh phá, nhưng các tên đầu sỏ của giặc là Lý Lục, Ông Đàm vẫn còn chậm bị giết; bọn lũ của chúng vẫn còn khi biện khi ẩn. Người phải cùng với đề đốc họ Phùng bàn tính công việc, cho chóng dẹp xong ngay.

https://tieulun.hopto.org

Bố chính sứ Thái Nguyên là Bùi Phác dâng sớ đem mẫu mực hình dáng súng « Phục ba tướng quân » (súng nước Thanh) dâng lên. Vua sắc rằng: từ nay có hạng nào có quan hệ đến đồ dùng việc binh mà nước ta chưa có, thì quan ở quân thứ, quan tỉnh cũng theo như thế mà tâu lên thi hành.

Định rõ lại điều lệ thi hương vũ. Khi ấy quan khoa đạo là bọn Nguyễn Xuân tâu rằng: thi võ với thi văn không giống nhau, vào thi xong, được hay hỏng thế nào, mọi người đều tự biết cả, quan trường ghi chép phê bọng để tiện lấy đỗ mà thôi. Quyển thi đến là chữ của quan trường, rọc phách, gói kín dán phách vào, bọn lại phòng rất dễ đem tên người kia đổi làm tên người này, để lấy đỗ nhiều, cho đỗ phiên phức, mà ngăn được cái tệ của lại dịch. Lại như kỳ gọi tên vào phúc hạch, thải loại số nhiều, cũng với 3 kỳ trước không khác gì. Đôi khi có người tài nghệ hơi khá, mà sức hoặc không đủ, chưa khỏi có sự thuê người vào thay về kỳ thứ nhất, để cầu được đỗ. Kỳ ấy số học trò còn nhiều, quan trường cũng không thể xét chọn được tất cả, trong đó không khỏi không có người lạm trúng. Xin kỳ phúc hạch đem làm kỳ thứ tư, yết bảng vào thi, theo như lệ 3 kỳ trước mà làm. Việc lấy đỗ xong, ngày ra bảng, quan trường ra cửa trường đem số lấy đỗ là bao nhiêu, gọi tên vào phúc hạch, rồi đem quyển kỳ đệ nhất đối chiếu so dáng mặt, điểm chỉ đều hợp, lại chiếu trong quyển mang tạ đi được bao nhiêu trượng thước, làm lại một lần, như có hơn kém trên dưới một hai trượng, cho dự hạng đỗ. Nếu tên nào kém quá, đích là mượn người làm thay, thì giao quan địa phương tra rõ, chiếu luật nghị xử.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Vua chuẩn cho theo nghị mà làm, bắt đầu từ trường Bình Định khoa này.

Sai viện Cơ mật và Thương bạc đại thần viết thư dưa cho chủ sứy Pháp. Khi ấy vì lời nói vu vơ của Mô-răng, đã tư cho chủ sứy Pháp để trị tội, lâu chưa thấy trả lời; lại vì các việc lãnh sự Kê đóng ở Hà thành từng gửi thư cho chủ sứy (bảo nước ta cấm bán gạo, người buôn rất oán, phải xử trí ngay thế nào, không thì không khỏi có trở ngại) và có nhật báo nói bậy không đúng (bảo nước ta không cho xuất khẩu thóc gạo, việc buôn bán không được phát đạt được, nước Pháp nhiều lần có lời bàn tán, nước Pháp làm thuyền chiến, làm 9 chiếc thuyền thủy lôi, đem đến nước ta), cho nên đưa thư

TIMSACH.COM.VN

Quan ở viện Cơ mật và Thương bạc đại thần tâu rằng: tổng đốc Hải Dương là Phạm Phú Thứ với lãnh sự Pháp, tình không ưa nhau, đến nỗi có lời oán trách. (Bảo rằng gạo bán ra, đối với người buôn phương Tây thì nghiêm cấm, mà đối người buôn nước Thanh thì bỏ cấm; ở cửa Ninh Hải thì nghiêm cấm, mà ở cửa Trà Lý thì cho riêng. Phàm có việc ấy đều do tổng đốc tỉnh đông làm ra) xin nên chọn phái người khác để thay. Vua cho là lời nói một mặt, không chuẩn cho đổi; nhưng mặt dụ nghiêm trách Phú Thứ, để đổi lỗi cố làm, cho yên lòng người buôn, đáp lại lời vu vơ, không thế thì khép vào tội khiêu khích sinh ra biến mà xử trị.

Thọ Xuân Vương kiêm quyền chức Tả tôn chính phủ Tôn nhân là Miên Định tâu rằng: việc trong phủ quan trọng, chức tả, hữu tôn khanh xin đều dùng quan văn, lấy người ngoài sang vào, để giúp sự xét làm. Bèn cho hữu thị lang bộ Lễ là Phạm Bình kiêm quyền chức hữu

https://tieulun.hopto.org

tôn khanh, tả thị lang bộ Binh là Tôn Thất Tràng đổi quyền chức tả tôn khanh.

Chuẩn định từ nay phẩm khoa đạo có khuyết, ở trong thì viên ngoại, chủ sự các bộ, ngũ lục phẩm ở quán các, và ở ngoài thì đốc học, người nào từng đã cai trị dân và quan phủ, huyện tại chức được trên 2 năm, xuất thân là tiến sĩ, phó bảng, cử nhân, giám sinh, tú tài, do bộ Lại kê cứu công việc và xét hỏi thêm, trừ người nào có vết tích kém và tầm thường giả yếu ra không kể, còn người nào làm quan có tiếng hay, chăm chỉ được việc và thông hiểu chính thể, hơi có kiến thức, thì làm danh sách tâu lên để chọn dùng. Người ấy sau này có phát ra vết tích kém, nghĩ xử bộ Lại về tội kê cứu không đầy đủ.

Nước ba sông Lô, Thao, Đà thuộc Sơn Tây đang to, đê bối tràn vỡ (Dân xã các phủ, huyện Quảng Oai, Bất Bạt, Yên Lãng, Lâm Thao, Vĩnh Tường, Yên Lạc, Sơn Dương, Lập Thạch, Phù Ninh ở ven sông, nhà cửa trôi đổ, đều cho cứu giúp).

Quan 2 tỉnh Tuyên Quang, Cao Bằng vì tra bắt bọn giặc trốn không được việc, đều phải cách chức lưu lại làm việc.

Khi ấy, phái viên người Pháp cho là đoàn quân của Lưu Vĩnh Phúc đóng giữ ở Bảo Thắng, hại cho người đi buôn, xin bãi các tuần ty. Các quan tỉnh quản ở quan thứ Bắc Kỳ cũng tâu bàn về công việc tuần ty, và xử trí với đoàn quân Lưu Vĩnh Phúc. Tuần phủ Hà Nội là Nguyễn Hữu Độ xin bãi tuần ty 13 tỉnh, chuyên do sở thương chính thu thuế; tổng đốc Hải Dương là Phạm Phú Thứ xin mỗi tỉnh đều đặt quan thu thuế, lại nghiêm cấm đoàn quân Vĩnh Phúc đi tống tiền nhà giàu, do quan thống đốc nghĩ dời đến nơi khác, cấp phí tổn cho

https://tieulun.hopto.org

khai mỏ ở Bảo Hà, Bảo Thắng, Hà Dương. Nói với Pháp phái linh Tây đến đóng, để đường buôn bán được nghiêm. Cửa Trà Lý ở Nam Định thì đặt đồn lớn, phái nhiều quan quân làm việc thu thuế. Tuần phủ Hưng Hóa là Nguyễn Huy Kỹ nói triệt bỏ tuần ty, thì đoàn quân của Lưu Vĩnh Phúc không khỏi thất vọng. Quan ở quân thứ là Hoàng Tá Viêm tâu xin đổi bổ Vĩnh Phúc làm đề đốc Cao Lạng, dời đến đóng ở biên trấn ấy, nhưng lấy đất sở tại Ngân Sơn thuộc tỉnh Cao Bằng cho làm đất được ăn lộc, lại cấp vốn cho sự sống để giành để dùng làm việc). Việc ấy giao xuống đình thần xét bàn, rồi nghị dâng lên. (Đặt ra tuần ty, phương nam phương bắc có cả, điển lệ nước ta ban hành đã lâu, không can gì đến hiệp ước buôn bán, bọ không nói thế được, cho nên quan cứ là người đi buôn ở Bảo Thắng kêu khó, tìm mối lợi của ta bắt đi, để thỏa cái ý lúc mới đến xin bỏ tuần ty. Lưu Vĩnh Phúc tuy chưa thuần thục hẳn, nhưng từ khi chịu ta vỗ yên đến giờ, hết sức lập công, đều vì thân mình không nghĩ gì về sau. Hắn đóng ở thượng du, người khác vướng mắc, ta khéo vỗ về, có thể giúp sức được 1 cánh tay, hắn đương lúc tiến thoái cùng đường, chưa dám làm bậy. Nay các tỉnh dâng sớ tâu, hoặc đem chức giữ của mình mà nói thiên một mặt (như tổng đốc Hải Dương, tuần phủ Hà Nội) hoặc khó giải quyết mà hư ứng (như tuần phủ Hưng Hóa) hoặc theo lời của lũy luôn lão luyện mưu lợi như Nguyễn Hữu Độ) tưởng đều là chưa định được toàn cục. Duy có viên thống đốc xin cho đoàn quân Lưu Vĩnh Phúc dời đóng chỗ khác giành đấy để dùng sau này, tuy đối với khoản tuần ty nên để hay bỏ, chưa có bàn nghĩ đến, nhưng về việc xử trí cho đoàn quân Lưu Vĩnh Phúc, hơi có dấu mối,

https://tieulun.hopto.org

xin do quan viên thống đốc lấy tinh mà hiểu bảo Vĩnh Phúc, nếu muốn đến Ngân Sơn khai mỏ mưu sự sống, thì theo lời xin nghĩ ấy, lấy đất phong cho và cấp vốn cho để kịp thời bắt đầu làm. Nếu hoặc chưa tiện, thì ở Bảo Thắng, Bảo Hà do quan phái người ngồi thu, mà cho một vài người ở đoàn ấy theo làm việc. (Như thuê người tài phú), để tỏ là ta không thiên tư. Mỗi tháng thu được bao nhiêu, hoặc nên châm chước chia cho bớt, nhận cấp cho bọn lũ, bắt phải giải tán, vừa để yên lòng đoàn quân Lưu Vĩnh Phúc, vừa để cho lãnh sự người Tây khỏi nói đến. Đợi khi nào giặc ngoài biên yên ổn, có nên xếp đặt cách khác thế nào, sẽ tùy tiện bàn định mà làm, còn tuần tự các tỉnh xin hãy theo như cũ, không nên bãi bỏ, cố giữ phép thường của nước mình, để tiêu tán lòng nhòm ngó của người ngoài. Vua bảo rằng: lời bàn đều chính đáng, nhưng chưa được chu đáo lắm; cho chép ra tất cả, giao cho Tá Viêm mật xét, nghĩ cho toàn cục được chu đáo ổn thỏa. Rồi sau Tá Viêm tâu: theo lời bàn định của đình thần, xin cho tuần tự vẫn theo như cũ thu thuế, nhưng các sở thì phái quan ngồi thu. Duy ở Bảo Hà, Bảo Thắng vẫn cho đoàn quân Lưu Vĩnh Phúc lãnh trưng. Đình thần lại cho là phái quan không tiện, xin cho lãnh trưng; còn như Bảo Thắng tiếp giáp địa giới tỉnh Vân Nam, viên thống đốc ở cõi biên đã lâu, tình thế đã biết rõ, do viên thống đốc thân đến khám xét, hoặc nên chọn phái người địa phương ấy, hoặc phái quan quân đóng luôn làm việc thu thuế, do viên thống đốc ấy tính liệu phúc tâu lại cho được lưỡng tất. Vua cho là phải.

Nếu thưởng dân sống lâu trăm tuổi ở tỉnh Quảng Nam (Phạm Văn Hân).

https://tieulun.hopto.org

Lập vệ Vũ sinh ở kinh kỳ. (Đem vũ sinh thi trúng kỳ thứ nhất, kỳ thứ hai, kỳ thứ ba từ Quảng Bình trở vào Nam dồn thành 1 vệ 10 đội, đặt 2 quản vệ, 10 suất đội, 1 điển ty, cấp cho lương hậu để luyện tập).

Sai các quan địa phương khuyến dân khai phá ruộng hoang. Vua dụ rằng: Nguồn sống của dân cốt phải chăm chỉ, chăm chỉ thì không thiếu thốn, làm ruộng chăm gặt, rồi cũng có thu hoạch. Vả lại, trời sinh ra mùa, đất sinh ra của, vua lấy đạo chính mà dùng, là lời dạy từ xưa. Nay do các tỉnh, phủ, châu, huyện, thời thường đi tuần, xem xét ruộng cao ruộng thấp tùy chỗ đất thích hợp, dạy cho trồng trọt; nhân lúc thời tiết được tốt, dục cho cây ruộng làm cỏ, phàm chỗ nào bỏ hoang có thể khai khẩn được, nơi xa hẻo lánh nào có thể vỡ được, thì gia tâm khuyến bảo, có người giàu trong làng giúp cho; cốt cây phải được các người giàu trong làng giúp cho; cốt cây phải được hết, không bỏ sót lợi thừa. Hạn từ năm nay đến cuối sang năm, các tỉnh, phủ, huyện, châu tư về bộ, sẽ tùy theo số ruộng khai khẩn thêm, có hay không, nhiều hay ít, phân lượt ra mà định thưởng phạt, để cho hết đạo khuyến giúp dân. Trong làng người nào vốn là chăm chỉ làm ruộng, trong nhà không được đầy đủ, lại có thể tư cấp cho thân thuộc, xóm làng, nên chọn ra để nêu thưởng, hoặc miễn ra binh, tạp dịch cho con cháu để khuyến khích.

Tỉnh Hải Dương 5 phủ huyện (Bình Giang, Đường Hào, Vĩnh Lại, Vĩnh Bảo, Thanh Lâm) bị bão lụt, lúa ngoài đồng bị ngập.

Tha thuế về năm ngoái và năm trước nữa cho các xã, phố ở Lạng Sơn, vì có giặc quấy nhiễu phải bỏ thiếu lại, hoặc tha cả bạc tiền thuế thân phải nộp về năm nay.

https://tieulun.hopto.org

Huyện Phù Ninh phủ Đoan Hùng tỉnh Sơn Tây bị mưa lụt, lúa ngoài đồng bị ngập mất.

Sai 5 tỉnh Hà Nội, Hải Dương, Bắc Ninh, Nam Định, Thái Nguyên phải bắt binh dân giải vận gạo lương đến Bắc Cạn, để kịp dùng cho việc quân.

Truy tặng thổ mục Nguyễn Đình Đài (người tỉnh Thái Nguyên) hàm chánh ngũ phẩm cai đội, cho con được tập ấm. (Đình Đài nhiều lần theo quân quan đi bắt giặc, có công khó nhọc, sau bị giặc giết chết).

Tham tri lãnh chức bộ Lại thượng thư phải cách được lưu làm việc là Nguyễn Tăng Doãn chết. (Đỗ cử nhân, người tỉnh Quảng Trị). Vua bảo rằng: Nguyễn Tăng Doãn đã sa ngã lại dây, trẫm đã đặc cách cất dùng, để [illegible] đi xa vượt mấy lần biển khơi, tuy rằng không tải cái gì, cũng gọi là có khó nhọc. Chuẩn cho truy thụ hàm thượng thư, gia ơn cho 300 quan tiền, sai quan đến tế 1 tuần.

Bọn ác mun ở Quảng Nam xuống đánh cướp đồn Phú Thịnh, Sơn phòng sứ là Phan Bình, lãnh binh quan là Hoàng Văn Phố đều phải giáng được lưu lại làm việc.

Tỉnh Quảng Nam mưa to bị lụt, 4 huyện Hòa Vinh, Diên Phúc, Duy Xuyên, Quế Sơn, nhà cửa bị ngập nát, nhân dân chết đuối. (ngập 1.303 nóc, chết 122 người vừa đàn ông vừa đàn bà), sai quan tỉnh chia đi, phái người được việc, hội đồng với quan phủ huyện cứu giúp ngay.

Thưởng cho tú tài ở Quảng Nam là Trương Hoài Đĩnh tòng thất phẩm văn giai. (Trước dây, dân tỉnh Quảng Nam bị đói, Đĩnh xuất ra hơn 2.000 quan tiền, cấp nuôi 1.055 người vừa đàn ông vừa đàn bà, trong hơn 5 tháng.

https://tieulun.hopto.org

người nào chết, lại mua quan tài và chiếu liệm chôn cho).

Quan nhà Thanh, thống lĩnh toàn quân hùng vũ là Mã Vân Tiên đem 4 doanh trung, hậu, tả, hữu chia đường về nước. (Quân đới tiến doanh là Lưu Tích Phồn còn ở lại đóng ở địa phận tổng Thượng Quan, Hạ Quan giáp Cao Bằng, Thái Nguyên, hợp với các doanh Tương vũ bắt dẹp bọn giặc trốn).

Bọn giặc man ở Quảng Ngãi xuống làng Vò giết chết quan quân và dân buôn. (Quyền quản là Nguyễn Văn Y, Đào Văn Hứa, đội trưởng là Nguyễn Văn Thuế, thư lại là Trần Đức Tú, binh là Nguyễn Văn Chử, dân buôn 23 người vừa đàn ông vừa đàn bà), quan ở quân thứ Quảng Ngãi, Bình Định là Nguyễn Ngọn, quyền phó tỉnh binh sung là Trần Văn Lương [illegible] nghiêm đốc đánh dẹp, đều phải giáng 4 cấp được lưu lại làm việc. Chuẩn cho bắt thêm 1.000 quân chia đi dẹp ngay.

Vua nghĩ các tỉnh trong Nam ngoài Bắc, nhiều lần gặp phải nước lụt mất mùa, cứu chữa chưa thấm thía gì. Nhân thế dụ rằng: các hạt Hà Nội, Nam Định, Hải Dương, Hưng Yên, Ninh Bình liền tâu báo tai biến mất mùa; 2 tỉnh Quảng Nam, Quảng Ngãi lại rất đáng thương. Kể ra, tai biến không phải sinh ra không dâu, lệnh thưởng phạt, chỉ sợ một khi có thiên lệch, hoặc phạm đến khí hòa âm dương, lo sự đau khổ của dân hơn là đau khổ của mình, phòng sự đói của dân trước sự đói của mình. Mỗi khi có tai biến của dân tâu lên, sau khi mở xem, lòng rất thương xót. Không biết quan lại làm việc, có thể theo ý của trẫm không? Thế mà hoặc chức việc không chăm, chỉ chăm lấy của lót, dân

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

có sự đau khổ, không thương xót ngay, việc hình án có oan động, không hiết xét xử cho xong, việc làm không tốt, đến nỗi phạm hòa khí như thế, đáng nên biếm truất, để răn người không làm tròn chức phận mà yên lòng dân. Nhưng trẫm lấy khoan nhân đối đãi, mong sự báo hiệu sau này. Đều nên thể theo lòng trẫm để làm lòng mình, coi việc công như việc nhà, để đem lại khí hòa của trời mà cứu sống bệnh dân. Lại châm chước tùy theo thiệt hại nhẹ nặng, hoặc chẩn cấp hoặc miễn giảm, gia tâm cứu chữa, để lòng trẫm chóng được thảnh thơi.

Khi ấy để đốc họ Phùng cho là tên Lý Dương Tài trốn về, là do quan quân nước ta bao dung giấu giếm để làm cớ nói. Vua dụ cho quan quân các quân thứ các tỉnh rằng: giặc họ Lý vượt địa giới sang quấy rối, làm hại cho biên giới, quan dân nước ta khổ vì đánh đẹp, nhọc về kéo xe tải lương, không ai là không nghĩ lấy thịt nó để ăn, lột da nó để nằm, há có lòng nào bao dung giấu giếm. Để đốc họ Phùng lại không xét thấu tình, thiên nghe người nói, nói ra lời như thế, kẻ thần tử nghe lời nói ấy, tự hỏi trong lòng có yên không? Vả lại, từ sau khi Giả Nham đã phá, nhiều lần đã nghiêm sức lùng bắt, chóng tàu công to. Thế mà dằng dai lâu ngày, khiến cho kẻ hơi tàn được còn sống lạm, lại rước lấy lời gièm chê như thế, thì lỗi đó đổ cho ai? Các ngươi là quan tỉnh quan ở quân thứ, người coi một phương diện, người giữ việc cầm quân, thì trách nhiệm giao phó ở đâu? Bọn quan dân các ngươi được lâu ngày làm ăn yên ổn, thì đạo tôn vua, thân người trên ở đâu? Sao không hết sức tự lo toan, giết tên đầu sỏ bọn giặc ấy, để yên mối lo ngoài biên, nếu lại dùng dằng sợ khó, để cho kẻ phạm nghịch ấy còn ẩn ở trong cõi, bị họ chỉ trích, thì khó chối được tội ấy.

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

Sai tổng đốc Sơn–Hưng–Tuyên là Võ Trọng Bình đến Thái Nguyên thương thuyết việc quân. Khi ấy giặc họ Lý trốn ở Giả Nham, để đốc họ Phùng điều động quân các đạo đến nơi ấy tìm nã. Vua cho là tên giặc ấy chỉ còn chút hơi tàn, mà thời tiết gặp lúc mưa lụt, quân nước Thanh họp lại nhiều, sợ khuân vác tải lương không đủ. Trọng Bình đã từng cùng làm việc với đề đốc ấy, tình ý hợp nhau. Bèn cho đến thương thuyết, liệu giảm số quân phải đến Giả Nham, cho thư việc đài tải chuyển vận. Lại cho là từ khi cõi bắc có việc, phu dịch và lương thực đều do Bắc Ninh phải cấp, dân tình ấy khốn khổ vô cùng. Sai đi thương thuyết xong rồi về ngay tỉnh Bắc, tính cách cứu giúp, cốt cho đời sống của dân được tươi tỉnh, đồ dùng việc quân không thiếu, vốn có tiếng là người tận lực. [Giữ pháp luật lại có chính sự lương thiện.]

Tháng 9, chánh sứ nha sơn phòng tỉnh Sơn Tây là Tôn Thất Luận, phó sứ là Quách Đình Chính vì mộ dân khai khẩn không thành hiệu, đều phải giáng 3 cấp, điện đi nơi khác.

Trước đây, 2 đoàn quân của Đàm Chí Thành, Hoàng Ngọc Liên đến Tuyên Quang xin quy thuận. Viên tuần phủ trước là Mai Quý tâu lên, chuẩn cho cấp lương ăn, giúp vốn, chọn đất ghép cho ở yên một nơi, (việc này vào năm thứ 29). Sau bọn ấy gây hiềm khích đánh nhau, viên tuần phủ là Hoàng Tường Hiệp tâu xin đem quân đến kinh lý. Đã chuẩn cho viên thống đốc là Hoàng Tá Viêm cùng với Tường Hiệp phải bàn tính cho thỏa đáng mà làm. Rồi thì Tường Hiệp lại tâu: thượng du hạt ấy hiện đã không có việc gì, nên thôi việc phải quân đến nữa, để khỏi bọn chúng nghi ngờ. Đến đây Chí Thành,

https://tieulun.hopto.org

Ngọc Liên lại đánh nhau, chia nhau quấy rối các miền thượng du tỉnh Tuyên. Vua cho là nhiều lần quan ở ngoài biên giới không khéo làm việc, giáng Hoàng Tướng Hiệp làm Thái bộc tự khanh vẫn lãnh chức tuần phủ, chưa chân là cách lưu; Hoàng Tá Viêm phải cách chức được lưu lại; Mai Quý trấy giáng xuống làm án sát sứ.

Cho quyền hữu tham tri bộ Hình là Nguyễn Văn Thận đổi bổ quyền hữu tham tri bộ Công.

Tri huyện Quỳnh Côi là Đặng Toẫn vì ốm sinh lười, bị quan tỉnh tham hặc phải cách chức. Toẫn khiếu lại ở bộ Hình, quan ở bộ tâu rằng: Toẫn có công lấy lại được huyện ly, dẫn giặc trốn ra thú, (tháng 11, năm Tự Đức thứ 26, tỉnh thành có việc, bọn giặc cướp lấy huyện ly, Toẫn đến đoàn kết các thôn đuổi đánh, lấy lại được huyện, lại giải nộp 15 tên giặc ra thú), đủ để bù được lỗi, xin đổi làm cách lưu. Vua y cho.

Tha nốt phần mười thuế quan về tháng 6 tháng 7 cho tỉnh Bắc Ninh (vì *cớ* giặc quấy rối, người đi buôn có ít).

Sứ thần nước Y-pha-nho (Đôn-man-cô-ra-đô-ni) đến, cho thượng thư bộ Lễ là Đỗ Đệ, hữu tham tri bộ Lại là Hoàng Diệu sung làm chánh phó sứ toàn quyền đại thần, hội bàn hiệp ước buôn bán.

Cấp ruộng thờ tự cho trung quân là Nguyễn Văn Thành, tả quân là Lê Văn Duyệt đã chết.

Tỉnh Quảng Bình bị gió bão mưa lo, nhà cửa đổ nát, thuyền bè đắm vỡ, dân chết đuối nhiều. Chuẩn cho theo lệ chẩn cấp tiền tuất.

Quan quân ta cùng với biền binh ở doanh quân nước Thanh bắt sống được tên đầu sỏ của giặc là Lý Dương

https://tieulun.hopto.org

Tải ở núi Hậu Sơn xứ Giá Nham (thuộc Thái Nguyên) áp giải đưa về nước Thanh

Trước đây, ở Quảng Nam, cử nhân là Nguyễn Phả, tú tài là Nguyễn Vỹ Khiêm, Lê Viện, vì không có thực học, bị viên khám sai là Hoàng Diệu tham hặc. Sai bộ Hình tra xét, quả thực thế, đều phải tội sung làm quân, quan trường các khoa thi ấy và học quan đều phải giáng phạt có thứ bậc khác nhau.

Hai phủ huyện Yên Bình, Hàm Yên tỉnh Tuyên Quang bị tai nạn sâu cắn lúa, (Sau khi lụt sinh rất nhiều loài sâu đen, cắn lúa mạ, ăn tràn cả cỏ cây hoa quả). Quan tỉnh ấy tâu xin cứng tiền để trừ: Vua bảo rằng: đó là quan lại không tốt không liêm, mới đến nỗi thế, phải tự xét mình cố sức làm việc để tiêu tan hết tai biến, không phải lấy vấn đề tiền có thể trừ được.

Sai quan tỉnh, quan quân thử tính nghĩ công việc sửa sang ven biên giới. Vua dụ rằng: các tỉnh ven biên giới Bắc Kỳ, địa thế dài xa, lại giáp liền với địa giới nhà Thanh, nếu không một phen sửa sang ra việc, thì mối lo ở ngoài biên, sẽ không bao giờ xong được. Tức như các nơi Giá Nham ở Thái Nguyên, An Hà ở Tuyên Quang, Thập Châu ở Hưng Hóa há nên bỏ cả là sao huyệt những kẻ trốn tránh ư? Nếu bảo là khi độc rất nặng, không thể ở được, thì tỉnh thành Cao Bằng, Lạng Sơn cũng là nơi khi độc ngày xưa, mà nay sao lại dân cư đông đúc, đất cát mở mang như thế ư? Gần đây các quan ở ven ngoài biên theo thói cũ cẩu thả, phòng giữ đơn hư, giặc trốn chiếm cứ quấy rối, nhân dân xiêu tán, xưa là khu chủ yếu, nay thành đất bỏ không, rất là đáng tiếc. Nếu được người để trị yên chống giữ, thì kẻ gian những không sinh, người đi buôn, đi đường ngày càng đến đông, thì người ở khói lửa đông đúc, khi độc

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

tự khắc tan hết, lo gì lâu năm không trừ được, dân xiêu tán không trở về ư? Nay giao cho thống đốc, tham đốc, đề đốc, tham tán ở quân thứ và tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát các tỉnh Sơn Tây, Bắc Ninh, Hưng Hóa, Tuyên Quang, Thái Nguyên, Lạng Sơn, Cao Bằng đều phải bàn định thỏa đáng, chỗ nào xung yếu, nên đóng nhiều binh, chỗ nào bỏ hoang, nên cho khai phá, thổ binh có thể đoàn kết huấn luyện được thì đoàn kết huấn luyện, dân địa phương có thể liên lạc được thì liên lạc; hoặc nên đặt thêm tỉnh, phủ, huyện, châu, công việc phải làm thế nào, cốt không để sót kế sách gì.

Đề đốc ở quân thứ Tuyên Quang là Trần Mân đánh phá bọn giặc trốn (bọn Đàm Ông) ở núi Hương-mang. (Chém được 32 tên, bắt được 9 tên). Chuẩn cho theo lệ ban thưởng.

TIMSACH.COM.VN

Gia thưởng cho Nguyễn Thọ Khải (người tỉnh Thanh Hóa, trước đây quyên tiền được thưởng chánh tứ phẩm) hàm Thái bộc tự khanh (Thọ Khải quyên thêm 2.000 quan tiền, giúp về việc phát chẩn cho nên được gia thưởng).

Miễn giảm thuế thân năm nay và thuế đề thiếu năm trước cho miền hạ du tỉnh Bắc Ninh. (Vì có có giặc, bị lụt. Hạng thiệt hại quá lắm được miễn 7 thành, hạng vừa được miễn 5 thành, hạng vừa nữa được miễn 3 thành).

Kho thuốc súng tỉnh Thanh Hóa bị hỏa tai. (Cháy mất của kho công, quan tỉnh thần đều phải giáng, đội trưởng là Trần Duy Giác phải phạt trượng (80 trượng) tội đồ (2 năm).

Xét hình án về mùa thu năm ấy, các hạng tù tất cả là 111 tội phạm; phải chém 3 tên, còn thì giam lại chờ

https://tieulun.hopto.org

xét, hoãn chém ngay có thứ bậc khác nhau. (Tội phải chém được giam lại đợi xét 52 tên; tội phải chém đem bêu dầu, tạm cho hoãn 1 tên, tội phải chém ngay nhưng được hoãn lại 1 tên, tội phải thắt cổ giam lại đợi xét 53 tên, tội phải thắt cổ ngay, nhưng được hoãn lại 1 tên).

Mùa đông, tháng 10, phái 2 vệ quân Vũ Lâm, Long Vũ (514 viên danh) đến Hà Nội. Vua cho tỉnh Hà Nội là nơi trọng yếu phải đối phó bốn bề, binh ở kinh phái ra đóng trước, đã điều động đến đồn Thục Luyện hạt Hưng Hóa, dọc theo ngoài biên, đòi gọi còn phiền, nên phái binh ở kinh đến trấn áp, để đợi điều khiển, cho nên mới phái đi.

Khi ấy, bọn lũ của tên giặc trốn là Đàm Ông lẻn xuống đường sông Lô, sông Gâm (thuộc tỉnh Tuyên Quang) ngăn trở quân đường tải lương. Bèn chuẩn cho 6 tỉnh (Sơn Tây, Hà Nội, Hưng Yên, Nam Định, Ninh Bình, Hải Dương) thuê ngay 12 chiếc thuyền có mui (mỗi tỉnh 2 chiếc) giải giao cho tỉnh Tuyên Quang để sung việc tải lương.

Đặt đồn Cối Sơn tỉnh Quảng Yên. (Ở chỗ tiếp giáp xã Đại Lai, tổng Hà Môn). Trước đây quan khoa đạo được phái đi là Trần Đình Liêm tâu nói: hạt Hải Ninh dân xiêu tán ở đất nước Thanh, nhiều lần làm hại ở ngoài biên. Hiện nay cuộc vỗ yên đã xong, mà bọn du đãng chưa thể đuổi hết, nhân lúc sơ hở trộm cướp, rủ nhau theo từng bọn, dân địa phương ấy không khỏi sẽ phải xiêu tán. Xin làm một đồn to ở xã Hà Cối, đắp lũy đặt súng, chọn phái đại viên đóng ba bốn trăm quân để đàn áp. Chọn ra trong bọn du đãng người nào muốn làm ruộng, thì cấp cho trâu cày, người nào muốn đi buôn thì cấp cho vốn liếng, người nào không muốn, cả hai việc ấy thì cấp lộ phí cho về.

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo rằng: việc đó nên hay không, phải đến tận nơi mới biết, chuẩn cho quan 2 tỉnh Hải Dương, Quảng Yên khám thực trú liệu tâu lên, đến đây quan 2 tỉnh ấy tâu lại, theo như lời bàn nghị của Đình Liêm. Bèn chuẩn cho đặt. (Cho lãnh binh là Tạ Hiện sung chức đóng giữ đồn ấy, trí phủ Hải Ninh là Bùi Tiến Tiêu thăng hàm thị độc sung làm Tuyên phủ sứ, làm công việc đóng đồn vỗ yên).

Miễn giảm thuế ruộng tô cho các địa phương bị tai hại về mùa thu.

Trợ cấp cho thuyền bị nạn bão của nước Xích Mao (giạt vào phận biển tỉnh Quảng ngãi).

Định rõ lại lệ chọn bổ Võ sinh. (Võ sinh hiện đã đổi thập trường, ngũ trường, thì chọn người nào làm việc được ba bốn năm trở lên, là người chăm chỉ được việc, đã từng đi bắt giặc, được đem bổ trước; không có người nào về hạng ấy, thì cho đem người làm việc lâu năm mà am luyện mà sung bổ; nếu mới điền vào được 2 năm, chưa từng đi bắt giặc, dù thi trúng kỳ thứ nhất, thứ hai, thứ ba cũng không được viện bổ).

Hồng-lô tự khanh sung quản lý thương cục tỉnh Bình Thuận là Nguyễn Chính Tâm, quan khoa đạo là Tạ Ngọc Đường có tội, đều phải phạt trượng, bắt bắc đem đi đỗ. Trước đây Chính Tâm vì làm việc ở thương cục, có nhiều sự nhũng lộ, bị quan tỉnh ấy tham hặc tâu lên. Vua sai Ngọc Đường tra xét, án nghĩ của Ngọc Đường, nhiều lời bênh vực Chính Tâm; quan tỉnh ấy không cho là công bằng, lại đem cả Ngọc Đường hặc tâu. (Lại trích ra Ngọc Đường hút vụng thuốc phiện). Bèn cho tả thị lang bộ Lại là Hoàng Hữu Xứng sung làm

https://tieulun.hopto.org

khám sai đi tra xét lại. Chính Tâm, Ngọc Đường lại trích ra nhiều khoản của quan lính, cũng cho xét cả. Đến đây án nghĩ xong, Ngọc Đường quả có nhận của đút lót của Chính Tâm, Chính Tâm bán muối lấy lợi ; (2 người này tính số tang đến ngoài 40 lạng); lại các việc trích ra đều là nói vu, bịa đặt ra. Nên đều phải tội cả. (Ngọc Đường lại vì hút thuốc phiện phải tịch biên gia sản). Hữu Xứng vì tra ra sự thực án ấy, và các án xét đều thấy đúng hẹn, được thưởng gia 1 cấp, kỷ lục 6 thứ.

Quan ở quân thứ Quảng Ngãi, Bình Định là Nguyễn Ngoạn phái quân tiến đánh giặc mạn Nước Năng, thắng trận. (Bắn chết 14 tên, thu dân kinh về được 25 người vừa đàn ông đàn bà) được thưởng kỷ lục và tiền lương bổng có khác nhau.

Thống đốc là Hoàng Tá Viêm dâng sớ lần xin thưởng lương phái đề đốc, tham tán mang theo binh dũng đã đoàn kết luyện tập, chia đường tiến đánh giặc trốn. Vua dụ rằng : phép đem quân đi đánh giặc, cố nhiên phải vừa đánh dẹp vừa vỗ về, duy bọn chúng đều là vật khó dạy cho quen thuần, 2 đoàn quân Văn Diệp, đều đã vỗ yên, ghép chỗ cho ở, không khỏi lại phải đánh dẹp, vết xe trước nên coi chừng. Lần này các giặc khách tuy không thể giết hết được, cũng nên thi hành nghiêm ngặt, giao hết cho quản thúc ; bắt phải về nước, chớ có lại lẫm lỡ để lo về sau.

Định rõ lại kỳ hạn thanh tra. (Tháng 2, năm Tự Đức thứ 31, chuẩn định các viện Thượng trà, Vũ bị, vệ Loan giá, viện Thượng tứ, 5 năm một lần khám xét, đều hạn 2 tháng ; các ty Lý thiện, Thượng thiện, xứ thị vệ, kho thuốc súng, 5 năm một lần khám xét, (dưới cũng thế) đều hạn 3 tháng ; các tỉnh Quảng Trị, Phú

https://tieulun.hopto.org

Yên, Hà Tĩnh, Quảng Bình, Quảng Ngãi, Khánh Hòa, Bình Thuận, Quảng Yên, Hưng Hóa, Tuyên Quang, Thái Nguyên, Lạng Sơn, Cao Bằng, đều hạn 4 tháng; các tỉnh Thừa Thiên, Quảng Nam, Ninh Bình, Hưng Yên, đều hạn 5 tháng; các tỉnh Nghệ An, Bình Định, Thanh Hóa, Hà Nội, Sơn Tây, Bắc Ninh, Hải Dương, Nam Định và phủ nội vụ, vũ khố, Thương trường đều hạn 6 tháng. Gần đây, phái viên thường xin gia thêm hạn. Đến đây, chuẩn định từ nay phàm viện nào được phái đi thanh tra, đều phải theo đúng hạn, như có việc nào thực khó kê cứu, trong lúc tâu chỉ rõ việc ấy ra, liệu lượng cho gia hạn, hoặc 15 ngày, hoặc 20 ngày, đến 1 tháng thôi. Nếu hết hạn không xong, từ đồng lý trở xuống, phải phạt 50 roi, chiểu theo hạn trước gia thêm mỗi tháng 5 ngày. Lại không xong, phải phạt 60 lượng – thưởng cho là 30 ngày hạn. Nếu lại không xong, thì các người theo làm việc phải giáng 2 cấp, đổi đi nơi khác, viên đồng lý phải giáng 1 cấp đổi đi nơi khác. Trong đó dẫu quá hạn nhưng có lòng kê cứu tìm ra được sự gian lệ xác thực, thì công quả trừ vào nhau. Nếu việc quan ngại lắm thường, đều chiểu lệ này trị tội).

Tháng 11, chuẩn định điều lệ thưởng phạt về nghĩa thương của xã. Khi ấy, quan khoa đạo là Trần Đình Liêm tâu xin phái khám nghĩa thương của xã ở các phủ các tỉnh; dân xã nào hiện có thực số, thì cho được theo như cũ, xã nào phô trương số hão không có xác thực, thì cứ chiểu số khai trước, hạn đến kỳ được gặt thì sức thu, đem chứa ở kho phủ huyện.

Vua bảo rằng: hai việc ấy đều là việc cần vì dân phòng bị trước, không phải mượn để cho làm của công. Từ trước đến giờ, quan lại vì dân thì ít, phàm các việc

https://tieulun.hopto.org

chỉ hư ứng, để cho ý tốt phép hay không thể làm được, rất là đáng giận. Nay định chức ở phủ huyện, là phải bộ Hộ nên định rõ điều lệ thưởng phạt, để việc làm có hơn không kém, mới mong có phòng bị không lo. Sau lời nghị của bộ đang lên, (Nghĩa thương của xã ở các xã thôn, đều nộp ở kho phủ huyện, rồi do viên phủ, huyện chọn người coi giữ; có người nào bớt xén thì phải tội và phải bồi, quan phủ huyện cũng chiếu lệ « thiếu sự soi xét » xử tội. Đến hạn 3 năm, phủ huyện nào số tiền thóc 10 thành, lợi được 9 thành. (Như 1.000 quan, 3 năm cả gốc lãi thành 1.900 quan), các người chủ thủ được thưởng gia một trật, viên phủ huyện được thưởng kỷ lục 2 thứ, lợi được 4,5 thành, thì chủ thủ được thưởng tiền lương bổng 6 tháng, phủ huyện được thưởng kỷ lục 1 một thứ: lợi được 1, 2, 3 thành thì thôi không thưởng; lấy không lời mà không đến hụt thiếu gốc công, thì được miễn nghị. Như ở đâu để thiếu, thì cứ người lãnh nợ và các người bảo kết phải tịch biên để bồi, nếu không đủ thì phủ huyện, lại lệ, chia từng thành bồi thay. Số mục tiêu đi, còn lại ở kho ấy, hàng năm đến cuối mùa hạ mùa đông, đều phải bẩm, tư lên một lần. Người điền thủ nào đã đủ 3 năm, do tỉnh chọn phái người ngay thẳng được việc chiếu theo nghị mới thi hành). Vua chuẩn cho theo như lời nghĩ thi hành.

Tuần phủ Tuyên Quang là Hoàng Tướng Hiệp dâng sớ nói: đề đốc nhà Thanh là Phùng Tử Tài đưa thư bảo: bọn giặc Đàm Ông trước kia quân nước Nam ta đánh tan, nên do quân nước Nam ta tự làm việc. Thống lãnh là Lâm Phượng Minh cũng nói: theo lệnh chủ tướng trước hết nã bắt tên Lý, tên Lục, còn bầy đề đấy, xin đình việc thương thuyết.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: quân ta nên tìm cách nã bắt được vài ba tên đầu sỏ của giặc, mới phục được lòng người, mà oai hùng cho quốc thể, há nên nhường hết cho người, phận sự ta làm chủ đất ta, lại không bằng người, trẫm rất thẹn và giận, quan tỉnh và quan ở quân thứ, nên cần thận làm việc ngay.

Quan ở nội các là bọn Bùi Ân Niên tâu xin nghiêm cấm tiền giả của người buôn nước Thanh. (Nói cái quyền đúc tiền là tự triều đình nắm giữ. Bữa nọ vì ở trực tỉnh phía nam mất mùa đân đói, tiền giả nhân đó trà trộn vào, nhiều lần đã nghiêm cấm không được. Đình thần bàn xin đánh thuế nặng, cũng là không cấm mà hóa cấm. Nhưng biết đâu người giữ đồn cửa biển không giấu giếm dung túng, kẻ buôn tri trá không gian giới lợi mọc tiền đồng bang lớn để buôn bán dung kẻ tìm đổi, đem về đúc lại. Hiện nay tiền cũ tiêu dùng, 10 phần chỉ còn 1, 3 phần; sau này ở trong nước, đều là tiền của chúng, lâu ngày hư hỏng, lại không dùng được. Thế là cốt để cứu cái tệ tiền khan hiếm, mà trở thành cái lo không có tiền. Nếu không chước nghị kịp thời, thực sợ tiền đúc trộm ấy ngày nhiều, thông hành ngày rộng, cái tệ lưu truyền, không thể nói xiết, tất đến vật giá đắt như vàng, tiền rẻ như đất, dù 10 phần bỏ đi 9 phần, cũng dùng gì được? Nay xin phàm tiền giả ở dân, thì cho đều tiêu dùng một đồng ăn một đồng kẽm, hạn trong 6 tháng thì phải cấm hẳn. Ở kho công thì chuẩn cho kho ở kinh, kho các tỉnh, đem số tiền ấy hiện chứa trong kho, trách cứ chủ thuyền tải đến trước, mà giao trả lại, nhưng bắt phải đem thứ tiền cũ một đồng ăn 6 đồng kẽm, đúng số nộp vào kho, hoặc không có tiền, khẩu nộp bạc tốt cũng được. Nghiêm cấm từ nay không được tải đến nữa. Nếu dám trái lệnh, thì

https://tieulun.hopto.org

luật đúc trộm tiền, đã có hình phạt của nước, gia thêm mức mà trị tội nặng hơn).

Vua giao cho đình thần duyệt bàn, nghị dâng lên. (Tiền lẫn tiền khác, trước thì là tạm thời, mà hại để lại ngày càng lắm. Huống chi cấm rồi mà lại tiêu, tiếng đồn đến nước ngoài, có quan hệ đến công lắm; cần bằng đổi sự ngang giá thì hơn. Về tiền đồng 6, 7 phần của nước ta, vẫn theo như cũ ăn 6 đồng kẽm, tiền dáng khác tuy có trộn lẫn, mà đồng nào chất và sắc tiền hơi giống với tiền ta, thì đổi tiêu ăn 3 đồng kẽm, cho có phân biệt. Còn như đồng nào mỏng mảnh sứt mẻ mà nhiều chất trộn lẫn, thì hiện ở kho công, cho chọn ra cất riêng để hủy đi đúc lại; ở dân thì cho chọn bỏ không tiêu; các hạng tiền thuế, nhất thiết cấm nộp bằng tiền ấy, thì lợi của công bay tự không đến nỗi thiệt nhiều, mà kẻ [illegible] Rồi do quan phủ, tỉnh nghiêm sức cho người giữ đồn cửa biển và các xã, thôn, phường, phố ven biển canh phòng kiểm xét, có người nào lái trộm tiền ta ra nước ngoài và tiền lạ vào đến cửa biển, thì không cứ nhiều hay ít, đều khép vào tội buôn gian lậu mà trị tội). Vua bảo rằng: chuẩn cho theo lời nghĩ thi hành, sau có chỗ nào không đầy đủ, lại nghị thêm.

Con gái tả tôn chính, phủ Tôn nhân, Thọ xuân vương Miên Định là Hạ Vân, ở quê chồng (Quảng Trị) tranh ruộng với người. Miên Định sai công tử Hồng Uyên và thuộc viên trong phủ là bọn chủ sự Lê Hữu Lễ, suất đội Nguyễn Thông đến tận nơi đó hỏi; việc lấy đến tai vua, Miên Định và quan trong phủ (Tôn nhân) đều phải giáng phạt. (Miên Định vì việc riêng tự tiện sai phái, phải phạt bổng 3 năm; quan trong phủ không biết can ngăn, hữu tôn chính là Tuy lý quận vương Miên Trinh

https://tieulun.hopto.org

phải phạt bổng 2 năm; thị lang kiêm tả tôn khanh là Tôn Thất Trăng giáng làm Hồng lô tự khanh). Rồi dụ cho các hoàng thân rằng: gia pháp triều ta rất hay, lệ định em, cháu, con trai, con gái nhà thế gia cự tộc, không được làm thông gia với các vương công; vì cũng sợ trong đó hoặc có kẻ con em không hiểu, cậy thế phạm pháp, thành ra không phải chỉ ý của triều đình khéo đãi thân phiên. Hiện nay cái việc Hạ Văn là con Thọ xuân vương, ý trẫm không thích nghe đến. Vả lại, phàm người rất thân, ở quanh trong kinh kỳ, cũng muốn khiến cho gần kinh sư là nơi tốt nhất, để đến hóa ra thiện. Huống chi con gái tước công sinh trưởng ở nơi buồng the sâu thẳm, quen thói kiêu căng xa xỉ, hoặc tối lễ phép, há nên một ngày xa lìa dạy bảo ư? Từ nay trở về sau, phàm các thân phiên, hoàng thân gả chồng lấy vợ, phải theo lệ mà làm, cần phải cậy là người ở kinh, hoặc người quê ở hạt khác, cũng phải nhà ở tại kinh, mới có thể được làm thông gia. Nếu ở ngoài, thì nhất thiết không cho. Từ trước đã có người nào như thế, cũng di chuyển về ở tại kinh, không được trái phép mến riêng. Đó là trẫm thân ái, bảo toàn cho đấy. Tinh phép đủ cả, các thần công nên đều theo ý ấy.

Giặc trốn ở đất Thanh sang là bọn Hoàng Phan Lâm đến phủ hạt Trấn Ninh tỉnh Nghệ An xin ra thú. Tổng đốc là Nguyễn Chính dâng sớ tâu xin thương lượng phái quản cơ là Nguyễn Văn Chư tạm sung chức lãnh binh chuyến đi ấy quản suất đem biền binh đến nơi tuần dẹp dò xét. Vua bảo rằng: bọn giặc trốn đều là có lòng phỉnh tàng, khó dạy cho thuần, các tỉnh cõi bắc, việc vỗ yên không được, đáng làm gương sáng. Bọn ấy quả là xin thú, ngươi cũng nên xét kỹ, khu xử

https://tieulun.hopto.org

thế nào cho được chu thỏa, chớ để nuôi hổ đeo lo về sau.

Tuần phủ Hà Nội là Nguyễn Hữu Độ trình bày tâu các chính sách lớn về việc quân và của dùng, đại lược cho là quân khỏe thì bọn giặc không dám manh tâm, giặc không manh tâm thì quân không dùng đến, không phải cung ứng gì, mà của ngày càng nhiều. Thế là của nhiều hay ít cũng quan hệ ở quân khỏe hay yếu mà thôi. Bèn trình bày công việc đáng lên tất cả là 8 điều:

– Xin: các tỉnh ven ngoài biển thì chọn người ở địa phương ấy mộ người lập thổ dũng, đều tự giữ lấy, để thư bớt sức binh ở trong kinh ngoài các trấn; lại phải 2 quan to chuyên coi việc quân, chọn nơi rộng làm đồn lớn, phải quân đóng để trấn áp.

TIMSACH.COM.VN

– Xin: cho tỉnh luyện binh tải chèo chuốc đi một nửa, chiếu thổ mỗi tên mỗi năm 60 quan tiền, để cấp chi phí về việc quân, đợi sau hơi thư, sẽ theo như trước làm việc.

– Xin: thi võ, là dân nội tịch, trừ người dự trúng ra không kể, còn thi đều đồn làm vệ Vũ sĩ, chọn cử người nào xuất thân là cử võ, cho làm quản suất. Người nào trúng kỳ đệ nhị, đệ tam, thì cho làm ngũ trưởng, đội trưởng, mỗi tên hàng tháng cấp cho 3 quan tiền, 1 phương gạo, để huấn luyện thường xuyên; có khuyết thì mộ thêm.

– Về việc lính mộ ở Bắc Kỳ, theo lệ phải dùng người trong nam; đến nỗi từ trước có nhiều người biến mạo tên. Nay xin lính một trong nam ngoài bắc, không cứ dân nội tịch hay ngoại tịch, cho theo thực đối biên lại; nhưng do các quan tỉnh hội lại cùng xét, người nào hễ mang tạ phải đi đủ 5 trượng trở lên, chọn quy làm lính

https://tieulun.hopto.org

mới mộ, như các hạng lính mộ cũ. Người nào xách lạ không đi đủ số lượng cũng dồn thành một, hai đội, để phòng sai việc công, không nên bắt phải về để bơ vơ; có người nào trốn hay chết, không được điền người khác vào.

— Xin: các tỉnh về kỳ trưng thu hai vụ hạ, đông, cứ trong số dân xã phải nộp, một nửa thực nộp bằng thóc, để phòng tải vận lương thực, một nửa chiếu theo giá chợ cho dân chiết nộp bằng tiền, và nộp thêm phí tổn phụ mỗi hộc 5 tiền, cho dân được giảm khuân gánh đem nộp, thuế khóa không đến nỗi bỏ thiếu.

— Xin: lính đóng ở kinh và sai phái đi hàng trăm, nên theo lệ chiếu cấp bằng gạo thực, còn như các tỉnh chỉ phát cả năm, trừ ra lính đi đóng đồn và tù binh, nhà đương tế, vẫn được cấp bằng gạo thực thì không kể, còn quan lại, binh lính và lại, lệ, trạm phu các nhà phủ huyện, nhất thiết bổng lương đều cho chiết cấp bằng tiền.

— Xin: kho chứa các tỉnh về vận tải đi và chứa để lại, xin do bộ Hộ tra xét tỉnh nào nên tải đi bao nhiêu, nên chứa lại bao nhiêu, trước kỳ ấy tư giao các tỉnh xét rõ số hiện chứa ở kho, nếu có thiếu, thì đến kỳ thu hoạch xong, do tỉnh chi tiền kho ra mua, cốt cho đủ số tải đi, số chứa lại. Nếu giá rẻ thì không cứ đủ hay thiếu, mua nhiều để phòng năm mất mùa, lúc rẻ mua vào lúc đắt bán ra, đều do quan tỉnh tùy tiện làm việc cho ổn thỏa.

— Xin: tai hại về lụt, hạn, việc thuộc về cả tổng cả làng, ruộng lúa đều bị bỏ không cấy được, thì được miễn cả thuế lệ. Nếu là thiệt hại tầm thường, chỉ 4, 5, 6 phần, thì bãi việc khám biên, không nên chia thành

https://tieulun.hopto.org

miễn giảm, để bớt phiền khi. Như gặp năm khánh tiết được ân xá, cũng chỉ xá một khoản thuế thân thôi.

— Xin: các tỉnh ven ngoài biển, đặt thêm kho chứa, có thể chứa được trên dưới 5, 6 vạn hộc thóc, hễ đến gặt xong, do tỉnh chi tiền ở kho ra, chiếu giá chợ trả thêm 1, 2 tiền, thu mua để chứa; bạc tiền như có thiếu tiêu, sẽ tư cho các tỉnh ở trung châu tải đến cấp cho để bớt phải vận tải mà công tư đều được tiện lợi). Sở dâng lên, vua cho là việc quân linh việc của dùng, thi nhiều khoản, có khoản nên, có khoản không nên, giao cho đình thần xét nghĩ, chọn mà thi hành. (Sau đó, đình thần nghị: duy 2 khoản dân nội tịch đi thi võ dồn bổ làm vũ sĩ và lính mộ ở Bắc Kỳ không được mạo ngạch người ở trong nam, nên cho châm chước thi hành; còn khoản phải trong tháng, thì gặp mùa hạ mùa đông, mua chứa gạo, thì việc ấy đã thi hành rồi, ngoài ra hoặc không phải là việc thể tuất, hoặc làm không được, đều không nên bàn).

Tháng 12, ngày canh tý, có nhật thực.

Thượng thư bộ Hình là Phạm Thận Duật (có tang dứt tình, bắt lại ra làm quan, đến kinh) tâu rằng: tôi hỏi ra nghe giá gạo các tỉnh ở Bắc Kỳ mỗi phương giá tiền 5, 6 quan; tôi đi đường qua các hạt Thanh Hóa, Nghệ An, Hà Tĩnh, hỏi ra cũng thế; duy 2 tỉnh Quảng Bình, Quảng Trị đến 7, 8 quan: đương lúc sau khi lúa mùa mới gặt này, mà giá gạo đã vọt cao như thế, sau này không khỏi lương thực khó khăn, rất đáng lo lắm. Xưa thời vua Thuấn, dân đen khó kiếm gạo ăn bị đói, sai ông Tắc gieo trăm giống thóc, tất là phải trồng nhiều thứ rau, quả thay cho thóc, mới có thể giúp được khỏi đói. Mùa thu năm nay bỗng mất mùa, thu hoạch

https://tieulun.hopto.org

không được bao nhiêu, mà sang năm lúa chiêm chín, thì còn lâu ngày. Nếu không có trồng trăm giống thóc như ông Tắc, dù hết lòng cứu chữa, cũng khó làm cho không đói. Xin sắc xuống cho quan các tỉnh, gia làm khuyên bảo dân trong hạt, cốt phải kịp thời trồng nhiều các thứ khoai, củ, lúa, ngô, để thay cho thóc, tưởng đến sang năm lúa mùa xuân mùa hạ giáp nhau, không đến nỗi chết đói nhiều. Vua bảo rằng : đó cũng là một cách cứu giúp, bộ Hộ lục sức ngay cho các tỉnh, để không lại bị thiếu nữa.

Đề đốc nhà Thanh là Phùng Tử Tài trở về cửa quan, vua sai tham tán là Trương Quang Đản (khi ấy đóng ở Thái Nguyên) về tỉnh Bắc đem phẩm vật để tặng. (Tặng thưởng họ Phùng 12 lạng kỳ nam, 24 lạng trầm hương quế Thanh, quế Nghệ mỗi thứ 15 phiến, 2 đôi ngà voi, 2 chiếc sừng tê, 3 cân yến sào, 10 đôi đầu ngà, 2 chiếc quạt ngà, 15 tấm lụa nam tốt, 15 tấm nhiễu trơn, hàng nam, 10 tấm lụa nhỏ sợi dệt dậu. Còn các thống lĩnh, đốc đội, quản đội, đốc biện, sai quan, tiểu trưởng, thư chí các doanh, tặng chung 100 tấm quế Thanh, 300 phiến quế Nghệ, 50 cân kỳ nam, 40 cân trầm hương, 54 đôi ngà voi, 54 bộ lông đuôi voi bịt bạc, 620 tấm lụa nam tốt, 30 tấm sa tốt hàng nam, 380 tấm sa mỏng hàng nam 350 tấm lụa nhỏ sợi dệt dậu; binh dũng các doanh thưởng chung 15.000 lạng bạc). Tử Tài đều không nhận, liệu để lại 5 doanh viên biền nước Thanh chi đóng các tỉnh Thái Nguyên, Lạng Sơn, Cao Bằng; các tên ra thú đem cả về nước.

Vua bảo rằng: Đề đốc họ Phùng về, bọn giặc trốn tắt lại tụ tập, các tỉnh Sơn Tây, Hưng Hóa, Tuyên Quang, chuyên do Hoàng Tá Viêm, các tỉnh Thái Nguyên, Bắc Ninh, Lạng Sơn, Cao Bằng chuyên do Trương Quang

https://tieulun.hopto.org

Dẫn, đều nên điều khiển đốc thúc đánh dẹp cốt yên ổn cả, nhưng chuẩn cho Tá Viêm kiêm cai quản, cho lệnh tướng thống nhất.

Giặc Man quấy rối cướp đồn Xuân Linh (thuộc tỉnh Quảng Ngãi), quan ở quân thứ Quảng Ngãi, Bình Định là Nguyễn Ngoạn quản đốc đem 1.000 biền binh tiến đến các sách man đánh dẹp, đầu mục người man là bọn tên Trần, tên Rõ đem cả bọn đến thú, việc đến tai vua. Vua bảo rằng: dẹp giặc nên phục được lòng chúng, mới được yên lâu. Binh pháp có nói: đánh được lòng là hơn, đánh lấy thành là kém. Cho nên Vũ hầu (Do Cát) làm cho Mạch Hoạch phải phục, khó khăn đến 7 lần bắt 7 lần tha, vì cốt phục được lòng họ. Bọn ác man ở Thạch Bích tuy không ưa được với Mạch Hoạch, nhưng từ trước đến giờ, lúc thì phục tùng, lúc thì quấy rối, thói cũ không chừa; quan quân đến nơi, thường thấy phá trại, giẫm phá lúa, muốn khiến cho chúng mất chỗ nương nhờ mà thôi, không có kế hay nào khác. Không biết là chúng không có chỗ nương nhờ, sao có thể cấm được chúng không ăn cướp. Cho nên chỉ cho họ sợ oai mà không mến đức, phục được ngoài mặt mà không phục được trong lòng, đem quân về chưa lâu, chúng nhân lúc sơ hở lại cướp, đó không phải là kế hay vỗ yên cho họ thuận theo. Bọn người nên nghĩ làm thế nào cho họ lòng phục yên lâu mới được.

Bọn ác man tỉnh Quảng Nam xuống xã Hương Xá đốt nhà cướp của, (đốt 9 nhà, dâm chết 7 người). Sơn phòng sứ là Phan Bình phải cách chức được lưu làm việc, lãnh binh quan là Hoàng Văn Phố và quản vệ, suất đội đều phải giáng 4 cấp được lưu lại làm việc.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: man ấy với man ở Quảng Ngãi, Bình Định, cũng một loài giặc, cậy núi khe làm nơi hiểm yếu, lấy cướp bóc làm nguồn sống, gần đây hung hăng mỗi ngày một quá lắm: nếu không một phen đánh dữ, phá tan sào huyệt chúng, sao có thể cho chúng sợ hãi. Nhưng hiện nay tiết hậu mưa dầm, đem quân đi chưa tiện; vả lại, nghiêm phòng chẹn chỗ hiểm yếu, đợi khoảng tháng 2, tháng 3 lại làm việc. Hiện nay tinh binh man ấy giao cho quan tỉnh ấy là bọn Đoàn Khắc Nhượng lập tức gọi ngay binh mãn ban 200 tên, chọn phái người được việc trông coi, thương ủy cho phó lãnh binh là Đoàn Đại Lợi và sơn phòng sứ trước là Nguyễn Tạo cai quản mang đi, hợp với Phan Bình cùng làm việc; còn Hoàng Văn Phố rút ngay về tỉnh làm việc quan.

TIMSACH.COM.VN

Kỳ ngoại hầu là bọn Hồng Chước (con Lạc hóa quận công Miên Vũ), Hồng Tuynh (con Trấn man quận công Miên Tích), Hồng Uẩn (con Sơn định quận công Miên Cung), Hồng Chuyên (là con Trấn định quận công Miên Niết), tình nguyện ra làm việc. Tả tôn khanh phủ Tôn nhân là Tôn Thất Tràng xin giúp. Vua sai bổ làm thừa biện ở các nha trong 6 bộ, học tập chính sự, đợi vài ba năm, người nào có thể làm được việc, do quan thượng tỷ xét tư lên, để bổ.

Nêu thưởng dân thọ trăm tuổi ở tỉnh Phú Yên (Nguyễn Văn Nhiễm).

Truy nêu người tiết phu ở tỉnh Hà Nội (Nguyễn Thị Hai, chồng chết, liều bỏ đời sống, hoàn toàn tiết nghĩa, người trong hạt bỏ tiền lập đền thờ; các thân hào làm thơ ca phúng viếng, khen là trinh tiết, từng đã 10 năm. Đến nay quan tỉnh đem việc ấy tâu lên. Vua cho việc

https://tieulun.hopto.org

ấy có phần hơn người, gia ơn thưởng cho bức biển treo ở đền và cấp cho 200 quan tiền sửa sang đền thờ cho lịch sự).

Tỉnh Quảng Bình gạo đắt. Bố chính sứ là Ngô Xuân Quỳnh xin trích lấy ở kho 50 phương gạo, 970 hộc thóc, giảm giá bán ra, để giúp lương thực cho dân. Vua chuẩn y cho.

Hoãn thu vốn công về đường cát từ năm trước bồ thiếu lại và tiền thóc vốn công cầm đợ cho vay ở tỉnh Quảng Nam. (Tiền: 434 000 quan; thóc gạo: 46.500 vừa hộc vừa phương, vì cớ dân tình quẫn bách).

Đầu mục người mán ở tỉnh Tuyên Quang là bọn Chúc Văn Kiền, Hoàng Tiến Văn đem binh dũng chém được bọn dũ của kẻ giặc trốn Hàm Ông (hơn 20 đứa) ở động Phà Loan. Thưởng cho ngân tiền có thứ bậc khác nhau.

Vua thấy hoàng thân và con các thần công, phần nhiều vì nghèo thiếu, xin lãnh bổng lệ trước, nhân thế dụ rằng: nhà nước từ khi cất quân đánh giặc đến giờ, tiếp đến liền năm gặp nạn lụt, hạn, đói, mất mùa, kho chứa rất không đủ; nhưng hậu ý của trẫm hậu đãi người thân, phàm việc đều theo lòng khoan; chỉ vì mọi người không biết là đủ, được chỗ đất Lũng mong chỗ đất Thục [tức là được thế nọ mong thế kia], không chịu tiết kiệm, sẽ làm thế nào mà cấp cho được. Phàm có lòng người, cũng nên phải nghĩ, không nên coi làm hư văn. Từ nay người nào không có duyên cớ lớn thì không cho.

Vua chịu khó làm công việc. Thượng thư bộ Hình là Phạm Thận Duật dâng sớ khẩn thiết can ngăn. Đại khái nói: âm dương là đạo trời, ngày đêm là mặt trời chuyển

https://tieulun.hopto.org

vốn, ban ngày thuộc dương mà ban đêm thuộc âm, dương thì động mà âm thì tĩnh. Kinh Dịch có nói : «sớm chăm chỉ, tối lo sợ », lại nói : « đến tối thì yên nghỉ », vì ban ngày thì động mà ban đêm thì tĩnh, đó là bậc thánh nhân theo đạo trời mà thuận tính âm dương vậy. Ngày xưa vua Vũ tiếc từng phân bóng mặt trời, vua Thang không bỏ thước bóng mặt trời, vua Văn Vương từ sớm đến mặt trời đã xế, không rỗi việc để ăn, đó là sự chăm chỉ của bậc thánh nhân đời xưa, cũng chỉ nói đến sớm không lười, trưa không lười, chiều không lười mà thôi. Tôi từ khi nhờ ơn cho về, giữ chức ở kinh, chiếu theo ban ứng trực, thường thấy ban đêm đến canh hai, canh ba, châu phê [phê bằng bút son] tập tấu giao ra, được thấy nhà vua chăm cố đến thế. Lại như khi tôi được lạm sung chức ở viện, thường đến nhà ngự y hỏi thăm sức khỏe, kinh xem lớp đơn /cầu quan ở Y viện được hầu xem mạch, theo chứng bệnh, lập phương thuốc. Thần lui về tự nghĩ : thiết tưởng nhà vua điềm sinh con trai còn muộn, hoặc do ở chân âm thiếu mà gan vượng ; chân âm sở dĩ thiếu, hoặc do ở chăm gắng quá độ, đêm khuya vẫn chưa ngủ yên. Cúi xin nhà vua, thuận tính âm dương, châm chước lâm nghỉ cho vừa phải ; bớt chút khó nhọc, để nuôi khí hòa, khí âm bình thường, khí dương tự động lại thì tinh thần mới đầy đủ, khỏe mạnh tiến phúc, mà điềm ứng sinh con trai sẽ ứng nghiệm để trên được yên lòng thánh từ, dưới được thỏa lòng mong của thần dân trong nước).

Vua bảo rằng : Trẫm vốn yếu, từ bé đến lớn nhiều bệnh, lâu nay, thường nhân nhiều việc, tỳ, thận càng suy, gan càng vượng ; các bệnh sinh ra nhiều ; mà công việc rất bận rộn, làm cả ngày chưa xong, phải để đến đêm, làm cho xong mới được yên tâm, các quan trong

https://tieulun.hopto.org

kinh ngoài các trấn, ai biết ai tin, chẳng qua chỉ khó nhọc vô ích. Từ sớ ấy cho các quan đình thần và Nội các đều xem cả.

Thương ước với nước Y-pha-nho đã xong. Tất cả 12 khoản:

— Chiếu theo khoản 11, định trong hòa ước với nước Phú-lãng-sa về năm Tự Đức thứ 27 [1874], của nước Đại Nam, thì nước Đại Nam cho người tây dương và người các nước Tân thế giới thông thương ở cửa biển Thi Nại thuộc Bình Định, cửa biển Hải Ninh thuộc Hải Dương và từ cửa biển ấy theo ngược dòng sông Nhị Hà đến địa giới tỉnh Vân Nam nước Đại Thanh và mở cửa hàng ở Hà Nội; nay cũng cho người nước Y-pha-nho được nhất luật buôn bán làm ăn ở các cửa biển và phố ấy; nhưng trừ đất trên cạn ở ven bờ sông không được buôn bán vật hạng gì; nếu trái điều cấm thì hóa vật buôn ấy do quan sở tại người Đại Nam tịch thu tất cả. Lại, và nước Phú-lãng-sa đem điều ước đã nói ở khoản thứ 21 trong hòa ước chuyển nói với nước Y-pha-nho cùng theo ước mới ấy mà bỏ các khoản ước cũ. Ngày mồng một tháng 6 năm ấy, nước Y-pha-nho hiện đã ký nhận theo như các lời lẽ của nước Phú-lãng-sa chuyển nói lại cho biết.

— Vua nước Y-pha-nho chuẩn cho nhân dân nước Đại Nam đều được đến nước Y-pha-nho và các thuộc địa đi lại buôn bán, mua đất làm nhà và làm thuê các công nghệ; đến ở chỗ nào, phải tuân theo luật lệ của nước Y-pha-nho. Vua nước Đại Nam chuẩn cho người trong nước, nếu có người nào tình nguyện đến nước Y-pha-nho làm thuê sinh sống cũng được; duy đến nơi nào, quan nước Y-pha-nho phải tuân theo lệ ở trọ làm thuê của người phương đông ra nước ngoài đã định

https://tieulun.hopto.org

ngày mồng 6 tháng 7 năm 1860 dương lịch và bảo hộ cho người làm thuê ấy; về người làm thuê và chủ thuê cũng đều tuân theo lệ ấy. Lệ năm ấy, quan toàn quyền đại thần nước Y-pha-nho đã trình nước Đại Nam xét biết. Trừ ra các khoản quan hệ đến Nam Kỳ, nước Đại Nam không nên biên vào thì không kể; còn thì nước Đại Nam chuẩn theo các khoản sao ra chữ Pháp và dịch ra chữ Hán mỗi thứ một bản, đóng dấu ký tên, giao nước Đại Nam giữ để lưu chiểu, đợi khi thương ước trao đổi cho nhau xong, đều chiểu theo làm việc. Sau này có khoản nào nên định thêm cho tiện việc bảo hộ người làm thuê, thì quan 2 nước sẽ hội lại nghĩ định.

— Vua nước Đại Nam chuẩn cho nhân dân nước Y-pha-nho đến chỗ đã cho ở 2 cửa biển Thi Nại ở Bình Định, Ninh Hải ở Hải Dương và phố Hà Nội, đều được lập nghiệp làm nhà và làm các công nghệ sinh sống, cùng với người nước Phú-lăng-sa và nhân dân các nước khác đều bảo hộ như nhau không khác gì; nhưng chỗ ở phải theo quan nước Đại Nam chỉ bảo, không được lấn lộn. Trong đó buôn bán ruộng đất, phải nộp thuế lệ, do quan nước Đại Nam thu nộp, còn các cửa biển chưa cho mở hiệu buôn bán, đợi sau này buôn bán nếu có phồn thịnh lợi ích, nên mở hiệu buôn có lợi, sẽ do nước Đại Nam thi hành xét nghĩ.

— Nước Đại Nam muốn đặt lãnh sự ở các cửa biển, mở hiệu buôn và các thành phố ở nước Y-pha-nho và các thuộc địa, để tiện bảo hộ dân nước Đại Nam; nước Y-pha-nho muốn đặt lãnh sự ở 2 cửa biển Thi Nại, Ninh Hải và phố Hà Nội ở nước Đại Nam cho mở hiệu buôn, để bảo hộ dân nước Y-pha-nho thì đều được tùy tiện xếp đặt. Duy có các viên lãnh sự phải có vua 2 nước của mình cấp bằng cho đi, mới được làm việc

https://tieulun.hopto.org

bổn phận, cũng giống như lãnh sự các nước. Giám mục, linh mục nước Y-pha-nho đều được chiếu việc nên làm ở khoản thứ 9 trong hòa ước năm Tự Đức thứ 27 theo làm đúng như thế, ước ấy hoàn toàn không thay đổi.

— Phàm có kiện tụng, như người nước Y-pha-nho kiện nhau, hoặc kiện với người nước khác, đều do quan lãnh sự nước Y pha-nho xét xử; hoặc viên lãnh sự nước Y-pha-nho có khuyết, được giao cho quan lãnh sự nước Phú-lãng-sa xét xử. Người nước Y-pha-nho kiện nhau với người nước Đại Nam, hoặc xin giải tỏ việc gì, trước hết do quan lãnh sự nước Y-pha-nho giữ công bằng phân xử cốt được ổn thỏa; nếu có việc không thể hòa giải được, thì tư ngay cho quan nước Đại Nam hội đồng xét xử. Người nước Đại Nam kiện nhau với người nước Y-pha-nho, trước hết do quan nước Đại Nam giữ công bằng phân xử cốt được ổn thỏa; nếu có việc không thể hòa giải được thì tư ngay cho quan lãnh sự nước Y-pha-nho hội đồng xét xử.

— Người nước Y-pha-nho trú ngụ ở các cửa biển và phố hiện được mở hiệu buôn bán ở nước Đại Nam, mà người nào phạm tội, thì giao cho quan lãnh sự nước Y-pha-nho xét xử, hoặc viên lãnh sự nước Y-pha-nho có khuyết, được do quan lãnh sự nước Phú-lãng-sa xét xử. Nếu người phạm tội ấy trốn tránh ở phận sự nước Đại Nam, phải tư cho quan nước Đại Nam bắt nã, thì quan nước Đại Nam cũng nên hết sức đó bắt, giao cho quan nước Y-pha-nho giải giao cho quản hạt Lữ Tống chiếu luật lệ nước Y-pha-nho trị tội. Người nước Đại Nam trú ngụ ở địa hạt nước Y-pha-nho, mà người nào phạm tội, thì nước Y-pha-nho chiếu luật nước mình xét xử, nhưng phải tư cho quan lãnh sự nước Đại Nam biết, người nước Đại Nam hiện ở trong nước, mà có việc gì

https://tieulun.hopto.org

phạm đến người nước Y-pha-nho, nên phải xử tội, thì giao mặc cho quan nước Đại Nam bắt nã, chiếu theo luật lệ nước mình xét xử.

— Người nước Y-pha-nho có phạm các tội làm loạn và trộm cướp, trốn đến địa hạt nước Đại Nam, thì quan nước Đại Nam phải hết sức đò bắt, giải giao cho quan lãnh sự nước Y-pha-nho; hoặc quan lãnh sự nước Y-pha-nho có khuyết, được giao cho quan lãnh sự nước Phú-lãng-sa trị tội. Nếu người nước Đại Nam có phạm các tội làm loạn và trộm cướp, trốn đến địa hạt nước Y-pha-nho hoặc thuộc địa, thì quan nước Y-pha-nho cũng nên hết sức đò bắt, giải giao cho quan nước Đại Nam xét xử.

— Người nước Y-pha-nho có người nào chết ở địa hạt nước Đại Nam, người nước Đại Nam có người nào chết ở địa hạt nước Y-pha-nho, thì tài sản của người chết ấy, phải đều giao cho người con cháu là người được thừa hưởng của người ấy: nếu hiện không có người đáng được thừa hưởng, thì phải đều giao cho quan lãnh sự nước ấy chuyển giao cho thân thuộc người chết ấy ở nước nhận lấy; nếu quan lãnh sự nước nào có khuyết như thuộc về nước Y-pha-nho, thì do nước Đại Nam tư giao cho nước Y-pha-nho giao về cho các thân nhân ở quê người ấy nhận lãnh; như thuộc về nước Đại Nam, thì do nước Y-pha-nho tư giao về nước Đại Nam nhận để thi hành.

— Các khoản trong thương ước nước Đại Nam cùng nước Phú-lãng-sa lập ra về năm Tự Đức thứ 27, trừ ra khoản thứ 4 nói về thuế lệ các hàng hóa thuyền buôn ở Gia Định tải vào các cửa biển mở hiệu buôn, và từ các cửa biển mở hiệu buôn tải vào Gia Định, thì châm chước thu thuế một nửa, đó là hậu tinh của nước Đại

https://tieulun.hopto.org

Nam và nước Phú-lãng-sa đối đãi với nhau thì không kể, còn trong thương ước không có khoản nào quan hệ đến công việc buôn bán, thì người nước Y-pha-nho, đều theo các khoản trong thương ước năm ấy làm theo giống như người các nước một loạt; sau này nước Đại Nam nếu có hậu tinh chuẩn cho nước nào buôn mua khoản gì, thì nước Y-pha-nho cũng được giống như nước ấy.

— Các cửa biển đã cho mở hiệu buôn, trừ ra hạng gì trong thương ước cũ đã cấm thì không kể, còn các hóa vật cho được ra vào buôn bán. Duy các hàng hóa thóc, gạo, tơ, lụa, các thứ ấy là vật cần dùng của nước Đại Nam, người buôn thường được tùy tiện tải vào cửa biển và thành phố; nếu tải ra, về thóc gạo phải có giấy tờ cho của triều đình nước Đại Nam tư giao cho quan khâm sứ Phú-lãng-sa và quan lãnh sự Y-pha-nho ở kinh xét biết, mới được tải ra; về tơ lụa, tất phải các xã thôn sở tại chịu nộp thuế thổ sản xong cả, và chờ triều đình nước Đại Nam đặt mua theo thị giá đủ dùng xong rồi, mới được tải ra.

— Phàm thương ước này đã định, kể từ sau khi hai nước trao lẫn cho nhau, trong hạn ấy nếu có cần đổi khoản nào, thì tính từ ngày trong hai nước có một nước xướng nghị trở đi, đủ một năm, qua hai nước hội đồng nghị định, mới được thay đổi; nếu không cần đổi khoản nào, đều nên chiếu ước tuân giữ.

— Nay thương ước đã định, kể từ hôm đóng dấu ký tên, đủ một năm, chờ được vua hai nước xem và phê chuẩn, đóng ấn, việc xong, mới đem thương ước ấy đến ngoài kinh thành nước Đại Nam giao cho nhau giữ để lưu chiểu và thi hành). Sứ nước ấy về nước, sai mang phẩm vật để tặng. (viên chánh sứ: 1 chiếc bài

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

vàng, 1 chiếc bài bạc, 4 tấm nhiễu, sa tốt, lụa dày, sa hoa, trừu hoa, lụa sợi nhỏ đậu dày, mỗi thứ 4 tấm; viên phó sứ: 1 chiếc bài vàng, 1 chiếc bài bạc, 2 tấm nhiễu, sa hoa, trừu hoa, sa nhỏ sợi, mỗi thứ 2 tấm; viên thông ngôn: nhiễu, mỗi người đều 3 tấm; quân theo hầu mỗi tên 1 đồng bạc; quan năm dưới tàu: 1 chiếc bài vàng, 1 tấm nhiễu nam trơn nhuộm màu, 2 tấm lụa tơ nhỏ nam nhuộm màu; quan hai, quan ba mỗi viên 1 tấm nhiễu trơn nam, 2 tấm lụa nhỏ sợi nam nhuộm màu, 2 tấm sa hoa nam nhuộm màu), và gửi tặng vua nước Y-pha-nho và quan dự bàn đi sứ có thứ bậc khác nhau. (Vua nước ấy 1 chiếc khánh vàng, 1 đạo thư từ, 1 chiếc tráp gỗ đỏ khảm xà cừ, 1 chiếc hòm áo bằng gỗ sơn then khảm xà cừ; dự làm việc đi sứ 28 người, mỗi người 1 chiếc kim bội).

TIMSACH.COM.VN

Cho Hoàng Tá Viêm, Trương Quang Đản, Ngô Tất Ninh, Lưu Vĩnh Phúc mặc áo rét, nhân thế bảo cho cái nghĩa được vua yên ủi, đương rét hóa ra ấm[1] và vui khổ cùng chung[2].

Lại đặt chuyên nha Vũ khố đốc công. (Nha ấy trước đặt đứng riêng một mình một nha, năm trước thuộc cả bộ Công, đến nay vì việc nhiều, cho nên đặt người chuyên trách riêng; cho biện lý bộ Công là Nguyễn Xuân Huyền trông coi).

---

1. Nguyên chữ Hán là « hiệp khoáng » = mặc áo bông. Trong sách Tả truyện, vua nước Sở đánh ấp Tiêu, quân sĩ nhiều người bị rét, vua Sở đi tuần ba quân, vỗ về khuyến khích, quân lính được lời vua vỗ về, đều thấy nóng ấm như được mặc áo bông cả.

2. Nguyên chữ Hán là « đồng bào » = cùng mặc chung áo bông, chữ ở thơ Vô y trong Kinh Thi, ý nói là vui khổ cùng nhau.

https://tieulun.hopto.org

Tổng đốc Hải Yên là Phạm Phú Thứ vì ốm xin về kinh điều dưỡng, đợi xử án. Bèn chuẩn cho cùng với Lê Tiến Thông (tuần phủ) cùng về, và dụ cho Phú Thứ được đóng cửa các nghĩ lỗi, không được chầu hầu, đợi khi nào thực biết hối cải sẽ cho. Sau đó tổng đốc mới là Lê Điều lại tâu xin cho Phú Thứ ở lại vài tháng, để giúp cho am hiểu công việc, vua y cho. (Phú Thứ lại ở lại đến tháng 3 năm sau mới về).

Cho chưởng vệ (đề đốc quân thứ Bắc Ninh ốm về) là Hoàng Văn Thu lại tạm giữ doanh Kỳ vũ. (Năm trước Văn Thu đóng ở quân thứ, chuẩn giao cho Hồ Ngoạn kiêm trông coi).

Năm này, các hạng thuyền tuần tiễu, vận tải ở ngoài [illegible] 257 chiếc, hỏng việc [illegible] 15 chiếc, còn đều về được thành hoàn cả.

TAISACH.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

QUYỂN LXIII

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Canh thìn, năm Tự Đức thứ 33 (Năm Quang Tự năm thứ 6 (1880) mùa xuân, tháng giêng sứ nước Pháp là Lê Na vào làm lễ chúc mừng.

TIMSACH.COM.VN

Cho hữu thị lang bộ Công là Tôn Thất Tính thăng thụ thu hữu tham tri bộ Hộ.

Dời huyện lỵ Kim Động (thuộc tỉnh Hưng Yên) đến xã Nhân Dục (trước ở xã Đằng Man, địa thế thấp hẹp cho nên dời chuyển đi).

Đình việc duyệt binh. (Vì cớ sai phái đi nhiều ngả, số còn để lại có ít).

Cho hữu tham tri bộ Binh, sung chức Khâm sai là Lễ Điều lãnh tổng đốc Hải Yên, kiêm sung chức tổng lý Thương chính đại thần; Hồng lô tự khanh lãnh bố chính sứ Quảng Nam là Nguyễn Văn Phong thăng thự thị lang lãnh tuần phủ Hải Dương; hộ lý tổng đốc Ninh Thái là Lê Hữu Tá đổi bổ Tả tham tri bộ Lại; tuần phủ Hưng Hóa là Nguyễn Huy Kỷ thăng thự tổng đốc Ninh Thái; Quang lộc tự khanh, biện lý bộ Hình là Lương Tá Thứ thăng thự thị lang lãnh tuần phủ Hưng Hóa;

https://tieulun.hopto.org

tuần phủ Ninh Bình, là Đặng Toản lãnh tổng đốc An Tĩnh; tổng đốc trước là Nguyễn Chính về Kinh chờ chỉ) lãnh bố chính sứ Bắc Ninh là Phan Đình Bình, thăng thụ thị lang lãnh tuần phủ Ninh Bình; lãnh tuần phủ Thuận Khánh là Hồ Đăng Phong thăng thự tuần phủ, hộ lý tổng đốc Bình Phú; (tổng đốc trước là Phạm Ý ốm nghỉ); hữu thị lang bộ Lại là Trần Nhượng thăng thự tuần phủ Thuận Khánh.

Cho hữu tham tri bộ Lại là Hoàng Diệu thăng thự tổng đốc Hà Ninh; tả thị lang bộ Lại là Hoàng Hữu Xứng thăng thự tuần phủ Hà Nội; tổng đốc Hà Ninh là Trần Đình Túc gia hàm hiệp biện đại học sĩ, được ở lại Hà Nội cùng với tổng đốc, tuần phủ mới càng bàn làm việc. Vua bảo rằng: Trần Đình Túc tuy tuổi già, khí lực suy, nhưng còn có thể lĩnh trấn được; trước kia việc ở Á tỉnh, chịu mạo hiểm đảo mình làm việc, tài lược ấy đáng khen, chuẩn cho gia hàm, nhưng hãy ở lại dăm ba tháng, khi viên mới đã quen, sẽ cho về hưu.

Cho hữu thị lang bộ Lễ, sung làm việc Nội các là Bùi Ân Niên thăng thự hữu tham tri bộ Lại. Vua làm một bài thơ ban cho.

Giảm miễn năm phần mười thuế bạc (488 lạng) còn thiếu năm trước cho tỉnh Quảng Nam (vì cớ mất mùa luôn).

Ban bút nghiên cho sứ nước Pháp ở Kinh là Lê Na. Lê Na dâng thư tạ ơn, nói: nhiều lần được nghe quan nước Y-pha-nho và Phú-lăng-sa đến, được cho kim tiên; nay bản được hậu đãi riêng, cảm bội vô cùng.

Thống đốc là Hoàng Tá Viêm tâu công việc nghĩ định khu xử bọn giặc ra hàng. Vua dụ rằng: về việc xử trí

https://tieulun.hopto.org

những dùa ra thú, nghiêm trị bọn dũng trốn tránh, thì đã bảo ban bao nhiêu lần không sợ phiền. Thế mà, nay đoàn quân của Diệp thì nói rằng giải về yên trí ở Bảo Thắng, sẽ đợi bàn tính thi hành; giặc ở tỉnh Tuyên ra hàng thì giao cho Hoàng Thủ Trung kiêm quản; bọn dũng tan rã dùng dằng ở lại, thì giao cho Phụng Đắc Cố đón vào thành đội; khu xử rối bời, chưa thấy đầu mối; huống chi Phụng Đắc Cố là người mới theo về, mắt cú vọ, lòng lang sói, thế mà đem bọn dũng trốn tránh du côn, giao cho hắn nhận coi, chẳng gần như thêm cánh cho hổ ư? Ngươi nên tính kỹ mà làm cho khéo, để hết lo về sau.

Quan Khoa đạo là bọn Phạm Xương (tên cũ là Hữu Thanh) đang sở tâu công việc các đồn (thuộc phủ Thừa Thiên) ở Sông Bồ (thành Trấn Hải và lũy trước đồn tả, hữu, địa thế chỗ khuyết nghiêng đốc, dưới chân lại thành ra đầm sâu. Nếu theo thế cũ, đời về sửa đắp ở gần đấy chưa chắc đã thành được lũy bền chắc; lũy trước đồn bên tả, góc phía bắc hãy còn một đoạn lũy cũ; đồn bên hữu, góc đông nam có bãi cát dài thò ra, ôm vòng quanh mặt trước thành Trấn hải: xin nhân 2 góc ấy đắp và làm ra cái góc thành, có thể đặt súng 10 được. Lại các đồn đường biển ở Thủy Tú, Qui Lai, Hòn Thuận, Hy Du, gần ngay bờ sông, mỗi khi có bão lụt, đắp xong lại lở ngay, thế khó vững bền được lâu. Về bờ bên tả ven sông, đoạn trên từ Bao Vinh đến Thủy Tú, đoạn dưới từ Thanh Phúc đến Lộ Châu, cùng chảy thuận đường với dòng sông không xói vào nhau, xin theo cũ đắp thêm, cao có thể giữ được lụt, mặt lũy có thể đặt được súng, mỗi đoạn liệu làm lấu canh, để tiện đi lại ứng tiếp)

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo rằng: việc ấy thuộc về nha hải phòng, tự có người chuyên trách, đâu có thể dễ dàng mà nói. Giao cho chánh, phó sứ nha hải phòng bàn với tham tán ở phòng xét định, nếu có thể dùng được, cũng là việc hợp nghĩ cho bổ ích rộng thêm.

Tỉnh Bình Định bị tai nạn dịch lệ, vua chuẩn cho chiếu lệ cấp tiền tuất có thứ bậc khác nhau. (Chết vì nhiễm bệnh 3.220 người vừa đàn ông đàn bà, người già người lớn thì cấp 3 quan, trẻ con đàn bà thì cấp 2 quan).

Bắt đầu đặt 2 đạo Lạng Giang, Đoan Hùng, cho Hoàng Tá Viêm kiêm chức Tĩnh biên sứ 2 đạo; tham tán là Trương Quang Đản thăng thu tham tri sung chức Tĩnh biên phó sứ ở Lạng giang (trông coi việc quân các tỉnh Bắc Ninh, Thái Nguyên, Lạng Sơn, Cao Bằng); tham tán phó Hà Nội là Nguyễn Hữu Độ thăng thu thị lang sung chức Tĩnh biên phó sứ ở Đoan Hùng, (trông coi việc quân các tỉnh Sơn Tây, Hưng Hóa, Tuyên Quang). Khi ấy đình thần bàn công việc kinh lý biên giới phía bắc, (cho là các hạt Hưng Hóa, Tuyên Quang, Cao Bằng, Thái Nguyên, Lạng Sơn, năm trước thổ tù đời đời kế tiếp, người và thủy thổ thích hợp. Nay xin quan các tỉnh, phủ, huyện, châu tham dùng cả người địa phương ấy, (quan ở tỉnh thì án sát hoặc lãnh binh, quan ở phủ, huyện châu thì chức thứa hoặc chức úy) chuyên việc đoàn kết dân phu, lập ra trang trại và mộ dân ở ngoài sổ đinh, (không cứ người Kinh, người Thổ, người Mèo, người Nùng), lập thành xã, ấp; nhưng chọn nơi nào có hình thế (ngày khác có thể làm tỉnh được, làm một vài đồn lớn, mang theo một vài trăm thổ binh, mộ thêm vài ba trăm người thủ dũng đóng ở đấy để khai khẩn đánh dẹp. Lại như một giải Lạng Giang ở vào chỗ Thái Nguyên, Lạng Sơn giáp Bắc Ninh, các

https://tieulun.hopto.org

huyện Đoan Hùng ở vào chỗ Tuyên Quang giáp Thái Nguyên, thủy thổ khá lành, đều có thể ở lâu được. Xin đặt làm 2 đạo (các huyện: Phượng Nhơn, Bảo Lộc, Lục Ngạn, Hữu Lũng, Yên Thế, Yên Dũng phụ thuộc về đạo Lạng Giang; các huyện Sơn Dương, Tây Quan, Hùng Quan, Tam Dương, Thanh Ba, Hạ Hòa phụ thuộc về đạo Đoan Hùng), mỗi đạo đều đắp một thành đất, đinh thự, kho tàng, trại lính, y như tỉnh lỵ; đặt 1 đề đốc, 2 lãnh binh, có trên dưới 2.000 binh dũng; có việc thì đi đánh dẹp, không việc thì đóng đồn vỡ hoang; rồi chọn quan đại thần khỏe mạnh được việc, am hiểu việc quân, sung làm Tĩnh biên sứ một viên, làm phó sứ 2 viên, thời thường tuần xét điều khiển. Gần đây, tham tán là Trương Quang Đẩn dâng sớ tâu xin tự nhận làm việc ấy, tuần phủ Hà Nội là Nguyễn Hữu Độ dâng sớ tâu xin tự đảm nhiệm, đều là có lòng làm việc, xin cho làm phó sứ mỗi người đều sung 1 đạo. Còn chức chánh sứ thì do thống đốc là Hoàng Tá Viêm lãnh quản. Tất cả công việc 2 thành đều do chánh phó sứ tâu lên để bàn. Trong 3 năm nếu được yên ổn cả và mở mang, tự hợp có sự thực, thì gia thưởng hoặc cho vượt thăng không cứ thứ bậc, hoặc phong lược trong 5 bậc. Nếu không thành thì chiếu quân pháp mà nghĩ xử. Lệ thưởng phạt các quan tỉnh thì kém sứ thần 1 bậc. Các người mộ dân khai khẩn, nếu được thưởng phạt thì: các miền hạ du đạo Lạng Giang, đạo Đoan Hùng, chiếu lệ năm thứ 28 (chép ở năm nay dưới đây cũng thế) mà làm; các miền thượng du các tỉnh Hưng Hóa, Tuyên Quang, Thái Nguyên, Cao Bằng, Lạng Sơn thì thưởng gấp đôi. Như mộ được 3 người, vỡ ruộng hoặc đất được 4 mẫu, thì thưởng cho cấp bằng tùy biện; mộ được 6 người, vỡ được 8 mẫu ruộng hoặc đất, thì hưởng thì sai hay thụ một trật; mộ được 9 người, vỡ

https://tieulun.hopto.org

được 12 mẫu ruộng hoặc đất, thì thưởng hàm thực thụ, gia dần đến tứ phẩm là cùng). Phạt thì được giảm bậc: (thiếu một hai thành thì miễn nghị; 3 thành thì phải phạt 60 trượng; đến 7 thành trở lên, thì phạt trượng hết bậc (100 trượng), cách chức; nhưng đều cho gia hạn; nếu có thể sung điền được, thì liệu cho khai phục). Các người quản mộ, nên được thưởng phạt: thì về miền hạ du, chiếu lệ năm thứ 30 (chép ở năm nay) mà thi hành; về miền thượng du, mỗi năm hạn phải mộ 50 người, vỡ 100 mẫu ruộng là đủ lệ, cứ tính theo thế mà chia định thưởng phạt, để khuyến khích thêm. Đợi các đồn ở miền thượng du sửa sang tiệm xong, mới đem 2 tỉnh Tuyên Quang, Thái Nguyên tiến đóng ở đấy, nhưng trích lấy các phủ huyện giáp gần 2 tỉnh ấy (như các huyện Hàm Yên, Phú Bình, Đồng Hỷ v.v..) cùng với đạo Lạng Giang, Đoan Hùng mới lập 2 tỉnh, thì gần theo mộ, có người nào tùng thiếu, nên cấp tiền cho mỗi người ở nơi gần miền thượng du thì 10 quan, người xa thì 20 quan, sau cho nộp một nửa miễn một nửa; hoặc mua giao cho trâu cày, đồ làm ruộng, để được nương nhờ. Còn như thổ hào như Triệu Đức Vọng ở Thái Nguyên, Hùng Ân, Hùng Phúc ở Tuyên Quang, Ân Lộc, Ân Thịnh ở Cao Bằng, Văn Lý, Vĩnh Tài ở Lạng Sơn, các họ Điêu Văn ở Hưng Hóa, cũng là người nước Thanh như Lương Tuấn Tú, đều sức cho đều mộ thổ dũng, phụ thuộc vào sứ thần 2 đạo ấy sai phái, hoặc đóng quân khai phá chẹn ở các nơi hiểm yếu, để được nhiều người am hiểu được việc, chóng mong có thành hiệu. Vua chuẩn cho như lời nghị mà thi hành; sai bọn Quang Đản, Hữu Độ đều quản nhận binh dũng ở quân thứ lên đóng đồn ở Thượng du. (Đình thần trước xin đặt chức Tiễu phủ sứ vua cho là quyền còn nhỏ, cho

https://tieulun.hopto.org

nên lại bàn, đặt chức Tĩnh biên sứ, nhâu cử Quang Đản và Hữu Độ đều lãnh chức ấy).

Hoãn kỳ tuyển linh cho các hạt Thừa Thiên, Quảng Trị, Quảng Bình, Quảng Nam, Quảng Ngãi. Khi ấy bố chính sứ Quảng Ngãi là Lâm Hoành dâng sớ tâu: tỉnhược hạt ấy nhiều lần gặp mất mùa, lương thực của dân chưa thu, xin triển hoãn lại. Vua cho là tình hình các hạt tả, hữu trực kỳ cũng giống như tỉnh Quảng Ngãi, cho hoãn cả. (Hoãn đến tháng giêng năm sau).

Dân tỉnh Quảng Trị bị đói, tuần phủ là Phan Sĩ Thục tâu xin trích tiền gạo ra, tải giao các phủ, huyện để phát chẩn. Vua chuẩn y cho.

Định rõ lại lệ thường phạt về sổ sách chi tiêu, ăn lậu số mục. Khi ấy bộ Hộ bàn tâu: các kho tàng trong kinh và ngoài các tỉnh sổ sách biên các khoản chi tiêu về cuối tháng cuối năm, số tiền thóc, tiêu rồi còn lại, có quan hệ đến sự thiếu đủ của vật hạng trong kho, chủ thủ và hộ phòng cùng làm, nếu hoặc kê lên *lờ mờ*, hoặc ăn lậu số mục, thì là thông đồng làm gian, dự làm sẵn đường đất để ăn bớt; mà trước đây xét xử chỉ khép vào tội nhầm lẫn (chỉ phạt 60 trượng), sợ cũng có phần quá nhẹ. Xin từ nay phàm các bản sổ chi tiêu cuối tháng cuối năm, như có phát ra các tỉnh tệ ăn lậu, có quan hệ đến số mục của công, thì chủ thủ và bát, cửu phẩm ở phòng hộ đều chiếu luật « người coi giữ tự ăn trộm », về điều khoản « tang vật chưa vào tay » (giảm 1 bậc) mà xử tội (như kê tang chiếu luật « người coi giữ tự ăn trộm », phải phạt 80 trượng, giảm 1 bậc phạt 70 trượng v.v...). Các giám lâm, tá lãnh đường quan được lần lượt giảm dần xuống. Vua nghe theo.

https://tieulun.hopto.org

Lục Chí Bình mang bè lũ về sào huyệt cũ ở Yên Mã. (Trước vì giặc họ Lý phải bắt, mang bè lũ chạy trốn, đến nay lại trở về). Việc ấy đến tai vua, sắc cho quan quân thứ là Trương Quang Đản đốc thúc ngay thổ dũng 2 đạo Cao Bằng, Lạng Sơn đi gấp hợp với quân đi bắt giặc tiến đánh.

Tháng 2, Trần Đình Túc dâng sớ tâu: địa phận xã Cao Đăng thuộc hạt tỉnh Hà Nội, tiếp giáp với sơn phận các tỉnh Sơn Tây, Hưng Hóa, Thanh Hóa, Ninh Bình, xin đặt đồn sơn phòng ở chỗ ấy, xây đắp thành trì, trại quân, kho tàng chứa lương, để tiện việc ngăn giữ. Vua sai tỉnh làm cho chóng để xong ngay việc ấy. (Rồi chuẩn cho đổi đặt đạo Mỹ Đức, còn đồn sơn phòng thì thôi không đặt nữa).

tiện đi đường, nhất thiết nghiêm cấm, thuyền buôn các nước không được tải đến. Nếu chủ thuyền dung tình giấu giếm, mà viên tỉnh phái và người coi giữ cửa biển tìm ra được sự thực, thì số tiền ấy một nửa nộp vào nhà nước, một nửa trích ra để thưởng. Nếu viên tỉnh phái và người coi giữ cửa biển thông đồng giấu giếm, bị người khác trích phát ra, thì hàng hóa ở thuyền ấy, một nửa đem thưởng cho người tố cáo, viên tỉnh phái và người coi giữ cửa biển ấy không cứ số tang nhiều hay ít, phải xử chém ngay; quan địa phương cũng nghiêm nghị cách đuổi).

Tổng đốc 2 tỉnh Quảng nước Thanh đưa thư đến nói về công việc đẹp bắt giặc trốn:

– Nói về phải theo hạn phải tra cho đích thực nơi trốn tránh của giặc họ Lục, rồi ước hội với quân doanh họ Phùng để phái quan ở doanh đến cùng bắt.

https://tieulun.hopto.org

— Nói về trát phái cho tham tướng là Ngô Địch Văn, đi tàu thủy định ngày đến Đông Kinh, Tây Cống để dò thám tình hình việc quân xác thực, báo ngay.

— Nói về toán giặc bọn Ông Đàm nguyên trước ngụ ở nước Nam, nên do nước Nam tự làm việc, không phải như giặc họ Lý mạnh dữ, tất phải sức quân Trung Quốc mới trị phục được. Nay giặc họ Lục hiện trốn, đã treo thưởng cầu bắt, nên đều nghiêm ngặt xét hỏi).

Vua sai đình thần khéo viết thư trả lời. Đại khái nói: giặc họ Lý mới bị bắt, giặc họ Lục lại quấy rối, bọn giặc Ông Đàm lúc ra mặt đem bọn lũ đi theo, lúc thì ngấm ngầm cấu kết, mà phủ bộ viên (tức là tuần phủ) Quảng Tây Trương đại nhân, đề đốc Phùng đại nhân lâu cho đem quân thẳng trận về, nỡ để cái trách nhiệm chưa làm xong lỳ, giao cho nước tôi, nước tôi thế khó làm được một mình; vả lại, nhờ Ngài chiếu cố, thường phái người đến dò thám, như Ngô Địch Văn sang lần này, tưởng cũng là muốn thấy rõ tình thế trong ngoài, để rộng mưu giúp kẻ yếu, yên nước nhỏ, chứ không những vì dân ngoài biên mà thôi. Không thế, thì việc gì phải ngay ngáy khó nhọc làm gì? xin Ngài lượng xét cho: làm thế nào mà có thể dẹp được sự lo lâu năm của nước tôi, hết mối lo ngày sau cho 2 bên, để yên dân ngoài biên, mà hợp được nghĩa như cái bình, cái chén [1] thì nước tôi thực lấy làm mong lắm.

Viên Vũ cử trường thi võ Hà Nội là Bùi Duy Thiện thi phúc hạch nên phải truất. (Lệ định, xướng danh vào

---

1. Nguyên chữ Hán là: bình chi khánh hĩ, duy lỗi chi xỹ, nghĩa là cái bình bết rượu, thì cái chén xấu hổ—điển ở Kinh Thi. Ý nói: nước lớn có việc lo nghĩ, thì nước nhỏ cũng xấu hổ lây.

https://tieulun.hopto.org

phúc hạch, thi sách tạ một lần, kém lắm thì đánh hỏng). Quan tỉnh ấy là bọn Trần Đình Túc tâu rằng: tên ấy vì sau khi ốm, mới đến nỗi hơi kém như thế, xét ra không phải mượn người thay, xin cho đỗ trúng. Quan bộ Binh cho là trái lệ, xin xét nghĩ tội. Vua bảo rằng: theo lời một bẽ, vội cho trừng phạt, sau này phàm có kẻ bị khuất ức, mọi người đều im miệng, thì ai dám tâu lên. Bãi Duy Thiện, giao cho bộ gọi đến hội đồng xét lại, nếu thực tài thì cho đỗ, không thực tài phải nghĩ xử nặng hơn, mới phải. Sau đó, Duy Thiện về kinh thi lại, đỗ hạng trúng, cho đỗ Vũ cử.

Cho thái tử thiếu bảo tổng đốc Nghệ Tĩnh là Nguyễn Chính làm thượng thư bộ Lại, sung làm đại thần viện Cơ mật; lại cho Chính vốn có văn học, cho kiêm chức sử bảo (dạy học) ở Sùng Đức đường. Chính mộng

TIMSACH.COM.VN

Chuẩn cho thờ thêm vào đền Trung-nghĩa 1.532 người. Gian chính giữa một bàn thờ tất cả 25 người: (Chánh nhất phẩm, (dưới cũng thế) thự Hữu quân đô thống, phủ đô thống, chưởng phủ sự Thắng công nam, truy thụ hàm chưởng phủ sự là Lê Đình Lý (người tỉnh Bình Định); hiệp biện đại học sĩ, tặng đông các đại học sĩ là Trương Quốc Dụng (người tỉnh Hà Tĩnh); tòng nhất phẩm, (dưới cũng thế) thống chế tặng đô thống phủ đô thống là Lê Quang Tiến (người phủ Thừa Thiên); thống chế tặng hàm tả quân đô thống là Nguyễn Doãn (người tỉnh Quảng Trị); chánh nhị phẩm, (dưới cũng thế) chưởng vệ tặng thống chế là Vũ Tảo (người phủ Thừa Thiên); chưởng vệ tặng thống chế là Hồ Thiện (người tỉnh Quảng Trị); thự tuần phủ Hà Nội tặng thượng thư bộ Binh là Nguyễn Mại (người tỉnh Sơn Tây); chưởng vệ truy thụ đề đốc là Nguyễn Hữu Thân (người tỉnh Quảng Bình) (dưới cũng thế); lãnh binh tặng thống chế

https://tieulun.hopto.org

là Vũ Văn Phòng; truy phục lại hàm lãnh binh tặng đề đốc là Nguyễn Mỹ (người tỉnh Quảng Trị); vệ úy tặng thống chế là Hoàng Ngọc Chung (người phủ Thừa Thiên); tòng nhị phẩm, (dưới cũng thế) phó lãnh binh tặng chưởng vệ là Trần Quang Hà (người tỉnh Quảng Ngãi); lang trung tặng hữu tham tri bộ Binh là Nguyễn Duy (người phủ Thừa Thiên), (dưới cũng thế); chưởng vệ lãnh đề đốc là Ngô Đức Tu; chưởng vệ sung đề đốc Ninh lạc nam là Nguyễn Tiến Phác; thự tuần phủ Sơn Tây, truy thụ tuần phủ là Bùi Ái (người tỉnh Ninh Bình); bố chính tặng tuần phủ là Bùi Huy Phan (người tỉnh Nam Định); thị lang truy thụ tuần phủ là Phan Đình Tuyển (người tỉnh Hà Tĩnh), thự lãnh binh tặng chưởng vệ là Lê Việt Cần (người tỉnh Quảng Nam); lãnh binh tặng chưởng vệ là Lê Tuân (người tỉnh Quảng Trị); phó lãnh binh truy thụ hàm lãnh binh tặng chưởng vệ là Đặng Hữu Khuê (người phủ Thừa Thiên), (dưới cũng thế); lãnh binh tặng chưởng vệ là Trần Văn Uy; truy thụ lãnh binh tặng chưởng vệ là Dương Quang Chúng).

Gian tả nhất một án thờ tất cả 76 người: (chánh tam phẩm, (dưới cũng thế) trấn thủ là Nguyễn Duy Tân; Cấm binh vệ úy là Trương Đăng Tiến; cấm binh vệ úy là Trần Duy Trán; bố chính là Nguyễn Đăng Hành; lãnh binh là Đặng Bá Quán, Bùi Quang Chu; bố chính là Văn Đức Khuê; trực học sĩ là Nguyễn Di; tòng tam phẩm (dưới cũng thế), chư quân vệ úy là Hoàng Văn Liễn; Tuyền phong phó vệ úy là Lê Phúc Thư; Tinh binh vệ úy là Lương Tài; Cấm binh phó vệ úy (dưới cũng thế) là Nguyễn Hồ, Nguyễn Tinh Lương, Nguyễn Bá, Đinh Triệu Đông; Quang lộc tự khanh là Trần Xuân Hòa; Cấm binh phó vệ úy là Trần Đản; chư quân vệ úy là Bùi Vịnh; phó lãnh binh (dưới cũng thế) là Phạm Viết

https://tieulun.hopto.org

Thuận, Nguyễn Văn Vân; Cấm binh phó vệ úy là Ngô Văn Vãng; phó lãnh binh (dưới cũng thế) là Trương Viết Cường, Hoàng Phiên, Ngô Văn Toản; chánh tứ phẩm (dưới cũng thế), quản cơ (dưới cũng thế) là Lê Văn Bằng, Phan Văn Thống, Ngô Xiết, Trương Duyên, Đặng Ất; chư quân phó vệ úy là Tôn Thất Thi; quản cơ là Lê Văn Vinh; thị độc học sĩ là Trần Hòa; quản cơ (dưới cũng thế) là Lê Hùng, Trần Siêu, Dương Như Chấn, Lê Thước, Hồ Lung, Lê Lộc, Hồ Tài, Nguyễn Đễ; lang trung là Đặng Văn Khải; phó vệ úy ở Nghệ An là Nguyễn Đình Hợp; quản cơ (dưới cũng thế) là Phan Đình Diên, Phạm Văn Trận, Tô Văn Hạnh, Lê Văn Tế, Dương Văn Cửu; tòng tứ phẩm (dưới cũng thế) phó quản cơ (dưới cũng thế) là Lê Văn Xuân, Trương Văn Bình, Hồ Văn Chiêu, Nguyễn Văn Nội, Phạm Hòa, Nguyễn Quế, Trần Hữu Thuận, Trịnh Đăng Ất, Lê Văn Khiêm, Văn Tiến Chiêu, Đinh Hữu Thịnh, Hồ Nhân, Trần Văn Thiệu, Nguyễn Văn Tài (người ở Thừa Thiên), Mai Du, Nguyễn Văn Ưng; Hoàng Toản, Phạm Văn Tứ, Nguyễn Văn Tài (người ở Quảng Nam); quản đạo là Phan Quang Vỹ; phó quản cơ (dưới cũng thế) là Trần Đăng Kiêm, Nguyễn Lương, Hồ Như Bách, Lê Văn Khuyến, Lê Thanh Thuy; thị giảng học sĩ (dưới cũng thế) là Hoàng Tạo, Hoàng Hữu Tài; phó quản cơ là Dương Văn Chuẩn).

Gian bữu nhất một án thờ tất cả 75 người: (Chánh tam phẩm, (dưới cũng thế), vệ úy (dưới cũng thế) là Vũ Văn Bình, Nguyễn Văn Hợp; thị lang là Tôn Thất Trĩ; lãnh binh (dưới cũng thế) là Trần Đô, Vũ Thành, Phạm Xuân Quang, Đoàn Hùng, Đặng Văn Phong; tòng tam phẩm, (dưới cũng thế) Trần sách quân phó vệ úy là Ngô Văn Thuy, Nguyễn Văn Chất; phó lãnh binh là Vũ Hoan; phó vệ úy (dưới cũng thế) là Lâm Quang Hoành, Vũ Như

https://tieulun.hopto.org

Thành; phó lãnh binh là Hoàng Duật; Cấm binh phó vệ úy (dưới cũng thế) là Mai Trì, (trước là Đặc) Trần Diệu; phó lãnh binh (dưới cũng thế) là Lê Quy, Nguyễn Bách; Cấm binh phó vệ úy (dưới cũng thế) là Nguyễn Huấn, Vũ Hồ, Trần Hữu Vận, Trần Lương Dăng, Trần Vĩnh Cát; chánh tứ phẩm (dưới cũng thế), quản cơ (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Thức, Nguyễn Văn Hiệu, Dương Văn Phong; phó vệ úy là Trần Đôn Khâm; chư quân phó vệ úy là Hà Nguyệt; quản cơ là Trần Trang; án sát sứ là Nguyễn Khoa Đục, thị độc học sĩ là Phạm Đức Hinh; quản cơ là Bùi Đức Tung; thị độc học sĩ là Doãn Chính; quản cơ là Lê Xuân; lang trung là Lê Đình Thức; quản cơ là Lê Nghị; án sát sứ là Hoàng Văn Giảng; quản cơ (dưới cũng thế) là Hoàng Kiểm, Lê Mậu Chuyên; thị độc học sĩ (dưới cũng thế) là Nguyễn Huy Quang, Vũ Tiến Đăng; quản cơ là Trần Duy Khoa; lang trung sung bang biện là Nguyễn Tích; quản cơ (dưới cũng thế) là Trần Trí; tòng tứ phẩm, phó quản cơ (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Bại, Đặng Công Huy, Hoàng Văn Cưu, Trần Văn Gia, Nguyễn Đình Hấn, Nguyễn Tự, Trương Đức Quảng, Nguyễn Đình Thịnh, Hoàng Lô, Phan Hữu Diễn; thị giảng học sĩ là Vũ Văn Bách; phó quản cơ (dưới cũng thế) là Nguyễn Huy Đường, Mai Nội, Tôn Thất Nhân, Trần Hữu Niên, Nguyễn Văn Kỷ, Nguyễn Đại Đô, Nguyễn Xuân Tư; cai đội quyền sung lãnh binh, hàm tòng tứ phẩm là Nguyễn Luân; thị giảng học sĩ là Tôn Thất Phiên; phó quản cơ (dưới cũng thế) là Trương Tiến, Trần Đình Tài, Hồ Thứ, Nguyễn Nghị, Hồ Đức Thiệt (trước là Hoạt), Đặng Văn Tú, Hoàng Văn Bích, Nguyễn Văn Triêm, Phan Văn Nghi, Lê Văn Ngọ).

Dẫy bên đông án thứ nhất thờ tất cả 151 người: (chánh ngũ phẩm cai đội (dưới cũng thế) là Đỗ Văn

https://tieulun.hopto.org

Mao, Hồ Văn Thục, Hoàng Văn Mãi, Trần Văn Chiến, Văn Phú Chư, Trần Nhật Hiển, Nguyễn Lược; thị độc là Nguyễn Thành; cai đội (dưới cũng thế) là Hoàng Hữu Chiểu, (trước bên tả viết chữ nhật tức là chữ Chiểu), Hà Hồ, Phùng Sáng; thị độc là Lê Thanh Bạch, Nguyễn Huy Tân; cai đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Dũng, Nguyễn Văn Duy (trước là Giai), Nguyễn Văn Linh, Lê Phúc Đông, Hoàng Câu, Đặng Văn Bách; thị độc là Nguyễn Sĩ; cai đội sung hiệp quản là Bùi Đăng Văn; cai đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Hộ, Nguyễn Tác, Nguyễn Văn Lát, Nguyễn Hoán, Lý Văn Chước, Nguyễn Văn Đắc, Phạm Khuê, Phạm Văn Tiệp, Nguyễn Văn Lăng, Nguyễn Đắc Nhân, Trần Ngọc Liễn, Nguyễn Thọ Quản (trước là Viên), Nguyễn Duy Đức, Trần Hữu Tuấn, Hồ Quý, Nguyễn Đình Duyên, Lê Văn Chung, Nguyễn Tú, Phạm Cẩn, Trương Đức Hùng, Vũ Vinh, Nguyễn Hữu Lực, Nguyễn Văn Khu, Phan Văn Thiêm, Nguyễn Du, Ngô Văn Khâm, Lê Văn Nhận, Nguyễn Đức Hiền, Vũ Viết Cận, Lê Văn Luận, Ngô Đình, Trịnh Xuân Hoành, Hà Văn Mão, Nguyễn Văn Kiên, Nguyễn Xuân Kiểm; quản đạo là Mạnh Tuyển; cai đội là Trần Tất; thị độc là Nguyễn Đức Dĩnh; cấm binh cai đội là Cao Tinh; tòng ngũ phẩm cai đội (dưới cũng thế) là Lê Văn Xuyến, Hầu Cao Đạo, Nguyễn Đăng Tiến, Nguyễn Văn Nỡ, Sơn Đột, Nguyễn Văn Hào, Phạm Văn Ngoạn; chánh đội trưởng suất đội là Nguyễn Văn Đạt; cai đội là Nguyễn Văn Do; chánh đội trưởng suất đội là Lê Đặc; cai đội tang biện phó quản cơ Nguyễn Văn Truật; cai đội (dưới cũng thế) là Lê Lân, Nguyễn Đình Luyện; cấm binh chánh đội trưởng suất đội là Lê Văn Bạch (trước là Cẩm); cai đội là Vũ Sự; Cấm binh chánh đội trưởng suất đội là Trần Viết Xử;

https://tieulun.hopto.org

cai đội (dưới cũng thế) là Phạm Thu, Lê Văn Kiệm; cấm binh chánh đội trưởng suất đội Nguyễn Quang Bí; thừa chỉ là Nguyễn Tố Lập; cai đội là Nguyễn Oánh; cấm binh chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) là Trương Quang Viên, Hà Văn Lựu; cai đội là Văn Ngọc Thuy; cấm binh chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Dư, Trần Đăng Huỷ; cai đội Dương Danh Nhung; cấm binh chánh đội trưởng suất đội Nguyễn Hữu Tinh; cai đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Thi, Nguyễn Tử Thảo, Lê Lễ; cấm binh chánh đội trưởng suất đội là Lê Bằng; cai đội là Nguyễn Văn Bài; tri phủ là Phan Văn Đạt, cai đội là Cao Văn Hậu; chánh đội trưởng suất đội là Bùi Viết Quy; suất đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Hàm, Vương Bá Kỷ, Nguyễn Văn Tỷ (trước là Hảo), Lê Đình Trị, Phạm Việt Đức, Phạm Thiệp, Nguyễn Văn Thiệp, Nguyễn Văn Hậu, Trần Văn Thứ, Nguyễn Xuân Phương; Văn giai lòng ngũ phẩm là Vũ Thuật; tinh binh cai đội (dưới cũng thế) là Trần Đại Ninh, Vũ Thắng; Văn giai lòng ngũ phẩm là Nguyễn Bá Doãn; thị độc là Đinh Hữu Hoạch; cai đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Hào, Ngô Văn Mạo, Nguyễn Đắc, Hà Văn Thành (người ở Hà Nội), Nguyễn Trọng Ân, Bùi Văn Lương, Ngô Văn Mao, Đào Văn Huân, Nguyễn Văn Huy; chánh đội trưởng suất đội là Lê Văn Sĩ; cai đội (dưới cũng thế) là Phạm Văn Ngũ, Lê Huy, Hà Văn Thành (người ở Thừa Thiên), Lê Quang Mỹ, Đinh Trân, Nguyễn Văn Nghiêm, Nguyễn Văn Nhiêu, Nguyễn Văn Khanh, Trần Danh Hiền, Ngô Hữu Thành, Đặng Hữu Chính, Đỗ Tuấn, Trần Văn Luyện, Đào Thuận; cấm binh chánh đội trưởng suất đội là Vũ Văn Thìn; cai đội là Phạm Văn Hiện; tòng ngũ phẩm văn giai là Nguyễn Tri

Hòa; cai đội (dưới cũng thế) Trương Văn Thiện, Nguyễn Trọng Hoằng, Nguyễn Văn Túc; cấm binh chánh đội trưởng suất đội là Nguyễn Văn Đàm; chánh đội trưởng suất đội là Nguyễn Văn Tư; chánh đội trưởng suất đội là Hồ Văn Phan; thị giảng là Trần Đình Lãng; chánh đội trưởng suất đội là Hoàng Văn Phó; cai đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Phú Lịch, (Nguyễn Hữu Trữ, Nguyễn Lực, Vũ Văn Khuyến).

Dãy bên tây ấn thứ nhất thờ tất cả 148 người: (chánh ngũ phẩm (dưới cũng thế), cấm binh cai đội là Bùi Văn Hóa, Nguyễn Đình Thủy, Lê Phụ Hoàng, Lê Văn Chẩm, Nguyễn Văn Nhân, Nguyễn Hữu Chỉnh, Bùi Xuân Đài, Đinh Thanh, Nguyễn Văn Bồi (trước là Thưởng), Nguyễn Loan, Đoàn Lộc, Nguyễn Đăng; thị độc là Lê Huy Trọng; cấm binh cai đội là Trần Văn Đệ; thị độc (dưới cũng thế) là Trần Cao Lãng, Bùi Văn Bảng; cai đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Sinh, Nguyễn Văn Đồng, Nguyễn Trúc; thị độc (dưới cũng thế) là Trần Huy San, Nguyễn Ngọc Chấn; cai đội (dưới cũng thế) Nguyễn Trạc, Trần Văn Vận, Trần Văn Liễu, Đỗ Văn Mão, Phan Tiến Xuân, Nguyễn Văn Bằng, Phạm Hữu Tuyển, Đoàn Phổ Thu, Đoàn Văn Bích, Nguyễn Văn Chi, Phạm Văn Tú, Lê Văn Hướng, Nguyễn Văn Hổ, Nguyễn Văn Hoài, Lê Văn Huế, Phan Văn Bồi, Bế Tỷ, Hồ Khắc Oai, Phạm Văn Khinh, Trần Tu, Phạm Canh, Trần Văn Vu, Phạm Văn Đạo, Hồ Bảo, Nguyễn Mộng, Trần Văn Quy; thị độc là Mai Huy Thuận: cai đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Mô, Trần Văn Quảng, Dương Phú Liêm, Hoàng Công, Vũ Cạnh, Đinh Văn Doanh, Đoàn Văn Bảng, Hoàng Văn Kinh, Phan Cảnh Nhị, Ung Văn Lý; tòng ngũ phẩm (dưới cũng thế), cai đội các cơ (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Thư, Nguyễn Huy Dao, Nguyễn Đặng Nhưng, Bùi Văn Hạnh, Đỗ Văn Sở, Nguyễn Văn Đông,

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Văn Đà, Nguyễn Văn Giám, Lê Tất Do, Nguyễn Văn Biểu, Nguyễn Văn Hóa, Nguyễn Viết Ân, Nguyễn Văn Điều ; cấm binh chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Cường, Nguyễn Quang Lộc, Phan Văn Tạo, Nguyễn Văn Lễ ; tinh binh cai đội (dưới cũng thế) là Phạm Đăng Tự, Đoãn Văn Trọng, Nguyễn Đình Tung, Vũ Văn Hòa, Lê Văn Lễ, Nguyễn Đăng Thành, Nguyễn Tâm Lược ; cấm binh chánh đội trưởng suất đội là Nguyễn Hoằng Cát ; tinh binh cai đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Ích, Phùng Trọng Chân ; suất đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Như Trương ; Hoàng Văn Thông ; cai đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Hữu, Nguyễn Tức, Trần Hữu Tuấn, Lê Đắc Quận, Hoàng Bá Thành, Phạm Văn Na, Nguyễn Đình Bao, Nguyễn Văn Hữu, Hoàng Phúc Lễ, Phan Nhị, Bùi Văn Quý ; thuộc cai là Đặng Văn Lang ; tinh binh cai đội (dưới cũng thế) là Cao Đức Mậu, Dương Văn Kiểm, Trần Tâm ; tri phủ là Nguyễn Công Quang ; cai đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Tri Chư, Vũ Đắc Lộc ; tòng ngũ phẩm văn giai là Lê Đức Cơ ; cai đội (dưới cũng thế) là Lưu Văn Tri, Đào Xuân Quý, Ngô Triêm ; suất đội là Phan Đức Vận ; cai đội là Hoàng Trú ; suất đội là Nguyễn Văn Tạo ; cai đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Huy, Trần Văn Nghị ; suất đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Hoài, Hà Văn Niên ; cai đội là Nguyễn Duy Đinh ; suất đội là Dương Đức Tiến ; tinh binh cai đội (dưới cũng thế) là Hoàng Văn Viện, Nguyễn Vị, Hà Văn Câu ; quyền sung hiệp quản là Lê Văn Hồ ; cai đội ((dưới cũng thế) là Đào Đạo, Nguyễn Văn Huy ; suất đội là Nguyễn Văn Môn ; cai đội (dưới cũng thế) là Phạm Đình Môn, Vũ Văn Hóa, Trần Nghiêm ; sung Hiệp quản là Hoàng Đắc Nhị ; cai đội là Trương Hữu Du ; tri phủ là Bùi Văn

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Sản; cai đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Đình Khoa; sung hiệp quản là Lê Văn Đồng; cai đội (dưới cũng thế) là Vũ Khuyên, Trần Văn Nhất, Vũ Thưởng; suất đội là Trần Văn Luận; cai đội là Trần Kinh; suất đội là Trần Văn Hùng; thị giảng là Nguyễn Hữu Duân; cai đội (dưới cũng thế) là Ngô Triều, Hà Tiến Dĩnh; suất đội (dưới cũng thế) là Lê Văn Kỳ, Trương Hữu Phúc; cai đội là Lê Khắc Định; tri phủ là Doãn Đề; cai đội (dưới cũng thế) là Vũ Huy Bằng, Trương Ngọc Vũ).

Dãy bên đông án thứ hai thờ tất cả 141 người; (chánh lục phẩm (dưới cũng thế) là chủ sự Lê Đình Duật; suất đội là Nguyễn Như Xuân; thí sai cai đội là Nguyễn Hữu Trữ; ngũ đẳng thị Vệ là Phan Gia Phiên; suất đội (dưới cũng thế) là Hoàng Văn Nho, Bùi Văn Trường, Lê Văn Hoài, Nguyễn Văn Thành, Trần Hữu Thiệp, Hồ Phác, Phạm Linh, Nguyễn Đăng, Nguyễn Chung, Nguyễn Niên, Phạm Văn Viễn, Đỗ Văn Phấn, Nguyễn Văn Thành, Nguyễn Đăng Dũng, Nguyễn Văn Cường, Bùi Văn Hạch, Đặng Văn Vỹ, Lê Văn Dương, Nguyễn Văn Hồi, Nguyễn Tiến Suất, Hồ Sơn, Lê Xuyến, Phan Thiện Quảng, Trương Mẫn; chủ sự là Phạm Chấn; chánh lục phẩm là Bùi Phạm Thủy; suất đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Hữu Tự, Nguyễn Văn Thực; Nguyễn Văn Dưỡng, Nguyễn Văn Vũ, Phan Văn Phi, Nguyễn Nghĩa, Hoàng Hiền Lộc, Trần Văn Chiêu, Trần Ngọc Khuê, Ngô Đắc Mưu, đồng tri phủ là Đào Huy Diệu; suất đội (dưới cũng thế) là Bùi Văn Việt, Đặng Đình Lưu; cai đội là Nguyễn Đình Quý; suất đội là Nguyễn Đình Thạch; đồng tri phủ (dưới cũng thế) là Nguyễn Thận, Trịnh Bao, Lê Trần Thiện; suất đội (dưới cũng thế) là Lê Tiến Vân, Đoàn Của; lông lục phẩm (dưới cũng thế) tri huyện là Nguyễn Văn Năng;

https://tieulun.hopto.org

chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Khổng Văn Chương, Lê Văn Tuân, Hoàng Đức Lợi, Hoàng Tiến Quốc, Phan Văn Bân, Nguyễn Văn Bách, Trần Văn Thôn, Nguyễn Văn Hy, Nguyễn Văn Thị (trước là Đặc), Bùi Văn Tiết, Nguyễn Văn Trợ, Nguyễn Văn Phạt, Trần Văn Tỷ (trước là Hảo), Lê Văn Bách, Đào Văn Cốc, Nguyễn Văn Sung (trước là Nguyên), Nguyễn Văn Học, Lê Văn Ký, Nguyễn Văn Thọ, Phan Văn Tố, Nguyễn Văn Dịch, Phan Văn Trãi, Từ Văn Mão, Trương Quang Đông, Nguyễn Văn Xuân, Phan Văn Hồ, Lê Văn Trí, Lê Văn Linh, Trần Đăng Giai, Trần Văn Thành, Trần Văn Thanh, Trần Văn Đẳng, Dương Viết Đốc; tri huyện (dưới cũng thế) là Đỗ Trinh Thuy, Ngô Trực Nghĩa; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Ty, Nguyễn Sĩ Hanh (trước là Đức), Trần Ngọc Thuỵ, Mai Hữu Đồng; tòng lục phẩm văn giai là Nguyễn Đăng Trạch; Cẩm binh chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Kiêm Thanh, Đỗ Văn Bân (trước là Minh), Vương Văn Tự, Nguyễn Văn Nhất, Lê Văn Tiến; tòng lục phẩm văn giai là Đặng Văn Uyên; chánh đội trưởng là Nguyễn Hương, tòng lục phẩm văn giai là Trần Đức Phác; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Trần Văn Tư, Ngô Văn Toại, Dương Công Dân, Nguyễn Hữu Diệu, Nguyễn Khắc Kỷ, Nguyễn Văn Lộc, Lê Văn Loát, Dương Văn Tiền, thông phán là Nguyễn Đức Du; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Loan, Vũ Văn Hoành, Nguyễn Văn Phong, Phan Gia Sách, Doãn Văn Cơ, Trần Văn Hùng, Phạm Hữu Sắc, Nguyễn Văn Điện, Nguyễn Đức Duy, Bùi Văn Túc, Ngô Văn Tài, Lê Văn Lý, Nguyễn Hữu Khuông, Nguyễn Văn Lâm, Trần Văn Trị, Nguyễn Văn Thịnh, Nguyễn Văn Đạo, Vũ Bá Niên (trước là Nguyễn),

https://tieulun.hopto.org

Phùng Văn Hoan, Lê Văn Học, Phạm Đăng Phẫn, Phạm Cù; tri huyện là Hà Đăng Dụng; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Phạm Tiến Nhị, Nguyễn Văn Hóa, Nguyễn Văn Bảo, Ngô Văn Đãi, Nguyễn Văn Tức, Bùi Văn Tứ, Phạm Văn Bình, Nguyễn Văn Cương, Lương Văn Thức).

Dãy bên tây ấn thứ hai thờ tất cả 138 người: (Chánh lục phẩm (dưới cũng thế) đồng tri phủ là Nguyễn Khuê; tinh binh chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Tức, Vũ Văn Phong, Bùi Văn Lực, Nguyễn Văn Kinh; Lê Văn Bằng, Đàm Danh Thanh, Bùi Văn Thiều, Trần Đình Quý, Trần Văn Tình, Hoàng Văn Ước, Vũ Bá Cử, Cao Văn Trí; đồng tri phủ là Lê Bá Lân; chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Thọ, Trần Việt Thanh, Đoàn Văn Thân; trước tác là Trần Văn Mỹ; chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) là Trần Văn Diên; Tạ Văn Lâu, Mai Văn Hóa, Bùi Văn Chiêm, Phạm Văn Quảng, Hoàng Văn Dưỡng, Nguyễn Văn Lâm, Vũ Văn Ký, Nguyễn Văn Lý, Hồ Trọng Đăng, Nguyễn Văn Thinh; trước tác là Nguyễn Đình Phương; chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Bách, Nguyễn Văn Vệ, Nguyễn Bá Kiuh, Nguyễn Văn Quân, Nguyễn Văn Tá, Nguyễn Xuân Khiêm, Nguyễn Đăng Đàn, Bùi Văn Dự, Ngô Văn Tông, Man Đức Vy, Chu Văn Thân, Nguyễn Văn Sử, Lê Văn Môn, Nguyễn Văn Tức, Trần Hữu Châu, Nguyễn Tiến Khanh, Trần Văn Chất, Trần Văn Doanh, Gà Văn Hân, Phan Văn Thân; tòng lục phẩm (dưới cũng thế) chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Luân, Nguyễn Văn Vọng, Nguyễn Đăng Đạt, Phan Văn Chiêu, Nhữ Văn Chiến, Hồ Văn Bình, Hoàng Văn Sầm, Nguyễn Tiến Thọ, Hoàng Văn Khánh, Lê Văn Cần, Nguyễn Văn

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

Lai, Nguyễn Văn Loan, Lê Văn Cố, Nguyễn Văn Thú, Thân Văn Sinh, Nguyễn Văn Ban, Vũ Viết Trực, Nguyễn Văn Thưởng, Trần Văn Thuận, Nguyễn Văn Sâm, Trần Văn Chiểu, Lê Thọ Dực, Nguyễn Văn Hoạch, Phạm Văn Đường, Hoàng Đình Trữ, Phan Thiên Quảng, Phạm Quay; thông phán là Đào Duy Hy; cấm binh chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Đài Duy Túy, Nguyễn Văn Trừ, Nguyễn Đức Hóa, Đặng Soạn, Đỗ Văn Chức, Nguyễn Văn Tự, Ngô Văn Duệ, Trần Văn Nục, Nguyễn Văn Chinh, Nguyễn Văn Thanh, Nguyễn Đình Đệ, Phan Văn Ân, Chu Văn Viện, Phạm Văn Đích, Nguyễn Văn Liễu, Lê Văn Phu, Mai Văn Vĩnh, Nguyễn Văn Tín, Nguyễn Thuế, Vũ Văn Tài, Dương Như Huy, Nguyễn Tăng Khoái, Nguyễn Hữu Hiền, Trương Ngoan, Trịnh Văn Vân, Nguyễn Duy Hậu, Hồ Bá Cũng, Nguyễn Xuân, Vũ Đình Tôn, Biện Văn Giáo, Phan Hữu Duệ; tòng lục phẩm văn giai là Nguyễn Tĩnh; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Thiết; Bùi Văn Gương, Nguyễn Văn Lầm, Đặng Mạo; tư soạn là Tạ Văn Đinh; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Mai Văn Cát, Hoàng Kiên, Trần Vy; Phạm Đức Hựu, Phạm Văn Hiệu, Nguyễn Văn Cơ, Nguyễn Văn Lạo, Vũ Văn Vân, Nguyễn Văn Định, Nguyễn Văn Sử, Nguyễn Văn Lễ, Lê Đức Huân, Nguyễn Văn Phi, Lê Văn Biểu, Trương Văn Tiến, Nguyễn Văn Vinh, Nguyễn Lưu Đức, Vũ Văn Dự, Lê Văn Chỗi, Nguyễn Văn Mãi, Phan Văn Lập, Nguyễn Văn Trúc, tri châu là Ma Doãn Lương).

Dãy bên Đông án thứ ba thời tất cả 395 người: (chánh thất phẩm (dưới cũng thế) chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Vũ Văn Chấn, Dương Văn Kim; đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Quang, Trần Kim

https://tieulun.hopto.org

Sự; Chánh thất phẩm thiên hộ là Nguyễn Đức Tín; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Cao Hồ, Ngô Văn Ước; đội trưởng (dưới cũng thế) là Phạm Văn Thân, Lê Hữu Du, Nguyễn Văn Xuân, Nguyễn Tạo, Phan Văn Diệm, Lê Văn Cải, Nguyễn Văn Giáo, Từ Văn Thịnh, Lâm Văn Can, Thái Văn Nhiễm, Nguyễn Văn Sắc, Hoàng Văn Kỷ, Nguyễn Văn Hóa, Lê Văn Kiệt, Nguyễn Văn Qua, Đào Văn Hán, Ngô Tòng Hòa, Lê Văn Khanh, Nguyễn Điều, Nguyễn Văn Nghi; tư vụ là Lê Chính Nghị; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Đình Tuyên, Chử Biểu; Trần Xuân Du, Vũ Đình Diễm, Trần Văn Khả, Nguyễn Duy Thọ, Nguyễn Huy Chước, Mai Viết Yên, Bùi Nghi, Nguyễn Văn Sĩ, Nguyễn Phùng, Trần Văn Tái, Đỗ Văn Phả, Lê Văn Mỹ, Nguyễn Đức Tuyên, Nguyễn Văn Thu, Nguyễn Hữu Tạo; chánh thất phẩm thiên hộ là Đinh Công Dưỡng; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Ấm, Đặng Đăng Khoa, Lê Thành Tập, Nguyễn Viết Đức, Bùi Đình Ngữ; chánh thất phẩm thiên hộ là Nguyễn Lâm; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Trương Dưỡng, Vũ Văn Thành, Lê Đình Tư, Đỗ Danh Vân; chánh thất phẩm văn giai là Đào Ngọc Vinh; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Chế; Lê Văn Đệ, Chu Văn Sâm, Lê Văn Tân, Nguyễn Văn Trại, Đường Văn Trí; chánh thất phẩm văn giai là Nguyễn Qui Doãn; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Lê Thanh Quang, Nguyễn Đình Tức, Nguyễn Văn Hội, Nguyễn Thắng, Nguyễn Hữu Sơn, Nguyễn Văn Suất, Nguyễn Khắc Toại, Vũ Đình Quyên, Bùi Đình Trí, Mai Quang Khã; đội trưởng (dưới cũng thế) là Trần Thành, Thiều Văn Dưỡng, Hoàng Kỷ Chinh; đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Thiền, Lê Đình Kế, đội trưởng (dưới cũng thế) là Đặng

https://tieulun.hopto.org

Tử, Trần Huy Ấn, Hoàng Văn Dị, Phạm Duy Năng, Lê Văn Giản, Phạm Duy Thanh, Phạm Bản, Phạm Văn Cân, Mai Trác, Vương Văn Hộ, Hoàng Viết Thủ, Nguyễn Văn Thảo, Bùi Văn Kinh, Nguyễn Văn Điều; đội trưởng (dưới cũng thế) là Lê Văn Bồng, Tăng Viết Hộ, Phan Long Hiền, Đặng Bá Bình; chánh đội trưởng là Nguyễn Phả; đội trưởng (dưới cũng thế) là Hoàng Thậm, Phan Khắc Vân, Nguyễn Văn Ngữ, Mai Văn Đạt, Trương Văn Tiến; chánh đội trưởng Bùi Hữu Thủy; đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Hiển, Nguyễn Văn Tịch, Phạm Văn Vịnh, Phan Khắc Bí, Trần Văn Hân, Bùi Văn Học, Đoàn Văn Ý, Lê Văn Khum, Bùi Văn Phác, Nguyễn Đình Tiến, Bùi Mộc; chánh đội trưởng là Trần Bích; đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Trực, Nguyễn Văn Tế, Nguyễn Văn Tức, Nguyễn Văn Thiện, Phan Văn Khiết, Lê Văn Dung, Đào Văn Hợp, Nguyễn Văn Học, Hoàng Văn Ký, Đỗ Văn Phẫn, Nguyễn Văn Hiệu, Nguyễn Văn Thịnh, Trần Văn Vị (trước là Chu), Thái Doãn Kế, Lê Đình Công, Phạm Văn Diễn, Trần Văn Dư, Phan Văn Bài, Nguyễn Văn Hoan, Nguyễn Đình, Trần Văn Sinh, Trương Vệ, Lê Văn Niên, Nguyễn Văn Thành, Lê Khánh Trực, Hà Văn Dưỡng, Vũ Văn Tiến, Nguyễn Văn Vị, Dương Đình Nho, Trần Văn Lộc, Trần Hữu Dốc, Nguyễn Hữu Trảng, Lê Văn Khoáng, Hoàng Văn Ngư, Lê Văn Ký, Nguyễn Văn Dậu, Thái Văn Ngôn, Mai Văn Mưu, Lê Văn Thành, Trần Văn Oai, Nguyễn Văn Viết, Tăng Văn Điều; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Đăng Triêm, Nguyễn Sách, Đinh Công Khiêm, Nguyễn Bá Phú; chánh thất phẩm thiên hộ là Đặng Huy Trinh, (trước là Thái), Trần Chí Thiện; chánh thất phẩm thiên hộ là Nguyễn Văn Hổ; chánh đội trưởng (dưới cũng

https://tieulun.hopto.org

thế) là Trần Văn Đã, Vũ Văn Liễn, Phạm Hữu Cát, Phan Thảo; đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Đức Tuân, Nguyễn Văn Nhuận, Vũ Mão, Đinh Vĩnh, Trương Văn Do, Lê Văn Mão, Lê Văn Mỹ, Đặng Văn Tính, Nguyễn Văn Chân, Lê Văn Cần, Nguyễn Văn Thảo, Đỗ Văn Đãi, Phạm Văn Giáo; chánh đội trưởng là Phan Trung; đội trưởng (dưới cũng thế) là Vũ Văn Cử, Nguyễn Văn Thủy, Lê Văn Phú; tòng thất phẩm (dưới cũng thế) đội trưởng (dưới cũng thế) là Vương Đình Nức, Nguyễn Xuân Cần, Lê Văn Dũ, Hồ Văn Cần, Lê Thanh Ngữ, Nguyễn Văn Trị, Nguyễn Viết Sửu, Lê Tống Hoằng, Lã Đình Thoái, Lê Văn Nghiêm, Chu Văn Thi, Trần Hữu Chiêm, Nguyễn Văn Nghĩa, Trương Văn Tạo, Dương Văn Lịch, Nguyễn Văn Bẫn, Nguyễn Văn Mãi, Hồ Văn Loát, Nguyễn Văn Phi, Nguyễn Văn Trị, Hứa Bình, Bùi Thân, Nguyễn Đạt, Hoàng Ngọc Cù, Nguyễn Đạo, Hoàng Văn Thể, Phan Bạch, (trước là Cầm), Nguyễn Văn Mậu, Nguyễn Tài, Đặng Cố, Đặng Vu, Vương Doanh, Lê Thoái, Nguyễn Hữu Điển, Nguyễn Văn Hào, Bạch Công Dưỡng, Đồng Văn Nghiệp, Nguyễn Hữu Khuyến, Phạm Văn Do; tòng thất phẩm thiên hộ là Nguyễn Lâm; đội trưởng Lê Đức Dĩ; chánh bát phẩm thư lại là Nguyễn Đức Vĩnh; đội trưởng (dưới cũng thế) là Lê Oánh, Vũ Ưng, Vũ Văn Viết, Nguyễn Văn Điển, Cao Văn Mỹ, Bùi Duy Tê, Nguyễn Tử, Dương Thông, Vũ Duy Hinh, Nguyễn Khương Giang, Trần Văn Tiếp, Hồ Văn Cát, Hồ Viết Dũng, Đỗ Văn Trưng, Nguyễn Lưu, Ngô Ngọc Huyên, Vũ Xuân Trương, Phạm Cải, Phạm Xí, Phạm Xuân Tô, Phạm Nhưng Tảo, Nguyễn Quyến, Phạm Du, Phạm Xuân Hợp, Nguyễn Văn Tức, Phạm Văn Kết, Phạm Ngọc Lợi, Phạm Sĩ Tựu, Phạm Khắc Âm, Tạ Trác, Phạm Duy,

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Trần Luận, Tạ Viễn, Vũ Văn Trang, Tống Văn Thanh, Phạm Văn Tiến, Nguyễn Văn Duyên, Vũ Văn Học, Phạm Điển, Phạm Tài, Vũ Luân, Lê Khắc Hệ, Mai Văn Triệu, Mai Văn Điển, Phạm Tinh, Mai Bồng, Mai Khiết, Trương Giảng, Nguyễn Dương Quang, Phạm Quảng, Nguyễn Văn Hậu, Mai Đệ, Nguyễn Thuộc, Nguyễn Văn Giáo, Bùi Văn Mông, Vũ Văn Duyệt, Đặng Trí Nghị, Trần Văn Lương, Vũ Văn Đính, Đoàn Chiểu, Phạm Viết Vinh, Nguyễn Văn Sâm, Phạm Văn Chí, Phan Văn Tú, Đào Văn Chiểu, Nguyễn Hòa, Nguyễn Thành, Hoàng Tất Văn, Phan Thuận, Tạ Danh Đức, Phạm Tây, Nguyễn Hữu Thắng, Nguyễn Văn Tha, Nguyễn Văn Thấu, Trịnh Sĩ Lý, Nguyễn Văn Khuyến, Nguyễn Văn Trang, Nguyễn Văn Huân, Lã Hữu Kiểu, Trịnh Đình Tân, Bùi Văn Đôn, Đinh Văn Định, Bùi Văn Tân, Trịnh Văn Kỳ, Lê Danh Kích, Nguyễn Quang Diệu, Trịnh Văn Khải, Nguyễn Đình Thường, Trịnh Đình Viên, Ngọ Văn Kỷ, Nguyễn Văn Tuyển, Nguyễn Văn Mai, Dương Văn Miễn, Dương Văn Biến, Lê Văn Xuyến, Nguyễn Ưng, Hoàng Văn Do, Vũ Văn Kế, Trần Văn Mô, Ngô Văn Dưỡng, Diệp Văn Tứ, Phan Văn Lợi, Cao Văn Vũ, Phan Văn Tùy, Đinh Văn Xuân, Lê Văn Kiển, Nguyễn Văn Hưởng, Nguyễn Đình Huy, Nguyễn Văn Quý, Phạm Văn Chiển, Hoàng Văn Sẵng, Nguyễn Văn Môn, Vũ Văn Đạt, Đoàn Văn Đồng, Lại Danh Hiển, Mai Văn Liêm, Mai Thi, Phạm Hữu Đạo, Nguyễn Văn Ấn, Nguyễn Văn Ước, Phạm Văn Bách, Phạm Tải, Phạm Huỳnh, Đỗ Quang Thưởng, Đinh Văn Dụng, Đinh Văn Tuyển, Bùi Văn Lợi, Nguyễn Văn Oai, Nguyễn Tứ, Trương Đình Đa, Vũ Văn Bột, Trần Ngọc Chấn, Nguyễn Quang, Hoàng Văn Khoát, Nguyễn Văn Bằng, Nguyễn Văn Lễ, Nguyễn Đồng, Nguyễn Công Thuật,

https://tieulun.hopto.org

Trần Tử Giảng, Nguyễn Hợp, Nguyễn Đình Văn, Đoàn Văn Phát, Phan Hợp, Nguyễn Văn Quỳnh, Đỗ Đắc Xuân, Vũ Xuân Hiền, Dương Văn Hoàn, Đào Văn Tuyên, Lê Đôn, Phạm Văn Hoan, Trần Văn Thị, Trần Đăng Dũng, Trần Viết Phùng, Lê Văn Nẫm, Nguyễn Tân, Đỗ Phú Vinh, Nguyễn Văn Cao, Nguyễn Văn Tùng, Vũ Văn Chợ, Nguyễn Văn Lai, Hoàng Văn Hựu, Hoàng Đức Mậu, Nguyễn Văn Ân, Nguyễn Trương Đức, Trần Văn Dụng, Đỗ Văn Vinh, Đỗ Văn Thân).

Dãy bên tây án thứ ba thờ tất cả 390 người: (Chánh thất phẩm (dưới cũng thế) đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Thiện, Hoàng Văn Đàm, Đỗ Văn Thiết, Lê Hữu Tài, Hoàng Văn Ưng, Nguyễn Văn Lộc, Lê Đức Lệ, Hà Phúc Điện, Trần Văn Nhu: chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Cửu, Nguyễn Giác, Nguyễn Điển, Trần Văn Cử, Hoàng Văn Huấn, Hồ Văn Thứ, Trần Văn Cù, Nguyễn Văn Đinh; đội trưởng (dưới cũng thế) là Phạm Văn Lý, Nguyễn Văn Xuân, Hà Văn Sĩ, Dương Văn Lộc, Tống Văn Thành, Nguyễn Văn Hoan (trước là Quyền), Nguyễn Văn Hy, Trần Văn Đính (trước là Minh); chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Đặng Văn Tỷ, Nguyễn Sơn, Lê Đăng Đoán, Lê Văn Lộc (trước là Lục), Vũ Trí Lai, Nguyễn Văn Cấn, Hoàng Văn Phả, Hà Danh Cát, Nguyễn Văn Đàm, biên tu là Nguyễn Huy Du; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Đắc Hải, Nguyễn Văn Kỷ, Nguyễn Văn Đâu, Nguyễn Văn Hội, Ngô Đặc, Giáp Văn Mưu, Nghiêm Giang, Cam Văn Giang, Nguyễn Hữu Điển, Dương Văn Ảnh, Nguyễn Văn Thỏa; đội trưởng là Phạm Quần; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Phí Công Thứ, Tống Văn Vinh, Bùi Văn Tường, Đỗ Kiêm Hoạt; đội trưởng là Vũ Định; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Hiền, Tạ

https://tieulun.hopto.org

Văn Nghinh, Đàm Văn Ngũ, Bùi Viết Nghi, Hoàng Công Hán; đội trưởng là Đỗ Văn Đạt; chánh đội trưởng là Lê Sinh Vũ; chánh thất phẩm thiên hộ là Nguyễn Hữu Huân; đội trưởng là Từ Văn Thận; chánh đội trưởng là Phạm Đình Hán; đội trưởng là Nguyễn Đình Kiên, chánh đội trưởng là Hồ Lương; đội trưởng là Trần Văn Trực; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Ngô Văn Thạnh, Nguyễn Đình Giác, Nguyễn Đình Trác, Trần Đức Mỹ; đội trưởng là Nguyễn Văn Hợp; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Viêm, Hoàng Văn Thâm, Nguyễn Văn Thông, Vũ Văn Đào, Lê Hữu Túc, Lê Văn Giữ (trước là Hưng), Đỗ Lễ, Đỗ Văn Kinh; đội trưởng (dưới cũng thế) là Bùi Văn Nhụ, Nhiếp Văn Hồ; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Hoàng Văn Bình, Thân Văn Tường, Trần Tiến Bình, Nguyễn Văn Nẫm, Đặng Thiện, Nguyễn Xuân Thọ, Hoàng Văn Đôn, Lê Văn Ban, Lê Văn Đăng, Đỗ Bình, Lê Văn Trứu, Trần Cù, Phạm Văn Bích, Phùng Đăng Cận, Trần Văn Tri, Nguyễn Học, Nguyễn Văn Nhung, Lê Trọng Trữ; đội trưởng là Nguyễn Văn Định; chánh đội trưởng là Chu Danh Túc; đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Lộc, Đặng Đức Vy; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Bùi Đặng Kết, Nguyễn Khắc Cù; đội trưởng (dưới cũng thế) là Trần Văn Chính, Hoàng Văn Trạch, Trần Hữu Hải, Nguyễn Đăng Quyền, Hoàng Văn Cảnh, Hoàng Văn Linh, Nguyễn Văn Bạ, Nguyễn Văn Xung, Đỗ Đức Số, Lê Đăng Lai; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Thái Văn Cát; đội trưởng là Hồ Văn Cường; chánh thất phẩm thiên hộ là Nguyễn Đình Chinh; đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Tứ, Hoàng Văn Uy; chánh thất phẩm thiên hộ là Khổng Duy Phiên; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Đinh Văn Tuệ, Lê Quang Độ; đội trưởng (dưới cũng thế) là

https://tieulun.hopto.org

Trần Văn Hiền, Nhâm Liên, Lê Đình Tô ; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Tâm Bạo, Hồ Đăng Quý, Nguyễn Duy Hiền ; đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Đăng Thân, Trần Hữu Bát, Nguyễn Tinh, Trịnh Văn Viện, Hồ Bình, Trần Đức Đinh, Nguyễn Văn Thi, Dương Vĩnh Tế, Bùi Văn Chính, Lê Văn Ôn, Đặng Văn Thịnh, Nguyễn Văn Kinh, Nguyễn Văn Tòng, Trảo Văn Trực, Hồ Văn Chính, Thái Văn Sử, Hoàng Văn Tham, Vũ Văn Đính, Đoàn Văn Thảo, Trần Văn Lân ; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Đỗ Văn Hội, Hoàng Văn Tăng, Nguyễn Văn Hạnh, Ngô Văn Nhạ, Vũ Hiệp ; biên tu là Vũ Bình ; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Lê Văn Đinh, Phan Văn Đê, Bùi Văn Sách, Nguyễn Văn Sách ; đội trưởng (dưới cũng thế) là Hồ Văn Điển, Nguyễn Văn Vân, Đặng Hữu Thịnh, Phan Văn Lai, Nguyễn Tam Cường, Hoàng Thế Viên, Phạm Văn Sùng, Nguyễn Cảo Sự ; chánh đội trưởng là Hồ Thọ ; đội trưởng (dưới cũng thế) là Lê Văn Lịch, Đặng Văn Do, Nguyễn Văn Khoa ; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) là Phạm Văn Quán, Nguyễn Lãng, Lưu Xuân Phúc ; đội trưởng (dưới cũng thế) là Đoàn Văn Nở, Vũ Văn Mao ; chánh đội trưởng là Nguyễn Đức Trạch ; đội trưởng (dưới cũng thế) là Phạm Văn Thai, Bùi Văn Bài ; đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Văn Hội ; tòng thất phẩm (dưới cũng thế) là Nguyễn Sĩ Mưu, Nguyễn Văn Vinh, Nguyễn Văn Điểm, Hoàng Văn Nguyện, Nguyễn Văn Thuần, Đào Công Cao, Trương Phúc Thừa, Nguyễn Văn Thuy, Đỗ Văn Sơn, Nguyễn Văn Cẩn, Hà Đồng, Vũ Văn Đồng (trước là Toàn), Trần Văn Bế, Trần Nguyên, Nguyễn Văn Đãi, Phạm Trung Lương, Vũ Văn Thung, Nguyễn Văn Lễ, Vũ Văn Ý, Nguyễn Văn Dặng, Lê Văn Dục, Nguyễn Trọng Thứ, Trương Tài, Trần Trợ, Hoàng Phó,

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Trị, Ma Ngọc Bằng, Nguyễn Văn Lưỡng, Đào Ngọc Âm; chánh đội trưởng là Đinh Văn Đắc; hàm tòng thất phẩm văn giai là Nguyễn Văn Thưởng; đội trưởng (dưới cũng thế) là Đinh Văn Hùng, Trần Đình Tự, Nguyễn Văn Thấu; tòng thất phẩm văn giai là Nguyễn Đức Biểu; đội trưởng là Nguyễn Công Hạnh; chánh đội trưởng là Phan Văn Trinh; đội trưởng (dưới cũng thế) là Lê Hữu Tinh, Bùi Viết Vy, Trần Đức Vũ, Nguyễn Văn Điểm, ặng Đức Hoài, Nguyễn Văn Đạo, Nguyễn Quang Khanh, Nguyễn Văn Tinh, Lê Viết Chân, Bùi Văn Trì, Bùi Văn Thọ, Phạm Văn Đán, Nguyễn Văn Doanh, Phạm Văn Sự, Phạm Văn Thịnh, Phạm Văn Học, Phạm Văn Trung, Phạm Văn Chất, Nguyễn Văn Khoái, Tạ Văn Đức, Đinh Văn Hạnh, Nguyễn Văn Uyển, Đinh Văn Lực, Đinh Khắc Kiêm, Lê Đình Nguyên, Nguyễn Văn Nhỏ, Trần Văn Trão, Phạm Văn Phú, Nguyễn Văn Hạnh, Dương Văn Bân, Đặng Văn Chất, Điền Duy Lợi, Điền Văn Cần, Điền Văn Tài, Lê Văn Giáo, Lê Văn Toản, Đinh Văn Thược, Đinh Văn Tự, Nguyễn Văn Chỉ, Vũ Văn Thức, Vũ Văn Sáu, Đào Văn Tồn, Đỗ Văn Học, Nguyễn Văn Biểu, Đinh Văn Sắt, Đặng Văn Bính, Đinh Đức Thái, Bùi Hân, Phạm Văn Tuyển, Phạm Văn Quý, Lê Văn Thổ, Lê Văn Quý, Phạm Phú Tịnh, Lê Văn Cương, Nguyễn Duy Hoạch, Hồ Văn Dũng, Chu Văn Tỷ, Nguyễn Văn Lũy, Nguyễn Văn Xứng, Nguyễn Văn Thể, Nguyễn Văn Trọng, Nguyễn Văn Đức, Tô Văn Xuân, Lê Doãn Cảnh, Trịnh Văn Hảo, Phạm Văn Lý, Trần Xiển, Nguyễn Văn Môn, Bùi Văn Thung, Lê Trọng Xuân, Lê Văn Viết (trước là Xương), Lê Đình Bỉnh, Hoàng Danh Toại, Phạm Văn Giáo, Điền Văn Kiến, Hoàng Khoan, Phạm Hữu Nghị, Hoàng Hữu Ích, Nguyễn Văn Đạm, Nguyễn Văn Cửu, Phạm Trinh, Nguyễn Văn A, Nguyễn

https://tieulun.hopto.org

Phùng Phán, Tạ Hữu Sĩ, Nguyễn Trượng, Dương Văn Phiến, Nguyễn Bút, Nguyễn Duy Mục, Phan Khắc Giản, Hoàng Văn Thưởng, Nguyễn Hòa, Nguyễn Khắc Gia, Nguyễn Sĩ Khẩn, Nguyễn Văn Lượng; kiểm thảo là Trần Cẩn; đội trưởng (dưới cũng thế) là Nguyễn Đắc Trì, Dương Trí Luận, Bùi Thức, Nguyễn Đỗ Trang, Đặng Đình Thú, Trần Văn Vy, Đoàn Văn Bằng, Nguyễn Văn Dung, Lê Văn Lượng, Nguyễn Sửu, Nguyễn Văn Ý, Ngô Văn Cử, Nguyễn Văn Đấn, Phan Văn Vũ, Dương Sự, Lại Văn Trừu, Phạm Văn Phú, Trịnh Văn Toản, Tạ Văn Hy, Trịnh Văn Bính, Nguyễn Văn Khải, Trần Văn Hán, Đinh Văn Thuận, Đinh Văn Tùy, Đinh Văn Khôi, Đinh Văn Mưu, Đinh Văn Đảo, Trương Văn Đức (trước là Trị), Vũ Văn Nhiêu, Phạm Văn Long, Phạm Kỳ, Nguyễn Văn Dân, Vũ Văn Tộ, Phan Văn Thiện, Vũ Oanh, Trần Văn Thước, Trần Quyết, Ngô Trọng, Trần Toán, Phạm Văn Thành, Phạm Văn Vũ, Vũ Duy Khẳng, Đoàn Văn, Trần Sâm, Nguyễn Hán Súc, Nguyễn Văn Gian, Nguyễn Văn Hỷ, Hồ Văn Thú, Nguyễn Văn Trực, Nguyễn Văn Lợi, Nguyễn Phiến, Phan Huyên, Thái Đình Thược, Nguyễn Mậu, Trần Vân, Phan Văn Chiệu, Lê Văn Mai, Phạm Văn Sinh, Nguyễn Văn Sơn, NguyễnVăn Bài, Khấu Tử Thẩm, Hoàng Văn Đức, Nguyễn Văn Xạ, Hoàng Văn Bằng, Nguyễn Đình Ôn, Lê Văn Chất, Nguyễn Hữu Súc, Nguyễn Văn Chiểu, Nguyễn Văn Biển, Phạm Văn Bạch, Trịnh Văn Quỳnh, Hạ Văn Bẩn). Trước đây, quan bộ Lễ, bộ Binh xét lâu lên, trong đó có đem bố chính sứ Bắc Ninh là Nguyễn Khắc Giai, thổ tri huyện là Phi Chính, trưởng sách là Loát Hoạch Bát, thiên hộ là Hoàng Văn Long, đội trưởng là Trịnh Văn Lục, Lê Đồng, Lê Bức, cai đội là Hoắc Công Thỏa, 8 người xin được thờ cả; quan ở Nội các tâu rằng: Khắc

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Giai đi khâm đề, bị giặc giết hại; Phi Chính thu thuế, bị người Man bắn chết; Hoạch Bát, Văn Long đều bị giặc Man lẻn giết ngầm; bọn ấy lần ấy có quả là nhân đi việc công, bỗng gặp bất trắc, mà thấy nguy, bỏ mạng chết vì nghĩa, hết lòng trung, hoặc nhân việc riêng, rước lấy oan thì còn chưa thể biết được; Văn Lục, Lê Đồng, Lê Bức đều là phái đi tải, vì bão hỏng việc, và Công Thỏa (nguyên là kẻ ra thú trước, mộ được binh dũng, thưởng thụ cai đội, tặng quản cơ), tuy là bị chết trận nhưng nguyên là đứa ra thú, so với người trước sau toàn tiết có khác, nhất khái cho được thờ cả, sợ cũng chưa ổn. Vua bảo rằng: trung nghĩa tất phải danh với thực cùng xứng mới được, không được kê khai quá rộng, chuẩn cho theo nghị của Nội các.

Vua bảo bộ Lại rằng: xưa nay tìm bồi người anh tài đã lâu, sao không thấy có tiến cử? Bộ ngươi có biết trong nam ngoài bắc, người nào thực có tài năng, am hiểu tình nước Tây dương, giỏi về việc ngoài; người nào tinh giỏi nghề làm thuốc, chữa người khỏi tật bệnh; người nào giỏi về thiên văn, bói toán rất nghiệm; hoặc người nào văn học sâu rộng tinh thông, thơ văn hơn người; hoặc người rất khéo, làm đồ đưa sang Tây, thì phải hết lòng xét hỏi tiến lên, vừa ý, mới là xứng chức.

Lại đặt chức huấn đạo ở huyện Tam Dương (năm thứ tư giảm bớt chức ấy, học trò đến học tập ở nhà học phủ Vĩnh Tường, đến nay vì nhà học ở phủ xa cách, lại đặt để tiện cho học trò).

Sứ nước Pháp xin đặt nhà điện báo ở Bắc kỳ. (Từ Hà Nội đi qua Hải Dương và Ninh Hải thẳng đến Đồ Sơn). Sai viên ngoại lang bộ Công là Lê Văn Xuân để cùng phái viên các tỉnh khâm xét làm việc.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Cửa ải Hải Vân có nạn hổ, ra lệnh phái viên binh ở doanh Thần cơ (4 suất đội, 40 binh linh) đến ngay chia đóng ở 4 trạm Thừa Hóa, Thừa Lưu, Thừa Phúc (thuộc phủ Thừa Thiên), Nam Chân (thuộc tỉnh Quảng Nam) do sở tại dẫn đến phận núi, tùy thế bắn bắt. Người bị hổ ăn thịt thì cấp cho tiền tuất (trăng hạng cấp 3 quan, già hay đàn bà thì 2 quan, trẻ con 1 quan).

Tổng đốc Hải Yên (Đã có chỉ về Kinh, nhưng tạm ở lại làm việc) là Phạm Phú Thứ dâng sớ tâu: sứ nước Pháp đưa thư đến, xin cho khai mỏ, lại xin bỏ lệnh cấm buôn gạo. Vua bảo rằng: nếu cho khai mỏ ở thượng du, thì họ tự tiện đến các tỉnh, rất không tiện, trái với điều ước; gạo hạt thì dân đương khó kiếm thức ăn, sao có thể bỏ cấm được, đợi khi được mùa mới cho. Phàm việc gì phải tự mình giữ lấy, xác thực có định kiến phải trái, há nên theo họ mà thay đổi.

Bảy huyện miền thượng du tỉnh Hải Dương bị đói. Sai quan tỉnh trích tiền kho và thóc nghĩa thương cấp cho vay.

Quan ở quân thứ tỉnh Thái Nguyên, Bắc Ninh trù tính nghĩ định 5 điều về công việc giữ nơi biên giới:

— Xin đồn sở đặt trước ở Bắc Cạn, chọn cán lãnh, thương biện mỗi chức 1 người, chiêu mộ thổ binh (500) hợp lại cùng giữ gìn. Lại chọn thổ hào, thổ mục ở Ba Bể chiêu mộ thổ dân canh giữ khai khẩn.

— Xin tùy tiện đặt thêm huyện châu quan chính phủ bổ đến và quan người địa phương ấy tham dùng cả.

— Xin vay tiền ở kho công 5 vạn quan, gạo 5, 6 nghìn phương và khuyến quyên thêm, lượng cấp lương tháng cho phu làm ruộng, để giúp cho việc khai khẩn mở

https://tieulun.hopto.org

mang; dân ở trung châu nếu có người nào xin theo mộ khai khẩn, thì người ở gần được cấp 10 quan, người ở xa được cấp 20 quan, đều hạn 5 năm phải trả lại.

— Xin ở quân thứ, trước phải 1.000 quân các tỉnh Bắc Kỳ đến đóng, thì nay cho về, lượng thu tiền lương để mộ cấp thổ dũng.

— Xin đem 2 phủ Thông Hóa, Tòng Hóa đặt thêm tỉnh mới; 5 huyện phủ Phú Bình và 2 huyện Đa Phúc, Hiệp Hòa thuộc tỉnh Bắc Ninh, đặt làm 1 phủ, đổi làm thuộc về tỉnh Thái, nhưng đặt tỉnh tạm ở xã Yên Đổ thuộc huyện Đại Từ để làm việc, đợi dăm ba năm chiêu dân khai khẩn hơi có thành hiện, sẽ đi chuyển thành tỉnh Thái đến địa phận 2 xã Nghĩa Hương, Hoàng Đàm (giáp giới 2 huyện Phổ Yên, Tư Nông).

TIMSACH.COM.VN

Vua giáo xuống cho đình thần bàn, đến khi nghị dâng lên, (Bốn điều trên xin theo như thế, một điều dưới thì xin ở thượng du đặt một vài đồn lớn đóng quân làm việc; lại ở Lạng Giang, đắp một thành đất, đợi kinh lý miền thượng du liệm xong, mới đem tỉnh Thái tiến đóng ở đấy, nhưng trích ra một, hai huyện giáp gần (như Phú Bình, Đồng Hỷ) gồm với thành đất Lạng Giang đặt tỉnh; về tỉnh tạm ở Đại Từ thì xin thôi. Còn thành tỉnh Thái nên đời đi và các phủ huyện Phú Bình, Đa Phúc có nên trích lấy hợp lại, đợi khi nào việc kinh lý liệm xong, sẽ làm một thể). Vua chuẩn cho theo nghị của đình thần thi hành.

Tỉnh Hà Nội bị đói. Trần Đình Túc dâng sớ tâu xin trích thóc thuế thu thêm và khuyên bảo quyên giúp, đặt sở chẩn cấp. Vua bảo rằng: nghe dân đói ở Hà Nội có nhiều người chết đói, tỉnh Hà Tĩnh giúp tỉnh Nghệ An cũng có, các tỉnh Sơn Tây, Bắc Ninh, Hải Dương, Nam

https://tieulun.hopto.org

Định, Hưng Yên, trưởng cũng không ít, thì trách nhiệm quan địa phương chăn dân ở đâu? Liền khẩn sức phải gia tâm cứu giúp, cốt cho dân khỏi đói và xiêu tán.

Bọn tả dực quản đội là Dương Trứ Ân, mạc tân là Lý Đường ở đoàn quân Lưu Vĩnh Phúc dẫn tên Văn Bình Hàng đến thú, thưởng cho ngân tiền để tỏ ra khuyến khích.

Tháng ba, nêu thưởng dân thọ trăm tuổi ở tỉnh Quảng Trị, Quảng Ngãi. (Trần Văn Kế ở tỉnh Quảng Trị, Văn Phú Cần ở tỉnh Quảng Ngãi).

Kỳ thứ hai thi hội khoa này, vua ra đầu bài nghĩ làm bài biểu của sĩ dân Bắc Kỳ xin chia đều thuế ruộng ở Bắc Kỳ, nhưng phải theo thể thức bài biểu của Hàn Dũ làm thay Bùi Tướng[1] từ quan. Học trò làm văn phần nhiều không hợp, quan trường xin theo từng đoạn trong lời lẽ bài văn để lấy đỗ. Vua bảo rằng: từ trước đến giờ, chỉ dùng lối văn tứ lục của nhà Tống, lời văn chưa được già dặn, cho nên ra thế, để cho học trò biết có thú vị thực sự học tập rộng kiến văn nhiều, không đòi hỏi quá đáng; nếu có tài làm được thì càng tốt.

Lại đặt viên tri huyện huyện Việt Yên (thuộc tỉnh Bắc Ninh). Năm Tự Đức thứ 6 bỏ bớt, đến đây vì việc phòng giữ bất giặc là cần, cho nên lại đặt).

Trước đây, tuần phủ Ninh Bình là Đặng Toán được lãnh chức tổng đốc An Tĩnh, dân trong hạt xin giữ lại án sát sứ là Lê Văn Duyên đem việc ấy đệ lên tâu xin. Vua bảo rằng: không dân nào không phải là con đỏ, không việc nào không phải là việc công, trẫm đều muốn được người xứng đáng để giao phó, sao có thể tự chọn

---

1. Bùi Tướng : là Bùi Độ.

https://tieulun.hopto.org

lấy được, đều phải yên thưởng giữ phận, tài giỏi hay không tự khắc rõ. Bọn người không biết bảo ban yên ủi, lại theo lòng chúng, thế có nên không? Toán chưa đến nhận chức, bị ốm chết. Vua lấy làm thương, bảo rằng: Toán vừa ngã lại đây, chưa có công gì, nhưng cai trị ở đấy được lòng dân, đáng khen, cho gia ân cấp thêm tiền tuất (Trước cấp 500 quan, cấp thêm 200 quan nữa) và cho được theo hàm mới, để tỏ khuyến khích.

Thuyền quân phải đi tuần của nước Pháp bắt được giặc nước Thanh là bọn Trương Ba Phúc, Chu Nghĩa Hợp (hơn 10 người vừa đàn ông đàn bà) ở địa phận hiến thuộc tỉnh Hải Dương, sai đem chém cả, thưởng cho ngân tiền đồ vật có thứ bậc khác nhau.

Toán giặc người đất nước Thanh chiếm đồn Bắc Cạn, phó đề đốc phòng đóng ở đồn ấy là Nguyễn Thừa Duyệt bị chết. Khi ấy giặc đem cả bọn đến, thế rất hung hăng. Phó sứ là Trương Quang Đản cho là đồn ấy chơ vơ xa cách, đã hội bàn cho triệt về đóng ở Chợ Mới. Thừa Duyệt không nghe, muốn nhân ban đêm làm kế đánh úp. Không đánh được, bị giặc đánh lại, quân giặc nhiều, quân Duyệt ít, không địch được, mới tích các thứ thuốc đạn, lương thực, súng ống, khí giới lại, đốt đồn mà chết. Việc ấy đến tai vua, vua cách hàm tham tri của Trương Quang Đản được lấy hàm thị lang vẫn sung chức Tĩnh biên phó sứ, phải chua chân là cách chức lưu nhiệm; quan ở quán thứ quan tỉnh Thái Nguyên là Hoàng Văn Vận (Tán lý) Nguyễn Văn Vinh (bố chính) Triệu Đức Vọng (Án sát) Lương Quy Chính (Tán lý trước phải cách) và các chánh phó lãnh binh đều phải giáng 2 cấp lưu nhiệm (Quy Chính chưa có hàm thực, ghi vào lý lịch), Thừa Duyệt vì trái lệnh hỏng việc không được truy tặng, nhưng được tiền tuất gấp đôi.

https://tieulun.hopto.org

Vua cho là hiện tình hạt tỉnh Thái có phần khẩn cấp, nếu chậm một ngày, không khỏi lòng giặc thêm hăng. Sai thống đốc là Hoàng Tá Viêm phái ngay đề đốc là Ngô Tất Ninh, phó đề đốc là Lưu Vĩnh Phúc, tán tương là Nguyễn Thiện đem binh dũng đoàn luyện, chia đóng hạt tỉnh Thái tính việc đánh dẹp.

Đổi định lại lệ năm làm điệp phả. Vua dụ rằng: việc làm điệp phả là việc long trọng, trước kia xét làm, có phần phiền khó; sau này chẳng qua chiếu theo công việc từng năm điền lại mà thôi, mới định lệ bốn năm một lần làm, chưa khỏi phải làm luôn. Nay định: cứ 12 năm một lần làm, để cho giản tiện, nhưng lấy năm bính tý khóa trước làm bắt đầu, còn về năm nay, cho hãy đình làm việc, đợi đến năm mậu bắt đầu làm tất cả, định làm lệ mãi.

TAISACH.COM.VN

Vua bảo quan Nội các rằng: từ nay trở đi, thuộc viên ở Nội các, đều chọn người làm việc thông thạo chăm chỉ, hoặc văn học có thể dùng được hoặc chữ viết tốt, ba điều ấy được một; mới có thể cử sung làm việc, để phòng biên viết hay kê cứu, giúp sự không đủ của đường quan, không được cử quá rộng bỏ việc.

Bỏ bớt chức giáo thụ phủ An Nhân (thuộc tỉnh Bình Định. Quan tỉnh Bình Định là Nguyễn Tràng dâng sớ tâu: học trò hạt phủ ấy người nào được bổ làm học sinh, đều đến nhà học ở tỉnh học tập; còn thi đều có thầy dạy học tư, số đến học tập viên giáo thụ không có mấy, xin bãi bỏ đi, vua nghe theo).

Trước đây, bố chính sứ Bắc Ninh trước là Phan Đình Bình dâng sớ tâu: thuế ruộng định lại, quan cho là thuế quân đều, dân bảo là thu thêm. Lại như thuế ruộng tư mỗi hộc thu thêm 1 bát, dân gian nhiều người nói là

https://tieulun.hopto.org

nặng khó chịu nổi. Về khoản thu thêm xin thôi. Đến đây bộ Hộ tâu rằng: từ Hà Tĩnh trở ra Bắc, ruộng công là của cả dân, mà thuế so ra có phần nặng; ruộng tư phần nhiều do bọn cường hào gian ác chiếm riêng, mà thuế so ra có phần nhẹ. Đổi làm thuế chia đều, cũng là muốn định ra phép thường, mà cho trong nước không có chênh khác nhau; lệnh thuế chia đều được thi hành, tuy thuế ruộng tư tăng mà thuế ruộng công giảm, tức như ba tỉnh lớn Hải Dương, Nam Định, Hà Nội, dân đều thu nộp, yên lặng không lời nào khác. Thì bảo là thu thêm, chẳng qua chỉ là lời bàn riêng của bọn dân anh giàu có ở một hạt Bắc Ninh mà thôi. Làm việc nước phải tự có thể cách chính đại công bằng, sao được mọi người vui lòng cả, huống chi, ruộng tư thu thêm, chứa riêng vào kho công, để phòng chẩn cấp, cũng là một việc cần nên làm. Xin theo lệ thu bình, để tỏ chính lệnh tin dùng; đợi sau này khó chứa được nhiều, có nên châm chước miễn cho, sẽ do quan tỉnh ấy xét tâu lên. Vua nghe theo.

Quan ở quân thứ là Hoàng Tá Viêm trù tính dâng lên 6 điều về công việc các tỉnh Thái Nguyên, Tuyên Quang:

– Dân xã nào hoặc có ẩn chứa giặc hoặc đưa lương thực đến cho giặc, thì đem hết dân ấy giãi về gần quanh chỗ quan quân đóng, hoặc di chuyển đến tỉnh lân cận ở miền hạ du, an trí gán ghép vào một chỗ, cho khỏi bị giặc du dỗ. Đó cũng là cái ý triệt sạch lương thực ngoài đồng cho giặc không trông nhờ được, đợi khi việc yên, đều cho về tụ tập.

– Những lên ra hàng, tên nào khỏe mạnh thì hàng tháng cấp lương cho 1 lạng bạc, cho đi theo quân; tên

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

nào lợn ác thì giết chết hết, tên nào giả yếu ghép làm phu khai mỏ.

– Đoàn quân của Lưu Vĩnh Phúc khai sai đi là 1.500 người, nên định lại cấp cho lương hậu, quẫn đói mỗi người 1 tháng 6 lạng bạc, bang đái 5 lạng, đầu mục 4 lạng, bọn mang cờ đi đầu, xe súng, thần công, làm giấy tờ mỗi người 3 lạng, dũng dinh 2 lạng; nhưng hạn cho 3 tháng, dẹp xong thì thôi. Nếu ngoài hạn chưa thể làm được việc, lại chiếu cấp như cũ (đầu mục mỗi tháng 6 quan tiền, dũng 4 quan, gạo đều 1 phương).

Trong hạn 3 tháng, các bọn Đàm, Lục, Ông, Lý đều đem ra xử tội, thì chọn lính nào nơi nào gần mỏ, đặt đồn đóng nghiêm ngặt, đem cả các đoàn mới cũ lượng bắt ở đấy, khai mỏ sinh sống.

– Người lĩnh trưng các mỏ nếu có muốn lĩnh tiền vốn công (trên dưới 20 vạn quan) hoặc bạc (trên dưới 2 vạn lạng) cũng cho, sau 3 năm phải thu nộp 5 thành, 7 năm phải xong cả.

– Lính miền bắc không được việc lắm, người nào tình nguyện bỏ tiền cho sai phái, thì nghĩ thu mỗi người mỗi tháng 10 quan, để sung vào tốn phí cấp cho lính dũng).

Vua bảo rằng: việc ngoài biên đã lâu chưa xong, trẫm rất là sốt ruột, nếu cứ nhất khái bác bỏ đi, thì không khỏi để lo cho ngày sau; về 3 khoản: dời dân đi nơi khác, làm sạch hết lúa rau ở đồng nội, cung cấp tiền công cho kẻ ra hàng, và đổi cấp lương hậu cho đoàn quân Lưu Vĩnh Phúc, hãy theo lời nghị thi hành. Nhân thế vua dụ rằng: gần đây của dùng và sức dân đều khốn quẫn, phàm người có tai mắt, tất phải đau lòng. Nay trẫm đã xét một tấm lòng khổ của các ngươi

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

về tình việc ngoài biên, việc gì phần nhiều cũng nghe theo, người nên thể theo lòng ấy, chớ lại theo như trước, mượn cớ cho tắc trách.

Lại dụ cho Lưu Vĩnh Phúc rằng : Ngươi tuy là mới qui phụ nhưng thường đánh trận lập công, có lòng mưu việc báo đền, trẫm cũng đãi ngươi như tôi con của bản triều. Ngươi đã cùng với thống đốc bàn định, trẫm đều nghe theo, cho xong công việc. Ngươi nên càng cẩm kích, hăng hái, hết lòng làm việc cho được chóng xong. Có đức tốt được làm quan to, có công tốt thì được thưởng hậu, trẫm không sai lời.

Cho lãnh phó đề đốc ở quân thứ Quảng Ngãi, Bình Định là Ngô Đắc Quang đổi sung phó đề đốc Sơn phòng ở Quảng Nam ; lại khôi phục Hồng lô tự khanh sung Sơn phòng sứ tỉnh ấy trước là Nguyễn Văn Sán (có tang chưa bổ) văn sung chức Sơn phòng sứ. Khi ấy tuần phủ Quảng Ngãi là Đoàn Khắc Nhượng, Sơn phòng sứ Quảng Nam là Phan Bình trù tính dâng 4 điều về công việc sơn phòng (— đặt đồn canh giữ, rút binh ở tỉnh về, tuyển đinh tráng đồn thành đội ngũ. — Nghiêm cấm dân người Kinh không được buôn bán với người Man) — Chiêu mộ dân khai vỡ ruộng hoang). Bộ Binh tâu rằng : đặt đồn canh giữ là cốt để giữ cho dân. Nay đặt đồn ở dưới, mà dân ta ở trên rừng rậm, nếu có bọn người Man rình mò quấy rối, đợi đồn đến cứu, thì đã cướp no chạy đi xa rồi. Gần đây, theo lệ nhà Sơn phòng, cho lính tỉnh đóng giữ, nếu rút lính tỉnh về, tuyển đinh tráng đồn thành đội ngũ, thay đổi lung tung, thành thêm khổ cho dân. Huống chi lính mộ, đều là bọn lòng bông như bèo như cỏ, phần nhiều có tiếng không có thực, tướng cũng tốn hão, rốt cuộc không thực dụng. Bọn Man ấy cùng với Man ở Quảng Ngãi cũng là cùng bọn cùng loài.

https://tieulun.hopto.org

đường rừng thông với nhau. Hiện nay bọn Man ở Quảng Ngãi, Bình Định ra thú, cho được buôn bán, không nên hết thảy đều cấm; nếu nghiêm cấm riêng Man ấy, thì không khỏi chuyển đi buôn bán với Man khác. Vả lại, cái chỗ mà nha Sơn phòng hiện xin mộ dân khai khẩn, tiếp giáp địa giới Man, núi khe cách dứt, không có đồng rộng ruộng phẳng. Năm gần đây, án sát phải cách là Phan Văn Xướng mộ dân khai khẩn đã hai ba năm mà không thấy công hiệu gì. Sau đó Sơn phòng là Nguyễn Tạo khai phá mở mang, không đầy 3, 4 năm quân dân đã có người trốn bỏ, người mán người lèo lại quấy rối. Kể ra lấy cướp bóc làm nguồn sống, là thói thường của người Man, tất phải ra oai cho sợ, mới có thể khiến chúng khiếp hãi. Viên tuần phủ và Sơn phòng sứ tỉnh ấy từng đã xin dẹp, nên đốc thúc làm việc, cho được

TIMSACH.COM.VN

Vua bảo rằng: chia ra phòng giữ nhiều, lại không thể cày cấy và ở được, cố nhiên là không tiện; nhưng tỉnh ấy liền với tỉnh Quảng Ngãi, tỉnh Bình Định, 2 tỉnh đã đặt đồn phòng giữ, riêng tỉnh này không có, thì không khỏi thường bị cướp bóc, là sự thế phải thế. Các khoản của nha và tỉnh ấy nghĩ định, bộ bàn đã kỹ, thực là khó lắm. Phan Bình đã kém lắm, Khắc Nhượng lại không giỏi không chuyên, hai ba lần giao cho trù nghĩ, sau cũng tính toán không xong. Giao xuống đình thần xét định, hoặc chọn người thế nào cốt được thỏa đáng. Đình thần xin theo nghị của bộ, nhưng chọn 2 viên quan văn vẫn quen việc và giỏi, chuyên coi việc ấy, mới mong làm được ổn thỏa. Xin cho Ngô Đắc Quang, Nguyễn Văn Sàn làm chức ấy, Phan Bình giáng làm thị giảng, đổi sung chức thương biện; việc dánh dẹp xong, thì hội đồng ngay với tuần phủ tỉnh ấy, xét kỹ tình hình địa thế người

https://tieulun.hopto.org

Man, phàm tất cả công việc làm cho được tốt về sau phải hết lòng bàn định cho thỏa đáng. Vua nghe theo.

Thuyền nước Anh đưa giúp dân tị nạn nước ta về nước (dân tỉnh Quảng Ngãi đi buôn, vì gió giạt vào đảo Côn Lôn). Vua sai viết thư giao Nguyễn Thành Ý gửi cảm ơn lãnh sự nước Anh (hiện đóng ở Gia Định) và trích lấy đồ vật trong kho (1 cái tráp chữ nhật khảm xà cừ, 1 đồng ngân tiền) đưa thưởng quan ở thuyền ấy, để tỏ khuyến khích.

Làm kho lợp ngói ở cửa biển Đà Nẵng tỉnh Quảng Nam. (Tàu thủy đi ra bắc chở gạo và đồ vật ở kho về bãi đầu chứa ở đây, lại bắt thuyền sau chở về Kinh).

Cho phó vệ úy vệ Hữu bảo nhị — là Đinh Hội tạm lãnh chức phó đề đốc ở quân thứ tỉnh Quảng Ngãi; Bình Định, Tỉnh Quảng Trị bị bão lụt.

Chuẩn định luật đến người ngoài vượt kêu. (Từ nay, phàm quân, dân thuộc người nước ta, nếu có việc gì phải cần xét xử lại, trước hết phải qua ty cai quản của mình, (như là quan, thì trước hết phải qua thượng ty; là quân thì trước hết phải qua quản suất, là dân thì trước hết phải qua phủ, huyện, châu) tự mình đến kiện từ dưới là ty cai quản của mình, nếu không nhận xét, hoặc xét xử không minh, mới được đến kiện ở thượng ty và ty lam pháp [1]; nếu dám đi tắt đến kiện ở người ngoài, thì không cứ là được thực và nửa được nửa thua, như việc liên quan đến lấy vợ, gả chồng, trộm cướp, án mạng, của cải, vay nợ, thì chiếu luật « trái chế thư » xử phạt 100 trượng; như việc liên quan đến tinh tiết quan

---

1. Ty lam pháp: tức là bộ Hình, tự Đại lý, viện Đô sát. 3 ty họp lại xét.

https://tieulun.hopto.org

lại, thì gia thêm một bậc, xử tội đồ ; như việc liên quan đến việc quân, tình hình ngoài biên và cướng sách chống giữ, lại thêm một bậc, xử tội lưu ; không được viện lệ chiếu luật giảm nhẹ ; nếu việc kiện toàn không đúng thực, lại đều trị tội nặng thêm một bậc).

Mùa hạ, tháng tư, nêu thưởng người đàn bà có tiết nghĩa ở tỉnh Bắc Ninh. (Trần Thị Thỏa (vợ lẽ), Vũ Thị Nhạ, Nguyễn Thị Hân, Nguyễn Thị Bạch, Nguyễn Thị Hai, đều hạng binh ; Nguyễn Thị Trợ, Lê Thị Tế, (vợ lẽ) Phạm Thị Huệ, Nguyễn Thị Phác (vợ lẽ), Dương Thị Khải, Nguyễn Thị Thảo, Nguyễn Thị Loan, Nguyễn Thị Âm, Nguyễn Thị Chử, Nguyễn Thị Lương, Dương Thị Ca, Nguyễn Thị Bốn, Nguyễn Thị Hoan, Nguyễn Thị Hoãn, Ngô Thị Chỉnh, đều hạng thứ).

TIMSACH.COM.VN

Bãi bỏ lệ quyển sao thi hội. Vua bảo rằng : Nhân chương binh nghị không nhất định, đều tùy theo ý kiến, là bệnh chung xưa nay : duy sức học nhiều, biết đến nơi đến chốn thì có mấy ; chỉ khảo cốt phải được người, thì học trò mới phục. Lần này chỉ thấy được vài bài làm hay, còn thì bài sách đáp lại lắm thường, đều không đáng lấy. Ta cầu nhân tài như khát nước, sao không xứng ý, hay là nay tuổi càng cao thì hiểu biết càng tinh chăng ?

Tổng đốc Bình Phú, gia hàm hiệp biện đại học sĩ là Phạm Ý chết. Cấp cho 1.000 quan tiền, 2 cây gấm Trung Quốc, sai đến tế.

Trước đây, quan 2 tỉnh Hải Dương, Bắc Ninh cầu đảo (điềm sinh con trai) ở đền thờ Hưng-đạo-vương, 2 năm chưa thấy ứng nghiệm. Hộ lý tổng đốc Định Yên là Nguyễn Trọng Hợp lại mật xin cầu ở miếu, chùa xã Tức Mặc, tỉnh Nam Định. Vua bảo rằng : trời là chủ cả các

https://tieulun.hopto.org

thần, các thần nếu có thiêng, thì từ trước đến giờ không oán không ghét, tự phải xin với trời, dân dại phải cầu nhằm làm gì.

Thự tổng đốc Ninh — Thái là Nguyễn Huy Kỷ dâng sớ tâu: đoàn quân Lưu Vĩnh Phúc và binh dũng Lạng Sơn tiến đến hạt Thái Nguyên chi phí về việc quân rất nhiều, xin trích tiền bạc tỉnh khác giải giao cho nhận trữ để phòng chi tiêu. Vua sai trích ở Sơn Tây ba vạn quan tiền, ở Hà Nội ba nghìn đồng bạc giao cho.

Tỉnh Hà Nội bị đói. Chuẩn cho quan tỉnh ấy trích thêm tiền, gạo ở kho đặt sở chia ra phát chẩn. (Tháng 2, tháng 3 bị đói, dân đến lĩnh chẩn đến một vạn năm sáu nghìn người, đã cho trích thóc thu thêm và khuyên quyên giúp để phát chẩn, nay lại cho trích tiền gạo cấp thêm.

TIMSACH.COM.VN

Nếu thương dân sống lâu 100 tuổi ở tỉnh Bình Định (Nguyễn Văn Điển, Trần Văn Hùng).

Cho tuần phủ Hưng Yên là Trần Văn Chuẩn đổi lĩnh chức tổng đốc An Tĩnh; thự hữu tham tri bộ Công là Nguyễn Văn Thận đổi bổ thự tuần phủ Hưng Yên.

Tuần phủ Lạng Bằng là Nguyễn Đình Nhuận tâu nói: thành tỉnh Lạng Sơn rất rộng, phòng giữ xem xét khó khắp. Xin chặn đặt tường ngắn, (trước rộng hơn 700 trượng, sẵn lấy 2 mặt, phía đông phía bắc mỗi mặt dài 75 trượng làm hạn, 2 mặt phía tây phía nam cũng theo như thế, xây lại mỗi mặt đều dài 75 trượng) bộ Binh, bộ Hộ, bộ Công xét bàn cũng giống thế; vua hỏi rằng quở, tuy như thế, nhưng thấp mỏng khó giữ, hoặc nên theo như cũ cùng dân để giữ, có tiện không? rồi không quả quyết cho làm.

Binh khoa chưởng ấn là Ngô Xuân Mỹ tâu xin nghiêm cấm cửa quan bến tuần thu thuế quá lệ. Vua bảo rằng:

https://tieulun.hopto.org

bọn lãnh trưng thu thuế quá đáng, không khỏi hại dân; trẫm thường lấy làm lạ, là các việc ấy không thấy dân kêu lên, là sợ rằng tra xét thêm phiền, lại sinh trái lẽ, nên không gì bằng nhịn đi. Vả lại, việc thu thuế rất rộng rất nhiều, triều đình khó lòng biết khắp, đặt ra quan chia chức vụ để nuôi trị dân, đặt ra pháp luật đã rõ, mà quan lại không thi hành cẩn thận, để đến nỗi làm hại dân, cũng không cấm đi. Chuẩn thông sức cho các tỉnh, nếu có tệ nào không biết trích ra trị tội, bị người tố cáo ra, tất phải xử tội nghiêm ngặt. Bộ cũng phải thường xét hỏi luôn, biết sự thực, có tệ thì phải sửa đổi.

Thi điện. Cho thự hiệp biện đại học sĩ, lãnh thượng thư bộ Hộ, Kỳ vĩ bá là Nguyễn Văn Tường; tả tham tri bộ Binh là Lê Đình Tuấn sung chức đọc quyển. Tả thị Lang bộ Hộ là Bùi Văn Quế; hữu thị Lang bộ Binh là Hà Văn Quan đều sung chức duyệt quyển. Cho bọn Nguyễn Đình Dương 5 người đỗ tiến sĩ, đồng tiến sĩ xuất thân có thứ bậc khác nhau; lại lấy phó bảng 5 người. (Tiến sĩ là Nguyễn Đình Dương; đồng tiến sĩ là Đỗ Văn Ái, Khiếu Năng Tĩnh; Nguyễn Văn Trung, Hoàng Văn Hòe; phó bảng là Phan Văn Ái, Nguyễn Thái Tuân, Kiều Dực, Trần Kỳ, Phạm Hữu Dũng. Khoa này đã chuẩn cho ai 4 kỳ 8 phần trở lên là hạng trúng cách; 4 kỳ 7 phần đến 4 phần và 3 kỳ 10 phần trở lên là hạng phó bảng. Hạng trúng cách được vào thi phúc hạch ở điện, phó bảng thì miễn thi phúc hạch. Đến kỳ lấy trúng cách 6 người, phó bảng 7 người. Vua cho là số ít, đều cho vào thi đình, hạng trúng cách là Trương Đức Uẩn, Lê Thúy, hạng phó bảng là Trần Đạo Tiềm vì văn bài lầm thường hoặc có tỳ tích phạm khoản nặng bị truất).

TIỂU LUẬN HỢP TÁC

https://tieulun.hopto.org

Tổng đốc Sơn Hưng Tuyên là Vũ Trọng Bình dâng sớ tâu xin về quê thăm mộ. Vua y cho. Cho Tĩnh biên phó sứ ở Đoan Hùng là Nguyễn Hữu Độ tạm giữ ấn tổng đốc quan phòng.

Sứ nước Pháp nghe nói tỉnh Quảng Nam có mỏ than, (Khách buôn lãnh trung) yêu cầu xin đến khám; chưa cho, sứ ấy lại thác ra việc mật đưa thẳng lên vua, ngầm giếm quan viện bạc đại thần, (trong thư nói: có người bất trung, bất công, đến nỗi ngờ nước ấy có ý gì khác, lấy nhiều của lót giả ơn của người nước Thanh; lại nói: người cho lái buôn nước Thanh khai mỏ ấy chỉ mưu lợi cho mình, không làm lợi cho nhà nước), quan viện bạc xin đưa thư cho chủ súy Pháp và sao bức thư của sứ ấy ghim vào gửi đi, để cho biết sứ ấy có sự không phải, để khỏi nghe nói bề về sau.

TIMSACH.COM.VN

Vua bảo rằng: nay nếu đem lời nói không phải của hắn, vội viết thư cho chủ súy của hắn, không khỏi bênh nhau bỏ đi, ích gì đến ta; thế là đều không nhịn sự gián nhỏ, để lỡ việc lớn, không phải là khéo xử. Nên mật tư từ đầu cuối việc ấy giao cho Nguyễn Thành Ý theo thế nói cho chủ súy hắn biết.

Chuẩn cho sổ thu thuế các tỉnh Lạng Sơn, Cao Bằng, Quảng Yên, Tuyên Quang, Hưng Hóa, Thái Nguyên, từ nay trở đi cứ đến cuối năm khai chung làm một đệ lên. (Lúc bấy giờ vì số trưng thu của 6 tỉnh ven biên giới có ít, so với các tỉnh ở trung châu có khác; nếu chiếu lệ chia khai 2 sổ mùa hạ mùa đông, rất là phiền phức, đợi đến cuối năm đem cả số mục đã thu hay còn thiếu chia ra từng khoản khai chung một số, mà khép tội nghị xử.)

Nước Xiêm đúng kỳ hạn (tháng 5 năm ấy) sai sứ sang đáp lễ, bị chủ súy Pháp nghi ngờ ngăn trở, đưa thư đến

https://tieulun.hopto.org

nói nước ta phải báo trước cho chủ súy Pháp biết, mới có thể cho sứ đến được. Vua sai quan ở Viện chiếu tờ Hòa ước (khoản thứ 3 nói: nước Đại Nam từ trước có giao thiệp với nước ngoài nào, cho sứ đi lại, nay được theo như cũ, không nên đổi khác) đem điều tin phân tích cho biết; và đưa trả lời nước Xiêm, cho biết tình lý, không bị người làm mê hoặc. Nhưng chủ súy Pháp vẫn bịa ra việc để ngăn trở, cho nên sứ nước Xiêm không đến được.

Thủ hộ sứ ở tôn lăng là Tôn Thất Tích, phó sứ là Tôn Thất Đông, Tôn Thất Hiền vì tự tiện bỏ thiếu túc trực, bộ Lễ nghĩ xin đều giáng 4 cấp điệu đi nơi khác. Vua bảo rằng: Tôn miếu, tôn lăng là nơi quan trọng, cho nên theo lệ dùng người trong tôn thất chầu trực đã là người thân cận bề tôi, thì lòng kính cẩn so với người thường có phần hơn thì mới phải. Thế mà bọn ấy tự bảo là chức nhàn rỗi, quen sự lười thiếu, còn dốc suất được ai nữa. Hãy tạm khoan cho một lần, đều đổi làm giáng 4 cấp, được lưu lại làm việc. Nếu phạm lần nữa thì không tha. Từ nay phàm việc chầu trực, không được khinh suất cử người không xứng đáng.

Khuyến khích phong hóa kẻ sĩ, chỉnh đốn phương pháp làm quan. Vua dụ rằng: làm việc nước cốt phải được nhân tài, được nhân tài cốt phải mở khoa thi để chọn học trò. Các khoa gần đây, học trò làm bài phần nhiều không xứng đầu bài, học đời xưa đã không nhớ rộng, bàn đời nay chỉ theo lời bàn cũ, mười phần ít khi được một hai, đến nỗi khó cho lựa chọn. Nhiều lần đã nghiêm sức, vẫn chưa có tiến. Có lẽ là học quan dạy học không chăm, học trò không chí cố học, hoặc ngồi không không chịu giảng dạy chỉ cầu cho đủ hạn xét công được thăng đi chỗ khác, hoặc vội viện niên lệ

https://tieulun.hopto.org

để xin ra làm chính sự, chạy chọt cầu cạnh thành thói quen, không thể không răn trị, để mong cho nên người tốt. Về học quan, ở trong Kinh ngoài các tỉnh, các viên tế tửu, tư nghiệp, đốc học, giáo thụ, huấn đạo, người nào tại chức chưa đủ một năm, thì được tạm miễn, trên một năm phải giáng 1 cấp, trên 2 năm phải giáng 2 cấp, trên 3 năm phải giáng 3 cấp, đều được lưu lại làm việc, do quan có trách nhiệm tra xét thi hành, để tỏ sự trừng răn, từ nay phàm làm chức học chính, tất phải người xuất thân là tiến sĩ, phó bảng, tuổi nhiều học rộng; nếu cần người cũng phải lấy cử nhân thực là lão thành rộng mới được bổ; giáo thụ, huấn đạo cũng chọn cử nhân thi hội dự có phân số mà đứng tuổi học rộng mới được bổ; nếu cần người thì lấy cử nhân nhiều tuổi đi thi nhiều khoa, có thể dạy học được thì chọn bổ; nếu lại cần thì lấy cả tú tài lão luyện, từng thi 3, 5 khoa bọc địa phương tự chọn người lão nho trong hạt, mọi người cùng tin phục, xét thực mới được bổ. Lại cho là giáo chức trong nam cũng nên lấy nhiều người ngoài bắc để bổ, để cho học trò học được chóng tiến. Phàm học quan hay giáo chức, không có khẩn thiết cần người, tất phải đủ hạn xét công, gặp khuyết mới được thuyên chuyển, không thì chiếu lệ được thăng nhưng mà vẫn lĩnh chức ấy. Cử nhân trên 35 tuổi đã từng thi hội 3 khoa, trên 40 tuổi đã thi 2 khoa, mới được ra làm quan, để ở lâu chức nghiệp, không dám dạy học cẩu thả, mới mong được việc, để thu hiệu quả được người. Lại có người, lúc làm quan nhỏ, thì chăm chỉ cần thận từng tý, không việc gì là không cố làm, để được lòng quan trên, mong được cất nhắc; đến khi làm quan to, thì thay lòng đổi nết, cậy quyền, cậy tài, lòng tham không chán, muốn ruộng nhà tốt, của cải nhiều, phàm có lợi

https://tieulun.hopto.org

to gấp trăm ngày trước, không việc gì là không trăm cách mưu cầu, nhiều phương che chở. Ngày thường đã vậy, nếu hoặc gặp việc, thì giả thác ra tiếng sáng khôn, chỉ nghĩ toàn vẹn thân mình, giữ gìn vợ con, cho là đắc sách. Tóm lại là bởi ở trước khi chưa đỗ, thì chỉ nghĩ nhờ gửi thầm vụng, để cầu may được tiến thân, sau khi đã đỗ thì chỉ nghĩ lấy để bù lại giống như người mắc nợ, mà người thực tài học giỏi để tâm đến việc trị nước giúp đời có được mấy đâu? Vả lại, lệ định của triều ta, bổng lộc của quan viên hơi ít, không bằng các nước; hơn nữa, vì việc công phải giáng phạt, trẫm cũng từng lấy làm thương; nhưng nước nhỏ của thiếu, liệu thu vào để chi ra, chưa thấy có thừa. Ta thường muốn tăng thêm lương cho, nhưng không lấy vào đâu được. Làm việc mà sơ suất lười biếng, pháp luật không thể bỏ qua, cũng không biết làm thế nào được. Còn như tuần tiết đưa đón, thuận với tình lễ có lấy không hại đến đức liêm, cũng không hại gì đến việc, thì cũng không cần hỏi đến. Tuy thế, người có nết trong sạch, tự phải rót nước suối uống vẫn giữ làm thanh liêm[1], từ chối vàng đút lót, giữ cẩn thận lúc một mình[2] cũng chỉ vì đạo nghĩa công liệt thế nào thôi, chứ có phải được tước lộc, văn pháp rồi mới làm được đâu? Phàm lời trẫm nói, đều là bệnh chung cho đời sau này, vốn không một chút nào nghiêm khắc hão, người có lòng

---

1. Ngô Ân thời Tấn, làm thứ sử ở Quảng Châu, chỗ ấy có cái suối nước gọi là suối tham, Ân lấy nước suối ấy để uống, sau Ân làm quan ở Châu ấy, càng thanh liêm hơn.

2. Dương Chấn đời Hậu Hán, Vương Mật đêm đến cho Chấn 10 cân vàng, nói là đêm hôm không có ai biết. Chấn nói: trời biết, đất biết, anh biết ta biết, sao bảo là không ai biết. Nhất định không lấy trả lại vàng ấy.

https://tieulun.hopto.org

nên biên vào giải áo mà thường tỉnh ngộ, bỏ hết thói hủ, là trẫm mong lắm.

Đê nhỏ bằng cát ở tỉnh Hưng Yên bị vỡ (Các phủ huyện Khoái Châu, Kim Động, Phù Cừ, Tiên Lữ ngập mất lúa chiêm, và nước sói vào các tổng Phụng Công, Đa Ngưu, Hòa Bình thuộc hạt Bắc Ninh). Quan tỉnh ấy tâu lên, thượng thư bộ Hình là Phạm Thận Duật tâu rằng: cái thế sông Nhị Hà chảy xuống biển đông, thực không thể ngăn được, thì cái đê nhỏ bằng cát thường vỡ ấy không thể lấp cưỡng được. Nghĩ nên bỏ mặc, cho đường nước chảy được rộng. Duy nay chỗ vỡ đã cho chảy thông, thì cái đê nhỏ riêng hạt Hải Dương ở về hạ lưu, ngăn trở đường sông, như đê nhỏ ở tổng Phù Mễ, tưởng nên mở ở chỗ khác ra vài trăm trượng, chỗ nước theo đó chảy thông đến các nơi ba sông Quảng Đức, Chanh Xuyên để chảy ra cửa biển Thái Bình. Lại ở 2 cửa sông Phàn, Kinh cũng nên cho khơi thông, để nước theo đó chảy đến sông Hàm Giang rồi chảy ra các cửa biển Ngải Am, Văn Úc. Như thế thì nước sông Nhị Hà có chỗ chảy chia đi, có thể không ngại lắm.

Vua bảo rằng: giữ nước sông khó được toàn lợi cả, như nói nước lụt bị nước triều ngăn trở, thì vì như khoảng mùa hạ, hàng ngày thường có gió đông ganh đua với gió nam, khi gió đông mạnh thì tự nhiên mặt mẻ khoan khoái. Nay nếu có thể làm cho nước lụt chảy nhanh, thì nước triều tự nhiên lui đi. Tóm lại, vì cửa biển rất xa, khoảng giữa phần nhiều làm đê điều ngăn lấp quanh co, đến nỗi dòng nước không chảy nhanh, tự nhiên và ra bên, chẳng ở chỗ này, thì ở chỗ kia. Nhớ lại từ lúc mới giữ nước sông, khai dòng sông Chiêm Đức, là muốn cho nước sông chảy về mạn đông, cho

https://tieulun.hopto.org

nên tỉnh Hải Dương trước không có đê giữ nước sông mà nay thì có, tỉnh Hà Nội trước thường bị hại mà nay thì yên. Là bởi sông mất đường cũ, không theo ngành chính chảy về Nam Định, tất phải chảy về Hải Dương, mà vỡ ngang ra. Người giữ nước sông phải xem tất cả các chằm ngòi sông biển trong cả xứ, chỗ nào cao, chỗ nào thấp, chỗ nào nhẹ chỗ nào nặng mới được. Nói phải rõ ràng, làm phải có công hiệu, đâu có đều chia giới hạn, chỗ này thì lấp, chỗ kia thì khơi; đến nỗi 10 năm nay thường vỡ không ngăn được, chẳng phải là lỗi của các quan ư? Trẫm không thể đi đến tận nơi; mất được trông thấy, vì dân tính kỹ kế hay an toàn, thực rất tiếc lắm. Giao cho bộ Công chép ra giao 3 tỉnh Hải Dương, Hưng Yên, Bắc Ninh phải cùng lòng bàn tính thế nào cho xứng ý trẫm.

TIMSACH.COM.VN

Tháng 5, sở làm thuế gỗ ở Ninh Hải tỉnh Hải Dương thu thuế làm khổ cho người buôn, lãnh sự Pháp đem việc ấy tâu lên. Vua bảo rằng: các sở quan tân, người nước Thanh lãnh trưng tệ lắm, tuy thuế không thể thiếu được, nhưng tệ cũng nên trừ đi. Chuẩn giao cho quan tỉnh ấy phải xét hỏi luôn, quả có thu quá lạm, khổ cho dân, phải xét rõ ngay để trị tội, phải cho thuộc viên ngồi thu.

Phái thuyền Lợi tải đến Hải Dương tải gạo. Hộ lý tổng đốc là Lê Điều dâng sớ tâu: đi đường biển từ chỗ đến báo hiệu đến Ninh Hải, đường đi dưới nước quanh co, phải có người Tây trông coi chỉ bảo, khi thuyền vào thì do người Tây ở chỗ đến báo hiệu đưa vào, khi thuyền ra thì do người Tây ở Hải Phòng đưa ra, các thuyền ra vào đều không mắc, nhầm. Xin thuê người Tây làm việc đưa đường (thuê 8 đồng bạc) để được

https://tieulun.hopto.org

ổn thỏa, và vẽ đồ bản đâng lên. Sai đem đồ bản giao cho viện giữ.

Sắc cho các công sở làm việc phải có kỳ hạn, tiết độ dưỡng sức, chớ để làm nhọc quá.

Định rõ lại niên khóa thanh tra: (Các viện Thượng Trà, Vũ bị, Thượng tứ, vệ Loan giá, xứ Thị vệ, đội Thương thiện, ty Lý thiện, doanh Thủy sư, Hỏa dược, lệ cũ đều 5 năm một lần thanh tra (Lý thiện, Thượng thiện, Hỏa dược, Thủy sư, đều bắt đầu năm dần; Thượng trà, Vũ bị, Thượng tứ, Loan giá, Thị vệ đều bắt đầu năm tý). Nay đổi làm 3 năm, nhưng lấy năm tý, năm ngọ, năm mão, năm dậu, làm khóa thanh tra. Các tỉnh Hà Nội, Hải Dương, Sơn Tây, Bắc Ninh, Nam Định, Hưng Yên, Quảng Yên, Hưng Hóa, Thái Nguyên Tuyên Quang, Lạng Sơn, Cao-Bằng lệ cũ lấy năm tý, năm ngọ, năm mão, năm dậu làm khóa thanh tra. Nay đổi làm năm thìn, năm tuất, năm sửu, năm mùi. Mộc thương, Vũ khố, lệ cũ lấy năm tý, năm ngọ, năm mão, năm dậu làm khóa thanh tra. Nay đổi làm năm dần, năm thân, năm tỵ, năm hợi. Còn kho cửa Thọ chỉ, Nội vụ, Thương trường các tỉnh Quảng Nam, Quảng Ngãi, Thừa Thiên, Quảng Trị, Quảng Bình, Hà Tĩnh, Nghệ An, Thanh Hóa, Ninh Bình (năm dần, năm thân, năm tỵ, năm hợi); Bình Định, Phú Yên, Khánh Hòa, Bình Thuận, (năm thìn, năm tuất, năm sửu, năm mùi) đều theo lệ cũ).

Chủ súy Pháp ở Gia Định là Ngu-my-đa về Tây, Lê-my sang thay.

Sai tỉnh Thanh Hóa làm thuyền đồng Chuẩn-kích.

Vua cho là việc quân ở biên giới phía bắc, lâu ngày chưa xong. Dụ cho quan ở quân thứ rằng: biên giới

https://tieulun.hopto.org

phía bắc, từ khi có việc quân đã vài chục năm nay, quân thì khổ về khí độc, dân thì nhọc về tải lương, mong được hơi yên để giải cái khổ cho quân dân ta, không ngờ giặc ấy chưa yên, giặc khác lại nổi lên, trẫm đã nghĩ đến tro tàn còn sót, lại cháy bùng lên, chỉ bảo kế sách trước khi việc xảy ra, không biết quan ở biên trấn làm việc thế nào? Cứ như tờ tâu thì Lục Chi Bình ở ngay Bắc Cạn, Lý Tông Gia thì chia đông lấy liền nhau ; còn bè lũ như bọn Lý Á Sinh, Lý Thất Danh, Hoàng Đại Tài, Triệu Tam, Tô Nhị quấy rối tràn ở Bắc Ninh, Lạng Sơn, bọn Đàm Tứ Tỷ, Phan Như Lâm, Hoàng Nhị, Tạ Phúc Thiện, Phan Lục, Lý Đại, cướp bừa ở hạt tỉnh Tuyên. Tình hình như thế, rất đáng lấy làm lạ và đáng giận. Thống đốc Hoàng Tá Viêm trước đây cho là giặc cũ ở Tuyên Quang, khai Nguyên tất phải đoàn quân của Lưu Vĩnh Phúc chuyên làm việc, mới có thể bắt hết được giặc, dâng sớ xin thưởng nhiều lương hậu, trẫm cũng chiều theo. Thế mà Lưu Vĩnh Phúc trước đã khẳng khái xin đi, nay lại thác bệnh quanh co, lòng hắn thực khó đoán trước được. Tĩnh biên phó sứ Trương Quang Đản cũng từng xin lự dương một đạo Bắc Ninh, Thái Nguyên, Lạng Sơn, Cao Bằng. Thế mà từ khi đồn Bắc Cạn không giữ được đến nay, chịu để cho chúng ngông nghênh, chỉ những cố giữ một chỗ; trẫm nghĩ các ngươi, tinh thì liền với nhà vua, dòng dõi là quan đời đời, phận nghĩa rất trọng, cho nên giao cho việc ngoài biên, tuy công nghị chê trách, cũng không thể lay được. Các ngươi đều nên xếp đặt thế nào, cho việc ngoài biên chóng xong, trẫm cũng không che được công ấy ; nếu lại nhùng nhằng, không theo lời trước, sẽ tất đem bọn ngươi giao cho bộ Lại bàn tội.

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

Giặc Man quấy cướp 2 nguyên Chiên Đàn, Tĩnh Sơn, Sơn phòng tỉnh Quảng Nam là phó đề đốc Ngô Đắc Quang xin phái thêm 500 quân khỏe tiến đánh. Vua bèn sai tuyển quân 2 vệ Hùng nhuệ tả, Hùng nhuệ hữu để sai đi. (Mỗi vệ 1 quản vệ, 4 suất đội, 200 quân).

Cho tổng đốc Hà Ninh gia hàm hiệp biện đại học sĩ là Trần Đình Túc về hưu.

Khi ấy, quan quản nha Sơn phòng tỉnh Thanh Hóa bị chết về khí núi độc rất nhiều. (Bang biện là Lê Trung Lượng và quản suất, binh đinh, nhiều người bị chết về khí núi độc (chừng 86 người, phòng sứ là Tôn Thất Trác cũng chết về bệnh ấy). Vua nghe thấy bảo rằng: người ta sinh ra, há không có mệnh ru! sao khí độc có thể cướp mạng người được chóng đến thế? Trác lại ra làm quan chữa trở tai, chẳng may mà chết, rất đáng thương tiếc. Xét ra, khi Mã Viện đi đánh giặc Man, đi sâu vào chỗ trên nắng dưới ướt, khi núi độc đã nhiều, sao có thể thành công không việc gì; lại như việc gần đây, quan quân nước Thanh từ xa đến xông pha, cũng không đến nỗi quá lắm như thế; huống chi chỗ đóng quân ở Sơn phòng, cách tỉnh chỉ một ngày đường, có gì là độc lắm, hay là quan tỉnh ấy để ở ngoài bụng không phát nhiều thầy thuốc và thuốc đi theo chữa ngay, mà đến thế, để quan quân không may bị chết, rất trái ý trẫm. Vậy phát ngay cho đủ chớ để thiếu.

Mùa hạ năm ấy, ruộng lúa ở phủ Thừa Thiên và 15 tỉnh trong nam ngoài bắc (Quảng Nam, Bình Định, Phú Yên, Khánh Hòa, Quảng Trị, Bắc Ninh, Thái Nguyên, Hưng Yên, Quảng Yên) được mùa; còn nơi nào bị tai hại, về thuế ruộng đều chiếu hạng được miễn giảm có thứ bậc khác nhau.

https://tieulun.hopto.org

Phó đề đốc ở nha Sơn phòng Quảng Nam là Ngô Đắc Quang dâng sớ nói : từ đồn Trấn Định đến Thượng Lộ, có xứ Cầu trò là nơi cổ họng chen giữ chỗ hiểm yếu, ác man đi lại tất phải đi qua. Xin đặt đồn lớn đóng quân để chặn, vua nghe theo.

Giặc trốn là bọn Lý A Sinh, Hoàng Đại, Đỗ Nhị chiếm cứ lan tràn, quấy cướp hạt Lạng Sơn. Phó lãnh binh quan là Hồ Viết Nghị đem binh đũng tiến đánh. Đến chòm Na Vọng bị giặc bắt giết chết. Bang biện đi chuyến ấy (Viên ngoại được sung làm bang biện) là Vi Văn Lý phải cách được lưu lại làm việc, phó sứ là Trương Quang Dẫn, quan tỉnh ấy là Nguyễn Đình Nhuận, Lê Như Dạng đều phải giáng 2 cấp được lưu lại làm việc. Viết Nghị được truy tặng lãnh binh quan.

Tháng 6, phát chẩn cho xã Cẩm Dương tỉnh Quảng Bình bị hạn cháy.

TAILIEUSACH.COM.VN

Sai sứ sang nhà Thanh (cống hàng năm). Hữu thị lang bộ Lại sung làm việc Nội các là Nguyễn Thuật được đổi bổ hàm bộ Lễ sung chức chánh sứ, thị độc học sĩ sung chức sử quán toản tu là Trần Khánh Tiến được đổi thụ hàm Hồng lô tự khanh ; lang trung bộ Binh là Nguyễn Hoan được đổi thụ hàm thị độc học sĩ sung chức phó sứ thứ nhất thứ nhì. Thuật ra đi, vua làm thơ và bài ca đi xa tự tay viết để ban cho. Khi ấy, vì giặc người nước Thanh chưa yên, mới làm tờ sớ nói cả tình hình biên giới, sai Thuật mang đến Quảng Tây yêu cầu để tàu giúp, xin phái cho quân ở doanh để chặn đẹp.

Cho thự hữu tham tri bộ Lại là Bùi Ân Niên tạm sung làm việc Nội các. Vì có trước đây Ân Niên ở Các lâu ngày, học thức am luyện. (Theo lệ đường quan ở Các không đặt quan nhị phẩm).

https://tieulun.hopto.org

Kho Ất Tam ở Vũ khố bị cháy. Chánh phó giám lâm là bọn Phạm Tiến, Cao Hữu Tuân phải tội đồ. (Rồi vì đã lo đến số thiếu không có mấy, được miễn tội đồ).

Đường cảng ở sông Vĩnh Định (thuộc hạt Hải Lăng tỉnh Quảng Trị) bị bồi nông, việc khơi vét đã xong, (các đường cảng Đa Nghi, Hội An, Đan Quế, Kim Long, Kim Giao) phái lang trung là Đàm Quang Văn, ngự sử là Nguyễn Hàm Quang đi khám.

Tỉnh Hưng Yên bị lụt vì mưa, đê nhỏ xã Phượng Lâu, xã Hoàng Xá bị vỡ.

Bãi bỏ kho riêng phủ Diễn Châu tỉnh Nghệ An. (Thuế 3 huyện Đông Thành, An Thành, Quỳnh Lưu, phải nộp lên kho ở tỉnh).

Bọn thổ dân Thái Nguyên chia bọn đạo tướng quấy rối cướp bóc các xứ Lâm Vi, Suối Âm và Dương Lang, Bình Gia, Xuân Dương, Thanh Vân. Sai quan quân thứ là Hoàng Tá Viêm sức ngay cho Lưu Vĩnh Phúc cai quản đem binh dũng đoàn quân ấy đến ngay quân thứ tỉnh Thái Nguyên để đánh dẹp.

Bãi việc thi phúc hạch võ. (Khoa ấy thi hội võ trúng phó bảng 19 người, đều không thể làm được bài, cho nên bãi đi).

Tha miễn thuế để thiếu về năm nay và năm ngoái (84 lạng bạc, 1.771 quan tiền, 218 hộc thóc) cho 5 châu ở tỉnh Hưng Hóa. (Ninh Biên, Lai Châu, Tuần Giáo, Luân Châu, Quỳnh Nhai). Trước đây, Điêu Văn Xanh cùng con là Văn Trì mộ người nước Thanh đem dân trong châu cùng với Văn Bình, Hùng Diệp, Thành Lâm cứng cầm cự lại để giữ châu, dân trong châu không người nào theo giặc cả.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ Hoàng Tá Viêm rằng: Điếu Văn Xanh thuê mộ người nước Thanh, tụ tập thổ dũng, phần nhiều do dân trong châu, bỏ góp riêng, để cung cấp cho nên miễn cho, để yên ủi lòng hắn.

Dân tỉnh Nghệ An bị đói. Có người đàn bà là Lê Thị Cảnh bỏ tiền ra thu nuôi, (trị giá thành tiền hơn 1.470 quan) được thưởng, nhường cho mẹ chồng là Ngô Thị Luận, (đã chết) quan tỉnh ấy đem việc ấy tâu lên. Vua bảo rằng: Thị Cảnh là một người đàn bà nhà quê, lại biết có lòng trung hậu, đáng khen, cho theo như lời xin cũng không hề gì. Về tấm biển thì truy thưởng cho Thị Luận, còn áo sa và ngân tiền thì thưởng cho Thị Cảnh, để được cùng thấm nhuần ơn huệ mà khuyến khích tục tốt.

Đặt thêm chức phó lãnh binh quan tỉnh Quảng Yên (khi ấy có việc cảnh bắt giặc, cho nên đặt thêm).

Sứ nước Y-pha-nho lại sang. Vua sai thượng thư bộ Lễ là Đỗ Đệ, tả tham tri bộ Công là Hồ Trọng Đĩnh sang chức chánh, phó toàn quyền đại thần cùng giao hảo thương ước cho nhau.

Chủ sứy nước Pháp cung tiến cá sấu. Chuẩn cho trích tiền vàng tiền bạc để tặng.

Lãnh binh quan ở quân thứ Thái Nguyên là bọn Nguyễn Lộc đốc thúc quân đi bắt giặc dẹp bọn giặc người Thanh, người thổ mán được thắng trận (chém được 19 thủ cấp giặc người nước Thanh, 6 thủ cấp giặc thổ mán; thu được tang vật của giặc: 16 cờ, 9 súng điểu sang, 10 giáo sắt, 1 bài thưởng công). Thưởng cho bọn Nguyễn Lộc quân công kỷ lục 2 thứ, quan quân đi chuyến ấy được thưởng phẩm hàm, ngân tiền có thứ bậc khác nhau; phó sứ là Trương Quang Đản, thương

https://tieulun.hopto.org

biện là Lương Quy Chính được ghi vào lý lịch và nghị thưởng.

Trương Quang Đản cho là việc vận lương phiền nhọc xin dời quân về đóng ở đồn Đa và đồn Giang Tiên; đồn Chợ Mới giao cho dân dũng canh giữ. Vua bảo rằng đóng quân ở Bắc Cạn, trơ trọi xa cách, về đóng ở Chợ Mới, để hòng làm việc cho chóng; đã 4 tháng này, chưa thu lại được, nay lại dời quân đi, chả hóa ra bỏ cho giặc biết là nhát ư? Ngươi nên xét kỹ, quả có thể 10 phần không ngại mới được. Nếu việc chưa chắc thì nên sửa chữa cầu cống, để thông đường tải lương; đợi quân đoàn luyện đến nơi, hợp sức lại để đánh dẹp ngăn chặn không được mượn cớ thoái thác.

Bọn phó đề đốc nha Sơn phòng Quảng Nam là Ngô Đắc Quang, Sơn phòng sứ là Nguyễn Văn Sán, phó lãnh binh quan là Đoàn Đại Lợi, đem quân quan đường Kiến Lý tiến đánh giặc Man, thương biện là Phan Bình, Nguyễn Tạo chia nhau đến đồn Trấn Định để ngăn chặn.

Tổng đốc Thanh Hóa là Tôn Thất Phan tâu rằng: theo lệnh đi khám đường sông, có đường trọng yếu bên trong cửa biển, xin đặt đồn (xứ Tam Kỳ xã Nam Ngạn, hai bên đường cảng ở sông, mỗi bên đặt 1 đồn) bờ đối diện thuộc xã Phù Quang đặt 1 đồn) đặt súng (lớn nhỏ 20 cỗ khẩu) chọn phái quan quân (1 viên quản, 2 suất đội, 80 binh lính) đến giữ, vua y cho.

Cho thương biện ở quân thứ Ngãi Định là Nguyễn Thân (con Nguyễn Tấn, hiện hàm kiểm thảo) được mượn hàm thị độc, sung chức tán tương ở quân thứ ấy.

Bắt đầu đặt nha doanh điền tỉnh Quảng Bình. Trước đây, trưởng sử ở nhà Dục đức là Bùi Ngọc Thụ tâu nói: hấn quê ở tỉnh ấy, nơi thượng du, số đất bỏ không

https://tieulun.hopto.org

còn nhiều, xin về quê mộ dân khai phá, hoặc có thể tụ họp mở mang được. Vua bèn sai hữu tham tri bộ Công là Nguyễn Văn Thận (người tỉnh Quảng Bình) sung làm khâm phái trở về xét khám. Tháng trước, Văn Thận tâu trả lời: mạn thượng du tỉnh ấy các đất bỏ không màu mỡ còn nhiều, khi hậu đều tốt. Nếu được chuẩn cho làm việc, tất được thành hiệu. Bèn chuẩn cho đặt nha doanh điền, thăng cho Ngọc Thụ hàm lang trung, sung chức doanh điền sứ. Các công việc nên làm ở nha ấy, lần lượt tâu lên để làm.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

QUYỂN LXIV

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Canh thìn, Tự Đức năm thứ 33 [1880], mùa thu, tháng 7 quản đạo Tân Hóa là Trần Văn Phúc dâng sớ nói : thuộc hạt đạo lỵ đất thì xa, khí độc thì nặng, quân đồng phục ở đấy, nhiều người trốn tránh ; xin trích lấy thủ hạ của Đinh Văn Vinh (người huyện Văn Chấn, được thưởng thu chánh cửu phẩm bách hộ, mộ đinh dũng theo việc quân thứ) 50 tên thổ dũng đồn làm một đội tuần thành, chi lương để phòng sai phái. Vua y cho.

Cho thương biện ở quân thứ Thái Nguyên là Lương Quy Chính được khai phục hàm biên tu, tạm sung chức tán lý. (Quy Chính trước phải cách, cố sức làm việc để chuộc tội, rồi lượng cho tạm chức thương biện ; đến nay Tĩnh biên phó sứ là Trương Quang Đản tâu xin cho chức tán lý, để được nhiều người cùng giúp việc, cho nên khai phục hàm cũ).

Định rõ lại lệ cấm chở trộm tiền dị dạng. (Từ nay trở đi, tiền dị dạng, thuyền buôn nếu có chở trộm đến cửa biển, là thuyền của người nước ta, thì chiếu luật lệ nước ta, thuyền và hàng hóa tịch thu hết, xử phạt hết

https://tieulun.hopto.org

mức trưởng đem đi lưu ; nếu là người nước ngoài thì đều chiếu theo khoản thứ 24 trong thương ước ta bắt tịch thu hết, không được đến buôn nữa).

Thọ xuân vương Miên Định vì con nối là Hồng Cật ốm chết, cho nên lo buồn, xin thôi việc ở phủ. Vua bảo rằng : việc trong phủ không bận lắm, nghĩ vương là bậc lão thành am luyện, chủ trương coi bảo, khó gì mà phải chối từ, nên tự giữ gìn để hưởng lâu tuổi trời. Các con thứ sẽ chọn người khá cho thay. Việc đó cũng là việc thường của nhà người ta, không nên thương tâm rồi ốm, nên nghĩ đến đền ơn nước cho trọn đời.

Châu Chiêm Hóa tỉnh Tuyên Quang giá gạo đắt. Chuẩn cho quan tỉnh ấy xuất gạo trong kho chia cấp cho dân đói.

TIMSACH.COM.VN

Khi ấy, lãnh sự nước Pháp có xin mua gạo để xuất khẩu. Quan viện bạc là bọn Trần Tiễn Thành tâu nói : 4 tỉnh Thanh Hóa, Hưng Yên, Bắc Ninh, hoặc là thượng du, số ruộng chiêm ít, hoặc vì mưa lụt, hơi bị thiệt hại, sợ có thiếu lương ăn, việc cấm xuất khẩu gạo, chưa nên nhất khái cho bỏ. Về 4 tỉnh Ninh Bình, Hà Nội, Nam Định, Hải Dương, giá gạo đều được giảm xuống bình thường, xin quyền nghỉ cho tạm bỏ cấm 2 tháng, để tình nghĩa láng giềng được hậu. Vua y cho.

Bộ Lễ tâu xin gia tặng chữ mỹ tự cho các hiệu thần cả nước. Vua bảo rằng : từ trước phong tặng đã có tự hiệu, nay mỗi nhân ân điển được gia thêm, tất đến chồng chất, không có ý nghĩa, mà gần như nịnh thần ; vả lại, như quan viên tuy có công to, cũng chẳng qua được 2 chữ tên thụy, một lần mà thôi, huống chi là xa rồi. Đình thần bàn định thế nào cho rất đáng, gặp ân điển thì cũng tế mà thôi ; duy vị thần nào chính đích, linh

https://tieulun.hopto.org

thiêng mà chưa được phong, mới nên phong một lần thôi. Rồi (tháng 9) chuẩn định: từ nay gặp năm khánh tiết, các thần kỳ nào dự vào điển lệ được tế và các nơi phát tích, đóng đô, đóng đồn của đế vương các đời, hiện có đền thờ, cùng là các thần kỳ vẫn thờ ở các xã dân và các kho tàng đồn bảo, đồn biển, thành lũy, đều đình bãi việc gia phong, nhưng đều được ân tế, một lần. Còn các thần từ ở các kho tàng đồn bảo, cửa biển, thành lũy, không dự ân tế, thì mỗi sở cấp cho 15 quan tiền, giao cho quản suất biền binh sửa lễ đến tế. Còn dân các xã thôn thì bãi bỏ việc chiếu cấp tiền công linh tinh, (theo như trước thì chia từng hạng châm chước cấp cho 10 quan hay 20 quan), nhưng mỗi phủ có kiêm lý 3, 4 huyện thì đều được cấp 200 quan tiền, 2 huyện thì 150 quan, kiêm lý 1 huyện thì cho mỗi huyện 100 quan, giao cho viên phủ, huyện sửa lễ, làm đàn ở lỵ sở, liệu gọi mỗi xã 1, 2 người đến đàn sở làm lễ, lễ xong đều cho ăn một lần. Còn như các hiệu thần chưa được phong, thì vị nào là chính thực linh ứng, sự tích rõ ràng, mà chưa được phong, cũng vào khi mới lên ngôi ân phong một lần.

Tổng đốc Sơn – Hưng – Tuyên là Vũ Trọng Bình cử đồng tri phủ ở phân phủ Vĩnh Tường là Nguyễn Phụng (người tỉnh Bình Định, đỗ cử nhân) là người xuất sắc trong các phủ huyện, nghĩ xin khen thưởng. Vua sai bộ Lại cứu xét phúc tâu. Quan ở bộ tâu là vì chức sự viên ấy chưa làm xong. (Năm thứ 31, thiếu thuế phải giáng 6 cấp được lưu lại làm việc, năm thứ 30, 31 hai lần giặc phát ra vì canh phòng sơ suất, phải giáng 4 cấp được lưu lại làm việc, năm thứ 32 đê hạt phủ ấy vỡ, phải giáng 3 cấp, được lưu lại làm việc). Vua bảo rằng: khen ngợi rất mực mà xét ra việc ấy việc khác chưa

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

làm xong, thì thưởng khuyến vào đâu? Phải cẩn thận chớ như việc tăng số hộ khẩu gian dối.

Phó đề đốc ở Sơn phòng Quảng Nam là Ngô Đắc Quang tâu rằng: quyến bộ biền đốc binh là bọn Lê Văn Hương 3 ngả tiến đến xứ Đầu Dốc gặp giặc, đánh nhau, giặc man ấy nhiều người bị thương chết, kéo xác mà chạy. Bộ Binh xin xét để thưởng. Vua bảo rằng: thuốc đạn chi cho việc bắn quá nhiều, chỉ nói suông là bắn chết, mà hoàn toàn không lấy được thủ cấp nào, thì có khi còn phải tội, chứ có gì là công. Từ nay phàm việc bắt giặc, giết chết mà không nộp thủ cấp, đều không cho việc thưởng, theo như lệ mới ở biên giới phía bắc, cho có sự thực.

Án sát sứ Lạng Sơn là Lê Như Dạng vì tác vi [1] lãnh binh giặc bị bọn Đinh Quốc Tính đánh cho giặc bỏ nước Thanh bị thua ở phủ Trường Khánh, được thưởng kỷ lục, ngân tiền có thứ bậc khác nhau.

Lại hoãn thu thuế 4 mỏ Hạt Ông, Bản Lỗ, Bản Đàm, Mường Lâm ở Hưng Hóa. (Vì có giặc, cho nên năm thứ 30 đã cho mỏ Hạt Ông cả năm nộp thuế bằng vàng 7 lạng, giảm xuống 2 lạng 1 đồng cân; mỏ Bản Lỗ cả năm nộp thuế 10 lạng, giảm xuống 2 lạng; mỏ Bản Đàm cả năm nộp thuế bằng diêm tiêu 100 cân, giảm xuống 50 cân; mỏ Mường Lâm cả năm nộp thuế bằng lưu hoàng 200 cân, giảm xuống 100 cân. Năm nay hết hạn, lại được triển hoãn lại), đợi sau 2 năm xét khám lại gia trưng.

Cho tỉnh Nghệ An mộ lập ty Tài mộc. Trước đây, viên tổng đốc trước tỉnh Nghệ An là Nguyễn Chính tâu nói:

---

1. Tác vi: tức là không phải nguyên chân lãnh binh mà bổ sung chức lãnh binh.

https://tieulun.hopto.org

hiện nay gỗ rất cần dùng, hạt ấy sẵn gỗ, làm thời giao cho mua hay sức lấy, không khỏi chậm khó. Xin xét kỹ trong hạt hoặc 2 ty phiến, niết, người nào có phẩm hàm mà thông suốt nhanh nhẹn, chọn lấy một người xướng suất khuyến mộ, (không cứ quân dân hạng nào) đặt ty Tài mộc thuộc theo tỉnh, thường xuyên chia đường làm việc đẵn gỗ, cho có chuyên trách. Bèn chuẩn cho bộ Công bàn định công việc tâu lên. (Nghĩ đặt ty ấy một quản đốc (bát cửu phẩm), một kiểm biện, một thừa biện, (vị nhập lưu) cho được trước kỳ hạn tải gỗ lãnh tiền đi đẵn, mỗi năm phải đủ số 2.000 cây hay phiến; đến kỳ lãi, do thông phán kinh lịch ở phòng Công và quan tỉnh ấy xét thực tư bộ, phải thuyên đi chỗ. Trong 3 năm đủ số 1.000 cây, không có bị bác bỏ thì quản đốc được [illegible] ngoài việc cứ ty ấy phải tội và phải đền ra không kể, quan tỉnh ấy cũng phải tội phải đền giảm đi một bậc). Đến nay chuẩn cho theo lời nghị ấy thi hành. (Rồi sau phủ Thừa Thiên và các tỉnh Quảng Trị, Quảng Bình, Bình Định, Phú Yên, Khánh Hòa, Bình Thuận cũng cho đều chiếu theo thế mà làm).

Cất nhắc đồng tri phủ sung chức giám lâm kho Hà Nội là Lê Viết Huy thăng hàm thị độc lãnh chức án sát sứ tỉnh Nghệ An. Khi ấy, án sát tỉnh Nghệ khuyết, quan bộ Lại là Nguyễn Chính tâu rằng: Lê Viết Huy trước cai trị ở huyện Thanh Chương (thuộc Nghệ An), huyện Đức Thọ (thuộc Hà Tĩnh) giữ mình trong sạch, người cha phải cấp cho ăn tiêu hàng ngày, khuyên phải cố giữ tiết tháo làm việc quan, tưởng cũng được sự giáo dục ở gia đình; vả lại, dân hạt tỉnh Nghệ vừa lương vừa giáo, xử trí thực phiền và khó, tất phải người cẩm lòng bình chính mới được. Về chức án sát khuyết ra, xin cho

https://tieulun.hopto.org

Viết Huy được làm. Vua bảo rằng : Viết Huy được nhiều người khen cử, chắc có thể được. Trong các phủ huyện, người được như thế, chưa dễ có nhiều, phải nên không câu nệ cách thường, khen một người để khuyến khích muôn người. Bèn y theo lời tâu.

Bộ Hộ chước định điều lệ thu thuế quan. (Xin từ nay phàm thuyền nước Thanh mua hàng chở đến, và ở các tỉnh đã đến ấy, có mua hàng hóa của ta mang về nước, thì đều theo nghị năm thứ 29 ; nếu mua hàng hóa tỉnh này đến bán tỉnh khác và chuyển vận về nước, thì qua cửa quan đều đánh thuế. Còn như dân buôn nước ta, xin theo lệ cũ, ở trong hạt thì chỗ trên đã lấy thuế rồi chỗ dưới được trừ ; đi sang hạt khác thì chiếu hàng hóa [illegible] thuế để ngăn thuế khỏi thiếu. Lại như lãnh trưng thuế lệ, điều cần nghiêm kỳ, thế mà cái lệ lần quá mức, làm khó dễ, chưa thể bỏ hết. Nghĩ nên sức rõ, các tuần ty ở quan tân, đều phải tuân theo nghiêm chỉnh). Vua bảo rằng : đây là chuyên chỉ hàng hóa đem đến, nếu là hàng hóa mua đem về, cũng chỉ đánh thuế một lần thôi. Như mua vật ấy, tỉnh ấy đã đánh thuế rồi, thì dù có mang đến hạt khác hoặc mang về nước, xác thực có bằng chứng, cũng miễn. Còn như hàng hóa mua đem về, mà chưa từng đánh thuế, không có bằng chứng, thì không cứ ở tỉnh ấy hay tỉnh khác mang về, đều đánh thuế một lần thôi. Như thế mới hợp với phép công chính chỗ trên đánh thuế rồi chỗ dưới được trừ, người buôn nước ta cũng thế. Nếu từ Nam Kỳ hoặc nước khác đến, thì tuy có bằng chứng cũng không kể. Vả lại, tinh lệ lãnh trưng, trước kia bàn đã nghiêm kỹ, nhưng phiền phức tỷ mỉ, thì người ta dễ quên, cho nên không thi hành, lại sợ kiện cáo thêm phiền, cho nên tệ

https://tieulun.hopto.org

như cũ. Lập ra pháp luật, cốt dễ thi hành, mới có thể được hết tệ, vi chỉ cốt sự thực mà thôi.

Phủ Thừa Thiên và các tỉnh Quảng Nam, Quảng Ngãi, Bình Định, Phú Yên ít mưa, sai quan phủ quan tỉnh cầu đảo.

Quan phạm tội (phải tội lưu) là bọn Hoàng Thức (người phủ Thừa Thiên, nguyên là hiệp lãnh thị vệ), Phan Tài Uy (người tỉnh Quảng Ngãi, nguyên là thành thủ úy), Hoàng Thâm (người tỉnh Quảng Ngãi, nguyên là Tĩnh man tán tương xin cố sức làm việc để chuộc lội. (Thức xin đến quân thứ Tam Tuyên, Thâm và Tài Uy đều xin đến nha Sơn phòng Quảng Nam). Bộ binh đem việc ấy để tâu giúp. Vua y cho. Và bảo rằng: Trẫm chỉ vì việc công mà khoan cho, ở đời không người nào bỏ đi, có công thì thưởng, có tội thì răn, có lỗi biết đổi là quý, tuy có ngón khôn cùng không thêm kể. Quan có trách nhiệm cần thể theo ý thực ấy của trẫm.

Tháng 8, ban tập văn thơ vua làm (tập đầu, tập thứ hai, 2 tập) cho hoàng thân, công chúa, (người có học) ấn quan trong ngoài, và học đường các tỉnh. (In bằng bản in chữ sắp vào tháo ra được).

Bố chính sứ Thái Nguyên là Nguyễn Vinh tâu rằng: thổ dân các châu phủ Thông Hóa, Tòng Hóa, Bạch Thông, vì tránh giặc, dời về trú ngụ quanh tỉnh, trốc hơn 300 người, trong đó có những người trai trẻ xin triệu tập con em tự biện súng ống khí giới theo quân đi bắt giặc. Xin lượng cấp lương ăn: còn đàn bà trẻ con và người già yếu thì cấp gạo để giúp cho sự sống hàng ngày. Vua y cho.

Giặc trốn vây sát đồn Điềm Hy, (thuộc tỉnh Lạng Sơn, lãnh binh Phan Tinh đóng đấy để chặn). Việc đến tai

https://tieulun.hopto.org

vua, quan quân thứ và quan tỉnh đều phải giáng. Vua dụ rằng: tỉnh hình bọn giặc hạt tỉnh Lạng cần phải dẹp yên, lại là nơi đường sứ đi qua, (sứ bộ đã gần ra khỏi cửa quan) phải tính bàn trước. Tổng đốc Bắc Ninh là Nguyễn Huy Kỷ trước ở tỉnh Lạng, tình thế đã rõ, nên thương lượng phải ngay để đốc là Lê Trí, lãnh binh là bọn Cà Thăn đem quân tiến đến, Hoàng Tá Viêm nghiêm thúc phó đề đốc Lưu Vĩnh Phúc đi ngay, tuần phủ Lạng Sơn cũng phải bắt nhiều binh dũng lợi hại đánh dẹp, đem toán giặc ấy giết sạch, để đường sứ đi được yên, mới được đem quân về.

Thưởng cho tướng hiệu ở quân thứ. Vua sắc rằng: nay gặp khánh tiết Vạn thọ, theo lệ có ban cấp quân thứ biện làm việc đã lâu, không có công trạng gì, đó là lối cũ các quan to; còn như tướng hiệu đi đánh trận khó nhọc, trẫm từng thương nghĩ đến, trừ thống đốc, tham tán, đề đốc và quan tỉnh Lạng ra không kể chuẩn thưởng cho tướng hiệu ở quân thứ từ lãnh binh trở xuống đến binh dũng, đều được tiền lương bổng 1 tháng.

Khi ấy, giặc ở Bắc Ninh, Lạng Sơn ngày càng quấy rối quá lắm. Vua dụ quan ở quân thứ là Hoàng Tá Viêm rằng: ngươi nhận chức coi một địa phương ấy đã lâu đến 11 năm, địa thế và tình hình giặc, không việc gì là không am hiểu; thế mà từ khi cất quân 2 tỉnh biên giới, dẹp yên các giặc, đều nhờ quân nước ngoài làm trọng. Quân nhà Thanh triệt hết, để lại một vài giặc tàn, lén lút sống sót ở Tuyên Quang, Thái Nguyên, ngươi đã cùng với đoàn Lưu Vĩnh Phúc bàn tính, dồn từng đoàn, cấp thêm lương, trẫm chiều theo lời xin ấy, tháng tốn vạn lạng vàng, đều không sẻn tiếc; cũng là muốn việc ngoài biên chóng xong. Tính từ tháng tư đến nay, qua mùa hạ sang mùa thu, Lưu Vĩnh Phúc thì ở yên ở Bảo

TAILIEU.COM

https://tieulun.hopto.org

Thắng, người thì đóng quân luyện tập, để cho giặc tàn được tụ họp, Lục Chi Binh thì hãm giữ Bắc Cạn, bọn Lý Á Sinh, Tài Cá Phổ, Hồn Đại Gia chia nhau quấy rối phủ Lạng Giang thuộc Bắc Ninh, phủ Trường Khánh thuộc Lạng Sơn, duyên do đến nỗi thế, là lỗi ở ai? Ngươi nửa đêm tự xét, trên thì nói với vua cha, dưới thì bàn tính với tướng tá, bên trong thì quân dân trông nghe, bên ngoài thì nước bạn trông vào, quả đã hợp hay chưa? Nên hết lòng làm việc đánh dẹp, lần lượt dẹp yên, không thì nhất định khó lòng mà trái phép tha tội cho được.

Lại dụ Lưu Vĩnh Phúc rằng: ngươi là dòng dõi phiên thần đời xưa, trước đây vì trốn tránh mới về, không chịu khuất phục giặc [Hoàng Sùng] Anh, mà bỏ chỗ tối đến chỗ sáng; điều lấy làm vẻ vang đi theo đánh giặc, để tỏ lòng thực. Trẫm coi ngươi như thần tử của bản triều, vì cũng tin là lòng thành tin, còn đợi có ngày cố gắng thêm, lập được công to tất được thưởng hậu, cố nhiên là không những thế mà thôi đâu? Ngươi nên đốc thúc ngay quân đoàn luyện, chia đường đánh cho tan nát, chớ để kẻ nào lọt lưới, sinh khó về sau, mới khỏi phụ ơn chịu thẹn, được tiếng khen về sau mãi mãi, ngươi nên suy nghĩ.

Thuộc viên cũ của khuyến nông sứ Khánh Hòa Phan Trung là Nguyễn Văn Tinh, Nguyễn Văn Khoa (đều là người trong Nam) tự tiện giết người (vợ Văn Tinh tư thông với đội trưởng Trần Truyền, Văn Khoa bắt được giao cho Văn Tinh đem cả gian phu gian phụ giết đi). Quan tỉnh và quan sứ nghĩ xử Văn Tinh phải tội đồ 3 năm, Văn Khoa phải tội đồ 2 năm, Quan viện bạc nghĩ xử lại Văn Tinh phải tội thắt cổ được giam lại chờ xét, Văn Khoa phải tội đi đày 3.000 dặm. Vua cho là người

https://tieulun.hopto.org

trong nam có nghĩa, khoan giảm cho một lần, y theo án quan tỉnh quan sứ đã nghĩ xử. Lại dụ rằng : Phan Trung, ngươi truyền cho bọn ấy biết lỗi phải đổi. Phàm việc gì quan đã xử trị, chớ như rợ mọi, tự ở ngoài pháp luật, sao gọi là nghĩa sĩ ; nhưng bọn ấy còn biết mến chủ đến đây, hơn hẳn kẻ nằm của ngại việc đổi đi, tự chịu nhơ bẩn với địch, không khác gì trời thẳm với vực sâu cách nhau xa). Giao cho Phan Trung giam lại bắt làm việc, hết hạn cũng quản thúc để sai-phái.

Nêu thưởng dân bà tiết nghĩa ở Quảng Nam (là Võ Thị Chân, hạng binh).

Tuần phủ Lạng–Bằng là Nguyễn Đình Nhuận cho là gần đến kỳ sứ đi qua, tâu xin điều động thêm quân lính để ngăn dẹp, cho đường sứ đi được yên. Vua bèn sai tổng đốc là Hoàng Tá Viêm sức ngay cho phủ đốc là Lưu Vĩnh Phúc đem đoàn quân đến ngay để hộ tống. Tĩnh biên phó sứ là Trương Quang Đản đến ngay Lạng Giang để xử trí, đợi sứ bộ ra khỏi cửa quan, đều lần lượt đánh dẹp, không để trở ngại về sau.

Cho tuần phủ Lạng–Bằng là Nguyễn Đình Nhuận bộ lý tổng đốc Định–Yên [Nam Định, Hưng Yên] (tổng đốc trước là Nguyễn Trọng Hợp ốm nghỉ phép ở ngoài, rồi chuẩn cho phải chữa khỏi ngay, về kinh chờ chỉ) ; tuần phủ Hưng Hóa là Lương Tú Thứ đổi bổ lãnh chức tuần phủ Lạng–Bằng ; Quang Lộc tự khanh sung Sơn phòng sứ Hưng Hóa là Nguyễn Quang Bích thăng lãnh tuần phủ Hưng Hóa ; (Rồi vì việc tỉnh Lạng chưa xong, cũng là trách nhiệm của Đình Nhuận chưa làm xong, chuẩn cho ở lại làm việc ; đến tháng 11 mới theo chỉ chuẩn trước đến nhận chức).

Khi sứ, Phạm Phú Thứ, (tổng đốc Hải–Yên) Lê Tiến Thông (tuần phủ Hải Dương) về kinh đợi án. Gặp khánh

https://tieulun.hopto.org

tiết Vạn thọ, xin vào bái yết. Bộ Lại đem việc ấy tâu lên. Vua không cho, bảo rằng: Phú Thứ tuy có tài làm việc, nhưng lòng quá thiên tư, kiêu ngạo phóng túng trái phép, không phải là đạo nho thần, ta thường răn bảo, không chịu sửa đổi; Tiến Thông thì dựa dẫm theo người, rất phụ trách nhiệm giao ủy cho, còn dương đời lỗi hối tội chưa rồi, sao được coi thường cầu xin; không đổi hết lỗi tất không thể dùng được, đó là tại mình tự bỏ, không phải là triều đình bỏ.

Phó đề đốc ở Sơn phòng Quảng Nam là Ngô Đắc Quang nhiều lần tiến đánh các trại man Giáo Dục, Gò Chiên, Nước Tùng, tù trưởng man là bọn tên Thân, tên Nỗ, tên Trất, tên Nhũ mang theo bọn man và khí giới của man đến hàng. Việc ấy đến tai vua, vua dụ rằng: man ấy lúc thì phục hàng, lúc thì làm phản, bỏ ăng tội không thường, khi quân đến thì như giống muông ve vẩy đuôi cầu người thương, khi quân về thì thừa cơ trộm cướp lén lút. Nếu không một phen dẹp yên ra việc, ăn, uy đều rõ rệt, thì cũng không bao giờ xong. Ngươi nên nhân lúc thanh thế của quân lừng lẫy khắp nơi này, đánh dẹp cho chóng xong, khỏi phải ở lâu khí núi độc. Rồi gia cấp tư đề đốc đến binh đinh mỗi người tiền lương bổng 1 tháng.

Sai thổ mục, thổ hào, Thổ, Nùng, Mèo, Mán các tỉnh biên giới phía bắc, mộ dũng đi đánh giặc. Vua dụ rằng: ngày xưa nhà Đường dẹp yên đất Hoài, đất Thái, chuyên dùng người thổ trước, nhà Hán đánh đất Triều-tiên, đều mộ người khỏe mạnh. Mọi người đều vui lòng làm việc, sau được thành công. Vì là ở ngoài cõi đất xa xôi hẻo lánh, chưa từng không có người can đảm vậy. Bọn người sinh trưởng ở rừng núi, vốn có tiếng là lợn khỏe trung nghĩa thực thà, gần đây tuy phải điêu tàn, nhưng cũng

https://tieulun.hopto.org

còn có người giỏi, chỗ nào cũng có, như ở Lạng Sơn thì Vi Văn Lý, Đinh Quán Trình, Lư Vĩnh Tài; Cao Bằng thì bọn Lương Tuấn Tú, Trịnh An Lộc, Bế Lê; Thái Nguyên thì Triệu Đức Vọng; Tuyên Quang thì anh em Nông Hùng Phúc; Hưng Hóa thì cha con Điêu Văn Xanh, đều là nhà dòng dõi hào trưởng, đều được dân quy phụ tin theo, nhiều lần vì đánh giặc, dâng công ở quân doanh, đều nhận ơn hậu của triều đình. Tấm lòng yêu kính triều đình không nên bỏ qua. Người nào có thể giữ được một xứ, giết được một tên giặc, thì dân ta, đất ta, tự khắc tiệm được yên dần, há nên bảo là không có người mà để cho chúng giày xéo ư? Nay chuyển cho quan các quân thứ, các tỉnh, phải khéo hiểu dụ, sai ngay bọn ấy đều chiêu tập dân và chiêu mộ người khỏe mạnh trong hạt, cứng là người nước Thanh người nào ở nước ta đã lâu mà thực có can-đơm đáng tin, mỗi người đều chiêu mộ trên dưới 300 hay 500 người, càng nhiều mà có sức khỏe càng tốt; cần phải đều là người biết đánh giặc, quen đánh giặc, am hiểu đường lối, có tiếng là tay giỏi; do quan địa phương xét thực, cấp cho nhiều tiền gạo, rồi đốn thành từng toán, cho bọn ấy trông coi, chia đường đi đánh giặc. Đợi sau khi xong việc, đều chiếu theo công trạng, thưởng cho chức hàm, hoặc gia cho quan to chức lớn, có công lao to hơn thì chuẩn cho đời đời nối phong. Vả lại giặc khách một ngày không dẹp sớm, thì bọn người đều có cái khổ một ngày phải bỏ nhà thất nghiệp. Nên phải cùng bảo nhau, thề lòng giết giặc, trên để đền ơn đất nước, dưới để giữ vui gia đình, mà chịu cúi đầu người, có nên không? Đó là ý thiết tha của trẫm thể tất đến dân ngoài biên, nói không thể hết lời được. Quan ở quân thứ, quan tỉnh nên hết lòng khuyên dụ, để họ thêm

https://tieulun.hopto.org

lòng cảm khích hăng hái ; lại sao lục đưa cho các thổ châu, để đều biết cả.

Định lệ quan viên ốm nghỉ phép và hết hạn xét bổ làm việc. (Từ nay, phàm các người được xét bổ, như chỗ tốt ở trung châu, từ thuộc viên từ phẩm đến lòng cửu phẩm, người nào ốm nặng, do quan thượng ty nhà cũ, quan tỉnh sở tại, khám quả thực, cho hạn 1 tháng, chưa khỏi lại cho 1 hạn nữa, cũng chưa khỏi cho về quê dưỡng bệnh (lại 2 tháng) đợi khỏi chiếu lệ xét bổ làm việc ; (xét lúc tại chức trước, quả là được việc và không can khoản gì, quả không tình tránh nơi này đi nơi khác, tư bộ mới được xét bổ). Nếu nói dối là ốm và cố ý ở lì quê nhà, việc phát giác ra, thì không cứ là do khoa mục hay lại điển xuất thân, và được bổ chỗ khuyết nào, (trung châu hay biên giới xa) từ tứ phẩm đến cửu phẩm, cách hết chức dịch một loạt, về sổ trong làng, không được gọi là hạng danh sắc. Các nha còn dám cứ ra để bổ, thì chiếu luật « cử dụng quan lại có lỗi » để xử tội ; còn như nhân viên đi khám không theo sự thực thì chiếu luật « che chở cho nhau » phải giáng 3 cấp đổi đi nơi khác ; đương quan thì được giảm bậc, phải giáng 2 cấp lưu lại. Ai biết trích ra hặc trước, thì được miễn nghị. Nếu dụng tình yêu ghét, đem người ốm thực bảo là ốm dối, về người đi khám phải chiếu điều luật « tâu nói mờ ám » xử tội ; thượng ty thì giảm bậc nghĩ xử. Còn như bổ ở quân thứ ngoài biên, và đồng đồn khai khẩn, tàu thủy, điền ty, chủ thủ, và dực thiện, giám thủ mà mắc bệnh, khám thực đủ hạn 4 tháng, tuy xét là chăm chỉ được việc, cũng chiếu chức lúc mới bổ mà xét bổ, không được đổi bổ chức khuyết nào khác.

MISAOI.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Tháng 9, trước đây đội trưởng Dịch-man ở Sơn phòng Ngãi — Định là Nguyễn Tăng Đoan đến man trao đổi bàng, thông đồng với người man. Tiểu phủ sử là Trương Văn Đễ, phó đề đốc là Ngô Đắc Quang dụ bắt được đem giết đi. (Sợ nó trốn thoát, chém trước tâu lên sau). Bộ Hình cho là việc có nguyên nhân, xin xử tội nhẹ. Vua bảo rằng: mạng người rất trọng, cho sống hay giết chết, không phải là kẻ thần hạ dám tự ý. Đời xưa phong tước cho người ở triều, giết người ở chợ, cùng với mọi người cùng lấy hay cùng bỏ đi là tỏ ra rất công vậy. Chính lệnh nhà vua còn đợi 3 lần xét lại, 5 lần tâu lên, không dám tự ý giết người, huống chi là kẻ bề tôi chỉ làm một chức ư? Đã bắt được đem về giam để tra xét, lo gì trốn thoát. Thế mà tình tội chưa được rõ ràng chính đáng, vội đã đem chém, sao được tự tiện đến thế? Bộ Hình chưa giữ phép nước, không biết giữ phép, dẫn luật nghị tội, một mực xử nhẹ, thế thì chức vụ ở đâu? Bọn Phạm Thận Duật đều phải giáng 2 cấp được lưu lại. Án ấy giao cho nghĩ xử lại. Đến đây, quan ở bộ lại nghĩ xử bọn Văn Đễ phải tội chém được giam lại chờ xét. Án đáng lên, vua xử nhẹ cho, cách chức Văn Đễ, phái đi quân thứ Tuyên Quang theo Hoàng Tá Viêm cố sức làm việc chuộc tội. Khi ấy, Đắc Quang hiện phái đi dẹp giặc ở Quảng Nam, chuẩn cho đợi khi đem quân về, có được yên không sẽ phúc tâu lên.

Tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Vũ Trọng Bình vào yết kiến. Vua thường cho gọi vào hầu, hỏi công việc biên giới ngoài Bắc. Nhân đó hỏi về việc Bắc Kỳ sau khi luôn mấy năm bị lụt lội và việc quân, nếu có việc hoãn cấp, lòng người có thể tin cậy được không? Trọng Bình thưa: lòng người đều muốn được yên, nhưng cho

https://tieulun.hopto.org

là có thể tin cậy, tôi là người ngu cũng chưa dám chắc. Lại hỏi về việc quân ở biên giới ngoài Bắc, chưa biết ngày nào xong được. Hiện nay người giúp việc, phần nhiều chưa có phẩm vị danh vọng cao, cho nên bàn bạc với Hoàng Tá Viêm nhiều khi không hợp. Ngươi nếu sang chức hiệp đốc hoặc một chức gì về việc ngoài biên, tự liệu cùng với Tá Viêm bàn tính, tất phải nghe theo mà nên được việc không? Trọng Bình thưa: tôi tính thì thô sất, việc binh lại không được giỏi, không dám tự đương chức ấy, duy có cho tôi về tỉnh Sơn nhân chức, nếu gặp việc cũng bàn, tưởng cũng có việc phải nghe. Lại hỏi ngươi trị dân thế nào, mà được dân yêu? Trọng Bình thưa: duy có không dung túng bọn tư lại, nghiêm dẹp trộm cướp, và sức các phủ, huyện nhất thiết các việc tạp tụng, không được bỏ lâu; thuế lệ [illegible] được thất. Vua-nhân lại Trọng Bình ở lại sung làm quan bộ Lại, nhưng rồi cho là quan to ở Bắc Kỳ, phần nhiều là người mới, phải được bậc lão thành, để giúp cho việc trấn áp, mới cho hãy về lỵ sở nhận chức.

Tỉnh Lạng Sơn bị sâu cắn lúa.

Khi ấy, giặc trốn ở Lạng Sơn, Tuyên Quang hợp với giặc ở Thái Nguyên kéo bừa xuống quấy rối tràn, (quan quân bị thua ở Đèo Vang, bọn lãnh binh là Trần Đình Kham, quyền phủ là Nguyễn Vu đều bị giặc bắt) thế rất hung hăng. Vua sai thống đốc là Hoàng Tá Viêm nghiêm thúc Lưu Vĩnh Phúc đem đoàn quân tiến đánh; lại sai tỉnh Sơn Tây, tỉnh Nam Định trích phái quân ở Nghệ An đóng thú: tỉnh Hà Nội, tỉnh Hải Dương trích phái quân ở Thanh Hóa đóng thú (mỗi tỉnh đều 200 quân) đến ngay quân thứ Thái Nguyên hội lại cùng đánh dẹp.

https://tieulun.hopto.org

Thượng thư bộ Hộ là Nguyễn Văn Tường vì bị lời gièm (Nguyên hiệp đốc là Tôn Thất Thuyết tâu nghĩ về việc tiền đồng dị dạng có nói : thuyền nước khác mang đến, hết lòng xin giúp ; lại nói : cùng người chia lợi, một nước hại dân, lại ở kinh đô đồn rằm là Văn Tường nhận nhiều của lót, tâu xin bỏ cấm) xin trả việc bộ Hộ, đổi sung bộ khác.

Vua dụ rằng : Thuyết ít học không thông, lại có tật nóng nẩy, nói càn, sao đáng kể ; lời đồn ở kinh đô cũng không căn cứ ; người xưa không thể dẹp được lời gièm, cho nên nói : cứu rét không gì bằng mặc hai lần áo cừu, dẹp lời gièm không gì bằng tự phải tu tỉnh. Nguyễn Văn Tường từ lúc giữ việc ở bộ Hộ đến giờ, có phần hết lòng trù tính, thuế khóa của nước có hơn lên ; đương lúc phải giữ đã về quân nhu bận rộn, đều được ổn thỏa cả. Trẫm đương trách cứ cho làm có thành hiệu sao nên tự đấy đem thoái thác.

Hai huyện ở tỉnh Hải Dương bị tai nạn sâu lúa. (Tục gọi là hỏa trùng [con rươi], huyện Vĩnh Bảo 8 tổng, huyện Vĩnh Lại 3 tổng, ruộng lúa bị thiệt hại).

Giặc trốn là Lục Chi Bình xin quy phục. Quan ở quân thứ tâu lên. Vua bảo rằng : phép dùng việc quân, tuy là vừa đánh vừa vỗ về yên ủi, nhưng bọn giặc họ Lục vốn không phải là hạng dễ tập cho thuần được, há nên thường bị đánh lừa. Hoàng Tá Viêm và Trương Quang Đản phải xem cơ hội mà đuổi đánh, không nên nghe kế hoãn binh của hắn, làm mất cơ hội, mới là xong việc.

Vua bảo đình thần rằng : bộ Binh việc nhiều, Trần Tiễn Thành gần đây già yếu, sức chẳng theo lòng, làm việc không khỏi chậm trễ đọng lại. Vả lại, chức việc của đại thần, không thân làm việc nhỏ. Từ nay, phàm

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

việc ở bộ các việc quan trọng như : cơ mưu, điều khiển việc quân, việc binh nhung nên làm hay nên bãi, phải quân trừ giặc, mới được trình báo đợi quyết định, làm phiếu luôn đâng lên, còn thì chuyển giao cho bọn tham tri, thị lang, biện lý hội đồng bàn tính cho xong, không để lỡ việc.

Cho tả tham tri bộ Công là Hồ Trọng Đĩnh làm tả tham tri bộ Hộ, vẫn trông coi viện Đô sát ; tả tham tri bộ Hộ là Chu Đình Kế làm tả tham tri bộ Công ; tả ham tri bộ Lại là Lê Hữu Tá làm tả tham tri bộ Binh ; thự tham tri tạm sung làm việc Nội các là Bãi Ân Niên lại khai phục hữu tham tri bộ Lại.

Vua thấy quan ở Nội các là Ngô Qui Đồng tấu đối nhiều sơ suất, bảo cho biết rằng : ngươi nóng nảy suất lược nóng nổi, không phải lúc khi đối cao xa lo tâu vẫn muốn rằn bảo, sợ chưa bỏ ngay được, đều do không tự xét ; như bọn Nguyễn Thuật cũng là người thế nào, há có già cả hơn ngươi chăng ? Trẫm, phàm người nào dạy dỗ không được, mới ruồng bỏ.

Quan phủ Thừa Thiên và quan các tỉnh Quảng Trị, Quảng Bình, Quảng Ngãi, Bình Định cho rằng liền năm mất mùa, tình dân điêu báo, về ngạch quân tuyển thêm, xin triển hoãn lại 3 năm. Vua y cho. (Rồi sau hết hạn, vì bận việc, cũng không tuyển lại được).

Phủ Thừa Thiên lụt nước mưa. Vua bảo bộ Công rằng : các cống tiêu nước ở bên trong bên ngoài hoàng thành, cung thành, kinh thành, lâu ngày bị lấp, để nước mưa ứ nhiều, bộ thông sức cho đều phải khơi thông. Lại như các nha thự, đường sá, chỗ nào thấp trót, đều bồi đắp cao phẳng, để tiện ở và đi. Ty công chính nên thường xem xét chớ quên.

https://tieulun.hopto.org

Phó đề đốc nha Sơn phòng Quảng Nam là Ngô Đắc Quang tiến quân đến các sách man Giang Sản, Hồ Linh, Suối Giớ, Ngọn Nước, Thanh Trúc, các tù trưởng man là bọn tên Xuân, tên Ngôn, tên Linh, tên Hương, tên Sầm đem theo bọn lũ man và khí giới man đến hàng. Rồi vì mưu lụt, xin đem quân về. Vua y cho.

Tỉnh Quảng Nam bị bão lụt (Tám xã thôn gần sông ngòi ở huyện Hòa Vinh, nhà cửa, đình chùa, đò thuyền, cầu cống bị trôi hỏng, nhân dân chết đuối, ruộng lúa đồ ngập).

Cho dỡ kho tỉnh Bắc Ninh, dời về chỗ cũ. (Trước làm ở ngoài tỉnh thành, giáp xã Đáp Cầu ; năm Tự Đức thứ 17, đem làm ở phận sông huyện Gia Lâm để phòng vận tải ; đến nay về gần sông Nhị, không tiện, cho nên lại đem về chỗ cũ).

Xây đắp tường ngăn trong thành Hà Nội. (Ở trong thành xây thêm 3 đoạn tường gạch, làm để ngăn cách, hành cung, 2 núi đất và các kho tàng, đình thự công, đền ở trong chỗ ngăn, cho được kín đáo).

Bọn công tử Hồng Hoài dọa nạt quấy nhiễu nhà dân. (Hồng Hoài cưỡng lấy của dân, mưu cưỡng ép dân bà góa ; Tôn Thất Sở hung tợn, kẻ gian ác dẫn du làm điều không phải ; Hồng Diệu cưỡng mượn thuyền của người, bắt dân canh giữ). Việc đến tai vua. Vua bảo rằng : cây thế làm càn hại dân, không hết không thôi, nên phạt một người để răn trăm người, dùng việc hình để thôi không dùng việc hình. Bèn chuẩn cho Hồng Hoài, Tôn Thất Sở xử chém ngay, Hồng Diệu xử tội chém được giam lại đợi xét, (đều đòi theo họ mẹ). Rồi sai phủ Tôn nhân đem án ấy và lời trong chỉ sao lục đưa cho các phủ đệ cùng tư giáo các hệ, Tôn Thất và Dực Thiện đều

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

biết cả, coi đấy làm răn, đều phải cố gắng răn cấm, kiểm thúc con em, nếu không biết cấm xét, phải gia mức trị tội nặng.

Tha giảm thuế đề thiếu nhiều lần vì giặc vì lụt cho tỉnh Sơn Tây. (Tiền 36.864 quan, thóc 36.589 hộc, gạo 4.704 phương, vải trắng 4.102 tấm. Hạt nào bị cả giặc cả lụt thì nơi hại lắm được miễn 7 thành, thiệt hại vừa được miễn 5 thành, vừa nữa được miễn 3 thành ; hạt nào chỉ bị nạn lụt thôi, thì thiệt hại lắm được miễn 5 thành, thiệt hại vừa được miễn 3 thành, vừa được miễn 2 thành).

Vua bảo bộ Lại rằng : sáu điều xét quan lại thì liêm làm gốc, phương pháp làm quan thì thanh làm đầu, trẫm xưa nay không nhiều nhưng thường thấy có người vì thanh liêm mà được khen thưởng. Nay quan lại cũng nhiều, hà không có người nào có tiết tháo thanh liêm đáng khen ư ? Thế mà vi tham ô phải tội thì có, mà người thanh liêm chưa thấy tâu thưởng để khuyến khích. Có phạt không thưởng, cũng không phải là chính thể nên làm thế. Trẫm thường tinh nghĩ, chưa biết làm cách nào, bộ phải hội đồng hết lòng bàn tính thế nào phân biệt người hay người dở, làm bản tâu lên, chờ chỉ quyết định. Rồi sau lời nghị của bộ chưa được thỏa đáng, bèn giao xuống đình thần bàn. Rồi nghị dâng lên : (ấn quan các nha và kinh doãn, quan coi giữ việc học các tỉnh ; thì do bộ Lại và viện Đô sát ; viện Đô sát thì do bộ Lại ; bộ Lại thì do viện Đô sát ; thời thường xét kỹ, như có người nào làm việc đầy đủ bổn phận mà giữ được ngay thẳng trong sạch, thì làm bản tâu lên chờ khen. Thuộc viên các nha trong kinh từ thất phẩm trở lên, phủ huyện, giáo huấn, thông kinh ở tỉnh ngoài, do các thượng ty xét kỹ người nào thanh

https://tieulun.hopto.org

liêm, làm phủ huyện thì 3 điều kiện thanh thỏa, làm tá lãnh thì tờ tào không việc để đọng, giáo huấn thì học hạnh chính, giảng tập cần, học trò nhiều người đỗ chính, phó bảng cử nhân, cho đều bầu cử tâu lên, chờ được phê cách khen và cất nhắc ; người nào theo thường làm việc quan, tuy tài làm việc không đủ, cũng không bỏ việc, mà biết giữ ngay sạch, cũng cho cử thực tâu lên, chờ được lượng cho thăng thưởng. Trong đó bộ Lại và viện Đô sát nếu có biết thực thấy rõ người nào, cũng nên trích ra tâu lên ; cùng là bộ Lại, viện Đô sát và các thượng ty có sót, đều cho các ty trong ngoài được đem người mình biết tâu lên. Về thưởng phạt thì chiếu theo lệ cử riêng hay cử chung thuộc viên tam tứ phẩm gia thêm mức mà thi hành. Nếu có tình gì dật trong nha, hạt mình có người hạng ấy, mà thượng ty không để đạt cho, để bộ Lại, viện Đô sát, hoặc viên chọn phái, khám phái đó hỏi ra và thượng ty nha khác hạt khác tiến cử, sau quả là người ấy thanh liêm tài giỏi, thì thượng ty hạt ấy phải chiếu luật « nên cống cử mà không cống cử » (1 người thì phạt 80 trượng, cứ 2 người thì thêm 1 bậc, tội chỉ đến phạt 100 trượng gia lên 1 bậc phân biệt xử tội, trong đó nha nào, hạt nào cử được 2, 3 người liêm lại trở lên là thượng ty ấy biết tự mình liêm chính để xướng suất cho thuộc viên theo, thì do bộ Lại tâu lên xin khen để khuyến khích). Vua bảo rằng : hãy theo thế, để cho biết chăm chỉ cố gắng, sau đó có trở ngại sẽ sửa đổi.

Mùa thu năm ấy xét các hạng thì tất cả là 118 tội phạm, đem chém 7 tên, còn thì được hoãn chém giam lại có thứ bậc khác nhau. (Cho lưu lại tội xử chém, giam lại chờ xét 54 tên, cho lưu lại tội thắt cổ, giam lại chờ

https://tieulun.hopto.org

xét 53 tên, tội chém bêu đầu để lại chưa chém 1 tên, tội chém ngay được để lại hoãn chém 2 tên, tội thắt cổ cho chết ngay được để hoãn lại 1 người).

Mùa đông, tháng 10, bắt đầu thu thuế thổ sản dầu hạt sòng (trồng hạng mỗi người 29 cân, lão hạng chịu một nửa) ở 2 ấp Liên Khê, Dược Khê (thuộc tỉnh Thanh Hóa mới lập lên).

Hiệp quản Thanh Hóa là Lê Hữu Phông (người phủ Thọ Xuân) đốt pháo thăng thiên chơi, cháy lây nhà dân (39 nóc), phải phạt 100 trượng, đồ 3 năm. Bắt nộp 19 quan tiền, 13 phương gạo, cấp cho các nhà bị cháy).

Bắt đầu đặt đạo Mỹ Đức, bãi 2 nha Sơn phòng Hà Nội, Sơn Tây. Trước đây, bọn Hoàng Diệu (thự tổng đốc Hà — Ninh), Nguyễn Hữu Độ (thự tổng đốc Sơn Hưng — Tuyên) đã nói việc sửa sang ở biên giới hiện nay là việc cần, xét ra 2 huyện Chương Đức, Mỹ Lương, một giải rừng ngang, muôn lần núi cao, thổ man ở đông, địa thế dài xa, phía ngoài tiếp giáp Hưng Hóa, phía trong giáp Ninh Bình, Thanh Hóa, đường rừng tất phải đi qua, rất là xung yếu. Năm trước có việc, công văn đem đến đấy, quan quân đóng ở đấy, núi sông hiểm trở, thực đáng lo lắng, mấy năm gần đây, chuẩn cho đặt sơn phòng, cũng là muốn vừa canh giữ, vừa khai khẩn, mong cho người ở nhiều đất mở rộng: duy đất rừng xấu rắn, đất đai lần lộn, thế khó thành hiệu ngay. Hiện nay bọn giặc tàn chưa yên, cõi ngoài biên cố nhiên phải giữ, nhưng sự lo không ngờ ở trung châu, càng nên đặt đất dự phòng trước. Nay xin trích lấy 3 huyện Chương Đức, Hoài Yên (đều thuộc tỉnh Hà Nội) và Mỹ Lương — thuộc tỉnh Sơn Tây) đặt làm một đạo, bỏ bớt 2 nha sơn phòng, cũng hợp vào đấy, thì quân dân canh giữ, khai khẩn, đông đúc, mở mang, cũng có

https://tieulun.hopto.org

thể vững được dường sau của non sông; nhưng nên xem chọn nơi hình thắng ở xã Cao Đăng đắp làm thành của đạo; đặt chức chánh, phó quản đạo, chánh phó lãnh binh, mỗi chức 1 người, (lãnh binh dùng người địa phương). Phàm các việc công canh phòng khai khẩn và binh lương án kiện, do quan ở đạo cùng bàn thỏa thuận làm việc, thuộc về thống hạt tỉnh Hà Nội, để tiện trông coi cả, và đem đồ bản dâng lên, vua nghe theo và cho lấy tên ấy (Mỹ Đức) để gọi.

Mùa thu năm ấy, ruộng lúa tỉnh Quảng Bình, Quảng Ngãi được mùa, còn hạt nào bị tai hại, về thuế lệ đều chiếu hạng miễn giảm có thứ bậc khác nhau.

Truy tặng những người đánh giặc bị chết trận trong các lần (Từ năm Tự Đức thứ 19 đến năm thứ 27) từ phó quản cơ là Trần Đăng Ngọ trở xuống 18 người. (phó quản cơ là Trần Đăng Ngọ; Cấm binh cai đội là Nguyễn Duy Thanh, Nguyễn Đình Phẩm, Lê Tất Đạt; Tinh binh suất đội là Nguyễn Huy Bích; Cấm binh chánh đội trưởng là Vũ Vinh, Nguyễn Văn Ký, Nguyễn Văn Lợi, Trần Văn Bình, Vũ Đình Xâm, Phạm Văn Na, Vũ Đức Mậu, Lê Quai, Nguyễn Đăng Lợi, Ngô Đức Tuấn; Cấm binh đội trưởng là Nguyễn Văn Cô; Tinh binh đội trưởng là Nguyễn Trọng Ngữ, Nguyễn Văn Sinh, Trịnh Đức Mỹ, Lê Chinh, Lê Đình Quế, Đào Bá Tăng, Trương Xuân Hòe, Lê Phúc, Nguyễn Điện, Nguyễn Viết Thìn, Nguyễn Nho Huấn, Nguyễn Văn Diệu, Nguyễn Văn Niên, Trần Văn Triển, Nguyễn Văn Trữ, Đào Văn Doan, Nguyễn Đình Phú, Chử Đức Khâm, Nguyễn Văn Tập, Vũ Đình Tân, Đỗ Xuân Lễ, Đặng Đình Bàn, Đặng Đình Quang, Nguyễn Văn Phẩm, Bùi Hiển, Nguyễn Khắc Ngạch, Phương Sâm, Trần Đình Thị, Nguyễn Văn Tĩnh, Phạm Đình Cương, Nguyễn Văn

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Thăng, Nguyễn Văn Nãi, Nguyễn Văn Huy, Vũ Đình Thanh, Phạm Đình Tấu, Trần Văn Tú, Phạm Danh Ninh, Phạm Văn Khẳng, Phạm Đình Tiến, Nguyễn Văn Giang, Nguyễn Văn Lợi, Nguyễn Văn ảnh, Nguyễn Văn Xuyên, Đỗ Khắc Thân, Vũ Văn Bách, Đặng Văn Dửa, Nguyễn Văn Viên; Chánh cửu phẩm bách hộ: Vũ Văn Tông, Nguyễn Văn Đàm, Hoàng Văn Sô, Nguyễn Văn Dậu, Nguyễn Văn Thành, đều được chiếu hàm truy tặng mà cấp tiền tuất; Đặng Ngọ được 1 con tập ấm làm chánh cửu phẩm bách hộ, hoặc em hay cháu [gọi bằng chú, bác] thì kém một trật; Duy Thanh, Đinh Phẩm, Tất Đạt được một con tập ấm tòng cửu phẩm bách hộ, hoặc em hay cháu [gọi bằng chú, bác] được miễn ra lính, tạp dịch suốt đời; Nguyễn Huy Bích trở xuống, [illegible] hoặc em hay cháu [gọi bằng chú bác] mới người không phải ra lính, làm tạp dịch suốt đời).

Giặc trốn người nước Thanh cùng với giặc Xá hợp bọn tràn xuống tụ họp ở các huyện Man Duy, Trinh Cố, (thuộc tỉnh Thanh Hóa). Vua sai Sơn phòng sứ là Lê Trí Thực đem quân đẹp bắt, được thắng trận. (Chém được 4 thủ cấp giặc trốn nước Thanh, thu được một ngọn mác sắt).

Lại đặt chức tả, hữu tả lý ở phủ Tôn nhân. (Năm Tự Đức thứ 10 bỏ bớt). Vua bảo rằng: con cháu các tước công, họ tôn thất ngày càng nhiều, 2 viên tôn khanh dạy bảo và kiểm xét không khắp, gián hoặc có kẻ du dãng cũng chẳng nghe biết đến, có thiếu thốn bổn phận. Nay lại đặt 2 viên tả lý, phàm việc phải xét bẩm cho chu đáo.

Người tỉnh Quảng Bình là Phạm Văn Trân đánh chết con nuôi tên là Bích (vì lăng mạ nên giận mà đánh) quan tỉnh nghĩ xử đồ 3 năm. Vua bảo rằng: con nuôi đã

https://tieulun.hopto.org

nhiên, thế mà dám không cung kính, đến phải giận, không kịp suy tính; huống chi tên Trần đã gần 70 tuổi, chiếu lệ người già cho nộp tiền chuộc tội.

Bố chính sứ Cao Bằng là Trần Văn Huấn dâng sớ tâu xin đặt ổ súng (ổ súng cao tất cả 11 thước, mỗi ổ đều để 3 cỗ súng lớn), để tiện khi cần đến thì bắn; vua nghe theo.

Phó đề đốc đạo Thái Nguyên là Lưu Vĩnh Phúc đánh hạ được sào huyệt của giặc ở An Hán; quản đái đạo Tuyên Quang là bọn Hoàng Thủ Trung đánh úp phá được đồn giặc ở Đông Viên. Thưởng cho Vĩnh Phúc quân công gia 1 cấp và bài vàng tía, tiền vàng; bọn Thủ Trung được thưởng tiền bằng vàng, bạc có thứ bậc; Hộ đốc Hoàng Tá Viêm, đàn thổ Trương Quang Đản cũng đều thưởng gia cấp, kỷ lục.

Lại dụ rằng: trận đi này, nói là đồn giặc ở An Hán rất hiểm vững, đánh hạ được rất khó, thì chúng dựa vào chỗ hiểm bắn đánh, chủ khách thế khác nhau, sao quân dũng đoàn luyện bị thương chỉ vài chục người, cướp được tang vật của giặc cũng ít; đồn Đông Viên thì tâu chém được đến hơn 60 thủ cấp giặc, lại không thu được tang vật; ngươi sẽ bắt chước Phùng Tử Tài khuếch khoác để dối trá che bịt chăng? Cửa vua tuy xa muôn dặm, nhưng oai nghiêm gần chỉ gang thước, lòng người bề tôi không nên còn chút yêu ghét giả dối ở chỗ đó. Bộ cũng chẳng xét, cứ theo thế mà tâu lên đúng như thế. Trẫm không phải là khắc nghiệt đâu, lý rất rõ ràng, nhân bảo cho biết.

Tĩnh biên phó sứ là Trương Quang Đản, Nguyễn Hữu Độ đều tâu xin chọn đất xây dựng thành của đạo, (thành Lạng Giang làm ở xã Nhã Nam huyện Yên Thế; thành

https://tieulun.hopto.org

Đoan Hùng làm ở xã Quả Cảm huyện Ngọc Quan) và trù tính đặng lên công việc đồng đồn khai khẩn:

— (Xin đắp thành lũy. — Xin chọn đặt dề lãnh, đốc binh để giúp việc bàn phải. — Xin chọn phái binh phòng khai khẩn. — Xin chiêu tập dân xiêu tán về, lượng cấp vốn công để giúp cho khai khẩn mở mang. — Xin đem phủ lỵ Đoan Hùng dời đi làm ở xã Đồng Văn huyện Sơn Dương, kiêm cai trị cả 2 huyện Hùng Quan, Sơn Dương và lại đặt huyện Hữu Lũng. — Xin thuế lệ 5 huyện Phượng Nhỡn, Bảo Lộc, Yên Thế, Hữu Lũng, Lục Ngạn thuộc phân phủ Lạng Giang, đem nộp ở đạo Lạng Giang. — Xin mộ người khai mỏ để giúp việc canh phòng ngăn chặn). Vua bảo là làm việc không có thứ tự, bèn dụ rằng: trước kia cho bọn người sung làm Tĩnh biên phó sứ, quan binh đóng ở quan thứ, tiến đến thượng du, cốt đem bọn giặc lâu năm, quét sạch cả một loạt; đều chia đặt thừa ủy và thổ quan thổ binh đóng đồn, cốt không để ngại về sau. Nhưng về Đoan Hùng ở Sơn Tây, Lạng Giang ở Bắc Ninh, đều đặt đồn canh nghiêm giữ, nguyên ý chỉ vì hàng rào ngoài phiên ngày càng ít, cướp trộm khó dẹp yên, cho nên muốn ta tự bảng hải tự lo toan, đều phải phòng giữ, ta mỗi ngày tiến dần, thì giặc phải lui dần; yên họp dân ta để vững vàng biên giới ta; quan dân có thế dựa nhau, tùy tiện khai thác, để cho không còn giặc trốn, không đất bỏ không, mới là hay. Hiện nay, ở Thái Nguyên, Tuyên Quang, Lạng Sơn, Bắc Ninh, các bọn giặc hung hăng, bọn người chưa từng theo đến xem xét làm việc, các giặc ở thượng du làm thế nào cho có thể trừ hết; yên họp dân ngoài biên, làm thế nào cho có thể đông đúc thêm; thổ binh thổ quan, xử trí thế nào cho có thể hùng mạnh hơn; xem địa thế, chọn chỗ tiện,

https://tieulun.hopto.org

làm thế nào cho có thể tiến dần. Phàm các điều khoản tính toán mở mang, đều bỏ qua cả, chỉ chú ý đến chỗ gần, mưu việc cố giữ một chỗ, sao không nghĩ đến việc nên trước nên sau nên khoan nên gấp. Kể ra thì chọn đất tốt, đặt làm nơi canh phòng khai khẩn, việc làm cho tốt về sau, cố nhiên phải như thế, nhưng nghĩ đặt 2 chỗ, đều chỉ gần nơi Sơn Tây, Bắc Ninh, mà bỏ xa các tỉnh ngoài hiện ra ngoài hung. Nếu đến lúc có việc, không khỏi mối lo như là tuy roi dài không tới bụng ngựa. Huống chi nay đánh dẹp các bọn giặc chưa xong, điều động phái binh dũng đi đã nhiều, còn có quân đâu mà xin phái đến rất nhiều? Lại đặt nhiều viên dịch, xin nhiều điều khoản, những phí nhọc mệt phiền nhiều, sẽ làm thế nào? Nay do bọn ngươi phải hội đồng với lại ngay, xét kỹ hình thế, nếu nên đặt đạo ở 2 chỗ ấy, hoặc nên đặt ở chỗ nào, quả đã chọn giữ được chỗ quan yếu, bốn mặt đều ứng phó, đều tiện, thì cùng nhau bàn tính, nhưng hãy theo loại cách thức đồn lớn, bắt chước kiểu đồn thục luyện v.v ... vẽ bản đồ rõ ràng, để tiện cho theo thế làm việc. Đợi khi nào đồn đóng tiệm thành, người có chỗ trông cậy được, mới nên nghĩ đặt quan quân, để binh dũng đóng giữ, đặt lại phủ, huyện, cho đến việc nghĩ cấp vốn công, chiêu mộ dân đến khai khẩn ruộng đất, khai lấy các mỏ, lần lượt trích ra tâu lên, theo khoản cho thi hành.

Giặc trốn người nước Thanh là bọn Lý Á Sinh, Lý Lục đem bè lũ tràn xuống quấy nhiễu các xứ Bắc Hợp, Bắc Màn huyện Nguyên Bình. Bố chính sứ Cao Bằng là Trần Văn Huấn xin thêm quân giúp cho việc đánh dẹp. Vua bảo rằng : binh dũng của tỉnh ấy đã đến hơn 1.300 người, lại có quân của Lưu Vĩnh Phúc cùng giúp, nếu

https://tieulun.hopto.org

giặc đến hàng nghìn, cũng có thể chém giết được, huống chi chúng chỉ phô trương hão ư? Ngày thường ngồi hưởng lộc, khi gặp việc lo nhỏ, đã hoảng hốt kêu xin. Cho tỉnh ấy tự tỉnh lấy, không được việc thì chớ hối.

Lãnh tuần phủ Ninh Bình là Phan Đình Bình dâng sớ xin vào yết kiến. Vua dụ rằng: tỉnh ngươi hiện nay công việc tuy ít, nhưng việc đến không thể biết trước sao nên né việc trước mắt mà coi thường việc không ngờ. Ngươi mới nhận chức, các ngươi cùng làm việc, chưa được quen việc, nhưng hãy ở lại hết lòng tu bổ điều lỗi, mong được hoàn toàn vững chắc, đợi khi Bắc Kỳ yên ổn, sẽ xin, chưa muộn gì.

Hoãn ngạch quân để thiếu cho tỉnh Hải Dương. (Vì có giặc và lụt, điêu háo 5 thành có 75 xã thôn, được hoãn 1 năm; điêu háo 3, 4 thành có 34 xã thôn, được hoãn 6 tháng).

TIMSACH.COM.VN

Tổng Canh Nông tỉnh Hưng Yên có lúa hóa sinh. (Đã gặt lại mọc lên, ước 5, 6 mẫu, lúa tốt gấp đôi). Tuần phủ là Nguyễn Văn Thận đem việc thóc ngoài đồng tự nhiên mọc ra tâu lên (năm Kiến Vũ thứ 2 đời Quang Vũ nhà Hán, thóc ngoài đồng mọc nhớ. Nhớ là vì không cày cấy mà mọc, nên gọi là nhớ), rồi lúa ấy chín, dân trong hạt là bọn tú tài Nguyễn Hữu Đôn đem thóc ấy dâng tiến; thưởng cho ngân tiền đều có thứ bậc khác nhau.

Bộ Lại, bộ Lễ tuân lệnh nghĩ định điều lệ sát hạch bổ quan các công tử học ở nhà. (Công tử học ở nhà, người nào chưa từng đi thi và đi thi mà không đỗ trúng kỳ thứ nhất, tuổi từ 30 trở lên; người nào đã từng thi, đỗ trúng một, hai kỳ, tuổi từ 25 trở lên; nếu có tình nguyện ra làm việc, do quan ở phủ tư bộ Lại để làm tờ tâu xin hội đồng với Nội các, viện Đô sát sát hạch, chiếu

https://tieulun.hopto.org

lệ sát hạch con cháu quan viên được ấm thu hồi về kinh nghĩa, văn sách và luận mỗi thứ một đạo, một bài hồi về luật. Người nào thông cả, thì chiếu lệ công tử ở giám thi bổ trúng hạng bình, bắt đầu thụ hàm kiểm thảo, kém thì thụ hàm điển tịch; người nào hơi thông thì chiếu theo lệ hạng thứ, bắt đầu thụ hàm điển bạ; biện ở 6 bộ hoặc các nha: nha nhiều việc thì đủ 2 năm, nha ít việc thì đủ 3 năm, đều do thượng ty chỗ làm việc xét quả là người thông thạo được việc, tư lên, do bộ Lại làm danh sách tâu lên, đều được thưởng 2 trật, sẽ bổ thực hàm. Sau đó được thuyên chuyển vẫn bổ làm quan ở kinh, không phải phân phái đi các tỉnh và bổ quan ngoài. Nếu có người nào chưa thông, được ở lại học tập 3 năm, lại sát hạch lại, nếu vẫn không thông, không được sát hạch lại nữa.

TVPSACH.COM.VN

Vua bảo rằng: châu các lước công ở nhà học tập, có người nào xin ra làm việc quan, cũng chiếu theo thế làm việc nhưng kém xuống một trật, đều bổ làm quan ngoài, cũng giống với họ Tôn thất, để cho đều có chức việc, cố học tập, nhiều người làm việc.

Tháng 11, làm chỗ ở khác 2 miếu hội đồng, thành hoàng và các đàn xã tắc, sơn xuyên, tiên nông ở tỉnh Phú Yên. (Trước ở xã Xuân Đài, bị lụt cát bồi, chuẩn cho di chuyển đến địa phận xã Long Uyên).

Định lệ mộ dũng, cấp lương ở các tỉnh Bắc Kỳ. (Các hạt Lạng Sơn, Thái Nguyên, Hưng Hóa, Tuyên Quang, Cao Bằng, như có ứng mộ, chỉnh đốn đồn lại thành toán, từ 100 người trở lên, (dưới cũng thế) hễ người nào canh phòng trong hạt, về đầu mục chưa có phẩm hàm, (dưới cũng thế) thì hàng tháng cấp 2 quan tiền, binh dũng 1 quan 5 tiền, gạo mỗi người 1 phương:

https://tieulun.hopto.org

(dưới cũng thế) nếu có sai phái đi bắt giặc ở trong hạt và phái đi canh phòng vận tải ở hạt khác, thì đầu mục hàng tháng cấp 2 quan 5 tiền, binh dũng 2 quan ; người nào phái đi bắt giặc ở hạt khác, thì đầu mục hàng tháng cấp 1 quan, binh dũng 3 quan. Các tỉnh Sơn Tây, Bắc Ninh như có ứng mộ phái đi làm việc (giống như trên) hễ người nào canh phòng và vận tải ở trong hạt, thì đầu mục hàng tháng cấp 1 quan 5 tiền, binh dũng 1 quan ; như có đánh bắt giặc ở trong hạt, thì đầu mục hàng tháng cấp 2 quan tiền, binh dũng 1 quan 5 tiền, nếu phái đi canh phòng, vận tải, bắt giặc ở thượng du, cũng chiếu lệ tỉnh biên phái đi mà cấp).

Sai quan tỉnh Hải Dương làm đồ vật thưởng cấp phái viên nước Pháp. (Tráp chữ nhật bằng gỗ khảm xà cừ và khay chè. Quan năm thì tráp, khay mỗi thứ 1 chiếc ; quan hai thì 1 tráp có công thì thưởng thêm khánh vàng tiền bằng vàng hay bạc ; quân lính thì cấp cho đồ ăn và ngân tiền, vì cớ trước đây bắt được thuyền nước Thanh, có lòng làm việc giúp. Lại cho là việc ấy ở khi Sâm Bô còn làm lãnh sự, cũng sai quan thương bạc trích lấy tráp, khay mỗi thứ 1 chiếc để thưởng tặng).

Lại đặt ty khám biện ở bộ Công. (Năm Tự Đức thứ 4 bỏ bớt). Khi ấy, công việc nhiều ngã, mà việc liên quan với các ty, dã khám lại trù tính, không khỏi có thêm bớt vào trong đó, cho nên lại đặt. Ty ấy, lang trung, viên ngoại lang, tư vụ, bát cửu phẩm mỗi chức 1 người, thư lại 8 người).

Định rõ lệ xử tội về điền linh. Vua cho là việc quân, việc lương như nhau cả, mà xử việc thiếu linh thì xử tội hơi nhẹ, chưa đủ để răn bảo. Bèn chuẩn cho từ nay phàm bắt linh, vẫn theo lệ trước, chia làm 2 quý mùa hạ mùa đông, hạt nào thiếu số, theo đúng như lệ thu

https://tieulun.hopto.org

lương mà nghĩ tội. (Lại mục tổng lý, chiếu theo lệ năm thứ 29 : lý trưởng chiếu số linh trong xã, cai, phó tổng chiếu số linh trong tổng, chia làm 10 thành, nếu thiếu chưa đến 1 phần, thì phạt 100 trượng, phải nộp tiền chuộc ; thiếu 1 phần trở lên thì bãi dịch ; lại mục chiếu số linh trong phủ hay huyện, về phần việc của mình thiếu chưa đến 1 phần thì miễn nghị ; hơn 1 phần thì phạt 100 trượng, cho nộp tiền chuộc ; 2 phần trở lên, phải cách bãi ; tỉnh, phủ, huyện, thông, kinh, bát, cửu, chiếu lệ năm thứ 23, tỉnh, phủ, huyện, thiếu hơn 1 phần, phải giáng 1 cấp, hơn 2 phần phải giáng 2 cấp, hơn 3 phần phải giáng 3 cấp, hơn 4 phần phải giáng 4 cấp, đều được lưu lại làm việc. 5 phần trở lên phải giáng 4 cấp đổi đi nơi khác ; còn bát, cửu phẩm chuyên làm việc ấy thì chiếu theo phủ huyện châu trong tỉnh ấy, người khoản trọng ấy mà bắt tội giống thế. thông, kinh coi việc đốc thúc lại xử giảm cho một bậc ; còn như tổng đốc, tuần phủ thì xử giảm kém viên bố chính đốc thu 2 bậc). (Tỉnh nào không có bố chính phải chiếu theo tội bố chính mà xét nghĩ).

Dụ cho Hoàng Tá Viêm : từ nay phàm việc đánh trận hạ thành bé nhỏ, đều lượng chi ngay ngân tiền thưởng cấp để khuyến khích ; còn thì đợi khi bắt được yên cả, dâng sớ tâu lên, ban thưởng một thể, để khỏi phiền nhầm. Trước đấy, Lưu Vĩnh Phúc đốc đem đại quân tiến đến Xuân Dương đánh phá đồn giặc. (Phá luôn 3 đồn, chém được 85 thủ cấp giặc).

Vua sai Trương Quang Đản xét ngay tâu lên, nhưng Quang Đản đã đem tang vật, thủ cấp giặc trình nộp lên viên thống đốc rồi. Vua bèn sai Hoàng Tá Viêm xét thực chi thưởng, khi ấy, phái viên Lạng Sơn là bọn

TIMSACHIEUVN

https://tieulun.hopto.org

Đinh Quán Trinh, Lư Vĩnh Tài đánh lấy được 2 đồn Bình Gia, Văn Mạc, cũng sai xét thưởng), nhân thế mới có dụ ấy. Sau đó Hoàng Thủ Trung, Ngô Phượng Điển đánh phá sào huyệt giặc ở Bắc Cạn, Bắc Quan. (Thủ Trung chém được 79 thủ cấp giặc ở Bắc Cạn; Phượng Điển đuổi chém được 6 thủ cấp giặc ở Bắc Quan). Quang Đản lại đem tâu lên nghĩ thưởng. Vua quở là loanh quanh chậm trễ, mới sai Tả Viêm phải nghĩ cấp ngay. Rồi thì Vĩnh Phúc nói phao lên là tiễn hoa hồng các trận, không lấy vào đâu được, và muốn xin về làm ruộng. Vua nghiêm quở Vĩnh Phúc, mà sai ngay Tả Viêm đi ngay thương lượng châm chước, để khỏi bất mãn; và sai cần đốc tiến quân ngay, để dẹp yên sào huyệt giặc ở Ba-bể (Lục Chí Bình lẻn trốn ở đấy) và các giặc ăn cướp.

TIMSACH.COM.VN

Sai các tỉnh biên giới phía bắc (Sơn Tây, Bắc Ninh, Lạng Sơn, Hưng Hóa, Tuyên Quang, Cao Bằng) ủy phái quân đến ngay các xứ giáp tỉnh Thái Nguyên chặn bắt giặc trốn. Vua cho là đại binh tiến đánh sát gần, thế giặc không khỏi không trốn tránh, cho nên có mệnh lệnh này. Rồi sau giặc trốn tràn xuống quấy rối ven biên giới Bắc Ninh, Lạng Sơn. (Các xã Vô Muộn, Hương Vĩ, Làng Lẫy, Đồng Ma, Bả Lộng, Nhã Nam, Thế Lộc, Phú Đô, Bắc Lệ, Nhật Lãng). Việc ấy đến tai vua, vua bảo rằng: hai tỉnh Bắc Ninh, Lạng Sơn, phiền lần đã hiểu thị, lại có lệnh thống soái, đã không dẹp được, lại không canh phòng được, sự hèn kém không xứng chức đã quá lắm. Quan 2 tỉnh và phủ huyện sở tại đều phải giáng 3 cấp được lưu lại làm việc.

Sai các tỉnh Hưng Hóa, Tuyên Quang, Thái Nguyên, Cao Bằng, Lạng Sơn và Nam Định, Hải Dương, Hưng Yên đều theo địa hạt canh phòng đánh dẹp. Khi ấy, sào

https://tieulun.hopto.org

huyệt giặc ở Thái Nguyên đều đã lần lượt đánh phá, bọn lũ còn lại tan chạy 4 phia, trốn tránh lạm sống, mà tuần phủ Quảng Tây dưa thư đến từ chối, không kịp đẹp giúp, cho nên đặc biệt nghiêm dụ quan các tỉnh tìm nhiều cách bắt giết ngăn chặn.

Định thần tuần dụ (năm thứ 31) định rõ phép học, phép thi tâu lên:

(— Định rõ phép dạy. Sức rõ cho quan coi việc học trong, ngoài biết: học phải cốt ở hạnh thực, văn bài phải cốt ở chính kinh, truyện, sử; còn như các sách sử biên loại chí của nước ta, và sách đời xưa đời nay, sách của nước ngoài, sách nên học tập, thì in cấp cho các trường học, để truyền tập chung cả.

— Định rõ phép sát hạch. Từ nay đến năm thi hương, khai báo nhiều người đi thi, ngày thường có hiếu thuận, ngay thẳng, cẩn thận không? và ông cha ba đời có can liên án kiện không? hương lý, thân thuộc ký tên bảo nhận, do quan phủ, huyện và giáo, huấn đều đến trước khi vào trường 4 tháng đem qua văn thể 3 kỳ (dưới cũng thế) cho thi khảo trước, chọn người đỗ làm danh sách chuyển giao cho quan ở giám, quan coi việc học. Quan phủ Thừa Thiên và các tỉnh, đạo, đều đến trước khi vào trường ba tháng, lại cùng với quan ở giám, quan coi việc học sát hạch kỹ hơn, làm danh sách tư bộ.

— Lượng giảm số học trò đi thi. — Từ nay số học trò lấy đỗ hạch: phủ Thừa Thiên 700 người; tỉnh Quảng Trị 300 người; tỉnh Quảng Bình 350 người; tỉnh Quảng Nam 400 người; tỉnh Bình Định 400 người; tỉnh Quảng Ngãi 200 người; tỉnh Nghệ An 800 người; tỉnh Hà Tĩnh 400 người; tỉnh Thanh Hóa 700 người; tỉnh Ninh Bình 300

https://tieulun.hopto.org

người; tỉnh Nam Định 800 người; tỉnh Hải Dương 500 người; tỉnh Hưng Yên 250 người; tỉnh Hà Nội 800 người; tỉnh Bắc Ninh 500 người; tỉnh Sơn Tây 500 người; các tỉnh Khánh Hòa, Bình Thuận, Phú Yên mỗi tỉnh trên dưới 100 người; các tỉnh Hưng Hóa, Tuyên Quang, Thái Nguyên, Lạng Sơn mỗi tỉnh trên dưới 50 người.

— Châm chước phái quan trường. Trừ ra chánh, phó chủ khảo, giám sát, khoa đạo, vẫn theo như cũ; còn thì đều chuớc lượng giảm bớt. Trường Thừa Thiên, Nam Định, Hà Nội, thi đệ điện, giám khảo, phân khảo mỗi chức đều 1 viên, phúc khảo 4 viên, sơ khảo 8 viên, lại phòng 25 người; trường Thanh Hóa, Nghệ An, Bình Định thi đệ điện, giám khảo mỗi chức đều 1 viên, phúc khảo 2 viên, sơ khảo 4 viên, lại phòng 15 người.

TIMSACH.COM.VN

Định thi đệ điện, giám khảo mỗi chức đều 1 viên, phúc khảo 2 viên, sơ khảo 4 viên, lại phòng 15 người. Nam Quyển thi có người làm bài không thành lời văn hay bỏ giấy trắng, không làm đủ quyển, cứ 1 tên thì giáo huấn phải giáng 2 cấp, được lưu lại làm việc; 2 tên thì phải giáng 4 cấp, đổi đi nơi khác; 3 tên trở lên thì cách chức không cho làm nữa. Quan ở giám, quan coi việc học, được giảm 1 bậc; 1 tên thì giáng 1 cấp; 2 tên thì giáng 2 cấp; 3 tên thì giáng 3 cấp, đều được lưu lại làm việc; 4 tên thì giáng 4 cấp, điều đi nơi khác; 5 tên trở lên thì cách chức không cho làm nữa. Còn như quan phủ, huyện và quan phủ [Thừa Thiên,] quan các tỉnh chỉ là hội xét một thời gian, lại được giảm 1 bậc, tội chỉ phải giáng 4 cấp được lưu lại làm việc là cùng. Quan trường nếu có không trích ra được, thì đem các viên hiện có ký tên khép vào tội tư vị che chở; các viên giám sát thì khép vào tội không biết xét ra. Còn như hương, lý, thân thuộc khai gian, thiếu sự thực, thì xử tội giảm 1 bậc).

https://tieulun.hopto.org

Vua chuẩn cho theo nghị thi hành. Lại dụ rằng: Từ nay về sau, phàm thi hạch, giáo tập ra đầu bài, phải chọn những bài sâu xa nhiều ý, hoặc cũng có khi dùng sách của các nhà làm sách ngày xưa, để thấy cái tài học rộng, cho xứng với ý trọng kẻ văn.

Hiệp biện đại học sĩ là Nguyễn Văn Tường tiến vị thuốc « thiên sinh ô truật », (Tường vì nghe viên sung chức ở Y viện trước là Đỗ Văn Tuyển nói: mạch vừa, tỳ hình như hơi kém, thứ truật này làm thuốc, bổ hơn bạch truật, cho nên gửi mua dâng tiến). Vua cho là vừa tôi cùng bệnh càng thương nhau, khen để đáp lại.

Tuần phủ Hưng Yên là Nguyễn Văn Thận tâu xin bồi đắp đê công trong hạt. Bộ Công cho là đê bối trước đã cho bỏ bỏ, cho nước tự chảy đi, mà nơi này là chỗ đường nước xói vào, chỉ bao đắp cũng sau này cũng chắc không trở ngại. Vua bảo rằng: đấy không phải như chỗ vỡ ở Văn Giang, tất phải đắp để giữ lúa chiêm, lại có thể giữ được đường quai của tỉnh ấy, chuẩn y lời xin, để tiện cho dân.

Cho trích bạc, tiền ở Hải Dương, Sơn Tây (Hải Dương 3.000 đồng bạc, Sơn Tây 30.000 quan tiền) giải đi giao cho tỉnh Tuyên Quang để phòng phát lương, vì binh dũng tỉnh ấy có nhiều (hiện đóng hơn 3.500 người) chi tiêu hết nhiều.

Bắt đầu đặt ra cục thuyền chính. Trước đây bộ Hộ tâu rằng: vận tải là việc lớn, quan hệ đến việc tiêu dùng của nước, nhưng cũng xem thuyền bè có nhiều hay ít, để biết thừa hay thiếu. Gần đây, cái số vận tải rất không bằng trước, đều là người nhận tải không thực làm việc. Xin đặt cục thuyền chính, chọn quan to văn võ mỗi đẳng 1 viên, chuyên trông coi việc ấy.

https://tieulun.hopto.org

Vua giao xuống đình thần bàn, cũng cho là đặt ra ty tào vận, lúc quốc sơ đã có viên quan to chuyên coi việc ấy, bết lòng làm việc thực, cho nên vận tải thường đầy đủ. Sau đó ngạch thuyền giảm ít, lại không có viên quan to chuyên trông coi, mà đặt ra chức chuyên vận sứ chỉ là chủ trương chia ra chuyên tải vào nam ra bắc, đối với việc thuyền, không chút bổ ích. Gần đây thêm có tàu thủy, nhưng cái tệ cũng không phải chỉ một lần mà thôi, đều do việc không có người chuyên trách, cho nên không người thực sự làm việc, thường thường bị thiếu, là bởi cớ đó. Xin theo như lời bộ nghĩ, phàm tất cả công việc vận tải, đều do cục ấy bàn làm. (Trừ các việc tàu thủy bán đổi, và ty thuế quan các tỉnh, cùng là số khoang thuyền buôn của nước Thanh, nước Tây đến buôn và thuyền buôn đến Nam kỳ mua gạo, thì vẫn do bộ Hộ, còn tất cả đều do cục ấy tải cả). Lại nghĩ định điều khoản kiểm xét của cục ấy phải làm tiến trình:

(— Xin đặt riêng cục thuyền chính ở cửa biển Thuận An hoặc Thanh Phúc, do bộ Công chọn nơi rộng rãi làm 2 tòa nhà ngói, 2 tòa nhà bếp, bên tả mặt trước làm 1 tòa nhà ngói, để làm chỗ ở làm việc quan; chế và cấp cho 1 quả ấn đồng, (khắc 4 chữ « thuyền chính chi ấn », 1 quả dấu kiểm nhỏ, 1 cái dấu làm tin bằng sừng, (đều khắc 2 chữ thuyền chính); chọn quan nhị phẩm văn võ mỗi dàng 1 người chuyên việc trông coi. Về sang năm số thuyền của quan hay dân ở kinh hay các tỉnh phải đi tuần tiễu, vận tải là bao nhiêu, đến mùa đông năm nay bộ Hộ, bộ Công đều phải kê danh sách từng hạng, tư cho cục ấy chấp chiếu, tùy theo hạng thuyền sai bổ số ấy.

— Các hạng gỗ và đồ vật ở Bắc Kỳ và các tỉnh Thanh Hóa, Ninh Bình phải vận tải đến kho tạm ở 2 tỉnh

https://tieulun.hopto.org

Thanh Hóa, Nam Định, để phòng giao cho người tải đi, về sự đủ thiếu, thưởng phạt chưa từng định đến, nên thuyền phải đến tải, thường chậm thiếu. Nay xin các tỉnh ấy phải lượng tính số tiền, đồ vật, thóc gạo về sang năm nên tải mỗi thứ là bao nhiêu, thì vào mùa đông năm nay, bộ Hộ phải từ khoản số mục trước, giao cho các tỉnh ấy theo đấy mà làm, cốt phải đến cuối tháng 2 đều đủ cả, đợi đến trước hoặc sau tiết Cốc vũ[1] thì nhận tải, cho kịp đến trước hoặc sau tiết Tiểu mãn[2] thì về nộp. Nếu đến kỳ thuyền đến tải mà đồ vật của tỉnh ấy mỗi lần thiếu một thành, (như thuyền phải tải 1 vạn cân, mà tỉnh giao đồ vật chỉ 9 nghìn cân, thế là thiếu 1 thành, còn thứ khác cũng theo thế) thì quan tỉnh như bố chính chuyên ty và tuần phủ kiêm bố chính (hoặc ấn sát cùng làm việc ấy) đều được thưởng gia 1 cấp; thông, kinh chuyên dự làm việc ấy và các phủ, huyện có liên quan đến việc

---

1. Cốc vũ: tên 1 khí tiết trong 24 khí tiết của hàng năm, vào ngày 20, 21 tháng 4 dương lịch.

2. Tiểu mãn: tên một khí tiết trong 24 khí tiết của hàng năm, vào ngày 21, 22 tháng 5 dương lịch.

https://tieulun.hopto.org

vận tải đều thưởng kỷ lục 2 thứ; tổng đốc, tuần phủ thưởng kỷ lục 1 thứ.

Lại như thuyền ngày nào đến đón cửa biển nhận tải, phải một mặt trình về cục thuyền chính biết, nhưng hạn cho trong 10 ngày giao nhận phải xong cả; Nếu ngoài hạn mà đồ vật tỉnh ấy còn chậm thiếu, thì cho quan ở thuyền tư về cục ấy tâu hặc; hoặc tỉnh ấy giao đồ vật mà quan ở thuyền chậm trễ không chiếu nhận ngay, thì do quan tỉnh ấy tham hặc để trị tội. Mỗi lần chậm đến 10 ngày, thì quan tỉnh ấy như bố chính chuyên ty và tuần phủ kiêm bố chính (hoặc án sát cùng làm việc ấy) và quan ở thuyền đều phải giáng 1 cấp được lưu lại; thông, kinh chuyên dự làm việc ấy và các phủ, huyện có liên quan đến việc vận tải phải bị phạt bổng 1 năm; tổng đốc tuần phủ lại giảm một bậc nữa, tức là phạt bổng 9 tháng. Cứ mỗi chậm 5 ngày nữa lại gia lên 1 bậc, tội chỉ đến giáng 4 cấp được lưu lại là cùng. Nhưng tính ngày chậm trễ phải ở lại là bao nhiêu ngày, nhân công phí tổn ở thuyền là bao nhiêu, chia làm 10 thành, bố chính chuyên ty và tuần phủ kiêm bố chính (hoặc án sát cùng làm việc ấy) chia nhau phải bồi 5 thành; thông, kinh chuyên dự làm việc ấy, và các phủ, huyện có liên quan đến việc vận tải phải bồi 3 thành; tổng đốc tuần phủ phải bồi 3 thành. Nếu tỉnh đã giao, thuyền đã nhận đồ vật vừa phải, mà quan ở thuyền không cho đi ra khơi ngay, hoặc đi khơi mà lại đến đậu ở bến khác, đều cho quan sở tại trình bày rõ ngày nào thuyền đến, ngày nào nhận đồ vật xong, và ngày nào vào cửa biển đứng đậu, hoặc trời tạnh, gió thuận, hoặc gió mưa thế nào, từ cho cục ấy xét, quả là mượn cớ tìm tiện, thì quan ở thuyền và các người

https://tieulun.hopto.org

quản suất ngồi trong thuyền, đều xin chiếu luật « trái với chế thư », xử tội phạt hết bậc (100 trượng), giáng 4 cấp đổi đi nơi khác.

— Các hạng thuyền của quan hay dân đi tuần tiễu hay vận tải, gián hoặc có tìm chỗ tiện, đậu yên, hoặc kèm hàng hóa mưu việc buôn, không cho thuyền chạy ngay, thì do viên tấn thủ các cửa biển, hễ thấy thuyền của quan hay dân dừng đậu ở địa phận đồn nào, phải đến ngay thuyền xét hỏi, thuyền đến có việc gì, và kiểm soát giấy tờ ở thuyền, quả là thuyền vận tải, và có công cán việc gì đích thực, nếu có phải lấy nước, củi, thì sức cho lấy ngay, xong việc thì cho thuyền chạy, không được đậu lại. Còn như mang hàng hóa riêng, mong để buôn bán và tìm chỗ tiện đậu yên, thì do quan tỉnh thấy coi hạt ấy trình rõ, quan tỉnh ấy một mặt đuổi đi, một mặt tư cho quan tỉnh ấy tham hặc trị tội. Viên tấn thủ ấy nếu kiểm soát trích là được 10 chiếc trở lên, xin thưởng gia cho 2 cấp; nếu kiểm soát không chu đáo, hoặc đồng tình nói dối giấu ẩn, bị người khác chỉ trích ra đúng thực, thì không cứ mấy chiếc, viên tấn thủ ấy và quan ở thuyền đều phải tội cách chức bãi bỏ, quân lính ở thuyền thì xử tội phạt 60 trượng, đồ 1 năm.

— Tàu thủy bọc đồng, thì thân tàu, buồng tàu, máy móc, buồm dây, súng ống, khí giới, cần phải hàng ngày thường sửa sang lau đánh. Từ trước đến giờ, các tàu thủy bọc đồng, quan thì ngày thường không biết khéo dẫn dụ, tìm chỗ tiện mà ở; lính thì cứ theo phần, thổi nấu riêng ăn uống, chỗ ở ồn ào nhơ bẩn; buồng tàu, súng ống, khí giới đồ quân trang vứt bỏ bụi rỉ. Xét ra, các điều khoản về nội quy của tàu, thì năm Tự Đức thứ 29 đã châm chước nghĩ định chép rõ, giao các tàu bọc đồng tuân theo làm việc rồi. Hễ tàu đến cửa biển

https://tieulun.hopto.org

đậu lại, mỗi tháng 1 lần do cục thuyền chính phái người đi khám, nếu bên trong bên ngoài thân tàu và máy móc, buồng tàu, khí giới, bếp thổi nấu của binh ngũ, được mười phần nghiêm chỉnh, tinh nhuệ, bóng sạch, y như điều khoản thi thôi ; gián hoặc theo thói cũ lười biếng bừa bãi chưa được như pháp, thì chánh phó quản đốc và các người quản suất ở thuyền đều chiếu luật « không làm đủ chức vụ » phải cách).

Vua chuẩn cho theo nghị thi hành. Cho tham tri bộ Công là Chu Đình Kế, chưởng vệ thủy sư là Lê Tiến Đức chuyên trông coi việc ấy, tạm ở sứ quán cửa Thuận An làm việc. Đình Kế cho là việc mới đặt ra, công việc khó, dâng sớ tâu xin cho Nguyễn Văn Tường cùng kiêm trông coi, để giúp cho việc quyết đoán. Bèn cho Văn Tường sung làm kiêm quản đại thần.

Chuẩn định lệ thưởng cho người cứu đem về được đàn bà, trẻ con bị giặc cướp bắt đi. (Đàn bà 2 quan, trẻ con 1 quan).

Thưởng cho quân thứ ở biên giới phía bắc. (Từ thống đốc đến lĩnh binh đều thưởng áo quần, bạc lạng có thứ bậc khác nhau ; đốc binh đến hiệp quản đều gia thưởng bạc lạng ; cai suất đội đến binh đinh đoàn luyện và các người phái đi cố sức làm việc báo hiệu thưởng chung tất cả là 2 vạn quan tiền). Khi ấy thưởng báo thắng trận, cho nên đặc cách thưởng cho. Nhân thế dụ rằng : nhà nước tích của để đợi người có công, tính từ lúc có việc quân đội đến giờ gần 20 năm, dân khổ về phục dịch, nước nghèo về nuôi quân, phàm người có tai có mắt, không ai là không nghe thấy trông thấy ; trẫm nghĩ các ngươi từ tướng đến quân, theo việc đi đánh giặc đã lâu, cho nên phàm thưởng cho, thường hậu đãi hơn. Các ngươi là tướng sủy có nghĩ đến ơn « cởi áo mặc

https://tieulun.hopto.org

cho mình » mà thể xin dẹp yên bọn giặc không? Các ngươi là tỷ hiệu có nghĩ đến câu « cùng anh em cùng mặc áo giáp mà địch lại kẻ nhà vua đáng giận không? sao chịu khổ ở hàng trận làm gì?

Định rõ lệ phái các người kiểm soát các chòi canh gác. (Từ đài Trấn Bình đến đài ngoài biển) (Sở thứ nhất là đài Trấn Bình, thì do phủ Thừa Thiên; sở thứ hai ở xã Trạc Linh, sở thứ ba là đồn lớn Triều Sơn, đều do đồn Triều Sơn trông coi; sở thứ tư ở Thủy Tú, sở thứ năm là đồn Hóa Mộ ở Thanh Phúc, đều do suất đội ở Thủy Tú, thuyền bọc đồng ở Thanh Phúc coi giữ; sở thứ sáu ở Phúc Hóa, sở thứ bảy ở Thuận Hóa, đều do đồn bên hữu ở bến Qui Lai, đồn bên tả ở Thuận Hóa trông coi; sở thứ tám ở Hy Du, sở thứ chín ở Lộ Châu, đều do đồn phía trước phía sau ở Lộ Chân trông coi; sở thứ mười ở xã Thái Dương hạ, sở thứ mười một là Phương đồn, đều do phòng-thanh. Các sở nói trên đây, hàng ngày bất thần đều cho phái viên đi kiểm soát, đều do phòng-thanh mỗi tháng 5, 6 ngày lần lượt đi kiểm soát 1 lần; bộ Binh mỗi tháng cũng phái thuộc viên đi kiểm soát 2, 3 lần; nếu có vắng thiếu thì bắt tâu đợi phạt.

Miễn thuế thuốc phiến vào cửa quan để thiến cho tỉnh Lạng Sơn vì có giặc (Từ tháng 2 đến tháng 10 thiếu 2.000 quan).

Định rõ lệ cho các quân tu bổ hay làm lại các thuyền. (Từ nay, phàm các hạng thuyền ở doanh vệ các quân và Thủy sư coi giữ, thuyền nào là gỗ có tên, thì định lại cứ 6 tháng tu bổ một lần, đến 9 năm trở lên thì được làm lại).

Lãnh đề đốc ở quân thứ Tuyên Quang (chưởng vệ lãnh chức ấy) là Trần Mân chết. Truy thu hàm đề đốc.

https://tieulun.hopto.org

Vua cho là Mân làm việc ở quán thứ lâu ngày, có phần khó nhọc, gia ân cho chiếu hàm mới mà cấp tiền tuất gấp rưỡi.

Khi ấy, người đỗ Võ cử ở Hà Nội 27 người, đều vì nhà nghèo, cha mẹ già, xin theo tỉnh sai phái, học tập đợi khoa. Quan tỉnh ấy tâu lên. Vua hỏi bộ Binh. Trần Tiễn Thành thưa rằng: Võ cử đều phải học tập ở nhà giám bên võ tất cả, ngày trước đặt ra phép ấy, để ngăn ngừa việc xảy ra dần dần và còn nhỏ nhặt lưởng đã có ý sâu xa.

Vua bảo rằng: còn người có tên trong sổ làng, học riêng đi thi thì thế nào? Chính sự rộng rãi, dân thì thuần hậu, đẽo bỏ đục chạm đi làm mộc mạc, lưới lọi cả cá lớn nuốt được thuyền, mà nước được thịnh trị, thì thế có cha mẹ già, mà nhà không có con thứ, thì được ở lại tỉnh; còn thì đều theo lệ học tập đợi khoa ở nhà giám bên võ, để yên chí học trò.

Cho tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên là Võ Trọng Bình đổi bổ làm tổng đốc Định — Yên, kiêm trông coi các công việc tuần tiễu vận tải về phía bắc; hộ lý tổng đốc Định — Yên là Nguyễn Đình Nhuận đổi làm hộ lý tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên. Khi ấy Trọng Bình dâng sớ phúc tâu về công việc vận tải, và tự xin đi lại đốc thúc việc vận tải. Vua cho là công việc về thuyền mới bắt đầu đặt riêng, tất phải bên trong bên ngoài có người. Trọng Bình đã được việc, lại xin tự đương lấy, bèn cho được đổi cho nhau.

Binh phạm tội là Nguyễn Văn Nhỏ, trước can án ăn trộm, phải tội phạt trượng đem đi đồ, phát giao đi khai khẩn ở Sơn phòng tỉnh Quảng Trị. Khi đi đường bỏ khóa trốn về, lại can việc ăn trộm ở trong thành. Quan

https://tieulun.hopto.org

phủ Thừa Thiên là Nguyễn Nhiêu cho là cố phạm nghĩ xử chém ngay. Vua bảo rằng: chỉ mới phạm 2 lần, không nhiều, không nỡ khinh suất vội giết chết. Đặc cách cho đổi làm xử chém còn giam lại đợi xét, lại ghép đi khai khẩn.

Vua cho là chi tiêu cho quân thứ các tỉnh biên giới phía bắc dùng bạc khá nhiều, nếu chỉ trích bằng bạc đồng, cũng khó kế tiếp. Sai bộ Hộ dự tính. Quan bộ Hộ tâu xin: ở trung châu từ Thanh Hóa trở ra bắc, đều thu gấp tiền thuế mùa đông năm nay, lượng để đủ chi, còn thì phải mua bạc đĩnh, bạc lạng, bạc đồng cất vào kho, và thông sức cho người lãnh trưng thuế thuốc phiến vào cửa quan, người nào trưng trước nộp bằng tiền; và tiền thuế các tỉnh hạt mùa đông này phải nộp, đều được mua bạc nộp thay thế, để phòng trích cấp chi phí việc quân và tải về kinh phòng thiếu. Vua nghe theo.

Các tỉnh Hưng Hóa, Bắc Ninh, Sơn Tây, Hải Dương, Hà Nội ít mưa. Vua sai quan các tỉnh lý cầu đảo, rồi được mưa.

Bố chính sứ Phúc Yên là Đinh Nho Quang bị kiện về tội nhận của lót. (Nho Quang trước dây vì chủ thủ trước là Nguyễn Khắc Hợp giả dối quan hàm và đi dịch thay đổi tiền đồng, án xử phải tội đi dày. Hợp đem lòng oán, đến bộ Phan Thanh Giản, Ngô Sĩ Thịnh kiện ở Bình Định về nhận của lót) bộ Lại tâu giải chức của Nho Quang. Quan khoa đạo là Phan Đình Phùng nói: Nho Quang cũng là quan to một tỉnh, lại vì lời nói của kẻ tiểu lại, với bắt giải chức, so với tình lý, sợ chưa thỏa đáng. Vua cũng cho là không phải thể thống, đặc cách phái giám sát ngự sử là Đỗ Huy Diễn đến hội với quan tỉnh Bình Định đòi người làm chứng để tra xét.

https://tieulun.hopto.org

Tạm hoãn xét công, khuyên bảo trăm quan. Vua dụ rằng: 3 năm một lần xét công, là phép cũ của nhà nước, noi theo đã lâu. Bữa nọ vì bận lo việc ngoài biên, tạm cho hoãn lại, đến nay công việc hơi ít, bèn lại cho thi hành. Không ngờ các ty lâu ngày lười quên, nay đã cuối năm mà các tờ tự tâu bày, vẫn chưa làm xong; huống chi đến các tờ danh sách xét công, đủ niên hạn, bao giờ làm cho xong. Đó là lỗi của các ngươi làm việc bổn phận mà không chăm chỉ. Còn các việc khác đại khái cũng giống như thế, thì pháp lệnh nào thi hành được? Phàm người có hiểu biết, tưởng không nên chịu tự nhận rồi đến thế. Đáng lẽ nên đều phải nghĩ xử, để cho bảo phải sửa chữa cố gắng, nhưng nghĩ lệ ấy định hoãn đã lâu, người ra làm quan sau bỡ ngỡ sơ suất, hãy tạm khoan cho một lần, nhưng sức rõ lại cho biết. Song trẫm cho đến 3 năm mới cho thăng giáng người hay người dở, không thưa không mau, tưởng cũng để làm. Huống chi ngày nay nhiều việc cần người, trong đó người tại chức chưa từng đủ hạn xét công thì nhiều, cũng có người đủ hạn xét công mà lời xét chỉ là làm việc quan thưởng phạt tầm thường, về việc lợi hại to lớn, có quan hệ, thì không nói rõ. Theo thế mà thưởng phạt thăng giáng, sao đủ để tỏ ra kẻ đáng khuyến khích, kẻ đáng ngăn ngừa, không phải là đạo rất công, rất minh của nhà vua. Và như, có công thì thưởng, có tội thì phạt, từ trước đến giờ đều đã tùy việc tùy người, mà cho thưởng phạt thăng giáng; cho đến 3 công việc của quan địa phương, cũng đều đã theo lệ thời thưởng xét lại. Nếu sau đợi đến 3 năm mới cho thăng giáng, chẳng đã muộn ư? Lại xem việc hiện nay, trong đó cố nhiên có người kia hơn người này, nhiều việc ít việc cũng khác, mà nói chung thì đều là chưa

https://tieulun.hopto.org

được đầy đủ chức vụ. Tức như bộ Lại giữ việc cân nhắc, chỉ biết mở sổ lấy người, chưa nghe thấy tiến người hiền, bỏ người không tốt; bộ Hộ thì vận tải thiếu nhiều, kho tàng không chứa đủ; bộ Binh thì sổ ghi quân lính thường thiếu, dạy tập không tinh; bộ Lễ thì giản dị mà chức đi sứ, chức hành nhân, thông dịch vẫn chưa được người; bộ Hình thì chuyên cần mà án kiện còn bỏ đọng nhiều, chưa xử được xong hết; còn bộ Công thì lại càng không đầy đủ chức vụ, tài liệu và ngạch thợ đều thiếu cả phàm làm việc gì không biết tính liệu cho thực khéo bền, để hại của khổ dân, mà điện đường cầu cống, thường phải tu bổ luôn; thuyền bè thiếu thốn, không đủ sai phái, công việc bên trong chưa xong, công việc bên ngoài cũng chưa thấy [illegible] trộm, cướp, đói, mất mùa, sao có thể đẹp được hết; thậm chí làm việc quan hết thảy đều chậm lười, không khỏi thiếu chi dùng để lo về sau. Đó đều là phận thường mà còn thế; còn như bài ký để lo đã lâu, phàm các quan lớn nhỏ của ta, không thì thố được chút mưu kế nào, thì nghĩa vua tôi phải lo thì bề tôi nhục, và cái tình cùng với nước cùng hưởng phúc cùng lo, còn ở chỗ nào? Trẫm dã không có tài, mà các quan cũng lại chẳng nghĩ đến sẽ lấy gì để trên thì đền ơn gây dựng, nuôi nấng của các triều, dưới thì yên lòng mong của trăm họ đều trông vào ư? Thế cho nên dù muốn lượng gia khen thưởng, cũng không công trạng nào đáng chỉ ra; chê chích quá thì hà nên dùng một hạng người khác. Trẫm dẫu có thể dối lòng mà tự khen cho bề tôi của mình; các quan chức cũng tự hỏi lòng chỉ xin nhận lấy mà không hổ thẹn. Về việc xét công lần này đã quá chậm muộn, chuẩn cho lại hoãn một thứ. Đợi đến khóa sau,

https://tieulun.hopto.org

các tờ tự trình bày, hạn đến tháng hai đã đều gửi đến bộ, tháng tư đã đều đệ danh sách tâu lên; các danh sách xét công, đủ niên hạn, thì tháng tư đã phải gửi đều đến bộ, tháng tám đã đều đệ danh sách tâu lên, không được lại chậm trái trút nào. Bấy giờ hết thảy chiếu lệ thi hành, mới là vừa phải, mà các quan được thư nhàn bảy tỏ hết, tất có thể yên lòng ta. Người ban thưởng chắc có cớ nói, người nhận thưởng không có vẻ thẹn, ân nghĩa đủ cả, trên dưới đều yên, đó là trẫm mong lắm. Còn như lệ xét công, là theo phép xưa mà làm, nhưng trong đó quả đã tốt cả, có ích cho việc chính sự hay là còn thiên tư thiếu sót không thỏa đáng. Nơi theo rất nhiều, cũng chưa đủ để rõ ra trừng răn hay khuyến khích. Chuẩn cho đình thần lại xét nghĩ kỹ, cốt được chu đáo tâu lên, cho tiện noi theo mãi mãi.

Tha thuế tô bông năm phải nộp cho 5 huyện (Đông Yên, Kim Động, Tiên Lữ, Phù Cừ, Ân Thi) tỉnh Hưng Yên. (Vì có lụt).

Định lệ phái lính giúp việc đưa ma các tôn tước (Quận công 150 người, huyện công, hương công 100 người, huyện hầu, hương hầu 50 người).

Cho Tĩnh biên phó sứ là Nguyễn Hữu Độ chuyển đi điều đốc ở quân thứ Thái Nguyên (Bắc Cạn, Chợ Mới) Trước đây, Hữu Độ đi điều đốc ở thượng du hạt Tuyên Quang; đến đây thống đốc là Hoàng Tá Viêm tâu nói: hạ du ở Thái Nguyên, giặc thường lúc hiện lúc ẩn, mà một dải đường rừng ven biên giới, lại chính là nơi xung yếu. Phó sứ là Trương Quang Đản nên ở đất Thái, cho tiện ở giữa điều đốc; xin thương ủy do Nguyễn Hữu Độ đến Chợ Mới yên ủi Lưu Vĩnh Phúc, và điều đốc các đề đốc, tham tán đem ngay quân thẳng đánh Ba Bể? Vua nghe theo.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn cho các phủ huyện đều làm kỳ đài. Nơi nào (đã có thì xây đài, chưa có thành cũng đắp một nền đất. Cán cờ: phủ thì đài 2 trượng 7 thước, huyện thì đài 2 trượng 3 thước; lá cờ đều dùng sại nam nhuộm màu vàng, đề tên phủ huyện).

Cho lãnh binh quan ở Hưng Hóa là Hoàng Tuyên thăng thu phó đề đốc ở quản thứ Hưng Hóa.

Tháng 12, định rõ lệ khép tội về thu lương. (Phàm ở các tỉnh, các cai lại, lại mục, tổng lý thu lương, đợi cả đến cuối năm thông tính số trương thu trong một năm, thiếu bao nhiêu sẽ xử tội một lần. Người nào cuối năm thiếu bao nhiêu đã phải phạt trượng cách, hoặc phạt trượng được lưu làm việc, mà ở trong hạn định (4 tháng) hoặc hạn thứ hai mà thu bồi xong đủ theo lệ cho lương giảm; nếu đến hạn thứ ba còn thiếu không xong, và kỳ trước đã được lượng giảm cho ở lại làm việc, đến kỳ khác lại thiếu, thì lập tức chiếu lệ nghĩ xử, để ngăn sự cầu may).

Chuẩn cho điền thêm và đồn vào 4 đội lính mộ (từ đội ngũ đến đội bát) ở vệ Quảng Yên. (Tất cả 8 đội, hiện còn từ đội nhất đến đội tứ).

Hoãn việc thanh tra ở Tuyên Quang, Thái Nguyên. (Vì số chi thu về việc quân nhiều, mà ty lại hiện phái đi nhiều ngả, cho nên hoãn đến tháng tám năm sau).

Tha số tiền, gạo năm trước giải vận để thiếu lại cho dân hạt Bắc Ninh, Nam Định. (Năm thứ 24, giải vận tiền gạo đến quản thứ Lạng Sơn, nhiều lần để thiếu: Bắc Ninh thiếu hơn 40.020 quan tiền, hơn 28.000 phương gạo; Nam Định thiếu gạo 142 phương có lẻ. Vì dân 2 hạt ấy khó nhọc đã lâu, vả lại việc đã lâu ngày mai một, cho nên tha cho).

https://tieulun.hopto.org

Sai thống đốc là Hoàng Tá Viêm đến ngay đóng ở thành tỉnh Thái Nguyên. Khi ấy, Trương Quang Đản lại dâng sớ nói: Lưu Vĩnh Phúc cho là nhiều lần làm việc khó nhọc, chưa được nghỉ thưởng, nghi là có người ngoài gièm pha, làm hại, nên phẩm trước bổng lộc chưa được dự, quân đoàn luyện áo quần chưa được cấp, mà đến cha mẹ cũng chưa được dự phong. Xin để tâu giúp; nếu không cho về làm ruộng, thì chờ được ân chuẩn đến mùa đông sang năm cho nghỉ phép về thăm nhà thăm mộ. Quan ở bộ Binh là Trần Tiễn Thành cho là Vĩnh Phúc là Tá Viêm thu phục điều khiển, tình ý tin nhau đã lâu, xin cho Tá Viêm đến Thái Nguyên, để được đến gần, thúc thêm quân đi bắt giặc; nhân đem ý triều đình hiểu bảo, cho Vĩnh Phúc cảm biết, yên tâm đánh giặc. Vua nghe theo. Trước đây, các trận đánh ở An Hàn, Gốc Dũng, Na Hựu, Suối Tin, Bắc Quán, viên phó đề đốc ấy theo thưởng đến hơn 5.500 lạng bạc. Tá Viêm cho là quá lệ, chỉ cấp 2.500 lạng. Đến nay vua cho là hắn là quan võ, chưa hiểu điển lệ, chuẩn cho như số cấp cho. Lại cho cha mẹ viên phó đề đốc ấy cũng được theo lệ chiếu hàm truy tặng, (thị độc học sĩ), và viên phó đề đốc ấy cùng các thuộc viên đều chiếu phẩm chi bổng để tỏ ra như nhau một loạt.

Định rõ lệ ấm bổ trong họ Tôn thất. (Phàm quan viên họ Tôn thất, hễ người nào có công, chánh nhất phẩm ấm bổ: ban văn thì tòng ngũ phẩm hoặc thị giảng, ban võ thì cai đội các quân; tòng nhất phẩm ấm bổ: văn thì chánh lục phẩm chủ sự hoặc trước tác, võ thì chánh đội trưởng suất đội các quân; chánh nhị phẩm ấm bổ: văn thì tòng lục phẩm hoặc tu soạn, võ thì Cấm binh chánh đội trưởng; tòng nhị phẩm ấm bổ: văn thì tư vụ hoặc biên tu, võ thì chánh đội trưởng các quân; chánh

https://tieulun.hopto.org

tam phẩm ấm bổ ; văn thi tòng thất phẩm hoặc kiểm thảo, vũ thi đội trưởng các quân ; tòng tam phẩm ấm bổ : văn thi chánh bát phẩm chính ngạch hoặc điển tịch vũ thi chánh bát phẩm bách hộ ; chánh tứ phẩm ấm bổ : văn thi tòng bát phẩm chính ngạch hoặc điển bạ ; tòng tứ phẩm ấm bổ : chánh cửu phẩm chính ngạch hoặc cung phụng. Nếu không có công thi đều kém một bậc. Còn con cửa các quan họ tôn thất người nào được ấm bổ, tất phải có học thức, mới được ấm bổ viện hàm).

Truy thụ hàm bổ chính sử cho viên thị giảng là Nguyễn Mậu Kiến (Người tỉnh Nam Định). Trước đây, Mậu Kiến xin quyên hơn 200 mẫu ruộng tư sung làm ruộng lương nuôi quân, chưa kịp làm mà chết, người con theo số ruộng đã hứa quyên giao cho các xã Trang (xã Đồng Trung, Trung Thôn Thượng, xã Thái Nội). Quan tỉnh Nam Định xét thực tâu lên. Vua cho là Mậu Kiến lúc sinh bình có lòng thích làm việc nghĩa, cho nên truy thụ hàm ấy để yên ủi khuyến khích.

Bãi bỏ nghi tiết các ngày kỵ ở Thái miếu rước thánh vị đến phối hưởng. Trước đây, các ngày kỵ ở nhà Thái miếu, thì trước một ngày, kính rước thánh vị đến điện thờ vị cùng kỵ hôm ấy mang cả đồ thờ theo hầu. (Kỵ lăng Trường (tức lăng các vị đế như Trường Cơ v.v...) thì rước cả vị chính vị phối, đều mang đồ thờ theo hầu kỵ lăng Vĩnh (tức lăng các vị hậu như Vĩnh Cơ v.v...), thì chỉ rước vị phối, trích đem đồ thờ theo hầu ; vị chính để thờ yên, buổi sớm hiến trầu nước). Vua bảo rằng : lễ bởi nghĩa mà làm ra, chỉ cốt trong lòng được yên, câu nệ quá thì không những mưa lụt không tiện mà luôn luôn khấn để rước đi, rất thấy phiền nhầm. Đặc cách sai Phủ Tôn nhân và các chính khanh bàn, đều cho là việc ấy so với tinh lễ cũng hợp. Bèn chuẩn

https://tieulun.hopto.org

định cho trước một ngày kinh đến ấn thờ vị cũng giỗ hôm ấy làm lễ mật cáo, đinh việc rước thánh vị. Đến ngày kỵ, kinh đến điện thờ vị ấy làm lễ, còn đồ thờ vẫn để ở nhà tôn miếu, bày cúng trầu nước. Làm đồ thờ khác bày đặt ở điện vị kỵ ấy.

Bố chính sứ Tuyên Quang là Hoàng Tướng Hiệp cho là năm trước tên Ông Thất xin quy phục, trót khinh suất đem của kho cấp cho quá nhiều. (Tiền khoản cấp 1.445 quan, bạc 1.000 lạng; tiền khẩu lương 2.005 quan, gạo 1.188 phương) tự dâng sớ xin bồi. Vua bảo rằng: việc ấy có thực, không phải như việc hư hão ở tỉnh Thái, đặc cách miễn cho.

Quan tỉnh Lạng Sơn tâu xin cho thổ ty là Nguyễn Đình Hải sung làm thiên hộ, cai quản 7 họ thổ ty. Vua y cho.

TIMSACH.COM.VN

Viên quản đời nước Thanh là Vi Hòa Lễ đến đổi, đóng ở các xứ Đồng Văn, Đồng Đăng thuộc Lạng Sơn. (Người đóng trước là Hồ Quốc Trụ ốm chết; khi ấy thống đời nước Thanh là Hầu Miễn Trung đóng ở Cầu Phong, quản đời là Trần Đắc Quý đóng ở Kỳ Lừa, và Vi Hòa Lễ, tất cả là 3 doanh).

Cấp tiền may áo quần cho các toán đũng ở Lạng Sơn, Cao Bằng, Tuyên Quang, Thái Nguyên. (Mỗi người 3 quan 5 tiền).

Cho tỉnh Hải Dương trích giải sùng mãnh hỏa của Tây dương (100 cây) và viên hạt nổ (2.500 viên) đến quản thứ Thái Nguyên.

Khi ấy, dân tỉnh Quảng Nam thường đến kinh kiện nhằm. (Từ tháng giêng đến tháng mười, dân hạt ấy đến kiện ở pháp ty cộng đến 39 lá đơn). Quan tỉnh ấy vì không biết hết lòng với việc dân, đều phải giáng (đều lưu lại làm việc).

https://tieulun.hopto.org

Trước đây thuyền Lợi Tế mắc cạn. Đến nay bộ Hình tâu xin chiếu số hàng hóa tải đi và thân thuyền, đồ vật phụ tùng vào thuyền trị giá là bao nhiêu, bắt quản đốc và Cao Thọ Trương, Trần Thắc và các người quản tọa, phán tọa phải bồi. Vua bảo rằng: trị giá rất nhiều, bọn Trương Thọ sao có thể sung bồi được, đặc cách cho phải bồi thực giá số hàng nhận tải mà thôi; còn thì đều tha cho.

Trương Văn Đễ trước ở quân thứ Quảng Ngãi, Bình Định, bọn sơn man đêm đến cướp, biên binh hoặc có kẻ bị thương bị chết. Việc ấy giấu đi không tâu lên, bị quan khoa đạo là Lê Huy Phan (từ trường thi Bình Định về) trích ra tâu lên. Đến nay tra ra quả thực, án nghĩ phạt trượng (80), tội đồ (2 năm). Đề đốc là Ngô Đắc Quang vì che chở phải giáng 3 cấp đổi đi nơi khác. Vua cho là Văn Đễ từng đã phải cách, cố làm việc chuộc tội, miễn cho nghị tội lần nữa: Đắc Quang hiện phải làm việc ở Sơn phòng Quảng Nam chưa xong, đặc cách cho chưa chân là phải giáng đổi đi, nhưng vẫn phải đi đánh giặc như trước.

Quan bộ Binh là Trần Tiễn Thành tâu nói: các tiết lễ tháng chạp này, cần đến lính nhiều, mà số lính hiện có ít, (Trừ điển hộ, canh giữ, tuần phòng đóng giữ ra không kể, hiện còn hơn 180 người) xin cho đến ngày 21 tháng này, nghỉ các công sở, đến mồng tám tháng giêng sang năm lại theo làm việc như trước. Vua y cho. Nhân đó cho từ nay đều như thế, duy gặp sở nào việc cần, lưu lại đến ngày 28 mới nghỉ.

Sai quan ở quân thứ Thái Nguyên chọn thợ vẽ địa đồ Ba Bể tiến lên để xem.

Quan ở nha thuyền chính tâu xin làm thêm kho lợp ngói ở cửa Thuận An, để phòng tạm chứa khi cần đến,

https://tieulun.hopto.org

và đổi phái tàu thủy đi tuần giữ. (Trở vào nam thì phái tàu Lợi Đạt, trở ra bắc thì phái tàu Thuận Tiệp, Lợi Tải). Vua y cho.

Quan tỉnh ở 5 tỉnh Bắc Kỳ (Hà Nội, Bắc Ninh, Hải Dương, Hưng Yên, Nam Định) dâng sớ và đồ bản, cho là thế nước sông Nhị Hà chảy mạnh xói vào, chỗ đê vỡ ở Văn Giang chính là chỗ chịu xung yếu, thế khó bàn lấp được. Nay xin chỗ vỡ ở Văn Giang, 2 sông Phần và sông Kinh, một nhánh thông đến Vực Ái, Nghĩa Trụ, ngã tư Huống; một nhánh thông đến sông Kim Ngưu, qua sông Cửu An, hợp lại chảy ra ngã ba Văn Trương, rồi cùng chảy ra cửa Thái Bình, tùy thế khai dẫn cho được lưu thông. Về 3 tỉnh Bắc Ninh, Hải Dương, Hưng Yên xin khai thêm 2 đoạn ở xã Cự Linh, Khúc Lộng (thuộc tỉnh Bắc Ninh) là đoạn chảy cũ của sông Nghĩa Trụ, đào thẳng 3 đoạn ở Tông Hóa, Văn Trương, Nhiếp Xá (thuộc 2 tỉnh Hải Dương, Hưng Yên) để tiện nước tiêu chảy đi.

Lưu Vĩnh Phúc từ khi Nguyễn Hữu Độ đến quân thứ, liền cáo ốm, ở lại chợ Mới, ủy riêng thuộc viên là bọn Hoàng Thủ Trung, Ngô Phương Điển đem quân đi đề sai phái. Lục Chí Bình nghe thấy quan quân tiến đánh, lại giả dối ủy người đến xin quy phục, để hòng hoãn quân. Hữu Độ tin lòng y cho. Thế rồi không đến. Bèn ủy bọn Thủ Trung tiến đánh, đến nơi thì giặc đã bỏ sào huyệt đi rồi. Hữu Độ vừa được thống đốc tư rút về tỉnh Sơn. Vĩnh Phúc mới đem việc phá yên sào huyệt giặc phi báo về quân thứ Thái Nguyên, và chọn quân dũng phái thuộc viên là Ngô Phượng Điển, Dương Trừ Ân về Thái Nguyên để chờ sai phái; hễn thì chuyển về Bảo Thắng. Quang Đản vẫn cứ nguyên tin báo của Vĩnh Phúc đem việc ấy tâu lên.

https://tieulun.hopto.org

Vua cho là Vĩnh Phúc tự ý bỏ đi, tự ý ở lại, rất là ngang trái, liền giao cho Tá Viêm xét xem tình ý thế nào. Tá Viêm tâu lại rằng: Vĩnh Phúc ốm là tình thực, xin chữa cho chóng khỏi, đến ngay Thái Nguyên làm việc bắt giặc, vốn không có ý gì khác. Vua bèn chuẩn cho Vĩnh Phúc phải giáng 2 cấp được lưu lại; Tá Viêm điều khiển không nghiêm; Quang Dẫn, Hữu Độ không biết bắt bẻ, đều phải giáng 1 cấp được lưu lại; Lại cho Bứt Bề vốn gọi là hiểm yếu, mà đoàn dũng đánh phá dẹp yên rất là dễ dàng, đầu sỏ và bọn lũ của giặc cùng tang vật khi giới không bắt chém thu hoạch được gì, không khỏi là không nói dối ẩn giấu. Lại giao cho Tá Viêm xét tâu lên. Còn như Tá Viêm trước đã xin cho Hữu Độ làm việc ở Thái Nguyên sau lại rút về Sơn Tây, lệnh của tướng có phần bất nhất. Sai Hữu Độ đi ngay đến nơi đốc quân đôn luyện theo chân giặc đánh dẹp cho được yên, để xứng với sự giao phó. Rồi vì Vĩnh Phúc ốm được lùi hạn lại, chuẩn cho Hữu Độ vẫn ở Sơn Tây làm việc bắt giặc, việc tỉnh Thái Nguyên lại chuyên do Quang Dẫn điều khiển.

Bộ Hộ dâng sổ kế toán về đinh điền, tiền thóc, vàng bạc thuộc năm ấy: đinh: 770.364 người; điền: 2.867.689 mẫu, lại 72.115 khoảnh, thừa: tiền; 3.252.699 quan; thóc 2.633.585 hộc; vàng: 41 lạng; bạc: 63.983 lạng.

Năm ấy, các hạng thuyền tuần tiễu, vận tải ở trong kinh ngoài các tỉnh là 156 chiếc, xảy ra hỏng việc mất 10 chiếc (vì gió) còn thì đều về được thanh thỏa.

https://tieulun.hopto.org

MỤC LỤC

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP XXXIV

ĐỆ TỨ KỶ

			Trang
Quyển LVII	:	Tự Đức năm thứ 30 (1877)	5
Quyển LVIII	:	—	55
Quyển LIX	:	Tự Đức năm thứ 31 (1878)	92
Quyển LX	:	—	134
Quyển LXI	:	Tự Đức năm thứ 32 (1879)	193
Quyển LXII	:	—	253
Quyển LXIII	:	Tự Đức năm thứ 33 (1880)	297
Quyển LXIV	:	—	355

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

TIMSACH.COM.VN

Biên tập: BÙI CẦN
Chữa bản in: LÊ THỊ QUY

In 3.100 cuốn. Khổ 13 × 19, tại Nhà máy in Thống nhất, 136 phố Hàng Bông Hà-nội. Số xuất bản: 01 K.H.X.H—1976 Số in: 205. In xong ngày 31-3-1976. Gửi lưu chiểu tháng 4-1976

https://tieulun.hopto.org